

Lei 86

MINISTERUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ȘI ȘTIINȚEI

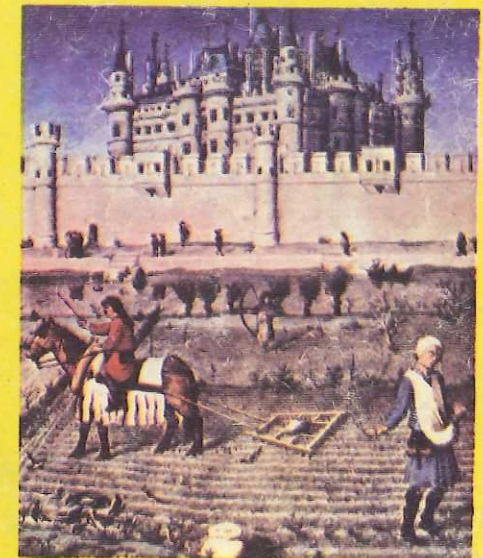
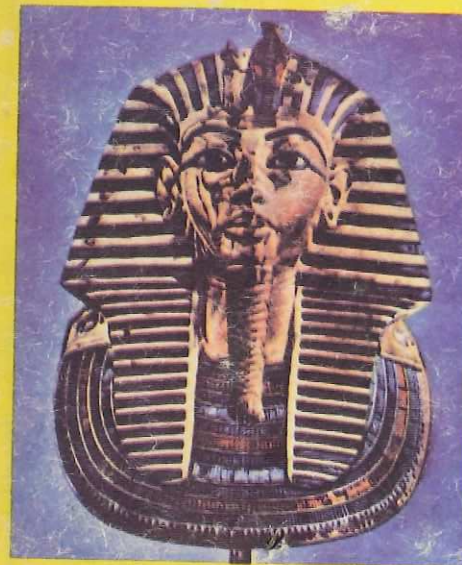
BICHMAN ELIZA
NEAGU VASILICA

GEORGIAN LUCIA
NUȚU CONSTANTIN

ISTORIA UNIVERSALĂ

ANTICĂ ȘI MEDIEVALĂ

Manual pentru cl. a V-a

ISBN 973-30-1338-2

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ, BUCUREȘTI – 1991

MINISTERUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ȘI ȘTIINȚEI

BICHMAN ELIZA
NEAGU VASILICA

GEORGIAN LUCIA
NUȚU CONSTANTIN

ISTORIA UNIVERSALĂ

ANTICĂ ȘI MEDIEVALĂ

Manual pentru cl. a V-a

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ, BUCUREȘTI – 1991

Manualul a fost elaborat conform programei școlare aprobate de Ministerul Învățămîntului și Științei

Contribuția autorilor:

— Istoria antică: **BICHMAN ELIZA**
GEORGIAN LUCIA

— Istoria medievală: **GEORGIAN LUCIA**
NEAGU VASILICA
NUȚU CONSTANTIN

La realizarea acestei ediții au colaborat:
prof. univ. MANOLESCU RADU și conf. univ. PETRE ZOE

Referenți: Prof. dr. TEODORESCU BOGDAN
prof. MANEA MIHAI

ISBN 973—30—1338—2

Redactor: **MARIȚA ROMEO**
Tehnoredator: **GHIMIȘ VICTORIA**
Coperta: **DRĂGULELEI ELENA**

1.

INTRODUCERE. ÎN STUDIUL ISTORIEI

● **A. Ce este istoria?**

● **B. Cum putem cunoaște și studia evenimentele din trecut?**

● **A. Istoria — știința despre dezvoltarea societății omenеști.**

Știința care studiază dezvoltarea societății omenеști din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele noastre, cu toate aspectele ei (economic, social, politic și cultural), se numește istorie.

Istoria cercetează viața diferitelor state și popoare, urmărindu-le dezvoltarea de-a lungul timpului; analizează și dezvăluie cauzele și urmările evenimentelor și legătura dintre ele.

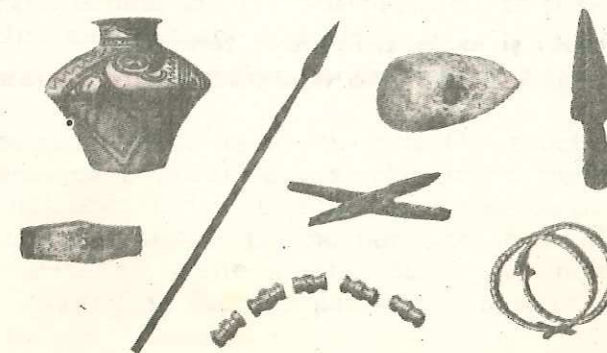
Istoria ne ajută astfel să ne formăm o imagine clară despre viața oamenilor în diferite epoci istorice; despre conducătorii de seamă (personalități istorice), din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele noastre.

Istoria pe care o studiem în școală redă numai principalele evenimente și aspecte din dezvoltarea societății. Ea se bazează pe cercetările, descoperirile și concluziile oamenilor de știință.

● **B. Izvoarele istoriei și importanța lor.** Pentru cunoașterea evenimentelor din trecut, a faptelor istorice, — știința istoriei cercetează urmele materiale și dovezile scrise în legătură cu ele. Acestea sînt izvoarele istoriei. Ele ne ajută să reconstituim dezvoltarea societății din vremurile cele mai îndepărtate și pînă astăzi. *Izvoarele istorice sînt nescrise și scrise.*

Izvoarele nescrise sînt: *unelte, vase, arme, podoabe, locuințe, morminte* etc. Izvoarele scrise sînt: *inscripțiile făcute pe piatră, pe vase de lut, pe monede sau pe zidurile caselor, documentele* (actele, scrisorile și altele), *diferite cărți istorice*, în care sînt înfățișate aspecte din epoca respectivă.

Izvoare nescrise

Izvoare scrise

Cu descoperirea și studierea izvoarelor istorice se ocupă o serie de științe ajutoare istoriei. O astfel de știință este *arheologia*.

În zilele noastre, cercetările arheologice au luat un mare avânt, datorită și mijloacelor pe care le oferă știința și tehnica modernă: descoperirea vechilor așezări și monumente cu ajutorul fotografiilor făcute din avion, stabilirea datei materialelor dezgropate prin analize de laborator ș.a. Arheologia a adus o contribuție importantă la cunoașterea trecutului îndepărtat al țării noastre. Obiectele descoperite de arheologi se păstrează în *muzee* (Muzeul Național de Istorie din București, Muzeul de Arheologie din Constanța etc.). Actele, scrisorile, cărțile vechi sînt păstrate în *arhive* și *biblioteca*.

Izvoarele istorice constituie elementele de bază în munca de cercetare a istoricului. Fără ele nu ar fi posibilă cunoașterea trecutului societății omenești. Ele sînt necesare și celor care studiază istoria. Vizitarea șantierelor arheologice, a muzeelor, a arhivelor ajută la înțelegerea mai temeinică a cunoștințelor istorice.

Răspundeți

- Ce studiază istoria?
- Arătați izvoarele istorice pe care le-ați cunoscut cu prilejul vizitelor la muzeu, excursii etc.!

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- istorie, izvoare istorice, arheologie.

2.

CRONOLOGIA. EPOCILE ISTORICE. IMPORTANȚA STUDIERII ISTORIEI ANTICE

- A. Ce este cronologia?
- B. Care sînt epocile istorice?
- C. Ce studiază istoria antică și care este importanța ei?

● A. **Cronologia este știința care se ocupă cu studiul datelor istorice.** Toate evenimentele istorice s-au petrecut într-un anumit timp. Ele nu pot fi cunoscute și înțelese pe deplin dacă nu stabilim precis data cînd s-au petrecut. Datele istorice ne arată dacă un eveniment s-a produs înainte sau după altul, dacă aceste evenimente sînt apropiate sau distanțate între ele prin zeci de ani, sute de ani sau mii de ani.

În istorie, timpul este calculat pe *ani*, *decenii* (zece ani), *secole* sau *veacuri* (o sută de ani) și *milenii* (o mie de ani).

Totodată, istoria este împărțită în două mari ere: *era noastră* (prescurtat e.n.) și *înaintea erei noastre* (i.e.n.). Limita dintre ele o formează anul 1, care reprezintă al 31-lea an al domniei lui Augustus (anul cînd — potrivit tradiției creștine — s-ar fi născut Iisus Cristos).

De aceea se poate spune și: anul 500 înainte de Cristos (î. Cr.) sau anul 25 după Cristos.

Popoarele antice începeau număratoarea anilor (anul 1) după diferite criterii: egiptenii după domniile faraonilor, grecii după jocurile olimpice care se desfășurau din 4 în 4 ani (olimpiadele), romanii, după data cînd, potrivit legendei, s-ar fi întemeiat Roma etc.

Dacă ne uităm pe figura alăturată, observăm că datele evenimentelor petrecute înainte de era noastră merg descrescînd spre anul 1. În era noastră, datele istorice merg crescînd începînd de la anul 1 spre noi.

Fără datele cronologice nu putem să studiem temeinic istoria. Pentru a reține aceste date, e bine să ne întipărim în minte și secolul în care s-au produs evenimentele istorice.

● B. **Etapele de dezvoltare a societății omenești și epocile istorice.**

Istoria omeneirii începe cu milioane de ani în urmă. De atunci și pînă azi, civilizația omenească a progresat neînchipuit de mult. Grupurile de oameni au născocit nu doar unelte, ci și forme de organizare care le-au ajutat să trăiască. La început, toți oamenii trăiau în grupuri mici, răzlețe, cu unelte simple. Mai tîrziu, unele grupuri s-au dezvoltat, învățînd să lucreze pămîntul, construind orașe, întemeind imperii.

500	SEG.	
MILENIUL I e.n.	V	476 - CĂDEREA ROMEI
	IV	395 - ÎMPĂRTIREA IMPERIULUI ROMÂN
	III	271 - RETRAGEREA ROMANILOR DIN DACIA
	II	106 - CUCERIREA DACIEI DE CĂTRE ROMANI
	I	1 - NAȘTEREA LUI CRISTOS
MILENIUL II e.n.	I	44 - MOARȚEA REȘELUI BUHEBISTA
	II	
	III	
	IV	
	V	490 - VICTORIA GRECILOR ASUPRA PERSILOR LA MARATON
	VI	
	VII	
	VIII	753 - ÎNTEMEIEREA ROMEI
	IX	
	X	
MILENIUL III e.n.	XI	
	XII	
	XIII	
	XIV	
	XV	
	XVI	
	XVII	
	XVIII	1750 - RASCOALA SCLAVILOR ȘI SĂRĂCILOR DIN EGIPT
	XIX	
	XX	
MILENIUL IV e.n.	XXI	
	XXII	
	XXIII	
	XXIV	
	XXV	
	XXVI	
	XXVII	
	XXVIII	
	XXIX	
	XXX	3000 - FURMAREA STATULUI EGIPTEAN

Banda timpului

Treptele parcurse de grupurile umane în progres se numesc etape sau epoci istorice. Cea mai veche epocă istorică este epoca primitivă, cea de la începutul istoriei umanității. În lecțiile care urmează, vom studia mai întâi această epocă. Mai târziu, prin mileniul al IV-lea î.e.n., încep să se dezvolte civilizații mai bogate și forme de organizare mai complicate, în care există grupuri de oameni puternici, cu pământuri multe, și care conduc, în vreme ce poporul de rînd le este supus. Aceste civilizații, dezvoltate mai întâi în Asia și nordul Africii, apoi în jurul Mării Mediterane, poartă numele de *civilizații antice*. Cu studiul lor ne vom ocupa, de asemenea, în acest an.

Între civilizațiile Orientului și civilizația dezvoltată de greci și de romani există mari deosebiri, dar și unele asemănări — de pildă, pretutindeni există oameni care devin proprietatea altor oameni, ca și când ar fi niște animale sau unelte vorbitoare. Acești oameni se numesc *sclavi*. De asemenea, constatăm că o parte a regatelor din Orient sînt cucerite mai întâi de greci, apoi de romani. Civilizația romană se transformă însă treptat, orașele antice decad, în Europa pătrund noi popoare, și apare o nouă formă de organizare a societății, *feudalismul*, de istoria căruia ne vom ocupa mai târziu, studiind istoria evului mediu.

● C. Studiul celei mai vechi perioade din istoria omenirii ne învață să cunoaștem și să prețuim valorile materiale și spirituale create de popoarele antichității.

Primele societăți omenești, numite și *societăți primitive*, reprezintă obiectul istoriei străvechi a omenirii. Desprinderea omului din rîndul animalelor și evoluția grupurilor omenești în această perioadă de început poate fi studiată pe baza *descoperirilor arheologice*. Ea reprezintă cea mai îndelungată perioadă din istorie și cea pe care toate popoarele lumii au trebuit s-o străbată.

Izvoarele arheologice ne arată ce lucruri minunate au putut crea oamenii primitivi: unelte și obiecte făurite cu măiestrie din lut, piatră, metal. Acestea au fost găsite în peșteri, morminte (de ex. în Franța, Spania, Africa, America și în țara noastră).

Răsfoind mai departe manualul întîlnim capitale, ca: Orientul antic, Grecia antică, Dacia, Roma antică, în care este vorba de istoria a numeroase popoare (unele din ele nemaexistînd astăzi), precum și de istoria poporului nostru.

Din studiul istoriei antice aflăm cum s-au format, treptat, popoarele, clasele sociale, și cum s-au organizat statele vechi, care era felul de trai al oamenilor în antichitate, precum și realizările lor în domeniul tehnicii, științei, literaturii, artei.

Aceste realizări scot în evidență legăturile permanente și influențele reciproce care au existat între civilizațiile antice, precum și contribuția fiecăruia dintre popoarele pe care le vom studia.

Răspundeți:

- Dacă un eveniment s-a petrecut în anul 25 î.e.n. și altul în 250 e.n., spuneți care este mai apropiat de începutul erei noastre și care este mai apropiat de noi.
- În ce mileniu, secol și deceniu se situează datele istorice: 1750 î.e.n.; 202 î.e.n.; 476 e.n.; 1330 e.n.?
- Ce însemnătate are studiul istoriei antice?

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- cronologie, deceniu, secol sau veac, mileniu, eră.

LUMEA ANTICĂ

O dată cu apariția claselor sociale, a statului, a marilor orașe, regate și imperii, începe și epoca numită *antichitate* sau *istorie antică*.

Această epocă are două componente: civilizația dezvoltată în nordul Africii și Asia din mileniul IV î.e.n. până în primele veacuri ale erei noastre, numită *istoria Orientului antic*, și civilizația orașelor-state din Grecia și Italia, dezvoltată, mai ales, din mileniul I î.e.n. până în sec. I e.n., numită *istoria antică greco-romană*.

4.

POPOARELE ORIENTULUI ANTIC

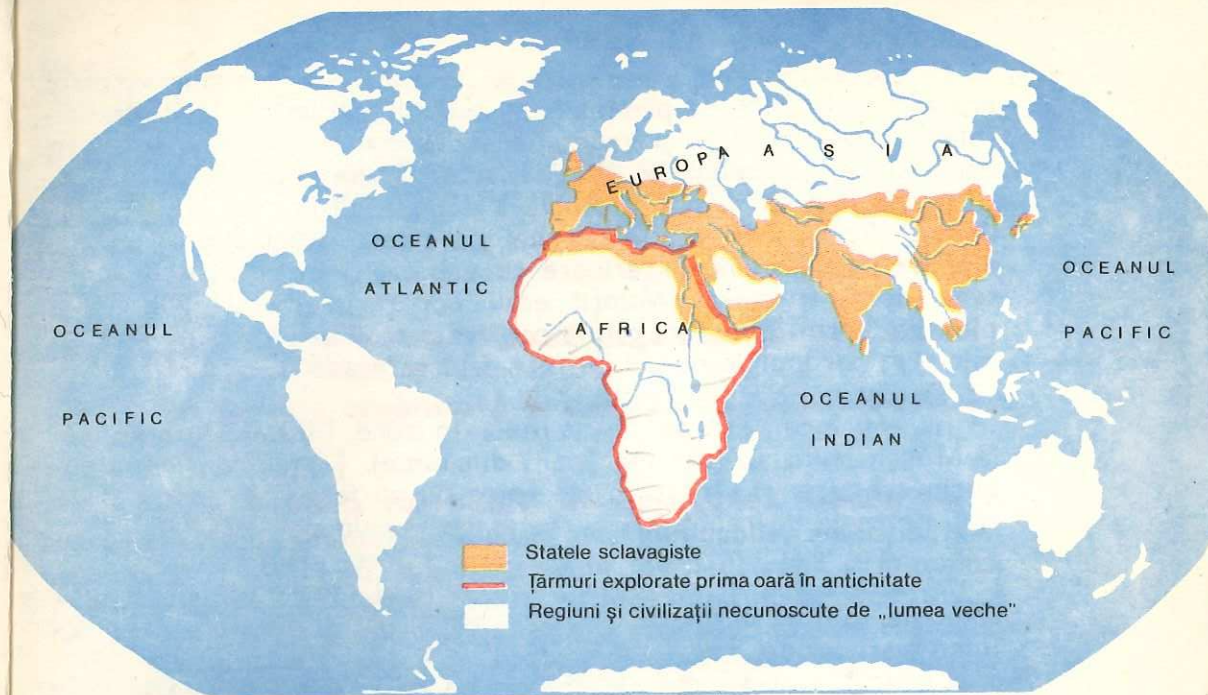
- A. Care erau civilizațiile cele mai vechi ale antichității?
- B. Prin ce se caracterizau locurile unde trăiau aceste popoare?

● A. **Civilizațiile Orientului antic.** Cele mai vechi civilizații din antichitate s-au dezvoltat în nord-estul Africii și în Asia, regiuni cunoscute în istorie sub numele de *Orientul antic*.

Primele state apar în mileniul IV în sudul Mesopotamiei (în ținutul numit Sumer) și pe valea Nilului (în Egipt). Treptat, se dezvoltă și alte state în Mesopotamia (babilonian, asirian), în podișul Iranului (mezii și perșii), în Asia Mică (hitiții), pe țărmul răsăritean al Mediteranei (evreii, fenicienii). Se dezvoltă de asemenea state puternice în India și China.

● B. **Aceste popoare au trăit de-a lungul unor mari fluvii, pe malul mării, în munți și podișuri.** Egiptenii și-au desfășurat întreaga viață în jurul Nilului. Istoricul grec Herodot spunea: «Egiptul este pentru egipteni un pământ cucerit și un dar al fluviului».

Într-adevăr, Nilul străbate o regiune nisipoasă și fierbinte; el se varsă în Marea Mediterană, prin mai multe brațe, care alcătuiesc o Deltă (denumire de la forma literei grecești Δ = delta).

Lumea antică. Dacă privim harta desfășurată a globului pământesc – planiglobul – observăm că pentru cele mai îndepărtate timpuri ale organizării societății omenești existau multe pete albe, adică locuri necunoscute de către popoarele despre care ne vorbește istoria antică. Aceste locuri au fost cunoscute mult mai târziu.

Nilul se revarsă în fiecare vară (iunie—septembrie), iar după retragerea apelor, în mîlul gras și umed se aruncă sămînța. Apele Nilului erau bogate în pește, iar în preajma lui trăiau o mulțime de păsări (ibis, rațe, gîște) și animale, ca: rinoceri, crocodili, elefanți, lei, leopardzi, gazele, antilope. Oamenii cultivau cereale, pomi fructiferi, precum și plante, ca: trestia, lotusul și o prețioasă plantă — *papyrusul*. Tulpina acestuia se folosea pentru construirea luntrelor și pentru prepararea materialului numit papyrus, pe care se scria.

Din munți se extrăgeau: cupru, aur, pietre prețioase și semiprețioase (safir), dar mai ales piatră de construcție (granit, calcar).

În ținutul dintre fluviile Tigru și Eufrat, numit *Mesopotamia*, s-a dezvoltat de timpuriu agricultura bazată pe irigații. În sudul acestui teritoriu, în ținutul numit Sumer, apar încă din mileniul IV î.e.n. orașe în jurul unor temple. Aici se dezvoltă o civilizație înfloritoare, în ciuda deselor războaie între aceste centre. Tot în acest ținut, ca și în cele înconjurătoare, pătrund în acea vreme grupuri de păstori semiți care cuceresc Mesopotamia și formează acolo regate puternice: *regatul Babilon* și, mai spre nord, *regatul Assiria*.

Fenicienii s-au așezat ca pescari și agricultori pe litoralul răsăritean al Mării Mediterane și în insulele din apropierea țărmului. Țărmurile, cu golfuri liniștite și cu mici insule în fața lor, au fost prielnice întemeierii de porturi și schimburilor comerciale. Flotele comerciale feniciene străbăteau mările pînă în regiuni îndepărtate.

Evreii, păstori nomazi cândva, s-au așezat în Palestina. Aceasta era o fișie îngustă de pământ pe malul răsăritean al Mării Mediterane. Variată ca relief și vegetație, Palestina avea litoralul roditor, dar neprielnic navigației, cu munți și coline bogate în pășuni.

Mezii și perșii trăiau în Podișul Iran (mezii în nord-vest, perșii în sud). Acest podiș era în cea mai mare parte sterp și acoperit numai pe povârnișurile exterioare cu vegetație. În vest și sud creșteau pomi fructiferi. Munții erau bogați în metale (fier, aur, plumb, cupru), marmură și pietre prețioase. Vechiul Iran era renumit prin hergheliile de cai de rasă, fapt care a făcut ca mezii și perșii să devină călăreți vestiți.

Indienii locuiau în peninsula India. În nord, India se întinde până la Munții Himalaia (cei mai înalți din lume). Țărmurile peninsulei, puțin crestate, și vânturile puternice nu au fost favorabile navigației. Formele de relief, clima, vegetația și animalele erau foarte diferite. Există munți uriași, podișuri întinse, câmpii mlăștinoase, stepe uscate sau văi roditoare de-a lungul marilor fluvii Indul și Gangele, păduri nesfârșite și greu de străbătut, în care trăiește o lume variată de animale, păsări și insecte.

Chinezii au trăit din antichitate pe aceleași meleaguri pe care locuiesc și astăzi. China se întinde din centrul Asiei până la Oceanul Pacific. În est cuprinde câmpiile vaste ale marilor fluvii, Fluviul Galben (Huanghe) și Fluviul Albastru (Iantze), în centru podișuri înalte și pustii, în sud și sud-vest munți uriași. Are climă, vegetație, animale și bogății foarte variate.

Condițiile naturale în care au trăit aceste popoare au favorizat de timpuriu dezvoltarea economică, politică și culturală.

Răspundeți:

- Localizați pe hartă popoarele enumerate în lecție!
- Caracterizați condițiile geografice în care s-au dezvoltat popoarele Orientului antic.

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- Orientul antic, Mesopotamia

5.

VIAȚA ECONOMICĂ ȘI SOCIALĂ ÎN ORIENTUL ANTIC

- A. Prin ce se caracterizează viața economică a statelor din Orientul antic?
- B. Cum era organizată societatea în țările Orientului antic?

● A. **Agricultura cu irigații. Meșteșugurile. Comerțul.** În Orient existau pământuri roditoare dar inondabile, mlăștinoase și secetoase, acoperite cu hățșuri și păduri de nepătruns. Prin muncă grea și pricepere oamenii au reușit să sece mlăștini, să construiască diguri, lacuri artificiale, canale pentru transportat apa din regiunile inundate spre cele secetoase (irigații). Ei au desțelenit și despădurit locuri nelucrate pentru agricultură.

Muncile agricole erau bine organizate. Specialiștii cunoșteau — după anotimpuri — cursul apelor, schimbările climei, măsurau, înregistrau și parcelau terenurile, făceau planurile și calculele marilor construcții agricole, reglementau distribuția apei. Datorită bunei organizări a agriculturii, în Orientul antic se scoteau recolte bogate de legume, cereale (grâu, orez, mei, susan), fructe (curmale, măslini, piersici), viță de vie, trestie-de-zahăr etc.

În marile orașe, în porturi, pe lângă temple, existau ateliere meșteșugărești. Textele vechi și obiectele rămase de atunci ne dovedesc iscusința meșteșugarilor olari, dulgheri, cioplitori în piatră, țesători de stoffe de mătase, in, lână, bumbac, dar și viața lor grea. Obiectele găsite în mormintele regilor, ca: vase (de aur, argint,

Scenă agricolă foarte des reprezentată pe monumentele Egiptului antic.

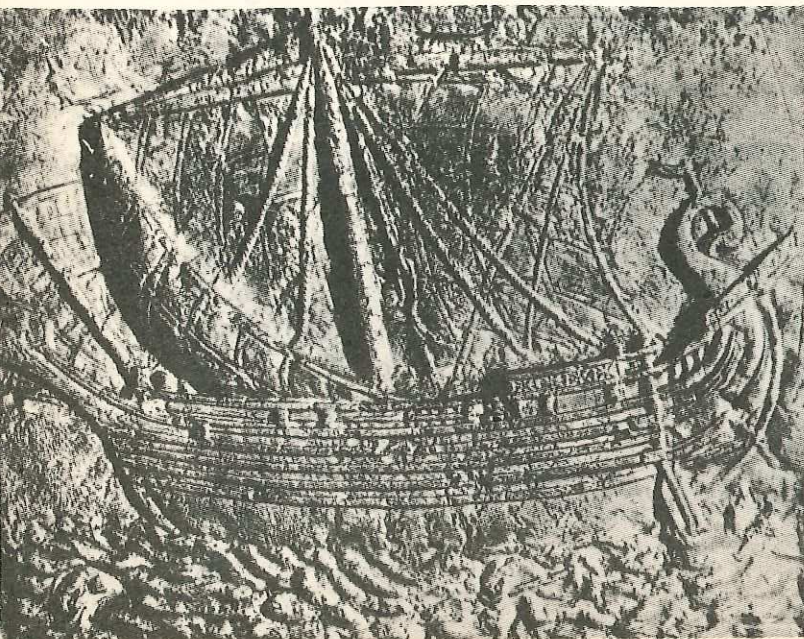
bronz, caolin fin, sticlă transparentă), figurine și bijuterii, tronuri de lemn scump (abanos și cedru), precum și alte obiecte incrustate cu fildeș și pietre prețioase uimesc și astăzi prin frumusețea lor. Mulți meșteșugari se ocupau cu împletitul coșurilor, preparatul pâinii, berii, vinului, uleiului și parfumurilor. Fenicienii au născocit sticla transparentă și vopsitul stofelor — cu o substanță extrasă dintr-o scoică marină (într-un roșu-aprins, purpuriu).

În vechiul Orient s-a făcut de timpuriu comerț. Produsele erau transportate pe uscat, cu căruțe, caravane (pe cătâri, cămile, elefanți); vestite erau drumurile comerciale care străbăteau Asia (drumul mătăsii și drumul regal), pe Nil, Tigru, Eufrat, cu corăbiile.

Chinezii și fenicienii aveau adevărate flote comerciale, care ajungeau foarte departe, peste țări și mări. În porturile feniciene, Byblos, Tyr, erau numeroase ateliere meșteșugărești, șantiere navale și depozite. Aici veneau negustori din toată lumea. Pe galere vîsleau «sclavi-vîslași», cei mai mulți proveniți din piraterie (hoție pe mare). Fenicienii au perfecționat corăbiile comerciale și transportau în diferite țări lemn de cedru, obiecte de sticlă și aur, parfumuri, uleiuri, aducînd de acolo grîne, metale, chihlimbar. Au întemeiat colonii pe țărmul Mării Mediterane, înființînd un adevărat imperiu maritim.

Marile orașe ale Orientului antic, ca: *Babilon, Ninive, Tyr, Sidon, Susa, Pekin* și altele, erau vestite și ca centre economice.

● **B. Societatea în Orientul antic era împărțită în clase sociale.** Astfel, regele era socotit stăpîn atotputernic al ținutului pe care îl administra în numele zeilor. El avea în preajma lui o aristocrație de înalți demnitari — *administratori, războinici, preoți* pe care îi răsplătea cu pămînturi întinse și cu daruri bogate. Aceștia formau clasa stăpînitoare sau *aristocrația*. Ei erau ajutați de o mulțime de funcționari sau *scribi*, oameni care știau să scrie și să citească și care aveau o situație bună, ca auxiliari ai statului.

Corabie feniciană — basorelief de pe un sarcofag din Sidon.

Masca mortuară a unui faraon Statuie din calcar reprezentînd un scrib; lucrată din aur încrustat cu smalt și piatră colorată. redă expresia scribului care ascultă atent ce i se dictează.

Țăranii constituiau majoritatea populației în Orientul antic. Ei îndeplineau muncile agricole și plăteau dări în natură; erau obligați să lucreze la construcția și la întreținerea lucrărilor de irigație (care erau repartizate pe sate), la ridicarea uriașelor temple, palate și morminte.

Meșteșugarii lucrau din zori și pînă în noapte în condiții grele, supravegheați de paznici. Plăteau și ei dări în natură. Cînd nu puteau plăti dările, țăranii și meșteșugarii puteau deveni, pentru o vreme, *sclavi*.

Existau și *negustori*, dintre care unii erau bogați, și care călătoreau în țări îndepărtate, transportînd diferite produse.

Sclavii, puțin numeroși, proveneau din oamenii liberi care sărăceau și nu-și mai puteau plăti datoriile, din prizonierii de război și din piraterie (Fenicia). Ei erau folosiți la muncile casnice, în gospodăriile marilor temple, ale regilor și aristocrațiilor (Egipt, Mesopotamia), în ateliere meșteșugărești sau ca vîslași (Fenicia) și paznici (Egipt).

Caracteristică pentru societățile orientale este, așadar, împărțirea societății în *aristocrație* și *producători dependenți*.

Răspundeți:

- Pe baza textului lecției, arătați principalele aspecte ale vieții economice în țările din Orientul antic.
- Care erau clasele sociale în statele Orientului antic și ce obligații aveau ele?

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- aristocrație, scribi

VIAȚA POLITICĂ ÎN ORIENTUL ANTIC

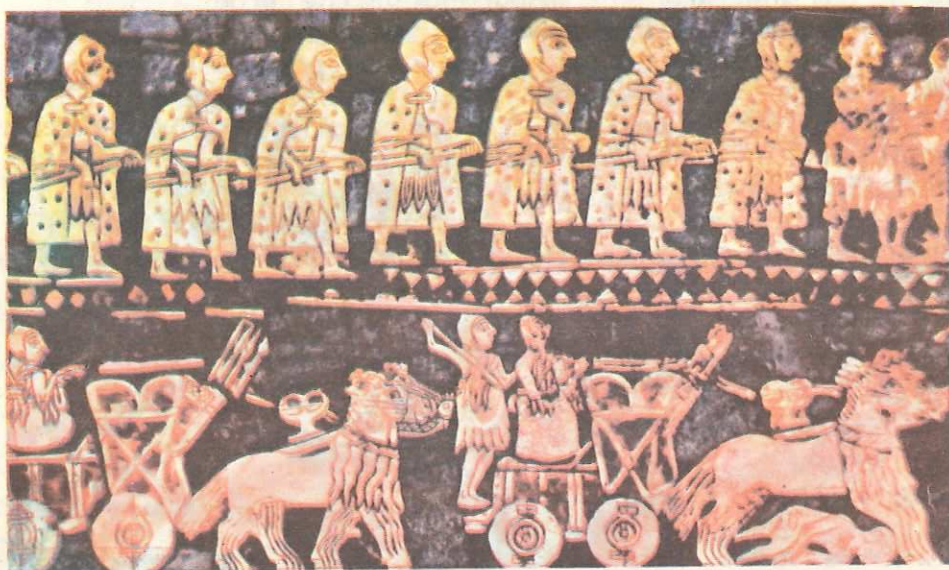
- A. Cum s-au format principalele state în Orientul antic?
- B. Ce caracteristici aveau aceste state?

● A. De la orașele-state și uniunile de triburi la regate și imperii. Principalele forme de organizare politică în Orientul antic au fost *regatele și imperiile*. Regatele s-au format fie din orașe-state, centre economice, politice și militare, care și-au impus stăpânirea asupra teritoriilor vecine (Mesopotamia), fie din uniunile de triburi (Egipt, India, China, Palestina, Iran). Dezvoltarea economică, politică și militară a unor state din Orientul antic le-a permis să cucerască teritorii întinse, devenind prin forța armelor mari imperii (Egipt, Persia, China).

Cele mai vechi orașe-state au fost în Mesopotamia. Erau bogate, se ocupau cu comerțul și se luptau între ele pentru întâietate.

După lupte îndelungate s-au constituit state unitare. Astfel amoriții au înființat un stat foarte puternic, cu capitala la *Babilon* (pe Eufurat), oraș care prin strălucirea sa va da numele statului babilo-

Armată din Mesopotamia — detaliu de pe capacul unui cufăr: în rîndul de sus, ostași cu sulițe, în rîndul de jos, care de luptă.

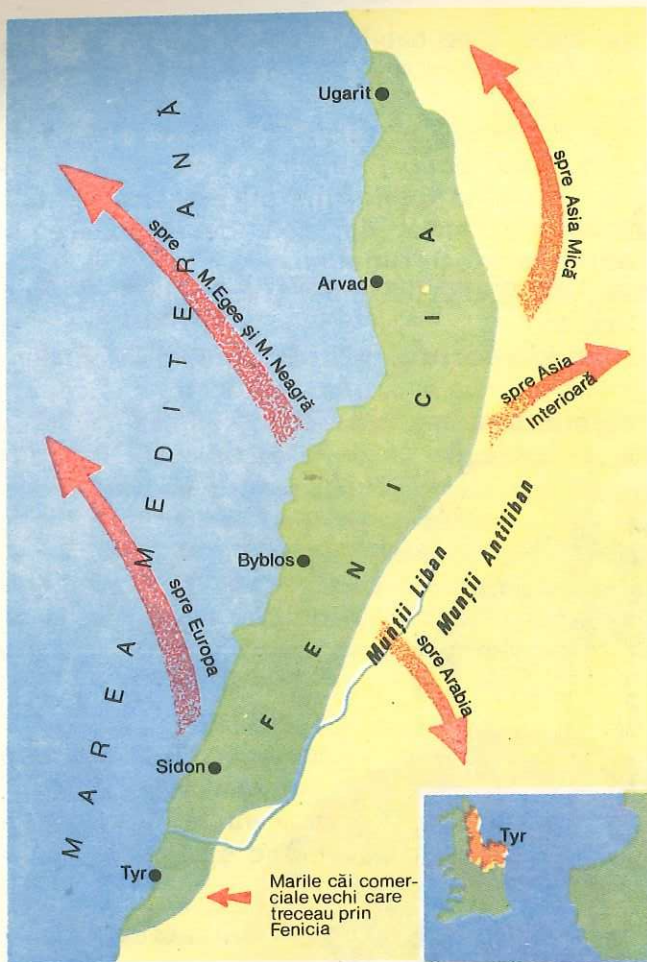
nian. Apoi asirienii i-au cucerit pe babilonieni, înființînd statul asirian, cu capitala la Assur. Statul asirian a cucerit foarte multe țări: Fenicia, Palestina, Egiptul.

Birurile grele, jafurile, cruzimile au stîrnit mînia popoarelor supuse de asirieni și a propriului popor asuprit. Acestea s-au răsculat în repetate rînduri, pînă cînd au înfrînt puterea asirienilor. Pentru un timp, Babilonul s-a ridicat din nou, devenind «regina Asiei», cel mai strălucitor oraș al timpului.

Cu toată strălucirea și întinderea lui, noul stat babilonian a fost cucerit de Imperiul Persan.

Alte orașe-state au fost porturile întemeiate de fenicieni: *Byblos, Tyr și Sidon*. Fiecare din ele avea flotă puternică și făcea comerț și cu țări îndepărtate. Dezbinată de concurența comercială, aceste orașe-state mici au fost cucerite de alte state: Asiria, Egipt etc.

Fenicia antică

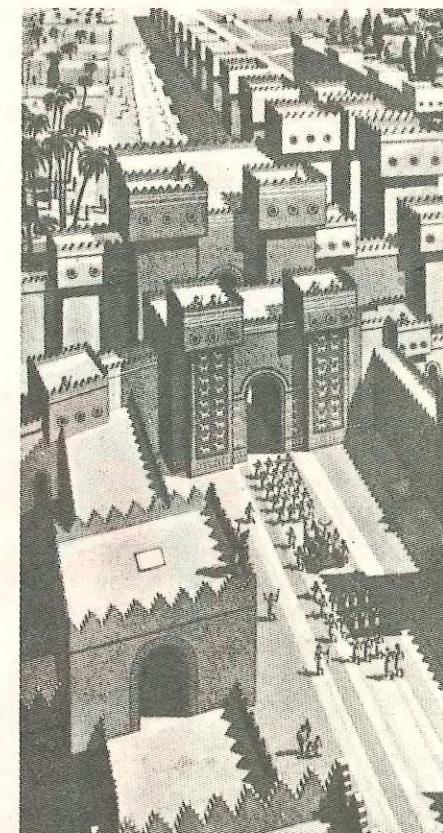
● **B. Statul în Orient se baza pe munca producătorilor liberi și a sclavilor.** Indiferent de forma și întinderea lor, aceste state aveau câteva trăsături asemănătoare. Conducătorul statului (regele, faraonul, împăratul) era atotputernic, fiind socotit reprezentantul zeului suprem pe pământ, stăpîn absolut asupra pământului și vieții locuitorilor; era mare preot, judecător și conducătorul suprem al armatei; el dădea în folosință pământ țăranilor liberi, preoților, templelor și militarilor; era ajutat la conducere de preoți, de înalți dregători și de comandanții de oști.

Acest fel de stat, în care puterea era concentrată în mîna unui singur conducător (faraonul, regele, împăratul), se numește *monarhie*. În monarhiile din Orientul antic, puterea politică aparținea regelui împreună cu înalții lui demnitari. Ea se menținea datorită statului și armatei, dar și datorită credinței, conform căreia regele este un trimis al zeilor pe pământ. Fastul ceremoniilor și monumentelor regale, strălucirea veșmintelor, palatelor și mormintelor regilor era menit să impună respect și venerație față de atotputernicul monarh.

Rege asirian schingiind pe cei învinși

Babilon (reconstituire). Unul din cele mai mari orașe ale antichității. Drumul din mijlocul orașului se cheama «*calea procesiunilor*» și trecea pe sub poarta zeiței Iștar. În dreapta imaginii, în ultimul plan, este un zigurat.

Constituite prin cotropire, aceste monarhii erau lipsite de unitate economică, socială, etnică și culturală. Exploatau și jefuiau populațiile subjugate, care se răsculau adeseori.

Statele Orientului antic care au ajuns la o mare întindere teritorială și și-au menținut mult timp existența de-a lungul istoriei au fost: Egipt, Persia, China.

Răspundeți:

- Care au fost statele Orientului antic?
- Prin ce se caracterizează statele din Mesopotamia?

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

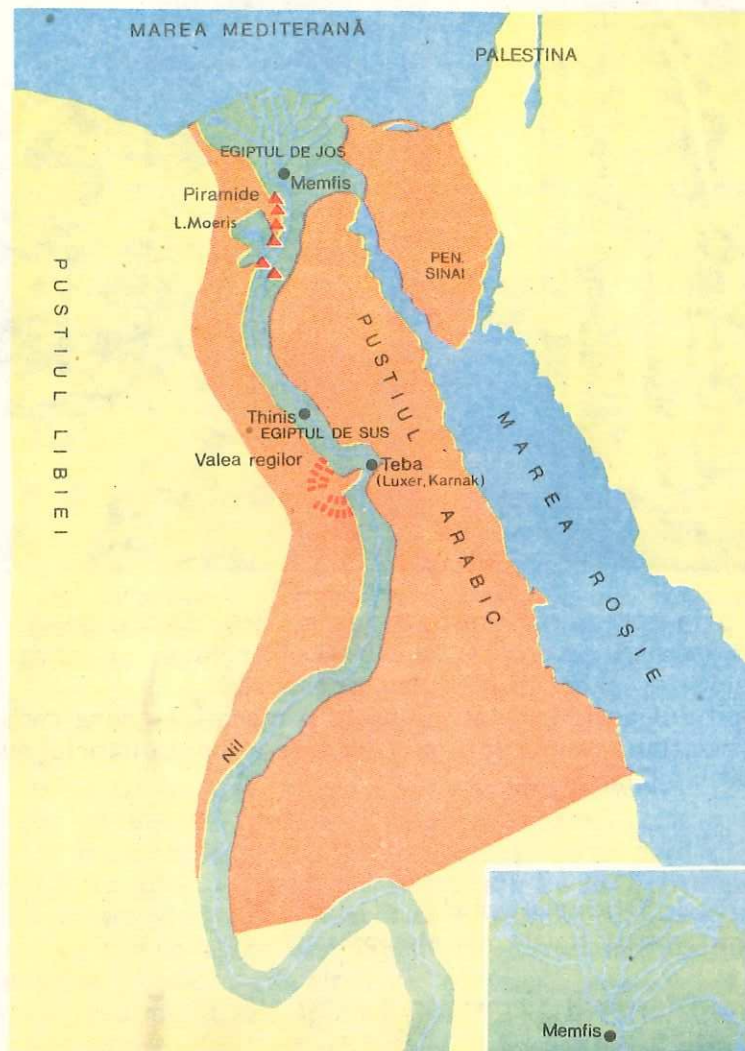
- oraș-stat, monarhie

EGIPTUL ANTIC

- A. Ce trebuie să știm despre istoria Egiptului?
- B. Cum a devenit Egiptul un imperiu puternic?
- C. Cum trăiau vechii egipteni?

- A. Egiptul, cel dintâi stat dezvoltat cunoscut în istorie.

Cu mii de ani în urmă, triburile din valea Nilului s-au unit, formând două state: *Egiptul de Sus* (pe valea de mijloc a Nilului) și *Egiptul de Jos* (în Deltă).

Egiptul antic

După tradiție, Menes ar fi unit Egiptul de Sus cu cel de Jos, proclamându-se *faraon*.

Unirea celor două state era necesară pentru a se organiza mai bine marile lucrări agricole, construcțiile monumentale și pentru a se ține piept atacurilor triburilor și statelor străine.

În fruntea statului se afla *faraonul*. Acesta avea putere nelimitată asupra supușilor și conducea după voința sa. El era ajutat la conducere de preoți, militari, funcționari, scribi.

Pe la jumătatea mileniului al III-lea î.e.n., Egiptul a cunoscut o epocă de mare înflorire. Capitala statului (Memfis) a devenit un oraș impunător, împodobit cu construcții, temple, palate și grădini mărețe.

Pentru apărarea și întărirea puterii faraonului și a clasei conducătoare a fost organizată și mărită armata, iar religia a căpătat o importanță deosebită. Granițele statului au fost lărgite spre sud și nord-est, unde se găseau aur și aramă.

- B. Faraonii Tutmes al III-lea, Ramses al II-lea au cucerit teritorii întinse. Regatul egiptean a atins culmea puterii, devenind un adevărat imperiu, în timpul faraonilor cuceritori *Tutmes al III-lea* (sec. al XV-lea î.e.n.) și *Ramses al II-lea* (sec. al XIII-lea î.e.n.). Capitala a fost mutată la *Teba* (unde sînt astăzi localitățile Luxor și Karnak). După ce au asigurat liniștea internă și au organizat armata, înzestrînd-o cu arme noi (săbii, lănci lungi și care de luptă), acești faraoni au întreprins mari și singeroase expediții în Palestina, Fenicia și Siria, ajungînd la izvoarele Eufratului. Cucerind aceste țări, le-au supus la biruri grele, le-au jefuit fără milă și au dus mulți prizonieri în Egipt, transformîndu-i în sclavi.

Infanterie egipteană, înarmată cu scuturi, lănci (statuete din lemn pictat). Spre a se feri de soarele puternic, ostașii purtau peruci. Mai tîrziu, în epoca marilor cuceriri, echipamentul a fost completat cu pieptare de metal, săbii, care de luptă.

Faraonii din acest timp au sprijinit dezvoltarea culturii, mai ales arhitectura. Cu uriașele bogății jefuite de la popoarele subjugate au fost ridicate piramide, palate și temple.

Războaiele, răzcoalele interne și dezbinările dintre faraoni și preoțime au slăbit statul, care a intrat într-o lungă perioadă de decădere. El și-a pierdut independența (525 î.e.n.), fiind pe rînd cucerit de alte imperii.

Statul antic egiptean a dispărut, dar el a lăsat omenirii o bogată moștenire culturală, creată de un popor harnic și înzestrat, de artiști și învățați de mare valoare.

● **C. Felul de viață al vechilor egipteni oglindește împărțirea societății în clase.** Viața aristocrației, stăpîna de pămînturi și de sclavi, era cu totul deosebită de a țăranilor, meșteșugarilor și a sclavilor.

Aristocrații comandau în războaie, se ocupau cu vînătoarea și pescuitul. Participau la ceremoniile religioase. Erau îmbrăcați în

Tronul unui faraon și cutia pe care își ținea picioarele — lucrare din lemn, cu incrustații din aur, fildeș, pietre prețioase și semiprețioase.

haine scumpe și împodobite cu bijuterii (atît femeile cît și bărbații). Numai ei aveau cai și formau armata de elită a Egiptului.

Organizau ospete cu recitări de imnuri, povestiri și legende, dansuri și cîntece (din harpă sau flaut). Aristocratele egiptene erau socotite cele mai elegante femei din acel timp. Aveau rochii lungi, din stofe fine, își ondulau părul sau purtau peruci, își vopseau unghiile și pleoapele, foloseau parfumuri și uleiuri, mergeau însoțite de sclavi, cîini sau maimuțe dresate.

Faraonul era încoronat cu mare pompă, primea sceptrul și biciul — semnele puterii — și coroana. Astfel devenea stăpînul unic al țării cel care primea presupusele ordine ale zeilor și le transmitea supușilor. El trăia într-un palat mare și luxos împodobit. La ceremonii stătea pe un tron lucrat din lemn scump, incrustat cu aur, fildeș și pietre prețioase și era îmbrăcat în haine de stofă scumpă, împodobit cu brățări, cercei și inele. Oficia ceremoniile religioase, cu mare fast, în uriașele temple întunecoase. În fața lui toți supușii, chiar și dregătorii, se prosternau (stăteau înclinați adînc sau cu fața la pămînt).

Ruinele unui templu egiptean: coloanele sînt în formă de snopi și muguri de papirus.

Preoții egipteni, puternici și temuți, erau îmbrăcați în alb și aveau capul și barba rase. Marii dregători și negustorii bogați aveau slugi, paznici, scribi. Călătoreau în țări îndepărtate, de unde aduceau mai ales lucruri scumpe, obiecte de lux și animale care nu se găseau în Egipt (struți, câini de vânătoare, maimuțe).

Țăranii și meșteșugarii egipteni purtau pe umerii lor povara muncilor grele. Erau îmbrăcați simplu, se hrăneau cu legume, pâine și locuiau în case mici, făcute din cărămizi de pământ amestecat cu paie tocate și arse la soare. Ei lucrau și la construirea templelor și mormintelor.

Egiptenii vechi se închinau la mai mulți zei, erau *politeiști*.

Cei mai importanți zei egipteni erau: *Osiris*, zeul fertilității (care a devenit și zeu al morților) și soția sa *Isis*. Nilul, soarele **erau zeificate**.

Preoții egipteni au creat o mulțime de povești despre zei și despre nemurirea omului. Potrivit credinței în nemurire, după moarte, trupul omului trebuia păstrat, căci sufletul se ridică la cer și, după judecata lui Osiris, se reîntorcea în trup sau în statuia reprezentând pe mort și astfel trăia în veșnicie.

Crezând în viața veșnică, egiptenii conservau cadavrele morților, le îmbălsămau, apoi le înfășau și le puneau în sicrie. Aceste cadavre astfel păstrate se numesc *mumii*. În morminte se puneau obiectele de care cel decedat se folosise în viață, statui și cartea morților. Așa s-a creat *cultul morților*. Unele mumii ale faraonilor s-au păstrat pînă astăzi.

Religia insufla egiptenilor teamă și îi făcea supuși față de faraoni și de preoți.

Răspundeți:

- Prin ce se caracterizează organizarea statului antic egiptean?
- Care sînt momentele mai importante din istoria Egiptului antic?
- Prin ce se caracteriza modul de viață al vechilor egipteni?

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- faraon, mumie, cultul morților.

8.

IMPERIUL PERSAN

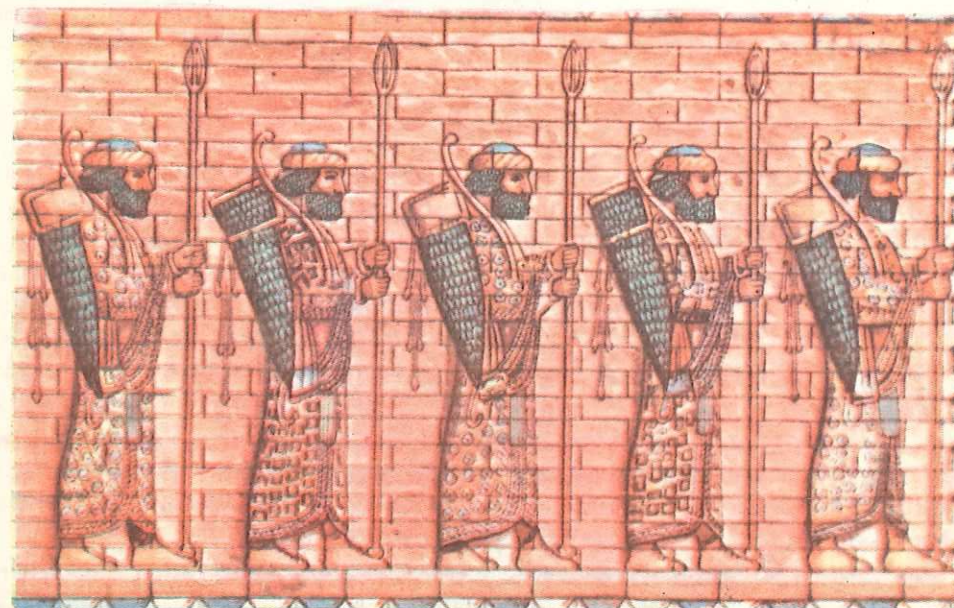
- A. Cum s-a format Imperiul Persan?
- B. În ce consta forța Imperiului Persan?

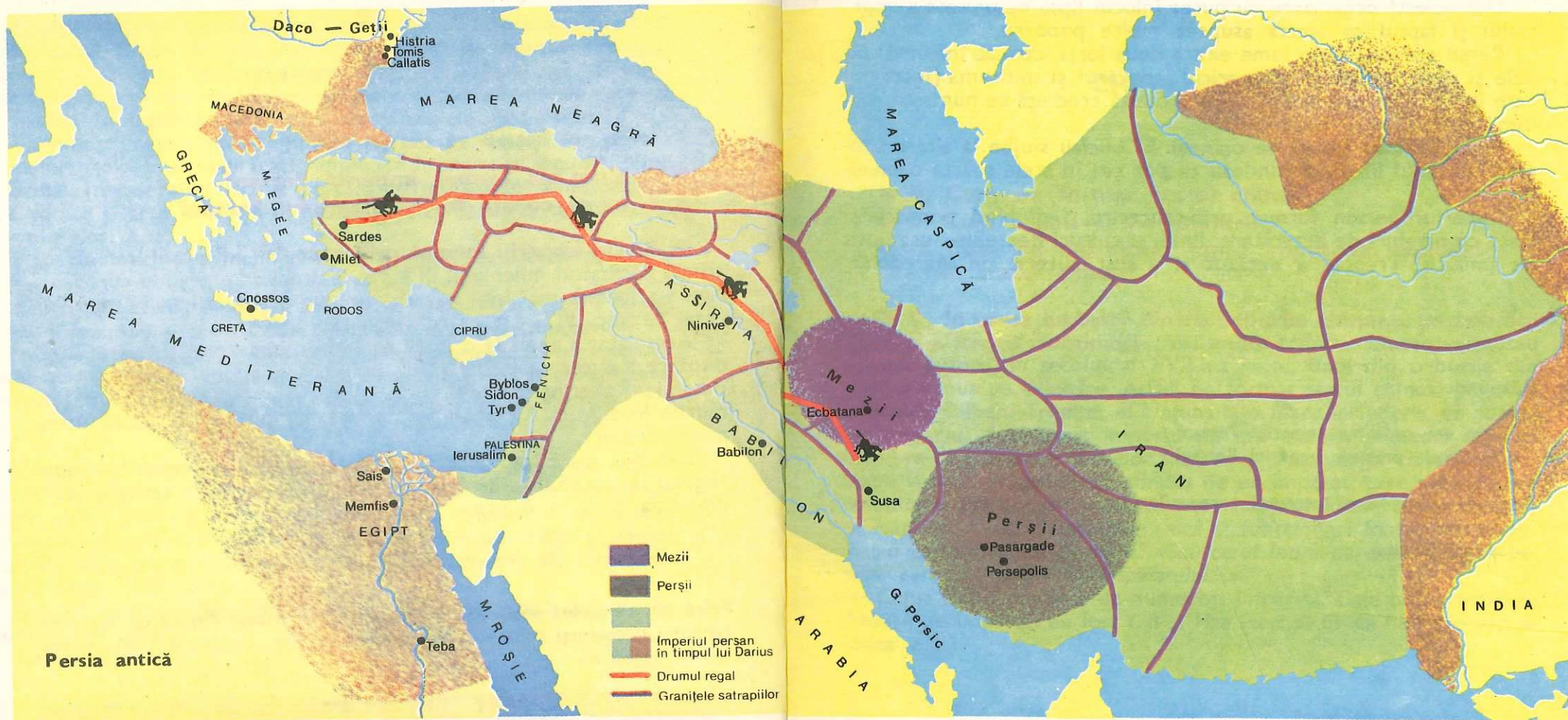
● A. **Un imperiu format prin cuceriri.** În orașul Iran au pătruns, la sfîrșitul mileniului III î.e.n., păstori de grai indo-european. Aici s-a format mai întîi o puternică uniune a triburilor mezilor, care, în sec. VI î.e.n., este cucerită de Regatul Persan.

Acest stat a ajuns la o mare extindere în secolul al VI-lea î.e.n., după ce a cucerit pe rînd țările din centrul și apusul Asiei (Mesopotamia, Palestina, Fenicia), Egiptul și orașele grecești de pe țărmurile Asiei Mici. Astfel s-a format cel mai puternic stat asiatic, *Imperiul Persan*.

Cea mai mare întindere a cunoscut-o Imperiul Persan în timpul regelui *Darius* (521—486 î.e.n.). Perșii au cucerit noi țări și triburi din Asia pînă în Europa.

Friză din cărămidă smălțuită reprezentînd pe arcașii din garda «nemuritorilor». (Observați bogăția și frumusețea culorilor, costumele, încălțămîntea, tolbele săgeților).

Regii persani trăiau în palate, care erau adevărate „orașe regale”, pline cu bogății neînchipuit de mari, cu grădini, parcuri și fântâni, cu mii de servitori, funcționari, preoți. Îmbrăcați în haine frumoase și scumpe, țesute în fir de aur, așezați pe tronuri aurite și bătute cu pietre prețioase, regii persani erau înconjurați de un ceremonial complicat, care impunea ca toată lumea care apărea în fața lor, de orice rang ar fi fost, să stea în genunchi, cu fața la pământ.

● **B. Imperiul Persan — statul cel mai bine organizat din Orientul antic.** Spre a putea conduce acest imens imperiu și a-i exploata bogățiile, Darius I-a organizat cu pricepere din punct de vedere militar, administrativ și fiscal.

A fost reorganizată armata; aceasta era compusă din pedestrași, arcași, cavaleri și prăștieri. S-a creat și o armată specială, numită

cei zece mii de «nemuritori», fiindcă numărul lor era mereu același (când în luptă se descompleta numărul, cei căzuți erau imediat înlocuiți).

Imperiul a fost împărțit în provincii, numite *satrapii*, conduse de reprezentanții regelui — satrapi. Ei erau controlați în ascuns de inspectori — ziși «ochii și urechile regelui».

Pentru legătura dintre satrapii, au fost construite drumuri. Unul dintre acestea a fost *Drumul regal*. Ele serveau caravelor, armatelor și poștei regale. De-a lungul lor erau hanuri de popas și cai de schimb, făcându-se astfel transmiterea foarte rapidă a scrisorilor și ordinelor regești prin sistemul ștafetei.

Pentru a ușura schimburile comerciale și încasarea birurilor de la popoarele supuse, Darius a pus să se bată monedă de aur cu chipul său (numită dareic).

Dar această organizare nu putea înlocui lipsa de unitate a imperiului și faptul că acesta asupra multe popoare.

Perșii credeau că în lume există două forțe care se înfruntă: binele și răul, lumina și întunericul, adevărul și minciuna (întruchipate în zeii Ormuzd și Ahriman). Această credință se numește *dualism*.

Preoții trăiau izolați de oameni. Ei oficiau slujbe la altare simple, sub cerul liber; pretindeau că pot citi în stele soarta oamenilor.

Imperiul persan format prin cucerire, înglobînd popoare și state cu niveluri de dezvoltare, limbi și culturi deosebite, era lipsit de unitate. Treptat a decăzut și a fost cucerit de Macedonia.

Răspundeți

- Cum era organizat Imperiul Persan?
- De ce s-a prăbușit Imperiul Persan?

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- satrap, dualism

9.

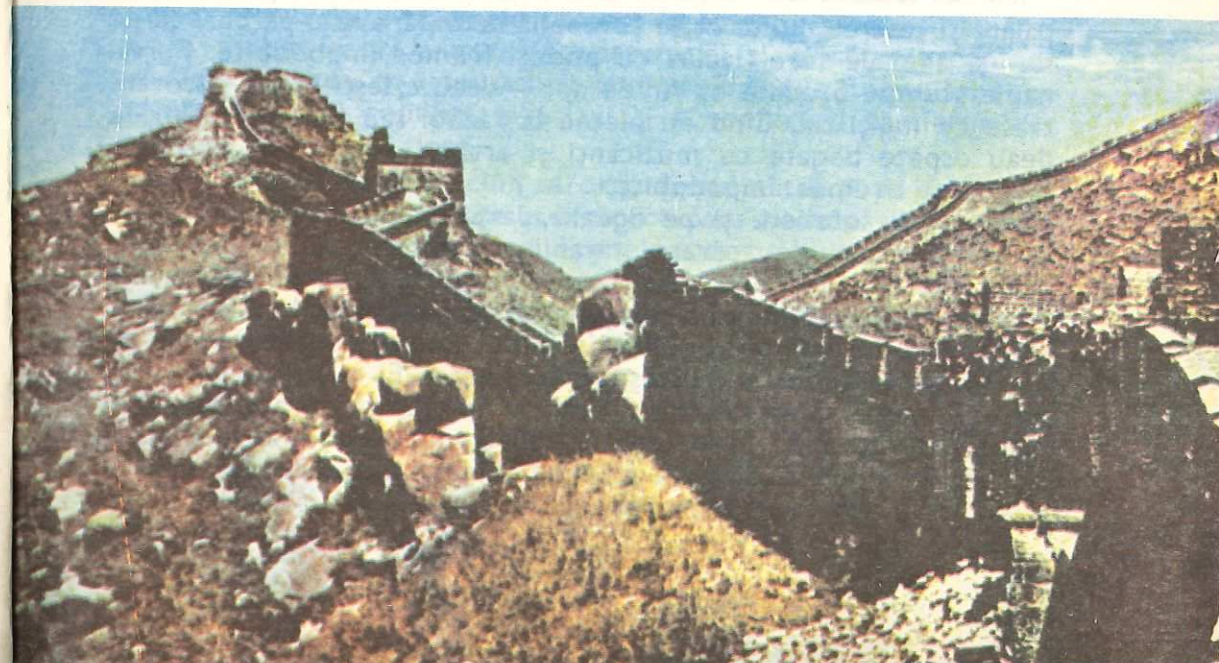
CHINA ANTICĂ

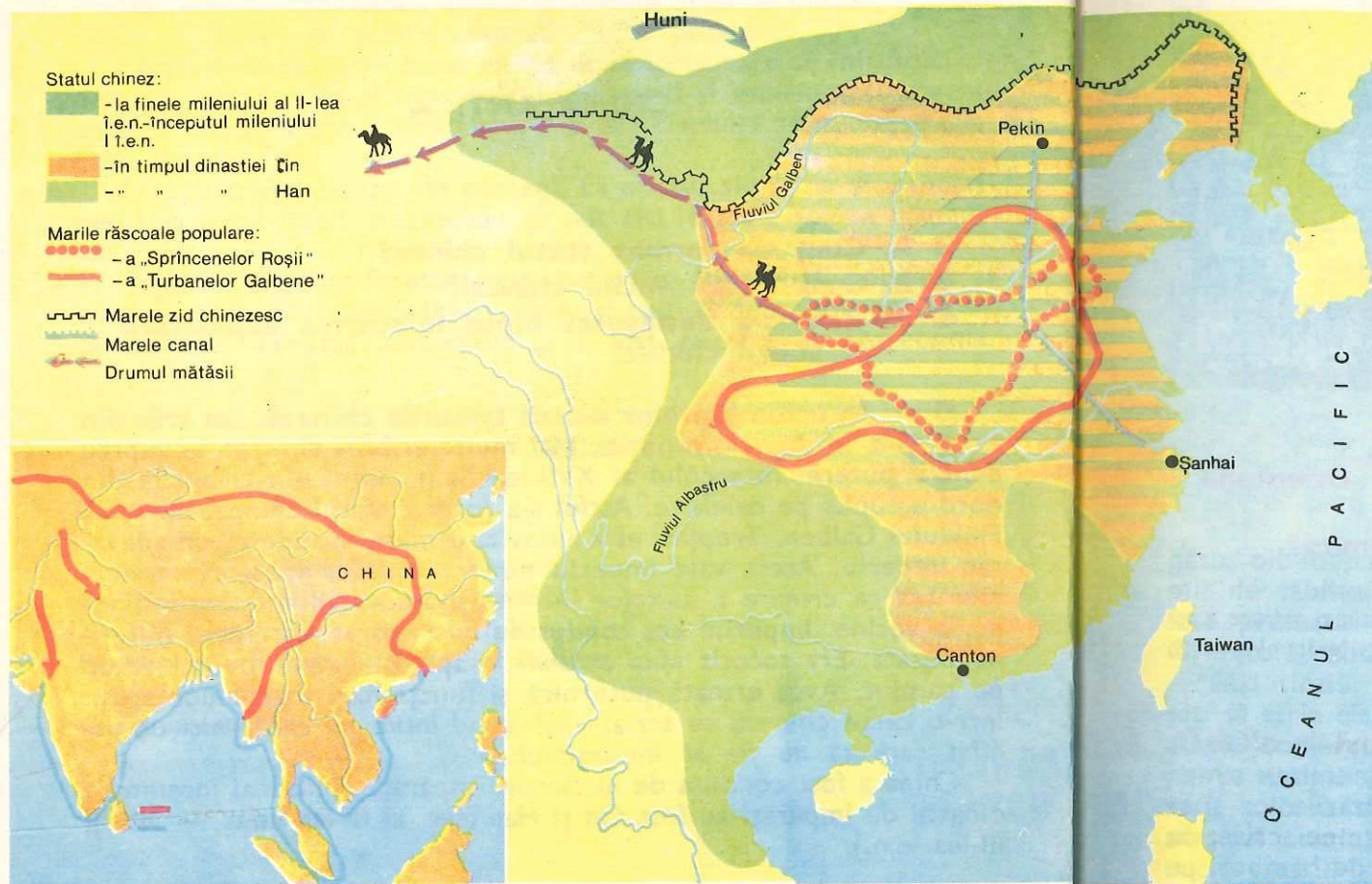
- A. Cum s-a format statul chinez?
- B. Cum trăiau vechii chinezi?
- C. Cum s-a desfășurat lupta împotriva exploatării în statul chinez?

● A. În urma luptelor dintre triburile chineze, un trib din nord și-a impus dominația. Mai multe triburi chineze se luptau pentru putere. În secolul al XVII-lea î.e.n., unul din triburile din nord a supus pe celelalte. Astfel s-a format statul chinez, pe valea Fluviului Galben. Treptat, el a ajuns la o mare întindere, un adevărat imperiu. Acest vast imperiu nu era trainic, adeseori se dezmembra ca urmare a luptelor interne și a atacurilor triburilor nomade vecine. Imperiul era condus de un împărat, care avea putere nelimitată. Era socotit «fiul cerului», stăpînul tuturor bunurilor de pe pămînt. Avea armată puternică și funcționari foarte numeroși. Într-o carte chineză se scria: «Sub cerul întins nu există nici un pămînt care să nu fie al împăratului...»

China a fost condusă de numeroși împărați. Cele mai însemnate dinastii de împărați au fost *Cin* și *Han* (sec. al III-lea î.e.n. — sec. al III-lea e.n.).

Marele zid chinezesc, ca și marele canal, sînt dovada hărniciei, dîrzeniei în muncă și priceperii chinezilor în antichitate.

China antică.

● **B. Modul de viață în China antică.** Aristocrații locuiau în palate și case cu multe etaje și mobilă luxoasă; aveau parcuri cu păsări și animale rare, lacuri cu poduri frumos împodobite. Purtau haine scumpe brodate cu fir de aur. Aveau calești bogat decorate, trase de mulți cai. Când nu plecau la război sau nu călătoreau dădeau oșpețe bogate cu muzicanți și artiști iscusiți. Își construiau morminte frumos împodobite.

În marile ateliere și pe ogoare, la construirea marilor diguri, canale și ziduri de apărare, țărani și meșteșugarii munceau din greu, mureau de oboseală și foame; locuiau în cocioabe rotunde din lemn și pământ, la țară sau în cartierele săracilor din marile orașe. Aici dormea pe rogojini, în fumul focului de paie, familia numeroasă a țăranilor și meșteșugarilor săraci. Ei se hrăneau cu supă de orz, pește sărat și scoici. Umblau îmbrăcați, vara și iarna, cu haine grosolane de in și lână. Slavii chinezi erau transportați în lanțuri și vânduți la distanțe mari în China și alte țări. Tîrgurile de sclavi erau foarte numeroase.

Vase chinezești.

● **C. Marile răscoale: răscoala sprîncenelor roșii și a turbanelor galbene.** În timpul dinastiei Han, sclavia a atins cel mai înalt grad de dezvoltare. Frământările interne, atacurile triburilor nomade din afara Chinei au slăbit puterea împăratului și a aristocrației. S-au declanșat mari răscoale.

Cele mai importante prin durata, întinderea și urmările lor au fost: răscoala *sprîncenelor roșii* (17—25 e.n.), numită astfel pentru că răsculații își vopseau sprîncelele în roșu, și a *turbanelor galbene* (184—200 e.n.), fiindcă răsculații purtau turbane galbene.

Ele au cuprins regiuni mari și au durat mulți ani; la ele au participat și sclavi. Au avut unele succese însemnate: răsculații au înfrînt în multe locuri armatele aristocrației și au cucerit pentru scurt timp puterea, au impus chiar unele reforme în folosul lor (interzicerea vânzării copiilor ca sclavi și a confiscării pământurilor pentru neplata datoriilor).

Dar răsculații nu știau cum să organizeze statul și nu au putut ține piept armatelor regulate și bine echipate ale împăraților. Răscoalele au fost înecate în sînge. Luptele interne au slăbit însă puterea stăpînilor de sclavi. Statul chinez s-a fărîmițat și a fost ușor cotropit de nomazi, care pîndeau la granițe momentul să poată năvăli în țară și s-o jefuiască.

Răspundeți:

- Prin ce se caracterizează statul în China antică?
- Cum explicați amploarea marilor răscoale din China?

CULTURA ORIENTULUI ANTIC

- A. Cum a apărut și s-a dezvoltat scrisul?
- B. Ce importanță are literatura popoarelor din Orientul antic?
- C. Cum au apărut și s-au dezvoltat cunoștințele științifice?
- D. Ce arte s-au dezvoltat?
- E. Prin ce se caracterizează arhitectura Orientului antic?
- F. Ce rol aveau sculptura, pictura, ceramica?

Cultura oglindește gradul de dezvoltare a vieții economice, sociale și politice a popoarelor. Ea cuprinde realizări de seamă în literatură, știință, învățămînt, artă.

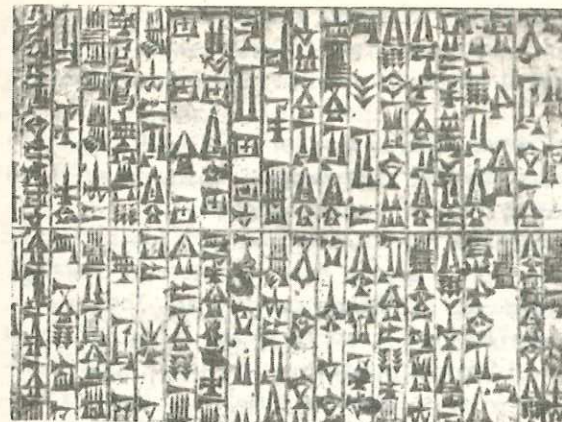
● A. De la scrierea hieroglifică și cuneiformă la alfabet.

După ce născociseră vorbirea, peste mii de ani, oamenii au simțit nevoia să-și însemneze gândurile, experiența și realizările lor și să le transmită urmașilor. De aceea au creat primele semne scrise: pe stînci, pe vase sau tăblițe de lut, pe oase, pe lemn de bambus, pe pereții clădirilor, templelor și palatelor, pe foițe de papirus, pe mătase și apoi pe hîrtie. La început (prin mileniul al IV-lea î.e.n.) scrierea era alcătuită din figuri — desene sau picturi — care înfățișau ființe, lucruri, ocupații, aspecte din natură.

Astfel, pentru a scrie cuvîntul „ochi” se desena sau picta un ochi, pentru apă, câteva linii șerpuite, pentru pom, schița unui pom.

În Egipt, scribii au perfecționat acest mod de scriere, care cuprindea mii de semne. Grecii au dat scrierii egiptene numele de scriere sacră, *hieroglifele* (de la *hieros* — sacru și *glyfein* — a grava). Fiind foarte complicată, scrierea egipteană — ca și toate celelalte scrieri din Orient — nu putea fi învățată decît de persoane care toată viața se ocupau cu învățătura, ca: preoți, înalți funcționari, scribi.

Cu timpul, în Mesopotamia, semnele au fost simplificate. S-a ajuns la o scriere alcătuită din desene zgîriate cu un bețișor pe tăblițe din lut moale sau cioplite în piatră. Această scriere a fost numită *scriere cuneiformă*. S-au descoperit zeci de mii de asemenea tăblițe de lut, numite și cărți de lut, ca, de pildă, la Ninive, unde s-a

Litere cuneiforme.

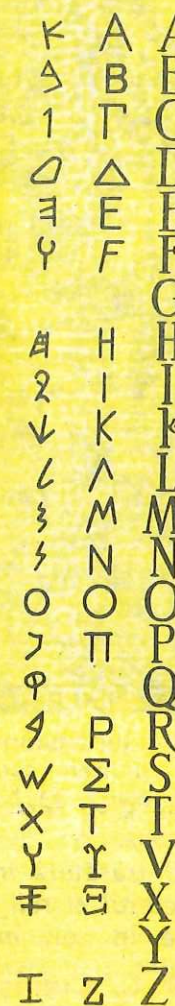
găsit biblioteca unui rege asirian cu mii de tăblițe. Scrierea cuneiformă a fost preluată de multe popoare ale Orientului antic.

Mai tîrziu, fenicienii, fiind interesați să scrie cît mai ușor și mai repede actele comerciale, au creat o scriere foarte simplă din 22 de semne, care stau la baza alfabetului de astăzi. La sfîrșitul istoriei antice, chinezii au născocit tiparul și hîrtia.

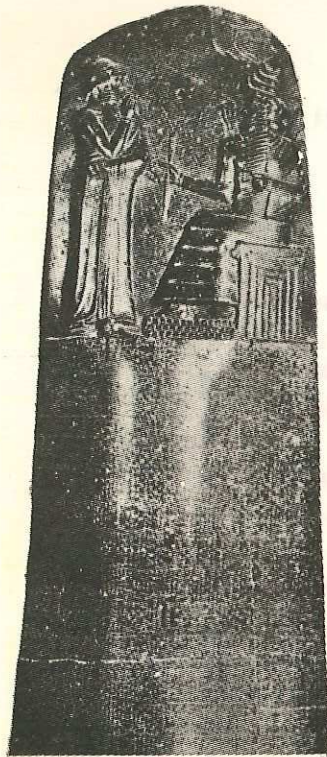
Scrierea, tiparul și hîrtia au un rol covîrșitor în istoria omenirii. Datorită lor au fost și vor fi cunoscute cele mai de seamă fapte și realizări.

● B. Literatura popoarelor din Orientul antic conține opere de seamă ale culturii universale. Literatura orientală veche este foarte bogată, variată și interesantă, cuprinzînd: povestiri și *legende* (care se numesc și *mituri*), *îmnuri* (cîntări de rugă către zei), *fabule*, *învățături*, *proverbe* și altele, care cîntă frumusețea naturii și faptele de seamă ale oamenilor.

Unele dintre aceste opere literare, prin conținutul și forma lor frumoasă, sînt socotite printre creațiile cele mai alese ale culturii omenirii. Așa sînt: *legenda lui Ghilgameș*, *Biblia* (Vechiul Testament), *poemele indiene* (*Ramayana* și *Mahabharata*) și altele.

De la scrierea feniciană (I)
la alfabet (II — grec,
III — roman)

Codul lui Hammurapi, săpat cu litere cuneiforme pe piatră de bazalt.

Cîntecele de muncă ale egiptenilor laudă bogăția Nilului, strălucirea și binefacerile soarelui, descriu vînători și călătorii, expediții războinice ale faraonilor.

În mormintele faraonilor s-au găsit așa-zisele *Cărți ale morților*, care cuprind descrieri ale vieții de toate zilele, obiceiuri, rugăciuni.

În legenda regelui *Ghilgameș* sînt foarte frumos descrise faptele acestui erou, apărător al dreptății, care, după ce îi înfrînge pe dușmani, întocmai ca eroii din basmele noastre, pleacă la capătul lumii spre a găsi leacul împotriva morții și a dobîndi nemurirea. În acest poem este redată și legenda despre potop, inspirată din revărsările înfricoșătoare ale Tigrului și Eufratului.

Poemele eroice în versuri, *Ramayana* și *Mahabharata*, scrise în vechea limbă indiană, povestesc luptele crîncene ale unor eroi legendari, foarte populari în India. Conțin descrieri ale naturii și ale faptelor de arme, precum și cugetări de o rară frumusețe.

Biblia, creație a poporului evreu, conține mai multe lucrări literare, istorice, de morală, filosofie și drept. Deosebit de frumoase sînt imnurile inspirate din viața poporului evreu (*Psalmii* lui David) și cîntecele de dragoste și nuntă (*Cîntarea cîntărilor*).

O trăsătură importantă a întregii literaturi a Orientului antic este caracterul ei religios. Aproape toate scrierile sînt străbătute de credințe în zei, în viața viitoare, dughuri, vrăjitorii.

● **C. Cunoștințele științifice în Orientul antic au izvorit din cerințele practice.** Primele cunoștințe științifice s-au născut în Orient. Ele au apărut ca urmare a observațiilor atente ale oamenilor asupra naturii înconjurătoare.

Oamenii și-au dat seama că revărsarea apelor, creșterea plantelor, ziua și noaptea, anotimpurile, «mersul» Soarelui și Lunii nu sînt întîmplătoare, ci se repetă la anumite intervale de timp și după anumite reguli.

Ei au început să-și noteze observațiile și să le aplice în viața de toate zilele în diferite domenii de activitate (construcții, agricultură etc.). *Preoții* erau cei care se specializau în asemenea observații și care păstrau și transmiteau cunoștințele. Construirea de piramide, temple, palate, irigații, organizarea muncilor agricole dovedesc că învățații Orientului antic aveau cunoștințe temeinice de matematică, geometrie, astronomie, agronomie. Egiptenii cunoșteau sistemul zecimal (operații cu cifrele 10, 100, 1 000, 10 000) și calcule complicate de geometrie. Mesopotamienii făceau socoteli

cu numere foarte mari și au întocmit o tablă a înmulțirii de la 1 la 180 000. Indienii au născocit semnul — (minus) și cifrele de la 1 la 10, cunoscute sub numele de cifre arabe (fiindcă au fost aduse de arabi în Europa mult mai tîrziu).

Învățații Orientului aveau observatoare astronomice. Au făcut o hartă a cerului și un calendar (Egipt), au stabilit măsuri de timp — împărțind anul în 360 zile, zilele în ore, orele în minute și secunde (Mesopotamia); au prevăzut apariția eclipselor și cometelor (China).

În agricultură, învățații au proiectat asanări, îndiguiri (Egipt, Mesopotamia, China), au scris tratate de agronomie (China).

Cultul morților și îmbălsămarea au dus la cunoașterea diferitelor organe ale corpului omenesc, precum și a unor boli și tratamente, și chiar operații grele (în Egipt și mai ales în Mesopotamia). Astfel a apărut medicina.

Chinezii au născocit acul magnetic, un explozibil (folosit la focurile de artificii, numit florile de foc), hîrtia și tiparul.

Dreptul își are începutul tot în Orientul antic. O lucrare de seamă în acest domeniu este *Codul de legi al lui Hammurapi* (Mesopotamia — sec. al XVIII-lea î.e.n.).

De timpuriu informații istorice s-au păstrat sub formă de notițe scurte, liste de regi și războaiele acestora. Apoi s-au scris însemnări istorice, legende istorice etc. (Egipt, Mesopotamia, China).

De asemenea, s-a lărgit și orizontul geografic; fenicienii, prin călătoriile lor — adevărate expediții —, au ajuns în Oceanul Atlantic și au ocolit Africa.

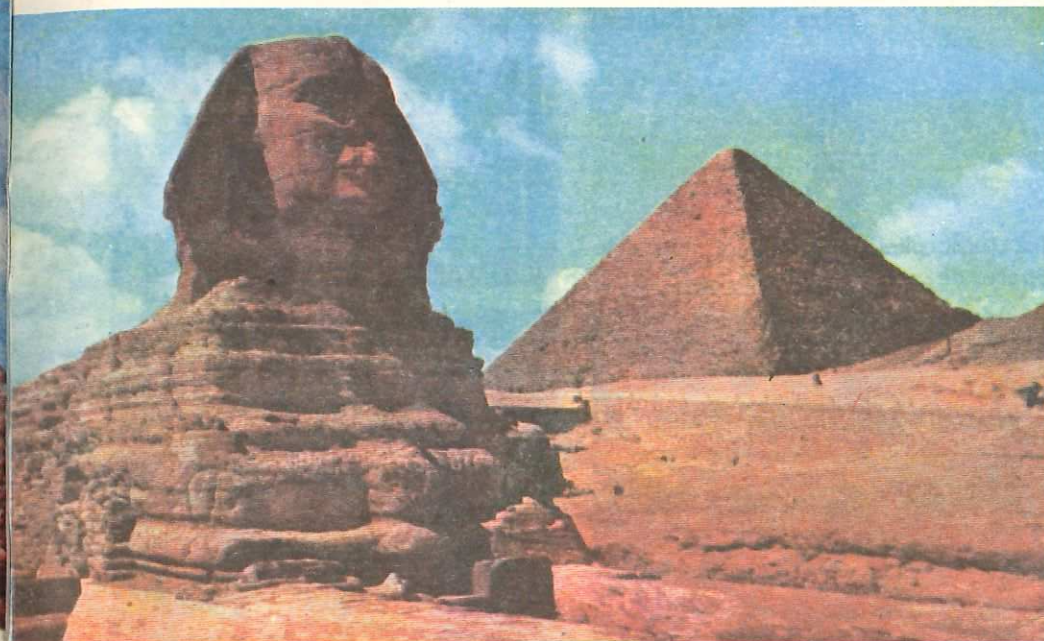
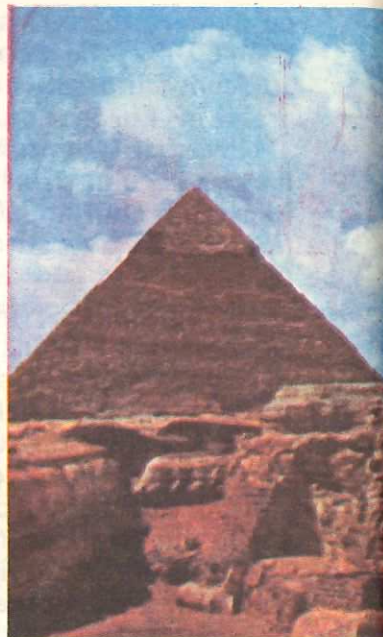
În Egipt, Mesopotamia, India și China s-au înființat și primele școli pe lîngă temple. Aici se învățau: scrisul, cititul, recitarea de legende, operațiile aritmetice.

Cunoștințele științifice ale popoarelor orientale erau amestecate cu practici și obiceiuri religioase; ele reprezintă primele încercări de explicare și înțelegere a fenomenelor naturii și constituie baza științelor de mai tîrziu.

● **D. Arhitectura, sculptura, pictura, ceramica.** Vechile popoare orientale au lăsat opere de artă nepieritoare în arhitectură (arta de a construi), sculptură (arta cioplirii statuilor și basoreliefurilor în piatră, lemn, os sau a turnării acestora în metal), în pictură, în ceramică.

● **E. O artă monumentală, strîns legată de religie.** Toate marile construirii ale Orientului antic (palate, temple, morminte ale regilor, preoților și marilor dregători) erau de proporții mari (monumentale) și împodobite cu picturi, basoreliefuri, cărămizi smălțuite, hieroglife etc. Ele preamăreau puterea zeilor și a monarhului.

Sfinxul de la Gizeh între piramide. Statuia uriașă a Sfinxului reprezintă o ființă fantastică: un leu cu cap de om (probabil figura faraonului Chefren). Sfinxul simboliza puterea nemărginită a faraonului.

În Mesopotamia s-au găsit urme de săli de clasă, bănci, «tăblițe de lut» pentru scris exerciții. Erau școli speciale pentru scribi, institute superioare și observatoare astronomice (de exemplu, cele instalate în vârful zigguratelor). Au existat și biblioteci, unele conținând zeci și sute de mii de tăblițe, suluri de papirus, de hîrtie, mătase sau foi de mestecăn.

Corabie egipteană (pictură dintr-un mormînt egiptean)

În Egipt, construcțiile erau făcute din piatră dură. Cele mai caracteristice monumente erau mormintele — *piramidele*. Destinate păstrării cadavrului faraonului pentru presupusa «viață veșnică», piramidele erau construite din blocuri mari de piatră și acoperite cu plăci de piatră albă-gălbuie. Impunătoare prin proporțiile lor sînt piramidele faraonilor *Cheops*, *Chefren*, *Mikerinos*. Templele și palatele egiptene (ca, de exemplu, cele de la Luxor și Karnak, astăzi în ruină) aveau ziduri puternice, săli interioare largi, coloane groase și înalte.

Unele din aceste temple și morminte erau săpate direct în stînci și la intrare erau străjuite de statui uriașe ale faraonilor sau zeilor.

În Mesopotamia s-au clădit temple și palate din cărămidă arsă, întrucît piatra de construcții era rară. Vestite erau palatele și templele din Babilon și Ninive. Caracteristice erau templele numite *ziggurate*.

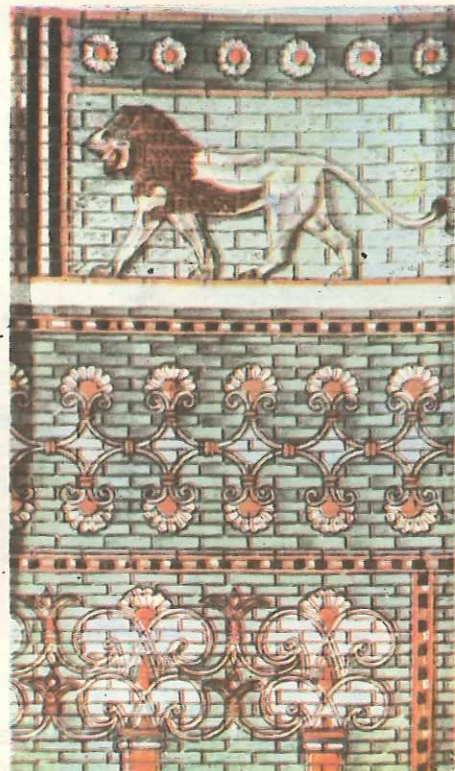
Zigguratele erau turnuri cu șapte etaje: fiecare etaj era mai retras și mai îngust decît cel inferior și vopsit în altă culoare (alb, negru, roșu, albastru, roz, argintiu, auriu). Aveau scări exterioare în spirală.

Palatele erau adevărate fortărețe, cu ziduri groase din cărămidă smălțuită și viu colorată; fără ferestre, lumina pătrundea prin uși; erau străjuite de statui care reprezentau animale cu cap de om sau tauri înaripați.

Temple și palate s-au construit și în Palestina, Persia, India, China.

Friza leilor (Babilon)

Leoaică rănită (basorelief) este una dintre cele mai reușite opere de artă din lume.

Astfel erau templul și palatul din Ierusalim, din marmură și lemn de cedru, cu incrustații din aur și fildeș. Vestite erau și palatele din Susa și Persepolis. Acestea erau construite din piatră cu vaste săli de festivități, cu coloane zvelte terminate cu statui ce reprezentau tauri îngenuncheați, cu scări de marmură și pereți împodobiți cu basoreliefuri ce redau mai ales alături regești.

În India, arta s-a dezvoltat în strânsă legătură cu budismul. Palatele și templele erau mari, unele construite în stînci și bogat împodobite atât în interior, cît și în exterior.

În China, palatele și templele (*pagode*) aveau etaje cu acoperișurile curbate și colțurile streșinilor ridicate; erau decorate cu picturi, basoreliefuri, incrustații în lemn, sîdef, jad etc.

Cele mai de seamă construcții chinezești — unice în lume — sînt *marele canal* și *marele zid chinezesc*. Acesta din urmă servea atât pentru apărare, cît și ca drum comercial.

● **F. Sculptura, pictura, ceramica erau în slujba arhitecturii.** Statuile, basoreliefurile, pictura serveau la înfrumusețarea palatelor și a templelor. Statuile care reprezentau zei, faraoni, regi, împărați, mari preoți — erau de mărimi colosale și în poziții rigide (*Sfinxul*, *Ramses al II-lea*, *Buda* etc.) Statuile care redau aspecte de muncă — aratul, frămîntatul pîinii — ostași sau slujbași (*scribul*) sînt de proporții mai mici.

Statuetă din lemn aurit reprezentînd un faraon la vînațoare

Deosebit de valoroase și interesante sînt picturile, basoreliefurile și frizele (benzi vii colorate în albastru, galben, auriu), care împodobeau palatele și interiorul piramidelor. Cu multă măiestrie, acestea redau animale, păsări, flori, scene de vînațoare, de război, petreceri, alături regești (*Friza leilor*, *Leoaică rănită*, *Rege asirian la vînațoare*, *Nașterea lui Buda* etc.). Deosebit de interesante sînt scenele de muncă: aratul, seceratul, construirea unei corăbii; topitorii de aur, tîbăcării, tăietorii de piatră; se observă uneltele pe care le foloseau (teslă, ciocan, ferăstrău, secure etc.).

Frumoase erau și obiectele din ceramică, vase, statuiete (Mesopotamia, China), pictate în diferite culori și cu mult gust artistic. Săpăturile arheologice au dat la iveală splendide bijuterii — cercei, brățări, paftale —, măști mortuare (Egipt), sicrie frumos împodobite, tronuri din lemn scump, cufere etc.

Arta Orientului antic, frumoasă și interesantă, este și un valoros izvor istoric, întrucît redă aspecte din viața societății.

Răspundeți:

- Cum a apărut scrisul?
- Ce lege și povestiri ale popoarelor din Orient ați citit?
- Ce realizări au avut popoarele Orientului antic în știință?
- Cum apreciați Codul de legi al lui Hammurapi?

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- hieroglife, cuneiforme, Biblia, arhitectura, piramidă, ziggurat, friză.

Contribuția popoarelor Orientului antic la făurirea civilizației și culturii universale. Evoluția popoarelor Orientului antic

De ce este considerat Orientul antic «leagănul civilizației»?

- În Orientul antic, datorită unor condiții geografice prielnice și descoperirii timpurii a metalelor, s-au făcut progrese mari economice.
- S-au încheiat cele dintii familii de popoare, deosebite între ele.
- S-au alcătuit cele dintii organizații politice puternice, statele — monarhiile orientale.
- Din Orient, devenit astfel «leagănul civilizației», s-a răspândit apoi spre celelalte colțuri ale lumii experiența acestor popoare în agricultură, meșteșuguri și comerț, în viața politică, în cultură.

Ce datorăm Orientului antic?

- Lucrări de mari proporții în agricultură, construcții și în navigație, primele școli, primele descoperiri științifice, primele capodopere ale artei și literaturii universale.
- Templele și palatele egiptene, mesopotamiene, indiene, persane, chineze.
- Sculpturile și picturile realiste, ceramica, bijuteriile.
- Scrierea, acul magnetic, explozivele, hîrtia, tiparul (China), sticla transparentă (Fenicia).
- Începuturile cercetărilor în astronomie, medicină, geografie, geometrie, legislație.
- Legende, basmele, poemele, imnurile, Biblia etc.

Cum au evoluat pînă astăzi popoarele Orientului antic?

- În cei aproape două mii de ani de la sfîrșitul antichității, în țările orientale au avut loc prefaceri economice, sociale și politice, războaie, imigrări de noi popoare, dominație străină.
- Unele dintre aceste popoare și-au continuat viața în cadrul aceluiași țări, trecînd prin mari transformări, dar continuînd și îmbogățind experiența înaintașilor antici. Așa sînt iranienii, chinezii, indienii. Altele s-au contopit cu noi popoare (îndeosebi cu arabii) și trăiesc în state mai mici, în alte granițe decît cele vechi.

EUROPA ÎN ANTICHITATE

În timp ce în nordul Africii și în Asia se formaseră, cu milenii în urmă, cele mai vechi civilizații, în Europa trăiau pe spații întinse: celții sau galii (în vest și centru), germanii (în vest și nord), tracii (în centru, est și sud-est).

Aceste popoare se ocupau cu vînatul, creșterea vitelor și pescuitul. Venind în contact cu alte popoare, au deprins agricultura și meșteșugurile. A început să se formeze aristocrația și apăruseră primele forme ale sclaviei; erau organizați în triburi și uniuni de triburi care se războiau între ele. De aceea ele nu au ajuns la organizații statale durabile.

În afară de aceste popoare, în Europa mai trăiau grecii și romanii. Grecii locuiau în sudul Peninsulei Balcanice, în insulele din Marea Egee și pe coastele Asiei Mici, iar romanii în centrul Peninsulei Italice. Aceste popoare au creat state puternice și o valoroasă cultură.

11.

CELȚII ȘI GERMANII

- A. Ce ne spun descoperirile arheologice și scrierile antice despre celți?
- B. Unde și cum trăiau popoarele germanice antice?
- C. Ce rol au jucat celții și germanii în Europa?

● A. Celții sau galii erau unul dintre cele mai numeroase popoare din antichitate. În mileniul I î.e.n., celții ocupau centrul și sudul Franței (care se numea pe atunci Galia), sudul Germaniei, de azi și nordul Italiei. În nord se învecinau cu germanii, în est cu tracii, în sud cu popoarele italice și cu grecii din coloniile grecești.

Ei erau organizați în numeroase triburi și uniuni de triburi (ca, de exemplu, belgii și parisii, de la numele cărora derivă numele de belgieni și cel al orașului Paris de astăzi).

Impinși de alte popoare, celții s-au răspândit în Anglia și Irlanda, în Peninsula Iberică (Spania) și în nordul Italiei. Ei s-au amestecat cu localnicii, dar și-au păstrat, în mare măsură, limba, obiceiurile, legendele și îndeletnicirile artistice. În ultimele secole înaintea erei noastre, din centrul Europei s-au îndreptat spre Peninsula Balcanică și au trecut apoi în Asia Mică. Unele triburi au ajuns la hotarele Daciei, pătrunzînd chiar și în interiorul ei. În țara noastră, ei au lăsat urme în prelucrarea fierului, ceramicii etc.

Celții practicau agricultura, folosind unelte de fier (plug, coase, secere) și îngrășăminte. Au fost meșteșugari vestiți în prelucrarea fierului, răspîndind acest meșteșug în multe regiuni din Europa. Au născocit și răspîndit roata olarului, au creat o ceramică bogată, arme și podoabe foarte frumoase.

Celții locuiau în sate, dar au construit și așezări întărite — orașe — cu ziduri puternice din blocuri mari de piatră legate între ele cu bîrne groase, numite *ziduri galice*. În aceste așezări se aflau și altarele zeilor. Locuințele erau modeste, cu una sau două încăperi. Îmbrăcămintea era asemănătoare cu a dacilor. Celților le plăceau culorile vii și podoabele. Se hrăneau cu lapte, pește, fructe, carne și vin. Iubeau petrecerile însoțite de recitări de legende, de muzică, dansuri și întreceri. Unele obiceiuri și credințe celtice se asemănau cu ale daco-geților (de exemplu acela de a ținti cu săgeți în cerul înnorat, de a socoti rîurile «sfinte» etc.).

Celții au purtat războaie cu popoarele vecine și au reușit să țină piept unor state puternice, cum a fost statul roman.

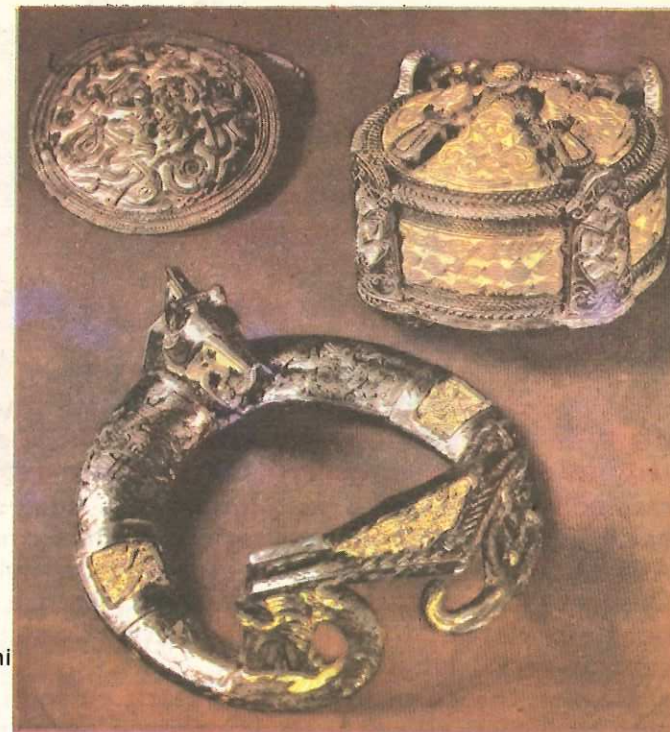
Organizați în triburi care adesea se războiau între ele, celții au fost, după lupte îndelungate și eroice, înfrinți de popoarele vecine. Ei au intrat în mare parte în componența statului roman. Cultura lor bogată s-a împletit cu a învingătorilor, dar trăsăturile ei principale nu au dispărut.

De pildă, în Irlanda, Anglia de sud, nord-vestul Franței, în o parte a Spaniei, Elveției și Belgiei s-au păstrat în vorbire, în obiceiuri și în dansuri populare, chiar în port, dar mai ales în poveștile și cîntecele populare, puternice influențe celtice.

● **B. Germanii trăiau în sudul Peninsulei Scandinavice, pe țărmurile Mării Baltice și ale Mării Nordului, organizați în triburi.** Triburi războinice, germanii se aflau pe trepte diferite ale dezvoltării sociale, datorită condițiilor geografice deosebite în care trăiau: ținuturi mlăștinoase, stepe, pămînturi nedestelenite, păduri dese și nesfîrșite, țărmuri bîntuite de furtuni. Treptat, în sec. al VI-lea î.e.n. au coborît spre sud — pe teritoriul Germaniei de astăzi. Sub influența celților au dezvoltat ceramica, armurăria și țesutul. Cu totul deosebite sînt obiectele de aur, foarte fin lucrate și împodobite cu pietre prețioase. Treptat au început să se ocupe și cu agricultura, folosind unelte de fier de la celți.

Foarte numeroase în primele secole ale erei noastre, triburile germanice au luat parte la marea mișcare a popoarelor din Europa la începutul Evului mediu, numită migrație.

Despre traiul, obiceiurile și organizarea germanilor ne dau informații istoricii romani (mai ales Cezar și Tacitus). Ei arată că germanii locuiau în sate și că unele triburi germanice au atacat statul roman.

Bijuterii de la germanii lucrate cu multă măiestrie artistică.

● **C. Strămoșii unor popoare de astăzi.** Studiind istoria acestor popoare, observăm că ele au trăit în condiții geografice mai aspre decît ale popoarelor din ținuturile calde ale Mării Mediterane — (grecii și romanii) sau decît ale celor din Orient (așezate de-a lungul unor văi mănoase). Cu toate acestea, celții și germanii și-au creat o civilizație originală, în domenii variate, aducînd prin aceasta o contribuție importantă la cultura omenirii

Cucerirea romană a dus la romanizarea unei mari părți a acestor popoare — *celți, daci, iberi* —, care au renunțat la vechile lor limbi și au început să vorbească latinește. Ei sînt astfel strămoșii popoarelor romanice din Europa (*italieni, francezi, români, spanioli, portughezi*). Popoarele germanice și-au păstrat propriile idiomuri, dînd naștere altor popoare europene — *germani, englezi, scandinavi*. Au dăinuit și grupuri vorbind vechile limbi ale continentului — de pildă *celții* din Țara Galilor.

Răspundeți:

- Ce popoare trăiau în apusul, centrul, nordul și răsăritul Europei în antichitate?
- Studiind textul lecției și lectura, arătați cum trăiau celții și germanii.

TRACII

- A. Ce înțelegem prin lumea tracică?
- B. Care sînt trăsăturile caracteristice social-economice și politice ale lumii tracice?
- C. În ce constă însemnătatea istorică a tracilor?

● A. «Neamul tracilor este cel mai numeros din lume, după cel al indienilor» (Herodot); **compus din numeroasele triburi, el locuia în centrul, estul și sud-estul Europei.** Aria de răspîndire a tracilor a fost întinsă, așa cum se poate urmări pe hartă. Ei locuiau pe un vast teritoriu: din Slovacia pînă la Bug, din Asia Mică și Marea Egee pînă în sud-vestul Poloniei. Țara noastră: Dunărea de Jos cu cele două maluri mănoase și arcul Carpaților, bogat în metale, păduri, pomi fructiferi și viță de vie, se afla în centrul teritoriului tracilor.

Lumea tracică se învecina la răsărit cu sciții, la sud cu grecii, la vest cu ilirii și cu celții, iar la nord cu germanii; toți făceau parte din marea familie a popoarelor indo-europene. Legăturile economice, politice și culturale între aceste popoare, în ciuda deselor ciocniri armate, erau strînse, cu atît mai mult cu cît, în vremea aceea, granițele diferitelor formațiuni politice nu erau precise și trainice.

Cele mai importante triburi tracice erau: *dacii*, *geții*, *carpii* (strămoșii noștri), *odrizzii*, *bessii* și *moesii* (în Peninsula Balcanică). Pentru prima oară sînt pomeniți în poemele homerice ca participanți la războiul troian.

● B. **Natura bogată și relațiile strînse cu lumea greacă au favorizat dezvoltarea tracilor.** Cele peste 100 de triburi ale tracilor se diferențiază ca limbă și mod de trai de celelalte popoare europene (celții, germanii, grecii antici) pe la sfîrșitul mileniului al II-lea î.e.n. Pe întinsa Tracie, locuitorii se ocupau, la șes, cu agricultura (cultivau grîul, meiul, orzul, cînepa), grădinăritul, pescuitul, creșterea vitelor și a cailor, la deal și la munte, cu viticultura, pomicultura, extragerea diferitelor metale (fier, aur, argint, cupru, cositor), din care confecționau unelte, arme, podoabe. Trăiau mai ales în sate, dar aveau așezări pe înălțimi, înconjurate de ziduri și șanțuri.

Pe la jumătatea mileniului I î.e.n., dezvoltarea economiei și relațiile tot mai strînse cu «lumea grecească» au grăbit dezvoltarea lumii tracice. Au apărut: *aristocrația triburilor* și *sclavii* (prizonieri de război sau datornici); cea mai mare parte a producătorilor erau *țărani și meșteșugarii liberi*.

Obiecte de podoabă rămase de la daco-geți

Cu timpul triburile tracice s-au unit, formînd mari *uniuni de triburi*. Mai întîi în vecinătatea Greciei, apoi în zona Dunării s-au format *regate*, uneori foarte bogate și puternice. Acestea s-au bucurat de mare prestigiu, au dezvoltat o cultură originală, au încheiat alianțe cu grecii, romanii și alte state. Războindu-se între ele, regatele tracice au slăbit, unele s-au destrămat și au fost cucerite de alte triburi sau state.

● C. **Tracii, strămoșii poporului român și ai altor popoare europene, creatorii unei culturi valoroase cu elemente transmise pînă în zilele noastre.** Tracii au dat naștere unei culturi originale în diferite domenii: artă, construcții, muzică, cunoștințe științifice (astronomie, medicină, științele naturii).

Ca și țărani noștri de astăzi, tracii daco-geți ciopleau cu mult gust artistic lemnul și piatra, făureau arme, obiecte casnice și podoabe din fier, aur, argint, vase de lut cu forme și decorații frumoase. Confecționau fluiera, naiuri, buciume și tobe, harnașamente, centuri din piele.

Credințele religioase ale tracilor daco-geți, pe lîngă unele practici barbare, conțineau idei înalte, preamăreau curajul, munca, dragostea de viață, cumpătarea.

Această cultură a fost în strînsă legătură cu cea a multor popoare antice (greci, romani, celți, germani), influențîndu-se reciproc. Elementele cele mai valoroase ale culturii trace s-au transmis urmașilor și se găsesc și astăzi, îndeosebi în arta, literatura, cusăturile, costumele, basmele, jocurile și colindele populare.

Geto-dacii, creatorii unei culturi valoroase, constituie unul din cele două elemente de bază în formarea poporului nostru.

Răspundeți:

- Unde trăiau tracii și ce v-a plăcut din istoria lor?
- Ce importanță prezintă tracii antici?

GRECIA ANTICĂ

În Grecia s-a dezvoltat, pentru prima oară, o civilizație întemeiată pe libertatea colectivităților umane de a le governa și pe dreptul fiecărui membru al acestor colectivități de a participa la hotărârile obștii. Această libertate a eliberat și spiritul omenesc, încât lumea greacă a dezvoltat o civilizație înnoitoare, a cărei moștenire stă la baza culturii europene.

13.

TERITORIUL ȘI LOCUTORII

- A. Prin ce se caracterizează pământul Greciei?
- B. Care au fost primii locuitori ai Greciei antice?

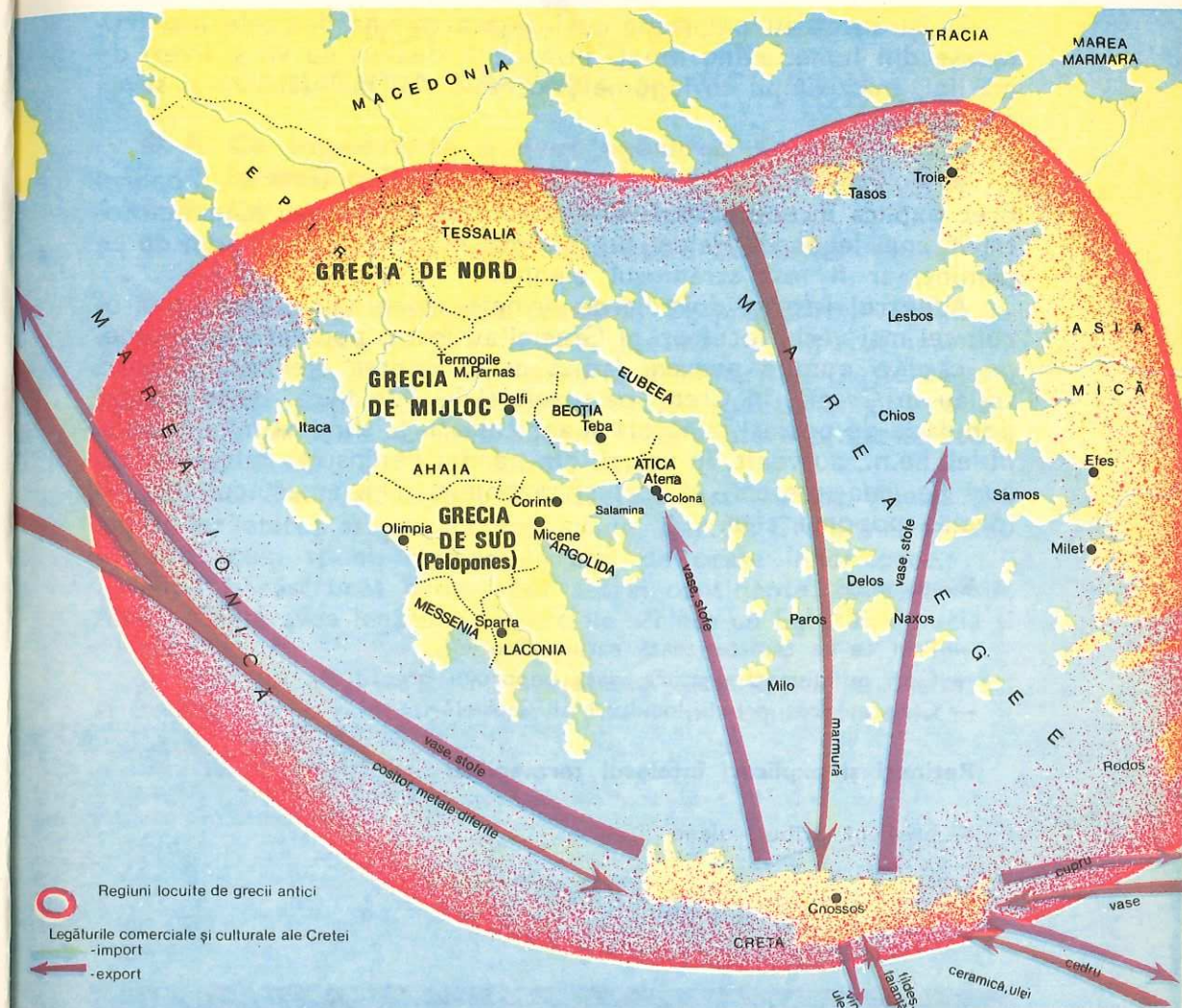
● A. O țară muntoasă, cu țărmuri crestate, înconjurată de insule. În sud-estul Europei, în partea cea mai de sud a Peninsulei Balcanice, înaintînd în Marea Mediterană, ca o mîna cu degetele răsfirate, se află Grecia. În antichitate era numită Elada. Ea mai cuprindea și insulele din jurul ei, precum și țărmul Asiei Mici, unde au emigrat grecii de pe continentul Europei. Țara este scaldată de apele mării (la est de Marea Egee, la sud de Marea Mediterană, în vest de Marea Ionică). În nord se mărginea cu Macedonia și Tracia.

Grecia continentală se împarte în trei regiuni naturale: 1) Grecia de nord; 2) Grecia de mijloc, cu vestitul oraș Atena; 3) Grecia de sud (Pelopones), cu cetățile Sparta și Micene. Din Grecia de nord se trece în cea de mijloc prin trecătoarea Termopile (Porțile Calde), iar din cea de mijloc în cea de sud, prin istmul Corinth.

Pământul Greciei are puține locuri prielnice agriculturii. În cea mai mare parte sărac, el a făcut ca locuitorii să fie harnici și întreprinzători (un poet grec spunea că «sărăcia a fost școala cea mai bună la care au învățat elenii»).

În munți se găsesc: argint (munții Laurion), fier, aur, și mai ales marmură de cea mai bună calitate.

Străbătută în toate direcțiile de munți (Olimp, Pind), Grecia este despărțită în mici ținuturi, lucru care a înrîurit fărîmițarea politică și sentimentul puternic de independență al poporului grec. Grecii vechi își iubeau mica lor patrie; în clipele de primejdie se

Grecia și Creta antică

trezea simțămîntul de unitate al poporului grec, simțămînt izvorît din aceleași obiceiuri, tradiții, credințe și limbă.

Apropierea apei, mulțimea insulelor din jur i-au mînat pe vechii greci spre țărmuri necunoscute, în căutare de noi bogății. În strînsă legătură cu Grecia continentală au fost o seamă de insule: Salamina, Delos, Rodos, Cipru, Creta și altele.

În Insula Creta care forma, așa cum se observă și pe hartă, o punte între Orient și Grecia, s-a dezvoltat în mileniul al II-lea î.e.n. o civilizație care a influențat puternic civilizația greacă de pe continent și din insulele grecești.

Grecia are o climă mediteraneană, cu veri lungi, calde și uscate. Iernile sînt blînde și umede, dar, în general, în Grecia lipsește apa, unele rîuri secînd vara.

Ei își socoteau pe drept cuvânt țara ca una din cele mai frumoase din lume, avînd munți înzăpeziți, dealuri cu vii și livezi de măslini, mici cîmpii cu legume și cereale, văi încîntătoare și stînci prăpăstioase.

● **B. Preelenii, cei mai vechi locuitori ai Greciei.** Poporul grec explica începuturile istoriei sale prin mituri sau legende. Potrivit unei legende, Helen, fiul cel mai mare al primului om de pe pămînt, ar fi fost strămoșul elenilor.

Adevărul istoric, dovedit de urmele arheologice, este următorul: cei mai vechi locuitori ai Greciei au fost o populație străveche, pe care o numim *preeleni* (adică cei dinaintea elenilor). Aceștia trăiau în Grecia, în Creta, pe insule și în Asia Mică. Peste această populație de pescari, vînători și agricultori, la sfîrșitul mileniului al III-lea î.e.n., au venit, în valuri, din nordul Peninsulei Balcanice, *triburi de indo-europeni*, păstori și războinici. Din amestecul lor, s-a format poporul *elen*.

Răspundeți:

- Prin ce se caracterizează natura Greciei?
- Cum a influențat natura viața poporului grec?
- Care au fost primii locuitori ai Greciei?

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- preeleni, triburi elene

CIVILIZAȚIA CRETANĂ ȘI MICENIANĂ

- **A. Ce importanță a avut așezarea Cretei în mijlocul mării?**
- **B. Ce loc ocupau cretanii în antichitate?**
- **C. Ce urmări au avut migrațiile triburilor elene?**

● **A. Creta și civilizația cretană.** Despre Creta, vechile legende spun că era o țară bogată, așezată în mijlocul mării.

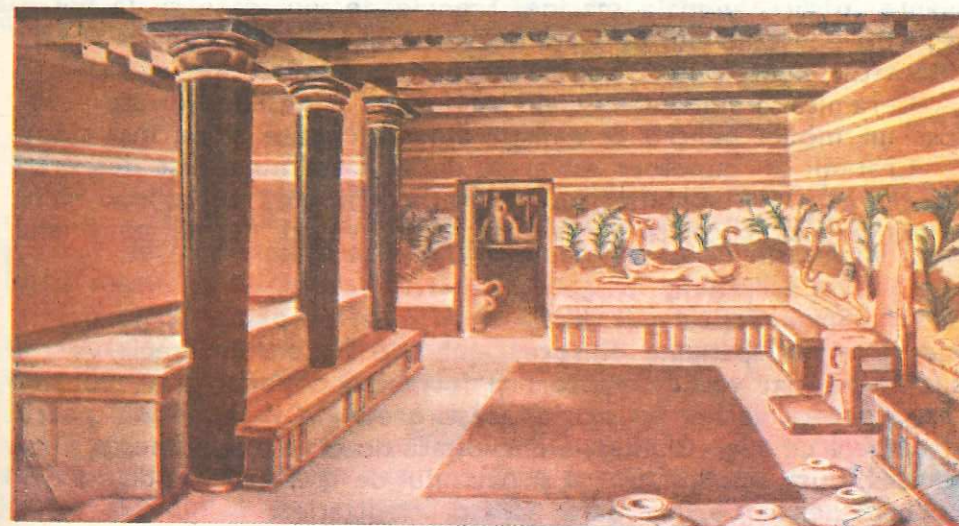
Cretanii se ocupau cu agricultura, grădinăritul, creșterea animalelor (tauri, capre) și cu pescuitul. Meșteșugul ceramicii a cunoscut o mare înflorire. Cretanii lucrau vase, bijuterii și alte podoabe de bronz și aur, cu mult bun gust.

Cel mai însemnat centru din Creta a fost *Cnossos*. Acesta și-a impus înflăcătura asupra întregii insule. Dar, în Creta mai existau — după cum spune Homer — zeci de orașe înfloritoare.

Fiind la răscrucea drumurilor a trei continente: Europa, Asia, Africa, Creta avea legături comerciale strînse cu Egiptul, Fenicia și cu Grecia.

În mileniul al II-lea î.e.n., societatea cretană era împărțită în: aristocrație și producători liberi (țărani, meșteșugari); existau și

Sala tronului — palatul din Cnossos.

Vase cretane cu diferite desene reprezentînd flori și animale (caracatiță).

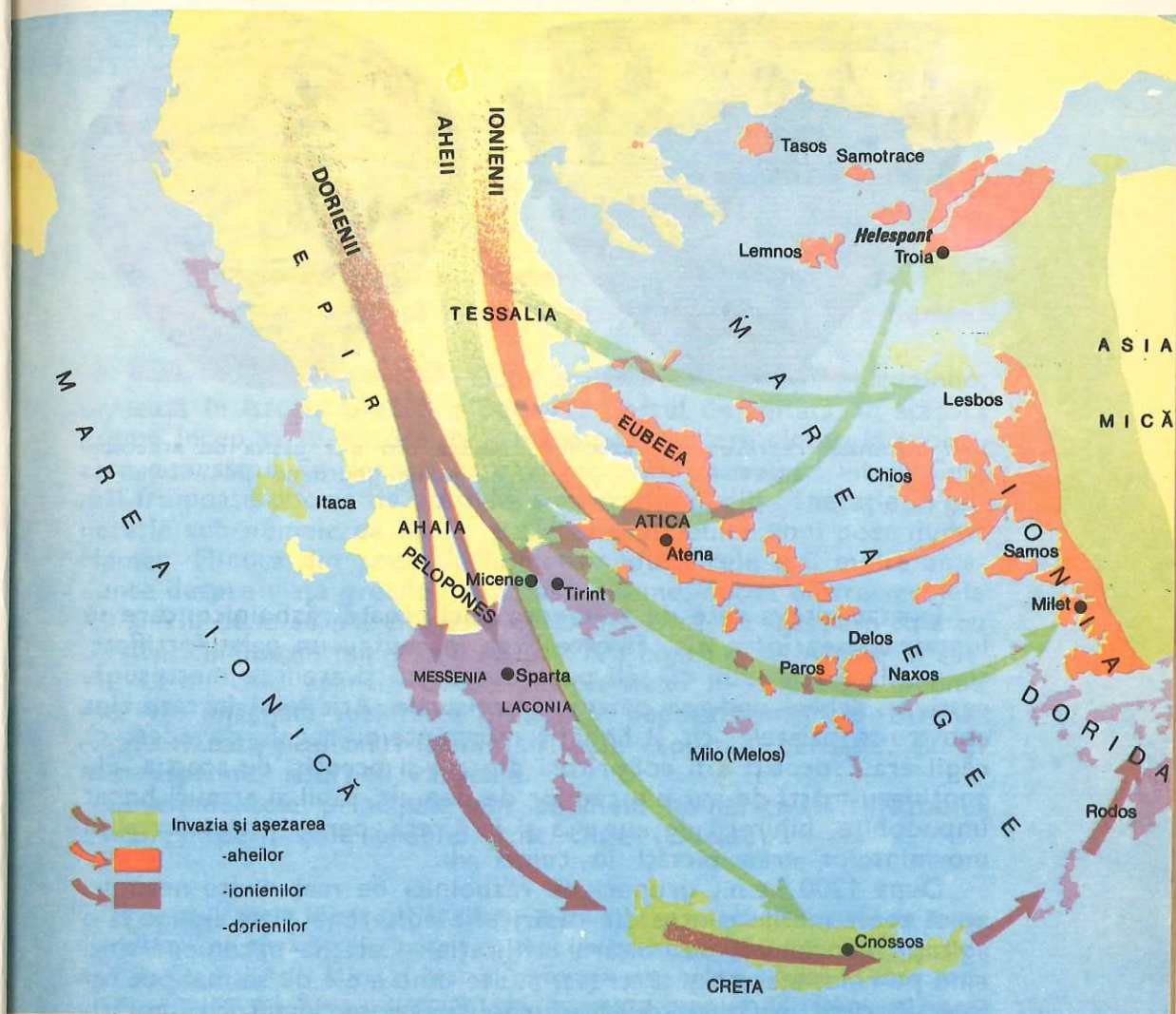
sclavi. Statul cretan era condus de un rege, care era și mare preot, ajutat de aristocrație. Femeile ocupau un loc important în societatea cretană.

● **B. Cretanii au creat o cultură strălucită.** Cultura cretană este cunoscută din urmele rămase în domeniul arhitecturii, ceramicii, picturii, prelucrării aurului și bronzului. Palatele aveau numeroase camere (despre palatul din Cnossos se spune că avea peste o mie de camere), ateliere meșteșugărești și pivnițe pentru păstrat alimentele, obiectele de ceramică și de metal. Aveau curți interioare, destinate întrecerilor sportive, spectacolelor de acrobație, luptelor cu tauri. Pereții erau acoperiți cu picturi (unele în relief), viu colorate, pline de mișcare, reprezentînd scene de vînătoare, plante, păsări, animale marine. Scenele de vînătoare și de petrecere dovedesc nivelul de viață dezvoltat al Cretei, înclinația pentru distracții, pentru lux, pentru serbări a locuitorilor ei.

Ceramica cretană — vasele cu forme și desene variate — au fost un model pentru ceramiștii din antichitate și de mai târziu.

Cretanii au cunoscut scrierea, dar aceasta nu a fost descifrată pentru că limba vorbită în Creta nu e cunoscută pe la 1450 î.e.n., Creta a fost cucerită de aheeni, greci veniți de pe continent.

● **C. Civilizația miceniană; formarea poporului grec (elen).** Spre sfîrșitul mil. III î.e.n., grupuri de păstori și războinici indo-europeni pătrund dinspre Dunăre și Balcani în Grecia. Aici ei supun pe mai vechii locuitori și formează poporul grec, vorbind limba greacă veche. În istorie, acești greci din vechime mai poartă și numele de ahei. Civilizația dezvoltată de ei se mai numește și miceniană, după numele cetății și palatului de la Micene, unde s-a descoperit pentru prima oară această civilizație.

Migrația triburilor elene

Aheii au construit palate întărite, cetăui, în multe locuri din Grecia — la Micene, la Tirint, la Atena; au cucerit insula Creta și au preluat de la cretani foarte multe elemente de civilizație pe care le-au răspîndit nu numai în Grecia, ci și în ținuturile învecinate.

Ei au deprins de la scribii cretani meșteșugul scrisului, așa încît în palatele miceniene se știa foarte precis socoteala recoltelor, a darurilor pentru zei, a armelor și corăbiilor.

Civilizația miceniană este, ca și cea cretană, o civilizație a bronzului, din care se făureau mai ales arme servind războinicilor. Aceștia, în frunte cu un rege care stăpînea palatul, constituiau o aristocrație războinică și funcționărească.

Vas micenian reprezentînd rîzboinici aheeni.

Mască din aur gîsită de arheologi într-un mormînt din Micene.

Existau cîteva sute de asemenea mici regate rîzboinice, care se luptau adesea între ele. Fiecare avea încetru un palat fortificat, cu o sală a tronului, cu săli pentru provizii și ateliere meșteșugărești, cu arhive unde se păstrau înscrișurile. Atît felul încare sînt construite palatele, cît și bogăția mormintelor regale dovedesc cî regii erau socotiți a fi coborîtori din zei și ocrotiți de aceștia. Ele conțineau măști de aur ale regilor de demult, săbii și armuri bogat împodobite, bijuterii de aur. Ca și încreta, pereții palatelor și ai mormintelor erau pictați înculori vii.

După 1200 î.e.n., grupuri de rîzboinici de mai multe neamuri atacă toate marile centre din răsăritul Mediteranei și se ajunge la o agitație neprielnică dezvoltării civilizației. Cetățile miceniene sînt, rînd pe rînd, atacate și distruse, multe dintre ele nu se mai pot reface. Pătrund înc Grecia diferite grupuri rîzlețe, locuitorii unor ținuturi se strîmută înc altele, mai bine apărute sau mai bogate. Înc felul acesta însă, lumea citadelor aheene dispare.

Răspundeți:

- Ce caracteristici aveau civilizațiile cretană și miceniana?
- Care a fost însemnătatea migrației elenilor?

Rețineți și explicați întelesul termenilor:

- ahei, ionieni, doriani

EPOCA HOMERICĂ

- A. Ce este «epoca homerică»?
- B. Ce importanță istorică prezintă poemele homerice?

● A. **Epoca homerică.** După prăbușirea civilizației miceniene, urmează înc istoria Greciei o perioadă destul de agitată. Înc această vreme încep să se bucure de o mare popularitate cîntecele eroice, care povesteau, înc versuri, isprăvi ale unor rîzboinici viteji. Cele mai frumoase poeme de acest fel s-au transmis din generație înc generație sub numele de *Iliada* și *Odiseea*, atribuite unui poet numit Homer. Fiîndcă din poemele homerice aflăm cele mai multe amănunte despre viața grecilor înc această vreme, epoca dintre secolele XII și VIII î.e.n. se mai numește *epoca homerică*. Ea începe o dată cu sfîrșitul civilizației miceniene (după 1200 î.e.n.) și se înccheie înc sec. VIII î.e.n., cînd apar înc Grecia *cetățile-state*. Înc cele două poeme este viu încfățișată societatea greacă, înc «epoca homerică», care se caracterizează prin mari frămîntări, prin eroism și bărbăție, dar și prin asprime, jafuri și rîzboaie.

Evenimentele principale din poemele homerice sînt rîzboiul troian și peripețiile eroului grec Ulise (*Odiseu*).

Înc primul poem, *Iliada* (de la Iliion — Troia), sînt zugrăvite faptele de arme din ultimul an al rîzboiului pornit de ahei încotriva cetății Troia, aflată pe țărmul de nord al Asiei Mici. Înc centrul povestirii este mînia viteazului erou grec Ahile, care, socotindu-se nedreptățit de încpărșirea prăzilor de rîzboi, se retrăsese furios înc cortul său și nu mai voia să lupte. Uciderea lui Patroclu, cel mai bun prieten al său, l-a convins să reia armele. El îl doboară înc luptă pe Hector troianul, ucigașul lui Patroclu, și, rîzbunîndu-se cumplit, îi tîrăște cadavrul, legat de carul său de luptă, înc jurul zidurilor Troiei, umplîndu-i de groază și deznădejde pe troieni.

Troia a fost cucerită numai datorită unui vicleșug al lui Ulise. Acesta a construit un cal uriaș de lemn, înc care au fost ascunși aheii. Troienii l-au introdus înc cetate. Noaptea, aheii țîșnînd din el încarmași, au deschis porțile cetății celorlalți tovarăși ai lor, au prădat și ars orașul. Strălucita Troie s-a năruiț și a dispărut de pe fața pămîntului. La sfîrșitul secolului trecut, cercetătorul german *H. Schliemann* i-a dezvoltat ruinele.

Înc *Odiseea* este descrisă călătoria lui *Ulise* (numit de greci *Odiseu*) la încotercerea sa acasă, după căderea Troiei. Urmărit de rîzbunarea zeilor care îi protejaseră pe troieni, Ulise rătăcește ani mulți pe mare, încfruntă furtunile, poposește pe țărmuri încdepărtate unde trece prin mari primejdii, pîncă cînd reușește să

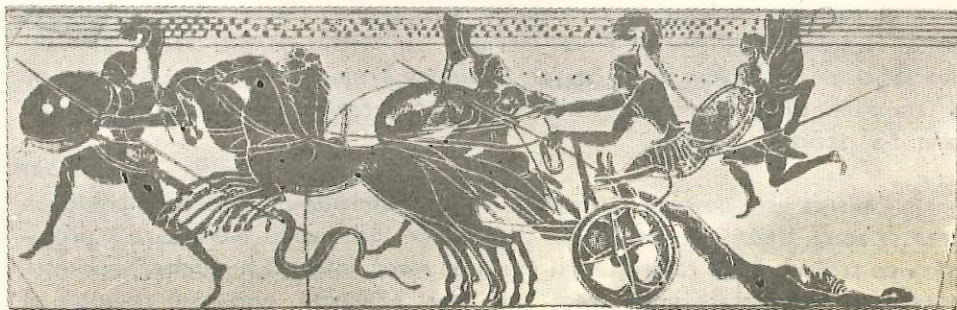

Homer — poetul orb care, potrivit tradiției, ar fi autorul Iliadei și Odiseei.

Spre deosebire însă de regii micenieni, ei nu stăpîneau ținutul în care locuiau, ci erau doar cei mai puternici și cei mai bogați dintre locuitori. Existau și gospodării țărănești libere, mai înstărite sau mai sărace. Meșteșugarii, care mergeau din loc în loc să caute clienți, nu prea erau luați în seamă, fiindcă nu aveau o gospodărie proprie; cel mai rău o duceau argații care mergeau de la un stăpîn la altul, adesea alungați pe nedrept, și cerșetorii, supuși și ei bunului plac al celor statornici. Sclavii, care existau pe lîngă casele celor bogați, erau mai apărați, trăind în preajma stăpînului; dar acesta avea asupra sclavilor drept de viață și de moarte.

● **B. Poemele homerice — opere literare și izvoare istorice.** Deși în poeme sînt descrise țări și evenimente variate, ele constituie o lucrare încheată, unitară, compusă cu multă măiestrie artistică. Faptele și personajele sînt atît de bine zugrăvite, încît parcă

Pe un vas de parfum din secolul al VI-lea î.e.n. este pictată scena crudei răzbu-nări a lui Ahile: **tîrîrea cadavrului lui Hector legat de carul său de luptă.**

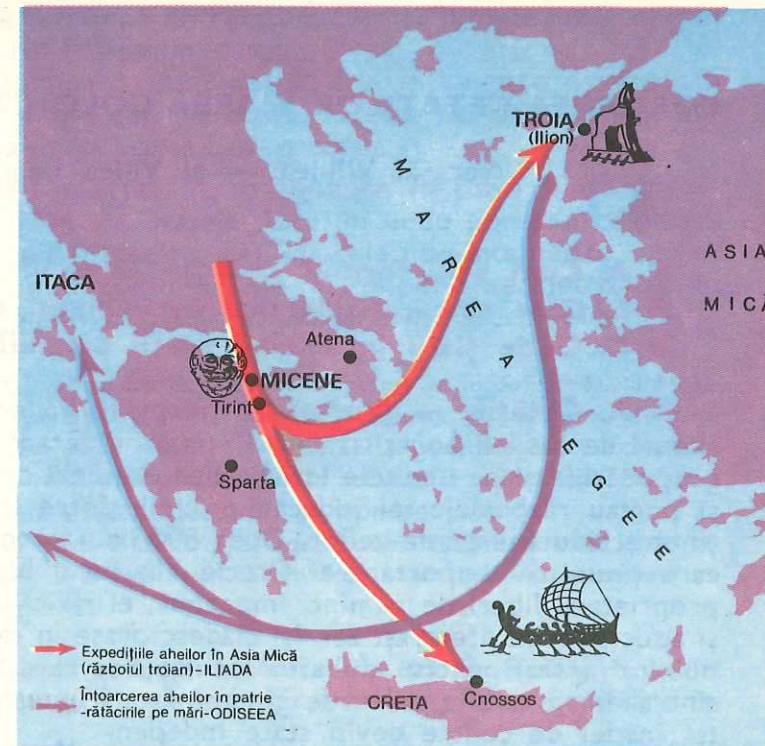
ajungă în patria sa, insula Itaca (în apusul Greciei). Aici își regăsește căminul mult dorit, pe tatăl, pe copilul său Telemac și pe soția sa, credincioasa Penelopa.

Din aceste poeme aflăm cum era viața în societatea greacă la începutul mileniului I î.e.n.

Datorită folosirii metalelor în special a fierului, agricultura, meșteșugul prelucrării metalelor se perfecționaseră.

Războinicii de vază sînt numiți **basilei**. Ei se aflau în fruntea ostentilor la război, aveau parte de prăzile cele mai bogate, aveau gospodării mari, turme și pămînturi din belșug.

Lumea poemelor homerice

le vezi aieva. Ele sînt socotite printre cele mai mari creații literare ale lumii, constituind un model pentru scriitori.

Datorită poemelor homerice cunoaștem amănunte din istoria și din viața vechilor greci: îndeletnicirile, costumele, locuințele, armele, obiceiurile, felul lor de a gîndi și organizarea socială.

De asemenea, sînt puternic și viu zugrăvite iscusința, vitejia, curajul, dorința de a cunoaște, de a călători, ospitalitatea, dar și cruzimea și orgoliul. În poemele homerice au fost redată în forme literar-artistice de o rară frumusețe unele din credințele religioase, miturile, precum și legendele despre zeii și eroii vechilor greci.

Veacuri de-a rîndul, oamenii s-au desfătat și instruit, citind Iliada și Odiseea, în care viața și lupta vechilor greci, însușirile lor înalte, precum și unele scăderi sînt realist zugrăvite.

Răspundeți:

- Ce sînt poemele homerice și ce epocă oglindesc?
- De ce sînt citite și astăzi cu plăcere poemele homerice?

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- poeme homerice, basilei

FORMAREA CETĂȚILOR. MAREA COLONIZARE GREACĂ

(sec. al VIII-lea — al VI-lea î.e.n.)

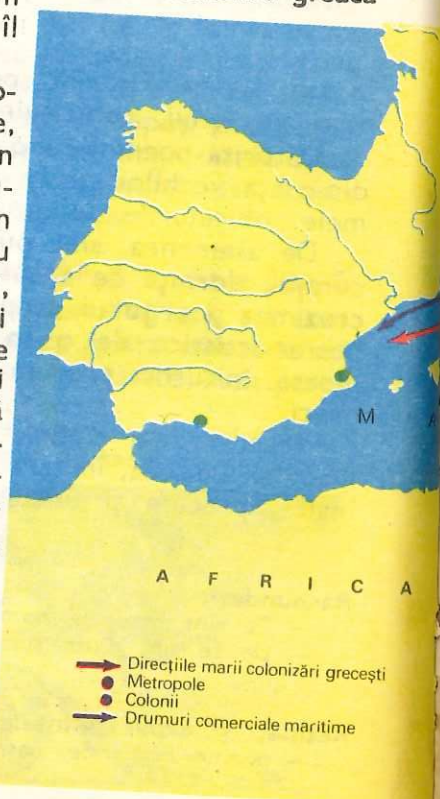
- A. Cum s-au format cetățile Greciei?
- B. Care sînt cauzele mării colonizări grecești?
- C. Unde și-au întemeiat grecii colonii?

● **A. Cetățile — grupări de gospodării.** În epoca homerică, alături de basileii bogați trăiau și numeroși țărani liberi, stăpîni pe gospodăriile și pe uneltele lor. Basileii erau cei care apărau ținutul și purtau războaiele; ei judecau pricinile între locuitorii aceluiși ținut și aduceau jertfe zeilor. După 800 î.e.n., constatăm că, în fiecare ținut mai important al Greciei, în jurul basileilor se strîng proprietarii liberi de pămînt. Împreună, ei ridică ziduri de apărare și aduc cinstire aceluiași zei. Își clădesc orașe în care există o piață publică (*agoră*) pentru adunarea locuitorilor care, din cînd în cînd, sînt chemați să afle ce au de gînd să facă fruntașii ținutului. Trep-tat, astfel de centre devin state independente; un astfel de stat se numește în limba greacă *polis*, cuvînt pe care noi îl traducem cu cetate.

Fiecare cetate este formată din locuitorii ținutului care au acolo o gospodărie, pămînt, casă — mai bogată sau mai puțin bogată. Basileii vestiți sînt mai-marii ținutului, ei au pămînturi întinse, comandă în războaie și judecă în timp de pace, dar nu sînt atotputernici. Cetățenii de rînd, *demos*-ul, iau parte la alegerea căpeteniilor și la stabilirea regulilor și legilor după care se conduce cetatea. Împreună, aristocrația și *demos*-ul apără pămîntul cetății și au grijă ca moștenitorii să nu fie alungați de pe pămînturile lor, împreună iau parte la ceremoniile religioase. De bună seamă, la început, puterea aristocrației este foarte mare, dar adunarea tuturor cetățenilor își are și ea rosturile ei.

● **B. Cauzele economice, sociale și politice.** În aceste cetăți, toate drepturile unui om depind de stăpînirea asupra pămîntului. Din această pricină, atunci cînd — datorită sărăcii unora — o parte din

Marea colonizare greacă

cetățeni nu mai are pămînt destul, cetatea hotărăște să trimită de parte, peste mare, un grup de cetățeni care să întemeieze acolo un nou oraș, pe care îl numim *colonie*.

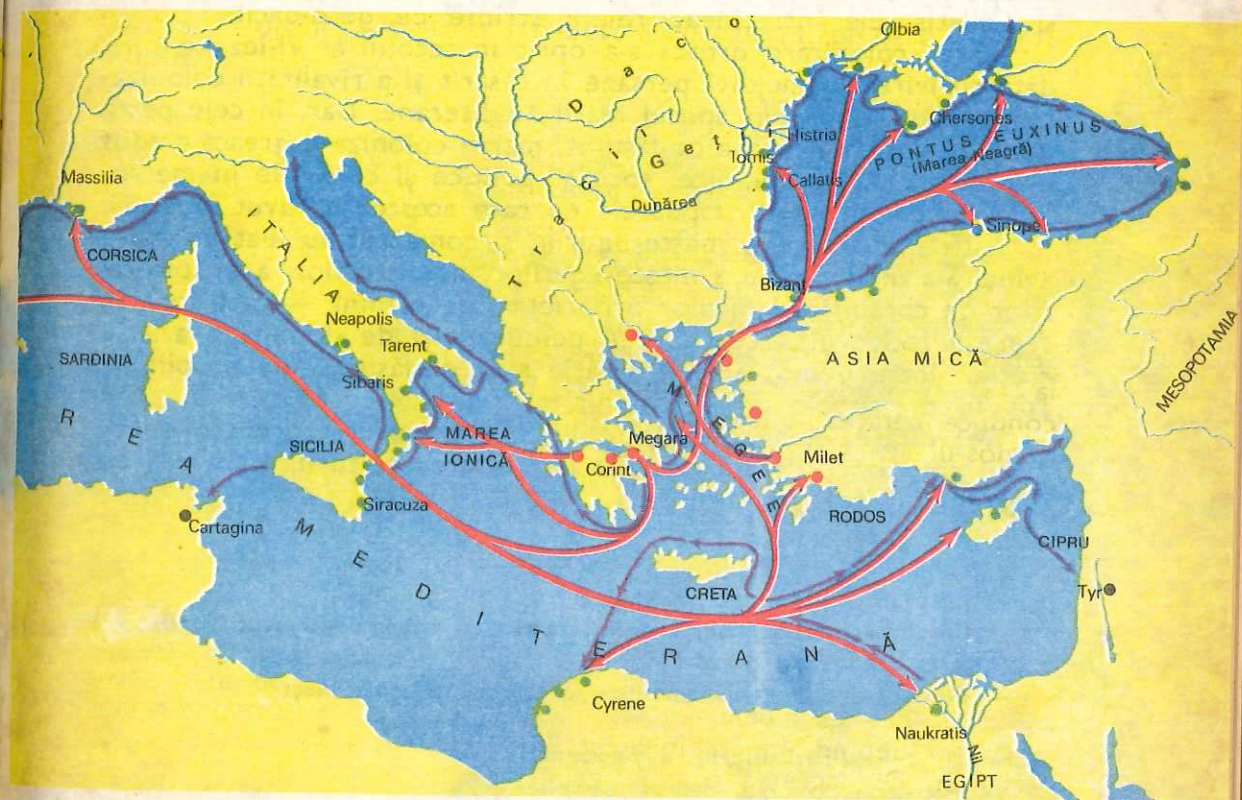
Numeroase asemenea cetăți noi au fost întemeiate de greci în secolele VIII, VII și VI î.e.n. De aceea, această perioadă se mai numește și *perioada mării colonizări grecești*.

● **C. Coloniile grecești erau așezate în jurul Mării Mediterane și Mării Negre.** Orașele-state de unde porneau coloniștii se numeau *metropole* (orașe mamă), iar cele nou-întemeiate, *apoikii* (pe care noi le numim colonii). Cele mai importante metropole au fost: *Milet* (în Asia Mică), *Corint*, *Megara* în Grecia etc.

Grecii s-au așezat în jurul mărilor, așa cum spunea un filosof grec, „*ca broaștele în jurul unui lac*”, pe o mare arie și în direcții diferite. Așezările noi — coloniile — erau organizate după modelul metropolei și aveau legături economice (mai ales comerciale), religioase și culturale cu aceasta. Erau însă independente, aveau conducere, legi, armată, judecători și monede proprii.

La început, coloniile aveau un caracter agrar, unele colonii păstrînd acest caracter pînă tîrziu. Cele mai multe au devenit cu timpul importante centre comerciale și meșteșugărești.

Principalele colonii grecești au fost: *Siracuză* (în Sicilia), *Neapolis* (în sudul Italiei, numită pe atunci *Grecia Mare*), *Massalia* (Marsilia,

Histria. Ruinele fostei colonii grecești, întemeiată de orașul Milet (sec. VII î.e.n.). După ce un timp și-a dobândit întâietatea la Dunăre, frumoasa colonie, ocupată de romani, a fost distrusă de barbari și apoi acoperită de nisipul mării.

în sudul Franței), Bizanț (Constantinopol), Naukratis (Egipt), Histria, Tomis (Constanța) și Callatis (Mangalia) în Dobrogea.

Datorită comerțului cu obiecte meșteșugărești, grâne, vin etc., în apusul Mării Negre și-au dobândit întâietatea Histria, mai târziu și Callatis. Ele întrețineau relații strânse cu geto-dacii.

Marea colonizare greacă s-a oprit în secolul al VI-lea î.e.n., o dată cu ivirea primejdiei persane în răsărit și a rivalității colonizatorilor cartaginezi, în apusul Mării Mediterane. Dar, în cele peste două veacuri în care s-a desfășurat, marea colonizare greacă a adus mari schimbări economice, sociale, politice și culturale în metropole, în colonii și la popoarele cu care acestea au avut legături.

Astfel, agricultura, meșteșugurile și comerțul au luat un mare avânt. S-a întărit pătura meșteșugarilor, negustorilor, a proprietarilor de corăbii și a micilor proprietari de pământ — care formau *demosul* (poporul); aceștia erau nemulțumiți de dominația aristocrației. Între *demos* și aristocrație s-au desfășurat lupte politice, atât în metropole cât și în colonii.

Dezvoltarea economică și politică a poporului grec în epoca mării colonizări a făcut posibilă dezvoltarea culturii, stabilirea de legături cu noi popoare.

Răspundeți:

- Arătați pe hartă metropolele și coloniile grecești.
- Ce urmări economice, sociale, politice și culturale a avut marea colonizare greacă?
- Ce legătură au avut coloniștii greci cu strămoșii noștri?

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- metropolă, colonie, *demos*, polis

SPARTA

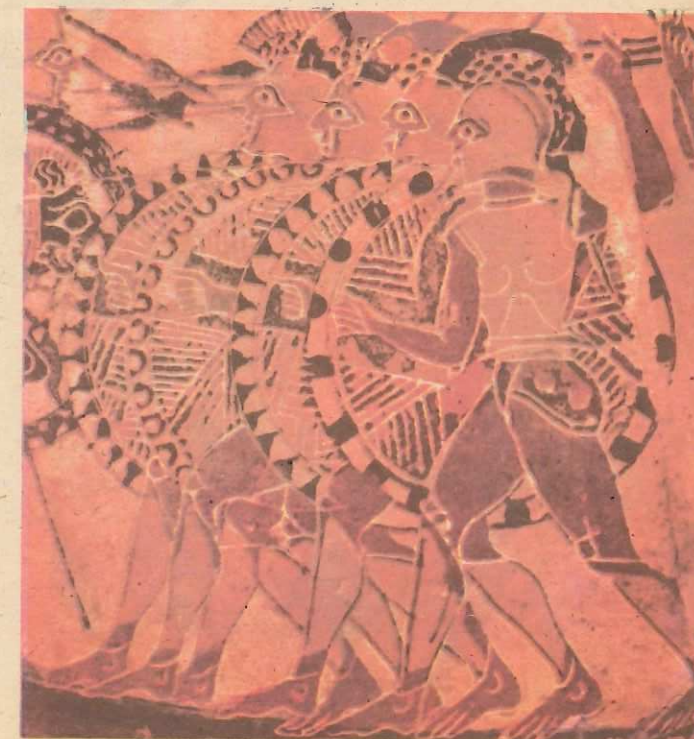
(sec. al VIII-lea — al VI-lea î.e.n.)

- A. Cum s-a organizat statul spartan?
- B. Prin ce se caracterizează educația spartană?

● A. **Stat aristocrat militar.** În sud-estul Peninsulei Pelopones, între munți prăpăstioși, departe de mare, se afla orașul Sparta. Ținutul este prielnic agriculturii și pășunatului. În munți se găsește fier.

Vechii spartani povesteau că un fiu al lui Zeus, Eurotas, și nimfa Sparta au întemeiat un oraș între munții înalți, în adâncul văilor, într-o vale roditoare în provincia *Laconia* din Pelopones. Adevărul istoric este că spartanii erau o parte a dorienilor. Aceștia au navalit peste aheeni și după lupte îndelungate i-au înfrânt și i-au supus.

Spartanii, la început în număr de 9 000, erau ca o insulă izolată în mijlocul populațiilor supuse, care îi urau și se răsculau mereu. Spre a-și menține conducerea, spartanii au fost nevoiți să se înarmeze, să fie veșnic la pîndă, „cu sulița în mînă”, cum se spunea atunci. Ei primeau de la stat o bucată de pământ, pe care o lucrau hiloții.

Războinicii greci în atac; înarmați cu săbii și lănci, aveau scuturi și coifuri pentru apărare.

Hiloții, provenind din populația cucerită, aveau o situație intermediară între sclavi și oameni liberi. Aparțineau statului care avea drept de viață și de moarte asupra lor, dar nu-i putea vinde. Hiloții aveau familie și gospodărie proprie, dar erau obligați să dea spartanilor o parte din recolta de pe lotul muncit.

Locuitorii care se așezaseră cu învoirea Spartei pe teritoriile de pe margine erau numiți *perieci*, adică locuitorii din jurul cetății. Aceștia erau liberi, dar nu aveau drepturi politice; se ocupau cu agricultura, dar mai ales cu meșteșugurile și comerțul.

Sparta a fost condusă de doi regi (basilei), care aveau funcții militare și religioase. Rolul cel mai important îl avea *sfatul bătrânilor*. Acesta era format din 28 de membri, în vârstă de peste 60 de ani, aleși pe viață dintre vîrfurile aristocrației spartane. Adunarea poporului, din care făceau parte numai spartani, se întrunea o dată pe lună și aproba sau respingea legile prin aclamații. Regii și adunarea poporului aveau putere destul de limitată. Sparta era un stat aristocratic și militar.

Întărindu-și puterea, Sparta, cu ajutorul unei armate bine organizată și disciplinată, a învins după lupte îndelungate mai multe state din Pelopones și le-a obligat să încheie o alianță politică în folosul ei, numită Liga Peloponesiacă. Astfel, Sparta a dobândit hegemonia (întîietatea) asupra Peloponesului.

Cupă laconiană pe care sînt reprezentați războinici spartani purtînd corpul unui camarad mort.

● **B. Educația în spirit militar.** Pentru a menține acest stat, spartanii l-au transformat într-o adevărată tabără militară. Viața copiilor, a tinerilor ca și cea a oamenilor maturi, se desfășura ca într-o cazarmă, sub controlul statului. Încă de la vîrsta de șapte ani, copilul era pregătit să devină mai ales un bun soldat. Făcea exerciții militare, alergări, învăța cîntece și dansuri războinice. Și fetele erau educate în spirit milităresc, aspru. Dacă nou-născutul nu era voinic ca să reziste la un asemenea regim de viață, era smuls de la sînul mamei și aruncat în prăpăstiile munților Taiget. Toți tinerii trebuiau să știe să se exprime clar, precis, scurt. Și astăzi se cheamă *laconic* stilul scurt, precis (de la numele Laconiei, regiune în care se găsește Sparta).

Asemenea educație călea trupul, voința și caracterul tinerilor spartani, care, în momente de primejdie, au dat dovadă de curaj și eroism. Dar această educație, fără căldură în familie, lipsită de bucuriile copilăriei și ale tinereții, exagerat de severă, ducea la cruzime și lipsă de milă față de suferințele oamenilor.

Un exemplu sînt vînătorile ascunse (criptiile) organizate de stat împotriva hiloșilor, precum și bătăile între grupuri de copii. Declarînd oficial „război permanent hiloșilor” (adică celor care-i hrăneau prin munca lor), statul spartan organiza exerciții de aruncare a săgeții „pe viu”. Ascunși în boschete, tinerii spartani ținteau pe hiloșii lipsiți de apărare.

Răspundeți:

- Prin ce se caracterizează societatea spartană?
- Cum apreciați educația spartană?

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- hiloși, perieci, laconism, hegemonie

ATENA

(sec. al VIII-lea — al VI-lea î.e.n.)

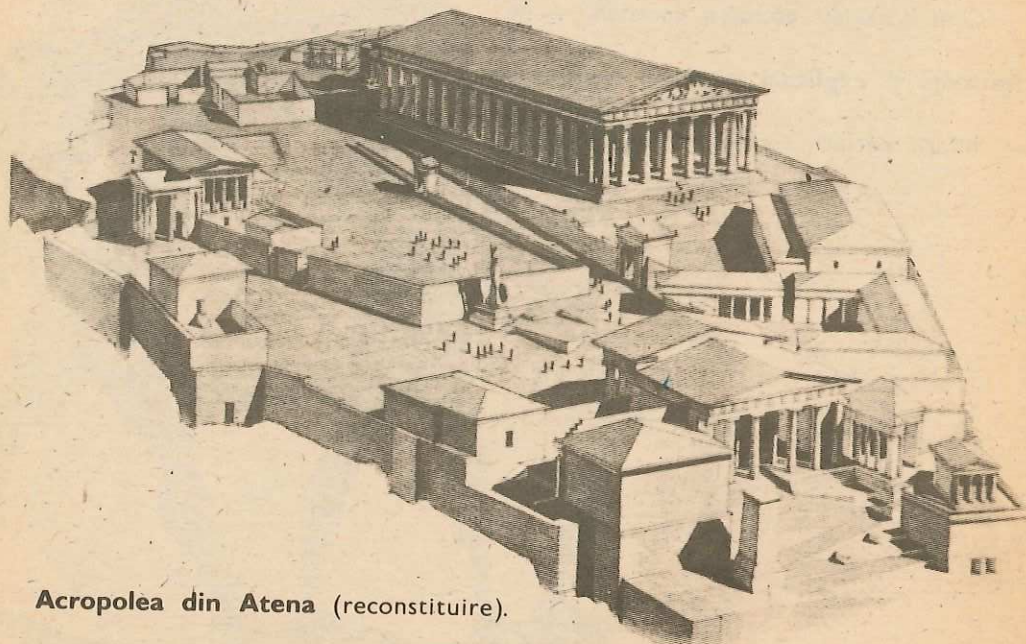
- A. Cum s-a organizat statul ateniian?
- B. Cum a evoluat statul ateniian

● A. **Atena stat aristocratic.** Atena a fost unul dintre cele mai importante cetăți grecești.

Așezată în Peninsula Atica, aproape de mare, într-o regiune cu pământ pietros, dar bogată în argint, marmură și argilă, Atena a devenit un important centru meșteșugăresc și marinăresc.

Ca și în celelalte cetăți, la Atena exista un grup de familii bogate și puternice, *aristocrații* (care la Atena se numeau *eupatrizi*), precum și cetățeni de rînd, proprietari mijlocii și mici (*demos*). Meșteșugari, corăbieri și străini locuind în cetate (aceștia se numeau *meteci*), precum și sclavi se adaugă acestora.

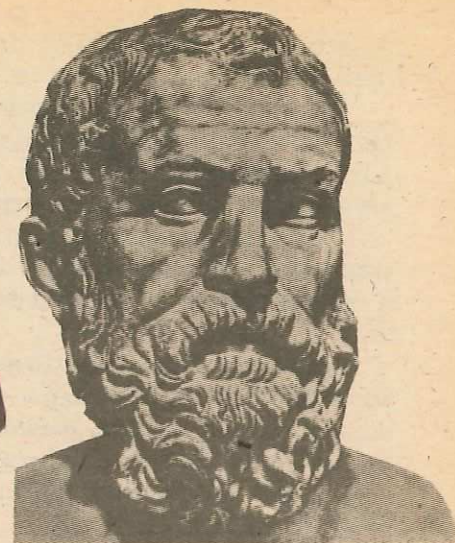
Atena era condusă la început de aristocrați. Din rîndurile ei erau aleși anual 9 *arhonți* (conducători). Aceștia erau ajutați de un sfat, format tot din aristocrați. Exista și *adunarea poporului*, dar aceasta nu avea prea multe drepturi. Atena deci era în această perioadă un stat aristocratic.

Acropolea din Atena (reconstituire).

Ciob (de scoică) ostrakon — cu litere grecești este scris „Temistocles“

Solon, reformatorul ateniian, era cunoscut și prin poeziile sale cu teme patriotice și democratice.

● B. **De la stat aristocratic — la stat democratic.** Cu timpul, aristocrația a acaparat treptat pământurile țăranilor pentru datoriile neplătite la timp. Foarte mulți țărani din Atica deveniseră sclavi-datornici. Unii fuseseră vînduți peste hotare. Mulți datornici fugiseră în alte țări.

Abuzurile și asuprirea aristocrației au nemulțumit adînc pe țăranii — mici proprietari.

Prin secolul al VII-lea î.e.n., demosul ateniian s-a răscolat, cerînd legi scrise și reforme: reîmpărțirea pământurilor, anularea datoriilor și a sclaviei din datorii, drepturi politice. S-au dat primele legi scrise (legile lui Dracon, 621 î.e.n), care îngreădeau abuzurile judecătorilor, dar nu ușurau starea grea a poporului. Luptele au continuat.

Spre a împiedica izbucnirea unor răscoale, aristocrații au însărcinat, în anul 594 î.e.n., pe arhonte *Solon* (cunoscut în Atena și prin poeziile sale cu teme patriotice) să reorganizeze, pe baze noi, statul ateniian.

Reformele sale sînt socotite o adevărată constituție ateniiană. Potrivit acestor reforme, sclavii datornici au fost eliberați. Au fost răscumpărați și readuși în patrie sclavii vînduți sau fugiți în alte țări. În locul vechii împărțiri a populației după origine (naștere), Solon a împărțit-o după venit. El a fixat drepturile și îndatoririle fiecărei categorii după cantitatea de grîu pe care o avea. Această lege micșora prestigiul eupatrizilor, care nu mai puteau conduce necondiționat cetatea, ci doar dacă erau și bogați.

Deși reformele lui Solon au micșorat puterea aristocrației ateniene și au întărit demosul, ele nu au adus liniște în polis. Solon însuși spune că „și-a ținut scutul la mijloc“ (între popor și nobili).

Aristocrația nemulțumită de aceste reforme și o parte a demosului (cei săraci) s-au ridicat din nou la luptă.

În anul 509 î.e.n., adunarea poporului l-a ales pe arhonte *Clistene* ca să desăvârșească reformele începute de Solon. Clistene a împărțit populația pe bază de teritoriu, în districte, amestecând astfel pe aristocrați în masa poporului.

Pe lângă aceasta, el a mai luat și alte măsuri; a întărit adunarea poporului, armata; a împiedicat pătrunderea în conducerea statului a elementelor primejdioase democrației, înființând *ostracismul*.

Ostracismul era exilarea (îndepărtarea) din țară a aceluia pe care poporul îl socotea primejdios democrației și intereselor sale. Cuvântul ostracism vine de la *ostrakon*, care în grecește înseamnă ciob și pe care se scria numele celui ce urma ca, prin votul adunării poporului, să fie alungat pentru zece ani.

Și astăzi, îndepărtarea din funcție pentru greșeli grave sau numai izolarea cuiva se cheamă ostracizare.

Așadar, în statul atenian demosul a înfrînt pe aristocrați și a pus bazele democrației ateniene, care va triumfa în secolul al V-lea î.e.n. Dar, această democrație excludea pe sclavi, cum excludea și pe cei străini de cetate și pe femei.

Răspundeți:

- În ce constă importanța reformelor înlăptuite de Solon? Dar limitele lor?
- Ce importanță au avut reformele lui Clistene?
- În ce constă superioritatea statului atenian față de cel spartan?

Rețineți și explicați înțelesul termenului:

- arhonți

RĂZBOAIELE GRECO-PERSANE

- A. Care au fost cauzele și caracterul războaielor greco-persane?
- B. Care sînt principalele lupte din războaiele greco-persane?
- C. Ce urmări a avut pentru Atena victoria asupra statului persan?

● A. Grecii își apără libertatea împotriva cotropirii persane. În secolul al VI-lea î.e.n., Imperiul persan ajunsese în culmea puterii. Avînd o armată de uscat numeroasă și o flotă puternică, regele persan *Cirus* a cucerit cetățile grecești. În anul 499 î.e.n., acestea, în frunte cu Miletul, s-au răscolat împotriva stăpînirii persane. Unele orașe din Grecia continentală, Atena mai ales, au sprijinit această mișcare de eliberare. Dar, insuficient pregătită și ajutată, după o rezistență eroică, răscoala a fost înfrîntă, iar Miletul, vestit centru economic și cultural, a fost ars pînă la temelie. Populația sa a fost parte măcelărită, parte înrobită și deportată pe malurile Tigrului.

Leonida, eroul de la Termopile

Soarta Miletului a cutremurat întregul popor grec, care și-a dat seama de primejdia ce-l pîndea. Se spune că la reprezentația tragediei „Căderea Miletului”, spectatorii atenieni plîngeau în hohote.

După înăbușirea răscoalei, regele Darius a hotărît să pedepsească și cetățile care ajutaseră Miletul.

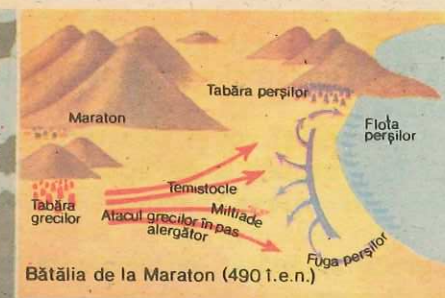
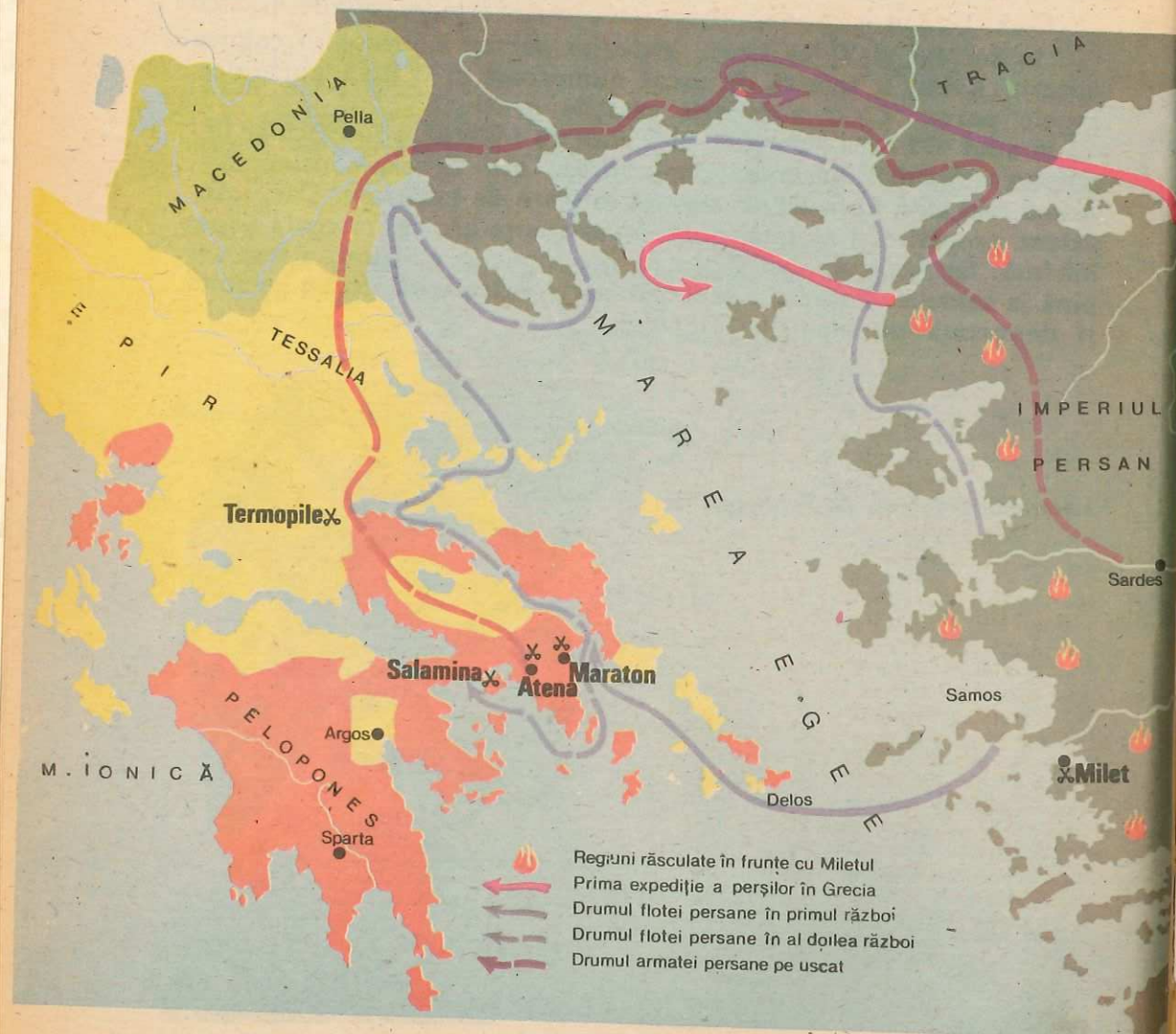
● **B. Maraton, Termopile, Salamina.** Pregătirile de război au durat mult. Regele Persiei a trimis în Grecia o flotă puternică. În anul 490 î.e.n., în cîmpia mlăștinoasă a *Maratonului* (la 40 km depărtare de Atena), s-a desfășurat una dintre cele mai mari bătălii din antichitate.

Înainte de bătălie, într-un discurs înflăcărat, *Miltiade*, conducătorul suprem al oștirii grecilor, a amintit soldaților că de ei depinde ca Grecia să cadă în robie

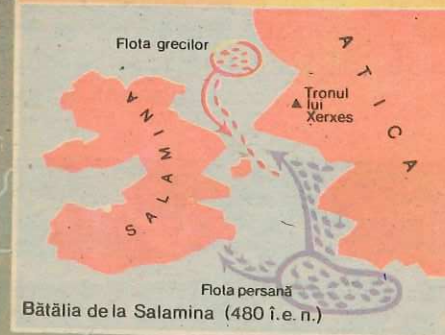
sau să-și întărească libertatea. Apoi, spre a feri armata, așezată la poalele unui deal, de ploaia de săgeți a arcașilor persani, a dat ordin pentru atac în pas alergător.

În lupta corp la corp, ostașii atenieni, disciplinați, bine înarmați și însuflețiți de un înalt patriotism, au reușit la Maraton o victorie strălucită. La această victorie a contribuit și talentul militar al conducătorului atenienilor, *Miltiade* (eroul de la Maraton).

Legenda spune că un ostaș atenian a străbătut în goană, pe jos, drumul de la Maraton la Atena, spre a anunța victoria. Ajuns în piața unde poporul aștepta înfrigurat rezultatul luptei nu-a putut rosti decît „am învins”, după care s-a prăbușit. În cinstea acestei rezistențe eroice, întrecerea sportivă de alergări grele se cheamă și astăzi „maraton”.

Bătălia de la Maraton (490 î.e.n.)

Bătălia de la Salamina (480 î.e.n.)

Războaiele greco-persane.

Ostaș grec (hoplit). Alături de flotă, armata hopliților a avut un mare rol în victoria grecilor asupra perșilor.

După victoria de la Maraton a urmat un răgaz îndelungat, în care amîndouă taberele se pregăteau pentru o nouă înfruntare. În anul 480 î.e.n., perșii au cerut cetăților grecești supunere și armatele lor au năvălit în Grecia de nord. Bătălia s-a dat la *Termopile*, în Grecia centrală. Armatele grecești, conduse de regele spartan Leonida, folosind terenul strîmt, au rezistat eroic în fața mării armate persane, măcinînd-o. Dar, datorită trădării, armata persană a încercuit, prin spate, pe cea greacă. Leonida a dat ordin de retragere aliaților, iar el, cu cei 300 de spartani, au căzut luptînd vitejește pînă la ultimul om, apărîndu-le retragerea.

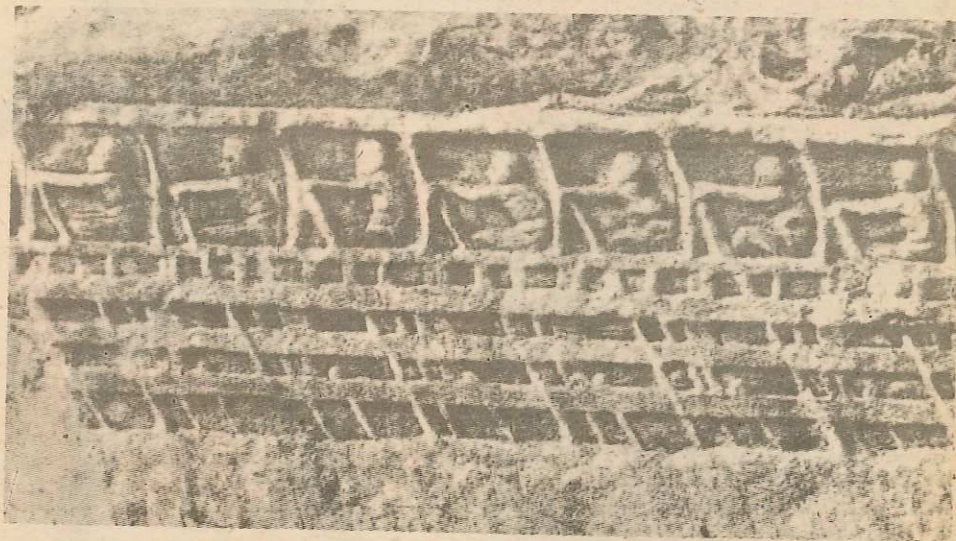
În cinstea luptei eroice de la Termopile s-a ridicat pe acel loc un monument, reprezentînd un leu ce pare că apără strîmtoarea. Pe monument este săpată inscripția: „Trecătorule, mergi și spune Spartei că noi ne-am jertfit aici, îndeplinind cu cinste legile ei“

Pe mare însă, flota greacă — formată din corăbii ușoare, cu trei rînduri de vîsle (triere) — condusă de Temistocle a zdrobit flota persană în strîmtoarea de la *Salamina*.

Războaiele greco-persane au mai durat mulți ani și s-au terminat cu înfrîngerea perșilor. Acestea au fost războaie de apărare din partea grecilor, de jaf și cîmpire din partea perșilor.

Prin lupte îndelungate și grele, grecii au apărut independența tuturor compatrioților lor și cuceririle democratice al Ateni.

Corabie grecească de război.

Hoplit grec doborînd un ostaș persan (purtător al drapelului). Pictură pe un vas grecesc.

● **C. Întîietatea Ateni: Liga de la Delos.** Fiind în fruntea războiului, Atena și-a întărit mult puterea politică și militară, mai ales pe mare. Ea a format o alianță a cetăților cu flotă puternică din estul lumii grecești, cu sediul în insula Delos, cunoscută sub numele de *Liga de la Delos*. Membrii ligii, care aveau la început drepturi egale, se obligau să se ajute reciproc din contribuțiile pe care le depuneau. Cu timpul, Atena a luat conducerea ligii și impunîndu-și hegemonia asupra polisurilor din ligă a devenit o mare putere maritimă.

Răspundeți:

- Ce v-a impresionat din această lecție?
- Ce importanță are victoria grecilor asupra perșilor în războaiele greco-persane?

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- trieră, Liga de la Delos

ATENA ÎN „SECOLUL LUI PERICLE“

«Trăim într-o orînduire politică ce nu are de rîvnit legilor altora... Ea se numește democrație, fiindcă conducerea statului nu se reazemă pe cei puțini, ci pe cei mulți...» astfel caracteriza organizarea Atenei în secolul al V-lea î.e.n. unul dintre cei mai capabili conducători ai săi, Pericle.

- A. Prin ce se caracterizează dezvoltarea economică și socială a Atenei în secolul al V-lea î.e.n.?
- B. Dar cea politică?
- C. Cum se desfășura viața de toate zilele în polisurile grecești?
- D. Cum își petreceau timpul liber cetățenii greci în sec. al V-lea și al IV-lea î.e.n.?

● **A. Înflorirea vieții economice.** În secolul al V-lea î.e.n., în majoritatea orașelor grecești, dar mai ales în Atena, s-au dezvoltat agricultura, meșteșugurile și comerțul. Se cultivau mai mult vița-de-vie și măslinul (vinurile și uleiul de măsline fiind cerute pe piețele coloniilor, în schimbul cerealelor).

La Atena, în atelierelor meșteșugărești se lucrau vase și statuete din ceramică, frumos-desenate și colorate, țesături de in și lîna vopsite cu purpură, arme, armuri, vase și podoabe de metal, obiecte de piatră și marmură. Ele erau vîndute și în alte țări.

Femei torcînd și țesînd.

Atelier de fierărie.

Pericle.

După războaiele cu perșii, flota ateniană a sporit foarte mult. În **Pireu**, portul care servea Atena, veneau și plecau corăbii încărcate cu mărfuri, cu amfore mari pline cu grîu, vin, ulei.

Ca urmare a creșterii comerțului și meșteșugurilor a sporit numărul sclavilor.

Sclavii proveneau din piraterie, războaie și comerț sau în urma unor infracțiuni (greșeli pedepsite de lege). Erau și sclavi din naștere. În epoca de înflorire a Atenei, aproape toate cetățile aveau târguri de sclavi. Cele mai vestite târguri de sclavi erau la Atena, Bizanț, Insula Delos, Milet.

Sclavii erau folosiți de stat și de particulari și munceau în atelier, mine, pe corăbii, în construcții. În Atena existau sclavi pedagogi, muzicanți, dansatori, funcționari etc. Masa mare a sclavilor făcea însă munci necalificate (căratul mărfurilor și materialelor, vîslit, învîrtitul roșilor etc.). Cea mai grea situație o aveau sclavii din mine. Muncind ziua și noaptea, în genunchi, sau culcați pe spate, cu unelte simple, „mulți dintre ei mureau de munca peste măsură de grea”, cum spunea un scriitor antic.

Cei mai mulți dintre sclavii din mine erau copii, pentru care se puteau săpa mai ușor galerii scunde. Chiar dacă unii sclavi aveau parte de îngăduința stăpînilor, ei se aflau totuși într-o situație de netolerat, fiind proprietatea altuia, care avea asupra sclavului drept de viață și de moarte.

● **B. Triumful democrației la Atena.** După războaiele greco-persane, în Atena au reînceput luptele între democrați (susținătorii demosului) și aristocrați. Pe la jumătatea secolului al V-lea

Monedă ateniană reprezentând pe o parte pe zeița Atena, pe cealaltă bufniță (pasărea zeiței).

î.e.n. au învins democrații, conduși de Pericle, unul dintre cei mai mari oameni politici ai antichității. În timpul său, democrația ajunge la cea mai mare înflorire.

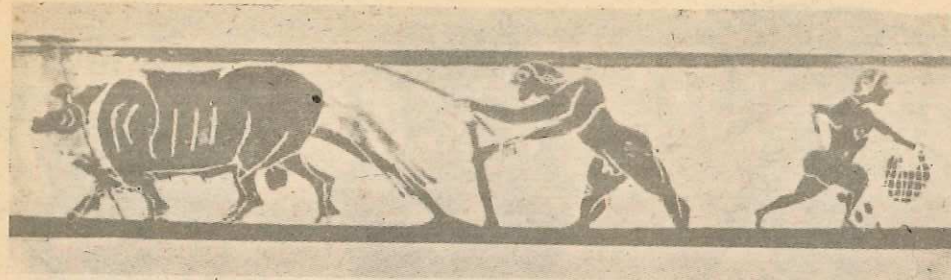
Adunarea poporului a căpătat cel mai important rol în stat. La ea participau toți cetățenii care aveau vârsta de 20 de ani și ambii părinți atenieni. Pericle a creat și alte organe de conducere democratice, slăbind astfel puterea aristocraților. A hotărât ca funcționarii să fie trași la sorți și unele funcții să fie plătite, ca să poată ajunge la treburile obștești și oamenii mai săraci din demos. Spre a educa pe cetățeni, Pericle a hotărât să se plătească din fondurile statului participarea acestora la spectacole. Vreme de 15 ani la rând, Pericle a fost ales în calitate de membru al colegiului celor 10 strategii.

Mare orator, bun organizator și comandant militar, foarte instruit și înzestrat cu o minte clară și ascuțită, Pericle a contribuit, prin calitățile sale excepționale și priceperea de a-și alege colaboratori pricepuți, la întărirea statului atenian și la înflorirea culturii. Era prieten cu oamenii învățați și artiștii cei mai mari ai vremii sale, care se întâlneau și discutau în casa sa. A fost „sufletul cetății sale”, cum se spunea atunci. A ridicat Atena pe cele mai înalte culmi, făcând din ea „școala întregii Elade”, cucerind dragostea și încrederea poporului.

Pentru vremea aceea, democrația ateniană era cea mai înaintată formă de conducere din lume, fiindcă toți cetățenii atenieni aveau dreptul să ia parte la conducerea statului.

Democrația ateniană nu dădea însă drepturi femeilor, străinilor și mai ales sclavilor.

● C. Munca la câmp, în ateliere și în port. Viața în cetățile grecești. Cetățenii greci care se ocupau cu agricultura trăiau greu, lucrând cu unelte inferioare — adesea chiar din lemn (plug). Pământul fiind sărăcăcios se importau multe produse (cereale, carne, piei, lemn) din colonii și din alte țări. În schimb, grecii produceau ulei de măsline, vin, fructe. Atelierele meșteșugărești, de obicei mici, în care munceau proprietarul cu doi sau trei sclavi, produceau obiecte frumoase (vase pictate, trepieduri, oglinzi, stofe) căutate în toate țările. Existau în sec. al V-lea—al IV-lea î.e.n. și câteva ateliere mari cu zeci de sclavi. În porturi se construiau corăbii, erau ateliere pentru arme și depozite. Portul Pireu, cel mai

Aratul și semănatul

vestit din Grecia, era legat de Atena prin așa-zisele „Ziduri lungi”; era străbătut de străzi, avea cheiuri și hale. Corăbii încărcate cu amfore pline cu ulei, vin și grâu, cu stofe, sare, pește și foarte mulți sclavi intrau și ieșeau de aici ziua și noaptea. Strigătele negustorilor care-și laudau marfa, forfota cumpărătorilor făceau ca Pireul să fie foarte animat.

Grecii duceau o viață simplă. Locuințele erau în general modeste și lipsite de confortul de astăzi: erau luminate cu lămpi de ulei, încălzite cu vetre și aveau mobilier sumar. Chiar cei bogați trăiau în case relativ modeste. Mîncarea de bază o constituiau măslinile, ceapa, fierturile de cereale, fructe și vin amestecat cu apă.

Îmbrăcămintea femeilor și a bărbaților era simplă. Femeile purtau rochii lungi, drapate, prinse la mijloc cu cingătoare. Se pieptănu cu părul prins în coc. Se încălțau cu sandale. Bărbații purtau un fel de tunică, iar în picioare sandale.

Echipamentul tinerilor războinici era format din pieptar, coif, scut, lance, sulită și jambiere de metal.

Bărbații greci își petreceau ziua în afara casei, în piețele publice, în adunări. Femeile îngrijeau de gospodărie și de copii, fiind ajutate de sclave.

Sclav muncind în mină (desen pe un vas).

Vase grecești: a) vas roșu cu figuri negre; b) vas negru cu figuri roșii; c) vas negru cu figuri galbene.

Grecii bogați ofereau banchete prietenilor. Bărbații lungiți pe paturi, cu capul împodobit cu ghirlande, beau vinuri alese; dansatoare și muzicanți din flaut, oboi, liră înveseleau pe cei de la banchet. Adesea, la aceste banchete participau filosofi, artiști și se desfășurau discuții interesante din care au izvorât lucrări vestite (ca lucrarea *Banchetul*, a marelui filosof Platon).

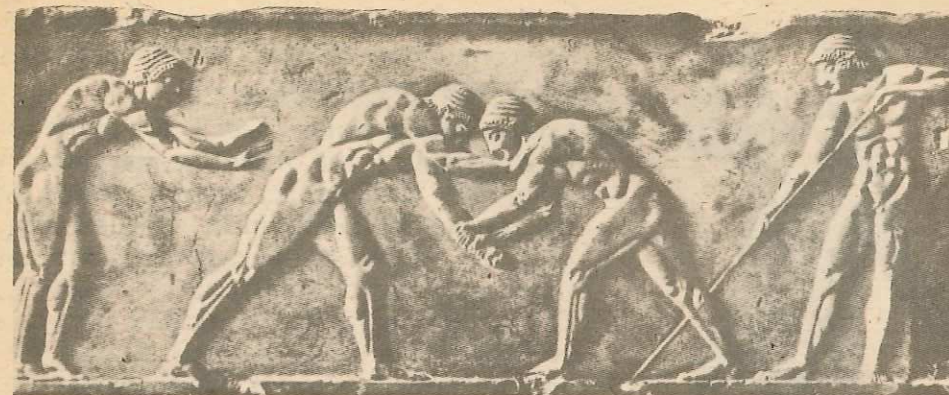
● **D. Participarea cetățenilor la viața publică. Întrecerile sportive și artistice. Serbările. Jocurile olimpice.** Cetățenii greci iubeau viața publică. La Atena, când erau liberi, cetățenii se adunau în piața publică (agora), unde aveau loc târguri și erau expuse diferite produse, animale și sclavi; tot aici aveau loc discuții aprinse despre politică, artă, sport. Adeseori, filosofii (ca Socrate) își expuneau ideile discutând cu cetățenii; poezii își declamau versurile, iar oamenii politici făceau propagandă ideilor lor.

În Grecia, majoritatea oamenilor liberi știa carte. Până la 7 ani copiii erau educați de mamă. Băieții între 7 și 15 ani învățau în școli cu pedagogi: scrisul, cititul, socotitul și recitarea de poezii (Poemele homerice). Pentru a deveni buni soldați făceau gimnastică și exerciții de lupte. Apoi mergeau la *gimnaziu* (terenul pentru jocuri gimnice), unde se ocupau cu exercițiile fizice și purtau discuții cu filosofii și gânditorii greci. Cele mai renumite școli erau în Atena.

Fetele erau educate de mame și de obicei învățau muzica, dansul. În Sparta, educația era aspră și se făcea ca într-o tabără militară.

Spre deosebire de cetățenii greci, sclavii trebuiau să muncească și duceau o viață grea. Datorită muncii lor, cetățenii liberi puteau să se dedice vieții politice și activităților culturale.

Grecii erau politeiști (credeau în mai mulți zei). Ei socoteau pe zei asemănători oamenilor, dar mai puternici, mai mari și mai fru-

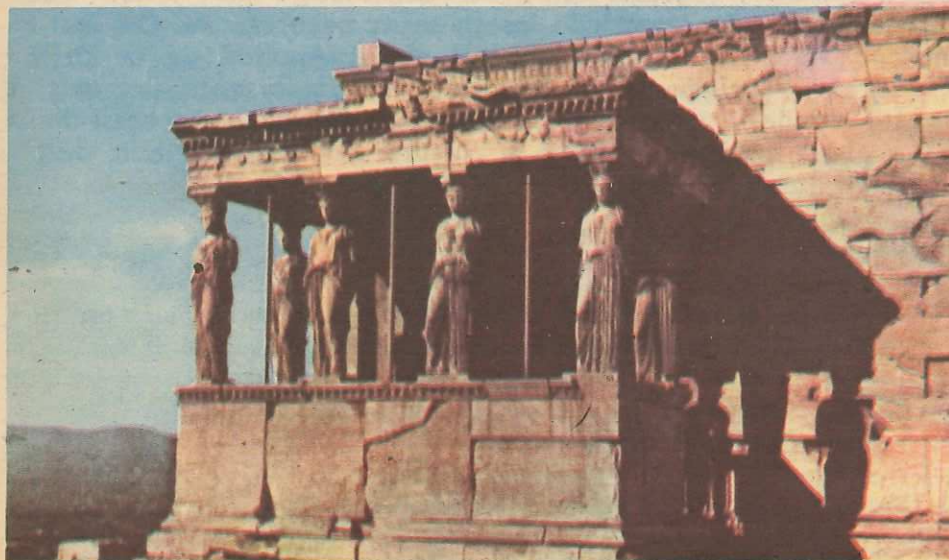
Jocuri și lupte sportive

moși, și mai ales nemuritori; și-i închipuiau mîncînd, dormind, petrecînd, luptînd.

Principalii zei ai grecilor erau: Zeus (părintele zeilor), Atena (zeița iscusinței și a războiului), Artemis (zeița pădurilor, a vîntătorii și a Lunii), Afrodita (zeița frumuseții și a dragostei), Dionyssos (zeul vinului), Apollon (zeul luminii, al Soarelui, al artelor).

Se spunea că zeii cei mai importanți locuiau pe *Muntele Olimp* (în Tessalia). Alți zei mai erau: Ares — zeul războiului brutal, Hefaistos — fierarul zeilor, iar în Infern, ținutul umbrelor (al morților), domnea tristul Hades. Pădurile, izvoarele, lacurile, litoralul erau populate cu zeități: nimfe (un fel de zîne), satiri (zei

Erehteionul — templu clădit în sec. al V-lea î.e.n. închinat zeiței Atena (adăpostea o statuie veche a zeiței, din lemn de măslein).

Artemis — zeița vânătorii, cu tolba de săgeți, însoțită de o căprioară.

cu trup de om și picioare de țap). Hotarele cetății erau protejate de eroi, duhuri ale unor viteji din vremuri de demult.

În cinstea zeilor, grecii au ridicat altare, temple și au organizat mari serbări religioase. La început, aceste serbări se mărgineau la îndeplinirea cultului religios. Cu timpul li s-au adăugat întreceri literare, artistice, muzicale și sportive. Cât țineau serbările, războaiele încetau, se declara armistițiul general. Aceste serbări au atras pe grecii din toate părțile.

Învingătorii la jocuri și în întrecerile de toate felurile erau premiați cu coroane de măslin sau de laur, nu cu bani, și glorificați de poeți și artiști.

Cele mai vestite întreceri — *jocurile olimpice* — erau organizate din patru în patru ani la Olimpia (în Pelopones).

Intervalul dintre două jocuri olimpice se numea *olimpiadă*, după care grecii își datau evenimentele istorice. Obiceiul acestor întreceri, care apropie pe oameni, a fost reluat în zilele noastre în forma întrecerilor sportive internaționale.

Serbări religioase se mai organizau toamna și primăvara pe Acropolea (colină) Atenei și se numeau *panatenee* și *dionisiace*.

Grecii credeau că zeii cunosc viitorul și că unii dintre ei — mai ales Apollon — îl prezic oamenilor. Sanctuarele unde preoții făceau prevestiri, ca și prevestirile înseși, se numeau *oracole*. Cel mai cunoscut oracol din Grecia era cel al lui Apollon de la Delfi.

Serbările religioase au avut o mare importanță. Întruniți la aceste manifestări, grecii și-au dat seama că vorbesc aceeași limbă, au aceleași credințe, tradiții și cultură; ele au contribuit deci la unitatea lumii grecești.

Răspundeți:

- Prin ce se caracterizează societatea greacă în secolul al V-lea î.e.n.?
- Care sînt caracteristicile democrației ateniene în secolul al V-lea î.e.n.?
- Prin ce se caracterizează viața cetățenilor greci?
- De ce credeți că iubeau grecii viața publică?
- Cum apreciați educația tinerilor?

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- sclavie clasică, democrație, olimpiade, oracole

AFIRMAREA MACEDONIEI. IMPERIUL MACEDONEAN

- A. Cauzele decăderii Greciei.
- B. Cum a devenit Macedonia stăpîna Greciei?
- C. Cum s-a creat Imperiul Macedonean?
- D. În ce a constat importanța Imperiului Macedonean?
- E. Care au fost urmările dezmembrării Imperiului Macedonean?

● A. **Decăderea economiei și luptele politice.** În a doua jumătate a secolului al V-lea î.e.n. starea generală a societății s-a agravat în urma unui lung război, care a cuprins lumea greacă, cunoscut sub numele de *Războiul peloponesiac*. Cele două forțe principale care s-au înfruntat au fost Sparta și Atena. În cele din urmă Atena a fost înfrîntă. Prin durată, prin întinderea lui în întreaga lume greacă, prin numărul mare de bătălii și prin amploarea lor, dar mai ales prin urmările lui, *războiul peloponesiac* a fost începutul unei grave crize a lumii cetățitorilor grecești, care nu se mai puteau dezvolta izolat.

● B. **Filip al II-lea organizează statul macedonean și cucereste Grecia.** Macedonia se află în nordul Greciei. Țară muntoasă și cu climă aspră, va juca un rol deosebit în istoria antică. Macedonenii antici se ocupau cu păstoritul și agricultura. Erau vînători iscusiți și ostași viteji.

Întemeietorul și organizatorul statului macedonean a fost *Filip al II-lea*. El era unul dintre cei mai capabili oameni politici din acea vreme, mare diplomat și comandant militar. Voia să formeze un mare imperiu, să supună Grecia și Imperiul persan.

În vremea lui s-au dezvoltat agricultura și meșteșugurile, s-au bătut monede de aur și argint (multe dintre acestea au circulat în vremea aceea și în țara noastră). A fost organizată armata.

S-a creat vestita *falangă macedoneană*. Aceasta părea un arici uriaș de metal, cu sulițe lungi și cu scuturi mari, lipite unele de altele, lovea dușmanul ca un trăniet. În acel timp s-au construit noi aparate pentru asediat și distrus cetățile.

Cunoscînd starea de decădere a Greciei, Filip a întreprins cucerirea ei, cumpărînd cu bani pe unii dintre conducători. «Nici o cetate nu va rezista unui măgar încărcat cu desagi plini de aur» spunea Filip.

Demostene — figura lui exprimă îngrijorare și încordare. Discursurile sale împotriva lui Filip al II-lea au fost numite **filipice**.

Filip al II-lea. Se spunea despre el că avea «tăria unui barbar și iscusința unui grec».

Și totuși, în acea epocă de adâncă decadere, democrații atenieni, mobilizați de cuvântările înflăcărâte ale marelui patriot și orator *Demostene*, au pregătit rezistența împotriva dușmanului libertății Greciei și au chemat poporul grec la luptă.

În anul 338 î.e.n., la *Cheroneea*, în Grecia centrală, armata greacă, deși a luptat cu eroism, nu a putut rezista falangei macedonene. Înfrângerea de la *Cheroneea* a însemnat pierderea independenței Greciei și începutul hegemoniei *Macedoniei*.

În urma unui congres pe întreaga *Grecie*, care a avut loc la *Corint*, Filip al II-lea a proclamat pacea generală și războiul *Persiei*, iar el devenea conducător al războiului. A interzis iertarea datoriilor și eliberarea sclavilor. Războiul plănuț nu a putut fi înfăptuit, deoarece în anul 336 î.e.n. Filip al II-lea a fost ucis.

Așadar, *Grecia*, fărâmițată într-o mulțime de state rivale, nu a putut rezista unui stat unitar, monarhia macedoneană. *Macedonia* și-a întins astfel hegemonia asupra întregii *Grecii*.

● **C. Alexandru Macedon cucerește Orientul.** În urma asasinării lui Filip al II-lea, de un complot pus la cale de aristocrația macedoneană, a fost proclamat, rege al *Macedoniei*, *Alexandru*.

Alexandru, supranumit *Alexandru cel Mare*, avea numai douăzeci de ani când a ajuns conducătorul statului macedonean. Dar, alături de tatăl său, în bătălii (mai ales în cea de la *Cheroneea*) și în organizarea statului arătase maturitate, curaj, rezistență fizică și o inteligență neobișnuită. Era frumos, deschis, prietenos, darnic și omenos. Fiind însă foarte ambițios, convins că are menirea istorică să cucerească lumea întreagă și, fiind foarte violent, a dat dovadă adeseori de cruzime și lipsă de tact față de unii prieteni și aliați politici. Antrenând pe greci și pe macedoneni în expediții războinice lungi și grele, în *Asia* și *Africa*, voia să reînvie vremurile legendare, homerice.

Frumusețea, bravura, succesele militare rapide au făcut din *Alexandru* o figură intrată în legendă. Isprăvile lui, transmise oral, din generație în generație, au fost ascultate cu plăcere de oameni. Legendele, în care se povestesc faptele lui *Alexandru*, au circulat în țara noastră sub numele de **Alixândria**.

Macedonia în timpul lui Filip al II-lea

Aplicînd planul fãurit de tatãl sãu, Alexandru a pornit cu o armatã bine organizatã sã cucereascã Orientul, cu marile lui bogãtii, și sã creeze un vast Imperiu. Înainte de a ataca pe perși a înecat în sînge rãscõala unor cetãți grecești.

Prima victorie împotriva perșilor a avut loc la *Granicus* (334 î.e.n.), în Asia Micã. Dupã aceea, toate cetãțile grecești de pe malul Asiei Mici au fost eliberate.

În mica localitate Gordion din Asia Micã, oracul prezisese cã va fi stãpînul Asiei acela care va putea dezlega un nod complicat aflat la jugul unui car. Nereușind sã-l dezlege, Alexandru l-a tãiat dintr-o loviturã cu sabia.

Armatele greco-macedonene au cîștigat o nouã victorie la *Issos* (333 î.e.n.). Aici, armata imensã a lui Darius al III-lea a fost distrusã. Apoi, refuzînd sã încheie pace, Alexandru a cucerit Fenicia, Palestina și Egiptul.

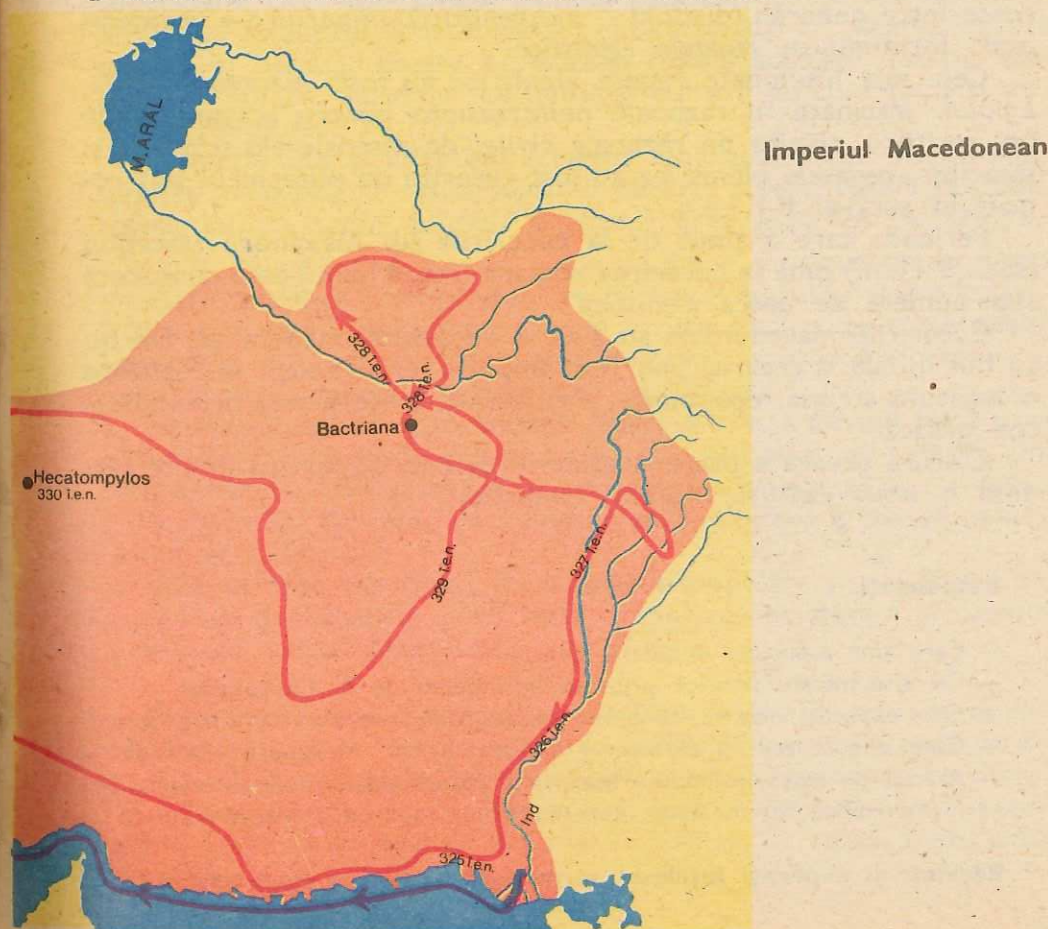
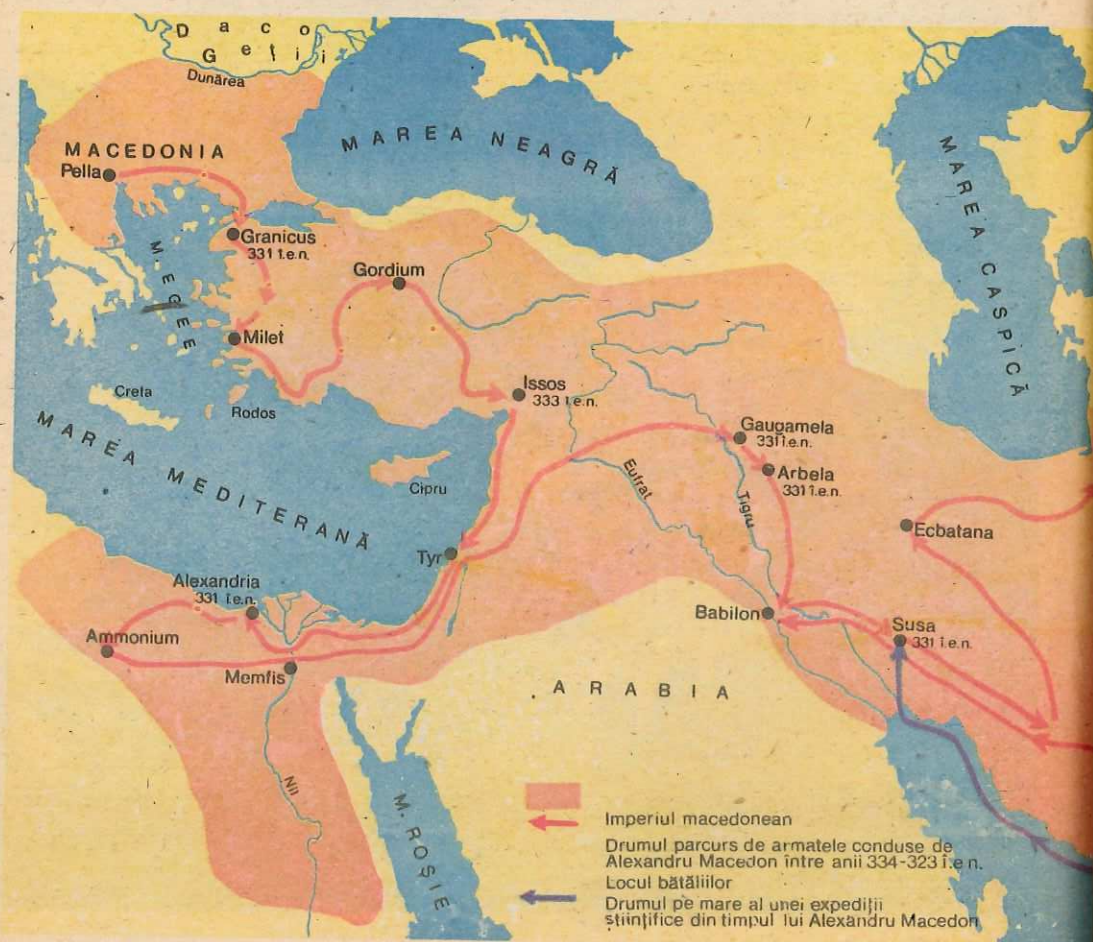
Preoții egipteni l-au primit ca pe un zeu. Spre a atrage de partea sa preoții, Alexandru a pãstrat neatînse obiceiurile religioase egiptene. În acest timp, el a întemeiat la gurile Nilului orașul care-i va purta numele și care va deveni unul dintre cele mai frumoase și mai mari orașe ale antichitãții, mare centru economic și cultural, **Alexandria**.

Apoi s-a îndreptat spre Mesopotamia și Persia, cucerind și Suza. Darius a scãpat cu fuga și a fost ucis de un complot. Alexandru a devenit regele Persiei. Dupã ce a cucerit întregul Imperiu Persan, prin lupte grele de hãrțuialã, Alexandru a cucerit și nord-vestul Indiei.

Ostașii macedoneni, oboșiți de marșurile îndelungate și de luptele grele, erau nemulțumiți. Alexandru a dat ordin de retragere. Reîntors la Babilon, capitala Imperiului, s-a îmbolnãvit și dupã cîteva zile de luptã cu moartea, Alexandru s-a stins, în anul 323 î.e.n. în vîrstã de 33 de ani.

● **D. Organizarea imperiului. Stringerea legãturilor între Grecia și Orient.** Campaniile lui Alexandru au fost urmate, dupã victorie, și de mãsuri pentru unificarea imperiului. Spre a se apropia de persani, el a împrumutat costumul și obiceiurile lor, lucru ce a nemulțumit pe ostașii greci și macedoneni. A pus sã se batã numeroase monede, a construit noi orașe, multe purtînd numele sãu. Comerțul s-a dezvoltat, s-a rãspîndit și întãrit munca cu sclavi. Realizãri importante s-au obținut în științã și artã.

Acest stat uriaș era însã șubred. Creat prin puterea armelor, nu a durat decît cît a trãit marele lui creator.

Bătălia de la Issos, mozaic care reprezintă pe Alexandru și Darius în luptă.

● **E. Formarea regatelor elenistice. Însemnătatea lor istorică.** După moartea lui Alexandru au urmat ani de lupte sângeroase între generali (diadohi = moștenitori). Imperiul s-a dezmembrat, formându-se regatele elenistice.

Cele mai însemnate regate elenistice au fost: *Macedonia, Siria, Egiptul*. Măcinate în războaie neîntrerupte pentru acapararea de noi teritorii, slăbite de războaie civile, de răscoale ale sclavilor și săracilor, regatele elenistice au fost cucerite de puternicul stat roman în sec. al II-I î.e.n.

Perioada care a ținut de la cuceririle lui Alexandru Macedon (sec. IV î.e.n.) pînă la cucerirea romană (sec. I î.e.n.) este cunoscută sub numele de *epoca elenistică*.

Cuceririle macedonene au avut o deosebită importanță. Ele nu au dus numai la crearea unui vast imperiu, ci au reușit să realizeze o legătură strînsă, economică și culturală, între lumea orientală și cea greacă.

Cultura greacă a pătruns adînc în orient, s-a extins în alte țări dînd o nouă cultură, numită elenistică.

Răspundeți:

- Care sînt aspectele decăderii Greciei?
- Ce însemnătate istorică prezintă înfrîngerea de la Cheroneea?
- Cum explicați victoria monarhiei macedonene asupra polisurilor grecești?
- Care sînt cauzele și caracterul expedițiilor lui Alexandru Macedon?
- Arătați pe hartă întinderea Imperiului Macedonean și statele elenistice.
- În ce constă însemnătatea cuceririlor lui Alexandru Macedon?

Rețineți și explicați înțelesul termenului:

— epoca elenistică.

CULTURA GREACĂ ȘI ELENISTICĂ

- **A. Care este trăsătura principală a culturii grecești antice?**
- **B. Care sînt principalele realizări ale literaturii grecești și elenistice?**
- **C. Cum s-au dezvoltat filosofia, istoria și științele în Grecia antică?**
- **D. Care a fost cea mai de seamă realizare a arhitecturii grecești?**
- **E. Prin ce se caracterizează sculptura greacă și elenistică?**
- **F. Ce importanță prezintă pictura, ceramica, mozaicul?**

● **A. Unitatea culturii grecești.** Ca urmare a înfloririi vieții economice și politice, s-a dezvoltat în societatea greacă o cultură superioară. Deși de-a lungul istoriei antice grecii au fost dezbrinați din cauza rivalității economice și politice, totuși au creat o cultură unitară și bogată, bazată pe aceeași limbă, aceleași tradiții, obiceiuri, credințe, năzuințe. La unitatea culturii au contribuit și serbările religioase.

Perfecționînd și adaptînd scrierea feniciană, grecii au inventat *scrierea alfabetică* — adică notarea fiecărui sunet, vocală sau consoană, cu un semn anume. Alfabetul grec avea 24 de semne.

● **B. Mitologia, poezia, teatrul.** Elenii au povestit cu multă măiestrie artistică, în legendele vechi, isprăvile zeilor și eroilor, călătoriile în țări îndepărtate, faptele eroice și cele de toate zilele. Legendele sau miturile alcătuiesc *mitologia greacă*. Au compus și neîntrecutele poeme eroice: *Iliada* și *Odiseea*.

Hesiod, în opera sa în versuri *Munci și zile*, a descris viața grea a țăranilor, frumusețea muncii de la țară. Alți poeți au compus cîntece închinatе cîștigătorilor la întrecerile olimpice.

În perioada de înflorire a democrației ateniene a apărut pentru prima dată *teatrul*.

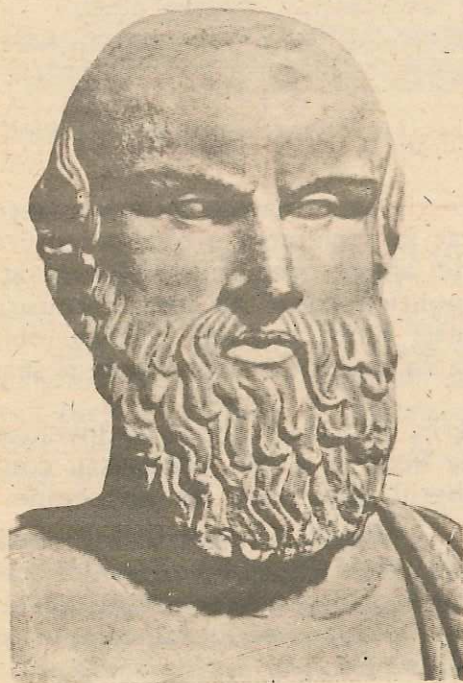
Teatrul grec s-a născut din serbările populare și religioase, din dansurile, declamațiile și corurile organizate primăvara și toamna în cinstea zeului Dionysos.

Aceste serbări, numite *dionysiace*, aveau loc la început în piețe, sau pe colinele din jurul orașului. Apoi s-au construit estrade pe care conducătorul corului (numit *corifeu*) recita textul. În jurul estradei se adunau spectatorii. Mai tîrziu a fost înălțată în fața estradei o scenă pe care, după un timp, au început să joace actorii, iar în stîncile colinelor din jurul estradei au fost săpate pentru public bănci, așezate în amfiteatru.

Piesele cu subiecte triste s-au numit tragedii, de la cuvîntul grecesc *tragos* = *cîntecul-șapilor* (fiindcă actorii care jucau se costumau cu piei și cu coarne de șap și își puneau bărbi de frunze). Ei simbolizau satirii (zeitățile însoțitoare ale lui Dionysos). Piesele vesele se numeau comedii (de la cuvîntul grecesc *comos* = *cortegiu vesel*).

Cu timpul, artiștii au început să se costumeze frumos, să poarte măști — vesele sau triste, după rol. Aveau încălțăminte cu tălpi înalte, spre a fi văzuți mai bine de la distanță.

Spectacolele de teatru, care țineau cîte 2-3 zile la rînd, erau foarte apreciate de grecii antici.

Eschil, mare poet dramatic grec, unul din cei mai mari dramaturgi ai lumii. A luat parte la lupta de la Salamina.

Sofocle. Autor al pieselor inspirate din mitul despre regele Oedip. Potrivit credinței lor redă lupta omului cu soarta (destinul) hărăzită de zei.

Teatrul grec era un teatru în aer liber. Din proporțiile mari ale acestor teatre se vede că acestea erau destinate demosului.

Cei mai mari poeți tragici au fost: *Eschil* și *Sofocle*.

Eschil a scris, printre altele, piesele *Perșii* și *Prometeu înlănțuit*. Personajele lui Eschil sînt dîrze și demne. Piesele lui au contribuit la educarea patriotică a grecilor și a încrederii în forțele minții și demnității omenești.

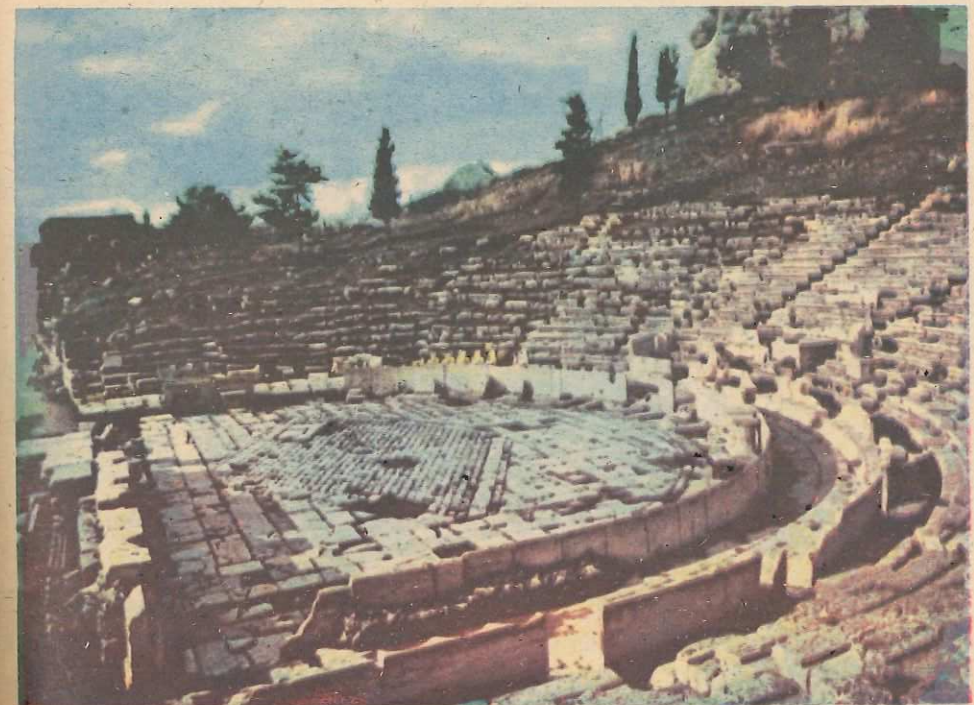
Sofocle a scris mai multe piese, inspirate din mitul despre Oedip — regele cetății Teba, printre care *Antigona* și *Oedip rege*.

În piesele lui Sofocle este redată lupta omului cu soarta (destinul) hărăzită de zei. Deși înfrinți, eroii din piesele lui ne inspiră nu numai milă, ci și admirație pentru lupta lor cu forțele dușmănoase omului.

Cel mai mare autor de comedii al antichității și unul dintre cei mai mari poeți comici din lume a fost *Aristofan*. În comediiile sale a biciuit cu mult talent și haz pe aștătorii la război, pe democrații nesinceri, care fac promisiuni deșarte poporului (*Cavalerii*).

În epoca elenistică se dezvoltă mai mult poezia, care cîntă viața de la curte, temele mitologice și istorice.

Teatrul lui Dionysos din Atena (ruine). A fost construit (în „amfiteatru”) pe o colină înclinată. Se observă: „orchestra” în mijloc, fotoliile, în primul rînd, pe care stăteau personalitățile orașului; scena nu s-a păstrat. Băncile din piatră erau săpate în stîncile colinei.

O înflorire deosebită o cunoaște comedia, care prezintă tipuri de oameni de rînd cu slăbiciunile lor: bătrînul zgîrcit, tînarul dez-mățat, leneșul, înfumuratul etc.

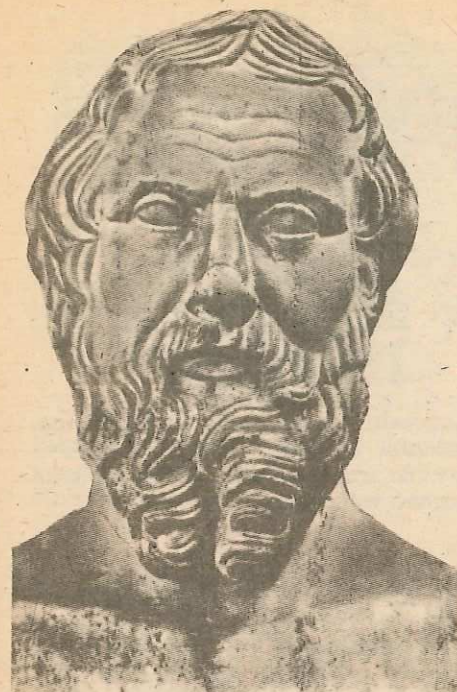
Piesele lui Eschil, Sofocle, Aristofan se joacă și în țara noastră, ca și pe toate scenele lumii. Temele tratate în teatrul grec frămîntă și astăzi pe oameni. Din ele s-au inspirat scriitorii, muzicienii și pictorii.

● **C. Datorită libertății de care se bucurau cetățenii statelor grecești**, aceștia s-au obișnuit treptat să gîndească și să se exprime liber. Participînd la alcătuirea legilor și la viața cetății, ei au ajuns să se gîndească la legile întregului univers și să încerce să le descopere. Călătoriile pe mare, cunoașterea unor noi ținuturi le-au lărgit orizontul, spiritul de observație și curiozitatea.

Așa a apărut, la începutul secolului al VI-lea î.e.n., filosofia, adică „iubirea de înțelepciune”. Filosofii discutau cu tinerii din preajma lor sau scriau cărți în care încercau să răspundă unor întrebări în legătură cu universul înconjurător și cu soarta omului.

Primii care au încercat să dea răspunsuri unor asemenea întrebări au fost înțelepții din cetatea Miletului. Între acești întemeietori ai filosofiei se numără și *Pitagora* din Samos, înțelept și matematician vestit.

Școală la greci. Lecție de muzică (stînga) și de literatură (mijloc). Profesorii stau pe scaun, elevii în picioare.

Herodot — „Părintele istoriei”. Povestitor talentat. În scrierile sale a vorbit despre strămoșii noștri „geții cei nemuritori”.

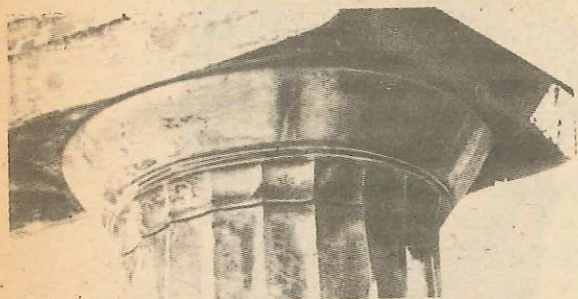

Tucidide, mare istoric al antichității. Descrie faptele trăite de el sau după documente.

La Atena, în secolul al V-lea, trăiește un alt gînditor vestit, *Socrate*. Acesta nu scria cărți; el discuta tot timpul, punînd întrebări care păreau simple la prima vedere — ce este fericirea? ce este binele? —, dar care îi făceau pe atenieni să cadă pe gînduri. Cîrînd, *Socrate* a dobîndit o faimă cu totul deosebită, dar și-a atras și multe dușmăanii. În anii grei de după înfrîngerea Atenei, *Socrate* a fost condamnat la moarte sub acuzația că nesocotește credința strămoșească și că-i îndeamnă pe tineri la rele.

Datorită mai cu seamă lui, Atena devine cel mai important centru de dezbateri filozofice din Grecia. Dintre ucenicii lui *Socrate*, *Platon* dobîndește o faimă nepieritoare prin *Dialogurile* lui care pun în scenă discuții filozofice pasionante. Dintre elevii lui *Platon*, cel mai de seamă este *Aristotel*; acesta se va despărți de concluziile maestrului său și va expune, într-o operă foarte vastă, propriile idei. *Aristotel* este și întemeietorul științelor biologice, cărora le consacră scrieri foarte importante. Tot el definește clar toate domeniile cunoașterii.

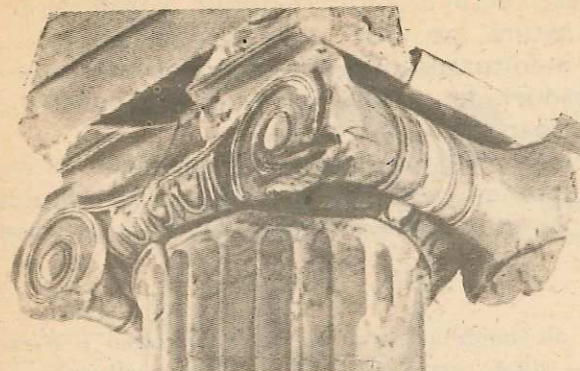
Alți înțelepți se ocupă în mod special de matematică, fizică și astronomie, alții de științele naturii, alții de gramatică sau de geografie. Între cei mai vestiți învățați trebuie să-i amintim pe *Euclid*,

Capitelul unei coloane dorice.
Templul „doric” era simplu, solemn
(exemplu Partenonul-Atena).

Capitelul unei coloane corintice.
Templul „corintic” are coloane sub-
țiri, iar capitelul este în forma unui
bucet de frunze.

Capitelul unei coloane ionice.
Templul „ionic” are coloanele zvelte,
capitelul în formă de coarne răsucite.

**Basorelief de pe Altarul
din Pergam.**

matematician, pe *Eratostene*, matematician, astronom și geograf, și pe *Arhimede*, cel mai mare fizician al antichității.

Încă din veacul al VI-lea, călătoriile și legăturile cu alte neamuri au stîrnit grecilor și curiozitatea pentru trecutul diferitelor popoare cunoscute de ei. Pe de altă parte, ei au început să se gîndească dacă toate poveștile despre strămoșii lor sînt adevărate sau

Partenonul (astăzi ruine). Prin proporțiile, planul, așezarea sa este socotit unul din cele mai desăvîrșite monumente arhitectonice din toate timpurile.

nu. Astfel a apărut pentru prima dată *cercetarea istorică*. Încă din antichitate, *Herodot* (care a trăit în Asia Mică și la Atena în vremea lui Pericle) era supranumit „părintele istoriei”. El a scris o carte în care, pentru a prezenta cauzele războaielor cu perșii, descrie întregul imperiu persan și istoria lui, precum și istoria cetăților mai importante din Grecia. El e și primul scriitor antic care amintește de un eveniment din istoria geților: lupta acestora cu armata regelui Darius al Persiei în 514 î.e.n. Farmecul povestirilor lui Herodot încă și azi cititorii.

În vremea războiului peloponesiac, un om politic atenian, *Tucidide*, se hotărăște să scrie *Istoria războiului peloponesiac*, în care găsim informații precise, știri importante, cîntărirea atentă a ipotezelor și concluzii profunde. Opera lui rămîne și azi un model pentru cercetarea și scrierea istoriei.

În epoca elenistică s-a dezvoltat și tehnica. S-au construit mașini de război, corăbii mari (cu cîte 8 etaje în care intrau mii de oameni), s-au înălțat orașe mari, drumuri, porturi și vestitul far din Alexandria; s-a născocit roata cu găleată pentru scos apa, moara de apă etc.

Moștenirea pe care ne-a transmis-o cultura greacă în domeniul filosofiei și al științelor este extrem de importantă. Putem considera că în Grecia s-au născut cele mai importante metode și domenii ale cunoașterii umane, care stau astăzi la temelia culturii și civilizației moderne.

Arta greacă reprezintă o contribuție deosebită la tezaurul civilizației universale. Datorită faptului că ființa umană se află în centrul civilizației grecești, reprezentările artistice pe care le datorăm creatorilor greci au făcut să ajungă pînă la noi chipul ideal al omului frumos, liber și demn. Întreaga artă de mai tîrziu datorează artiștilor greci această imagine ideală a frumuseții și armoniei.

● **D. Templul.** Una dintre cele mai strălucite creații ale poporului grec, în domeniul arhitecturii, a fost templul. Așezat în cadrul cel mai potrivit din natură, pe vârful stâncilor, scaldat în lumina puternică a soarelui mediteranean sau în mijlocul unei dumbrăvi înconjurătoare de păduri de măslini, templul era construit din marmură albă strălucitoare.

Templele grecești — chiar cele mai mari, ca *Partenonul* — nu aveau proporțiile celor egiptene; ceea ce caracterizează templul grecesc este simplitatea planului (care seamănă cu al unei case obișnuite de locuit).

Cele mai importante părți ale templului erau *coloanele*, *fronionul* și *friza*.

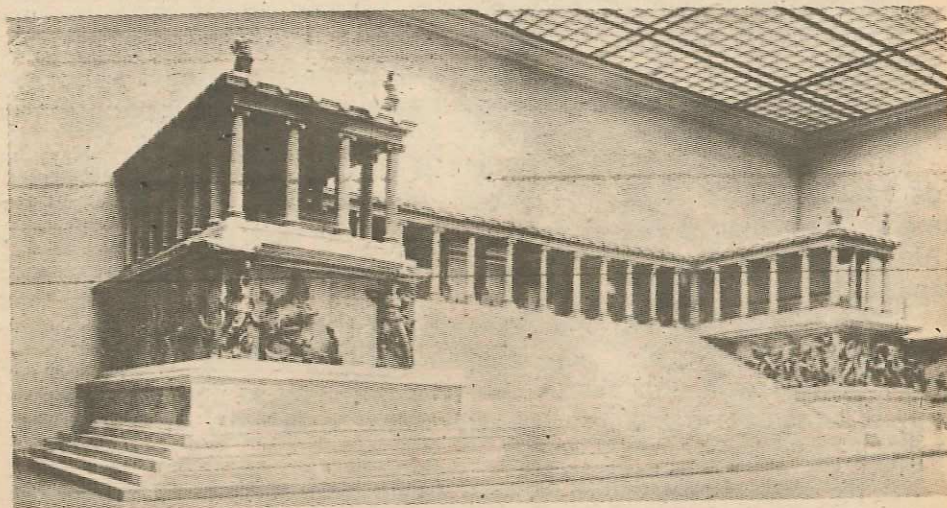
Coloanele templului grec — după partea lor superioară (capitel) erau de trei feluri: *dorice*, *ionice* și *corintice*. Fronionul și friza erau împodobite cu basoreliefuli care reprezentau scene mitologice.

Templele erau construite în cinstea zeilor.

În interiorul lor erau așezate statuile zeilor cărora le erau închinat. Aceste statui erau din marmură, bronz sau lemn, acoperite cu fildeș, aur și decorate cu pietre prețioase.

Spre deosebire de statuile zeilor egipteni, statuile zeilor greci erau așezate în templu în plină lumină.

Cele mai renumite temple grecești erau cele înălțate pe *Acropolea* *Atenei*.

Altarul din Pergam (reconstituire), închinat lui Zeus și Atenei. Basoreliefurile de pe friză reprezintă victoria zeilor asupra giganților care au încercat să se ridice la cer spre a răsturna pe zei. „Lupta între zei și giganți” este inspirată din războaiele crâncene ale Pergamului cu „barbarii”.

Discobolul de Myron (Aruncătorul de disc). Una din cele mai frumoase statui din lume. Artistul a redat perfect încordarea celui care aruncă greutatea și frumusețea trupului său.

Venus (Afrodita) din Milo — una din cele mai frumoase statui din Grecia antică (sec. al II-lea î.e.n.), reprezentând pe zeița frumuseții. După unii specialiști, zeița se privea în oglindă, după alții ținea cu o mână veșmintele, ieșind din apă, cu cealaltă un pieptene sau o oglindă.

După războaiele cu perșii, din ordinul lui Pericle și sub directă conducere a celor mai mari arhitecți și artiști ai antichității s-au construit *Partenonul* și *Erehteionul*. La poalele Acropolei era ridicat teatrul lui *Dionysos*.

Frumoase edificii publice erau în toate orașele lumii grecești. În epoca elenistică s-au construit temple vestite (*Altarul din Pergam*), morminte, palate.

● **E. Redarea frumuseții și mișcării corpului omenesc.** În Grecia antică sculptura a ajuns la formele cele mai desăvârșite tot în vremea lui Pericle. Cel mai renumit sculptor a fost *Fidias*. Statuile lucrate de el în marmură, bronz sau lemn (acoperite cu plăci de fildeș) și aur inspirau celor ce le priveau încredere în demnitatea și frumusețea omenească. Idealul de frumusețe senină, calmă, maies-

tuoasă a fost redat de Fidias în statuile care o reprezentau pe Atena și pe Zeus. Sculptorii greci au redat îndeosebi frumusețea corpului omenesc.

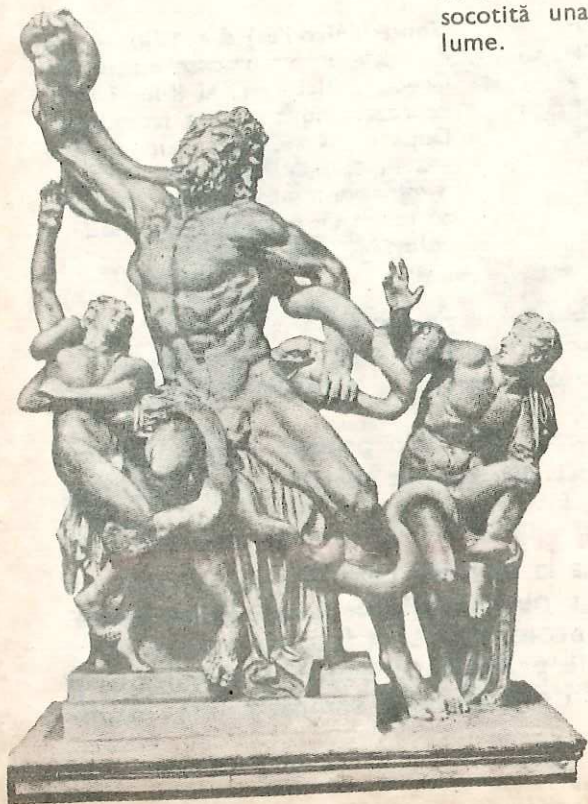
Idealul de frumusețe al omului este întruchipat în celebra operă *Discobolul* (aruncătorul de disc) a sculptorului Myron, turnată în bronz.

Dintre sculpturile cele mai izbutite fac parte și basoreliefurile de pe frontoanele și frizele templelor. Unele dintre cele mai frumoase sînt cele executate de sculptorul Fidias pe friza și frontoanele Partenonului. Acestea reprezintă scene de la marea serbare ateniană „panateneele” și lupta între zei și giganți.

Sculptura greacă din secolul al V-lea î.e.n., ajunsă la cele mai desăvîrșite forme, a rămas un model pentru toți artiștii și de aceea este numită clasică.

În epoca elenistică artiștii au continuat să redea frumusețea corpului omenesc. Astfel, Praxiteles l-a reprezentat pe *Hermes cu Dionysos copil*. Frumusețea calmă, echilibrată este redată și în statuia *Venus (Afrodita)* din *Milo* (insula Melos). Frămîntările și pasiunile oamenilor sînt reprezentate în *Laocoon*. Una dintre cele mai renu-

Laocoon. Fiindcă înfruntase pe zei, aceștia l-au pedepsit pe preotul Laocoon din Troia să fie omorît, împreună cu cei doi fii și săi, de șerpi uriași.

Victoria din Samotrace (insulă în nordul Mării Egee, unde a fost găsită statuia). Statuia, ridicată în amintirea unei victorii pe mare, era așezată pe prova unei corăbii. Capul, brațele și parte dintr-o aripă au fost distruse. Dintr-o monedă de atunci se vede că suna dintr-o trompetă. Este socotită una din cele mai frumoase statui din lume.

mite sculpturi elenistice este și *Victoria din Samotrace*. Tot acum au fost sculptate busturile lui Alexandru și statuia lui Demostene.

● **F. Pictura, ceramica, mozaicul, părți componente ale artei grecești.** Din urmele rămase, rezultă că pereții clădirilor și templelor grecești erau împodobiți cu picturi viu colorate. Se cunosc numai urmele picturilor de la Partenon.

În schimb s-au păstrat, în număr foarte mare, vase și alte obiecte (statuete, opaițe etc.) din ceramică, desenate și colorate cu un gust artistic deosebit; multe se găsesc și în țara noastră. Amforele, cupele, ceștile sînt executate cu artă neîntrecută, de către marii artiști greci ceramiști, pictori, desenatori. Forma vaselor este variată, suplă, elegantă; desenele sînt de o rară finețe și reprezintă scene mitologice, de familie, din viața economică, încadrate cu măiestrie pe suprafața vasului. Culorile sînt frumos combinate și foarte rezistente. Ceramica greacă constituie unul din aspectele caracteristice și strălucite ale artei grecești.

Vasele de metal (aur, bronz) sînt, de asemenea, de o rară frumusețe.

Cultura greacă și elenistică s-a răspîndit la toate popoarele din jurul Mării Mediterane. Arta greacă și elenistică a devenit un model pentru artiștii din epocile ulterioare. Oglindind bărbăția, curajul, dragostea de patrie, de libertate, lupta neobosită a omului, arta greacă a rămas, din multe puncte de vedere, și astăzi, un model greu de întrecut. Ea a constituit și continuă să fie un prilej de desfătare și de educare pentru orice om care iubește adevărul, frumosul.

În literatură, în știință, dar mai ales în teatru, filozofie, artă, poporul grec antic a lăsat omenirii o moștenire culturală de o valoare excepțională.

Cultura greacă și elenistică ne ajută să cunoaștem lumea antică în ceea ce a avut mai deosebit și să iubim arta adevărată, frumusețea simplă, măreață.

Răspundeți:

- Prin ce se caracterizează literatura greacă antică?
- În ce a constat valoarea teatrului grec antic?
- Ce nume de învățați greci cunoașteți?
- Ce știți despre opera lor?
- Ce operă v-a plăcut mai mult din cele studiate în această lecție? Descrieți-o!
- Care sînt operele de seamă ale sculpturii clasice grecești?
- În ce constă valoarea universală a culturii grecești antice?

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- tragedie, comedie, amfiteatru, doric, ionic, corintic.

Ce datorăm Greciei antice?

În Grecia antică (Ellada) cetatea antică a atins cele mai înalte forme de organizare. În literatură, artă etc. grecii antici ne-au lăsat modele greu de întrecut.

Ce au realizat grecii antici în domeniul organizării social-politice?

- Democrația ateniană. (Arătați prin ce era superioară celorlalte forme de conducere din vremea aceea?)

Cu ce au contribuit grecii antici la dezvoltarea culturii universale?

- Alfabetul. (Cum l-au creat?)
- Teatrul: tragediile și comediile. (Cum ajută teatrul grec la educarea omului?)
- Mituri și legende. Poemele homerice. (De ce trezesc interes și plac și astăzi aceste creații literare?)
- Mari gânditori și oameni de știință. (Citați numele lor!).
- Opere de artă în domeniul arhitecturii, sculpturii, picturii, ceramicii. (Menționați-le pe cele mai importante!)

Care sînt personalitățile ale căror nume s-au păstrat datorită activității lor în domeniul politic, științific, cultural?

- Solon, Pericle, Leonida, Sofocle, Eschil, Aristofan, Fidias, Demostene (Arătați în ce domeniu s-a afirmat fiecare!)

DACIA ȘI GETO-DACII

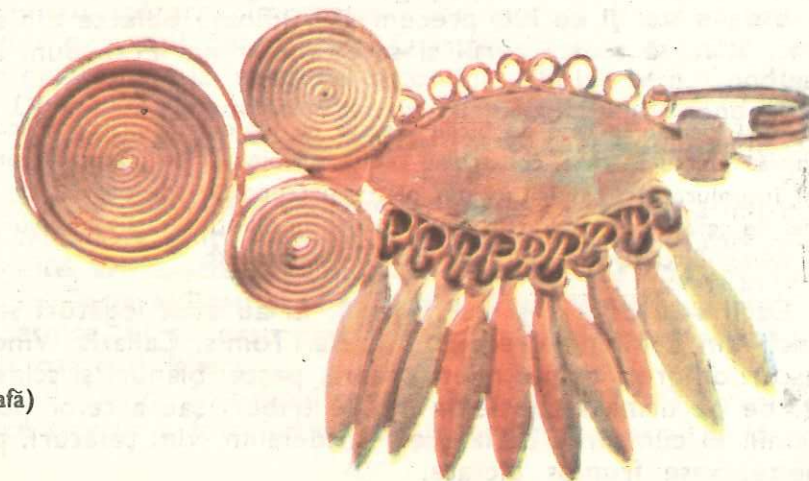
- A. Ce spun izvoarele istorice despre geto-daci?
- B. Prin ce se caracterizează felul de viață a geto-dacilor?
- C. Cum s-a format și dezvoltat statul dac?
- D. Ce caracteristici prezintă civilizația geto-dacă?

● A. „Cei mai viteji și mai drepti dintre traci“ (Herodot).

Primii locuitori de pe pământul nostru, al căror nume s-a păstrat în izvoarele istorice, au fost *geto-dacii*. Ei făceau parte din neamul tracilor. Numele de geți apare mai ales la istoricii greci, iar cel de daci la istoricii romani. Ei formau un singur popor — *geto-dacii* sau *daco-geții*. Istoricul și geograful grec *Strabon* spune că geții și dacia vorbesc aceeași limbă.

Cele mai vechi știri despre geți le avem din cărțile scrise de marele istoric grec *Herodot*. El arată că Darius, regele perșilor, în timpul campaniei sale contra sciților (514 î.e.n.), a întâmpinat o rezistență înverșunată din partea geților.

Alt scriitor grec, povestind despre campania regelui Alexandru Macedon în Cîmpia Dunării (335 î.e.n.), subliniază rezistența geților în fața puternicei armate macedonene. Astfel au fost amintiți de la început *geto-dacii* de către istorici: neînfricați, apărîndu-și cu dîrzenie pământul pe care locuiau.

Fibulă (agrafă)
din bronz

Bijuterie și vas dacic din argint

Dacia

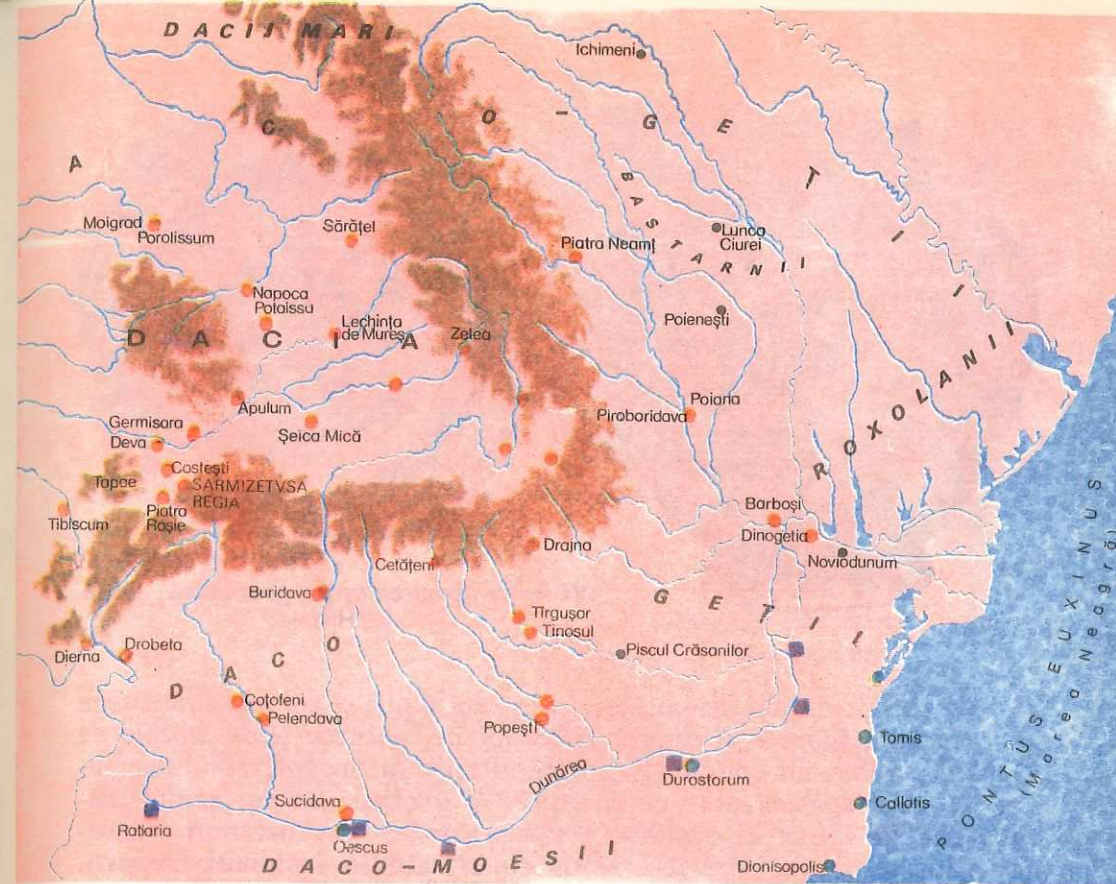

● Așezări dacice
● Orașe grecești și romane
■ Cetăți romane

● **B. Societatea geto-dacă a cunoscut o rapidă dezvoltare economică.** Pământul Daciei era renumit pentru bogățiile sale. Avea ogoare roditoare, pășuni și păduri întinse, în munți se găseau aur, sare și alte bogății. Toate acestea asigurau traiul oamenilor și au ajutat de timpuriu dezvoltarea societății. Principala ocupație a daco-geților era agricultura. Ei creșteau vite, cultivau vița-de-vie, pomii roditori și se ocupau cu albinăritul. Femeile țeseau pânză. Dacii cunoșteau bine meșteșugurile: lucrau unelte și arme de fier, vase de metal și de lut, precum și frumoase obiecte din aur și argint. Știau să scoată aurul și sarea din mine. Erau buni constructori.

Dacii locuiau în case de birne așezate pe temelii de piatră și acoperite cu șindrilă. Pentru apărare, construiau cetăți din blocuri de piatră, situate pe înălțimi înconjurate cu întărituri din piatră și trunchiuri de copaci. Urmele unor astfel de cetăți s-au păstrat în multe locuri: în Munții Orăștiei, Căpîlna (în județul Alba), Bitca Doamnei (lângă Piatra Neamț) etc.

Dacii s-au ocupat și cu negoțul. Ei au avut legături strânse cu grecii din coloniile grecești: Histria, Tomis, Callatis. Vindeau negustorilor greci grîne, miere, ceară, pește, blănuri și sclavi proveniți de pe urma războaielor dintre triburi sau a celor purtate cu vecinii. Ei cumpărau de la greci untdelemn, vin, țesături, podoabe, unelte, vase frumos pictate.

Legăturile comerciale și culturale între daci și greci arătau că societatea geto-dacică ajunsese la un nivel de viață ridicat. Ele au influențat favorabil dezvoltarea meșteșugurilor, comerțului precum și organizarea social-politică.

● **C. Unirea triburilor geto-dace în timpul regelui Burebista.** Dacii, organizați în ginți și triburi, s-au constituit, treptat, în uniuni de triburi, al căror conducător era numit în izvoarele antice rege. Acestea aveau la început un caracter vremelnic și se încheau pentru apărarea împotriva unor atacuri din afară sau în scopul unor expediții de cucerire. O astfel de uniune a triburilor dace este menționată la începutul secolului al III-lea î.e.n. Conducătorul ei, *Dromihete*, a purtat războaie cu macedonenii, conduși de Lisimah, un urmaș al lui Alexandru cel Mare, care domnea în Tracia.

Ca urmare a dezvoltării economice, societatea dacă s-a împărțit în: conducătorii de ginți - *nobilii* (tarabostes, pileati) — care și-au însușit unelte, arme, vite și pământuri, și *membrii de rînd ai ginților* (comati). În Dacia existau și sclavi, care erau folosiți mai mult la muncile casnice. Ei nu erau prea numeroși. Majoritatea populației o formau oamenii liberi.

În secolul I î.e.n., în timpul regelui *Burebista* (82—44 î.e.n.) triburile dace s-au unit, formînd un stat puternic cu centrul în Munții Orăștiei.

Vase de proveniență grecească găsite la Histria

Burebista, numit într-o inscripție «cel dintii și cel mai mare rege din Tracia, stăpînitor al tuturor triburilor de dincoace și de dincolo de Dunăre», a fost un conducător priceput și bun organizator al armatei. A avut legături politice cu coloniile grecești de pe țărmul Mării Negre; a intrat în conflict cu statul roman din cauza numeroaselor incursiuni pe care le-a făcut cu armata sa în sudul Dunării. După moartea lui Burebista, statul dac s-a destrămat, unele teritorii desprinzîndu-se din cadrul statului.

Un nucleu statal s-a menționat în Munții Orăștiei (Transilvania). Mai tîrziu, unitatea regatului geto-dac s-a refăcut sub conducerea lui Decebal (87—106 e.n.). Capitala Daciei era la Sarmizegetusa (Grădiștea Muncelului).

● **C. Creșterea puterii statului dac în timpul regelui Decebal.** În timpul lui Decebal, statul dac era bine organizat, avea o viață economică dezvoltată. El a numit funcționari ai săi în cetăți, întărind puterea centrală.

Decebal se bucura de autoritate și avea o armată numeroasă. Dacii erau înarmați cu săbii încovoiate, securi, lănci, arcuri cu săgeți și scuturi. Steagul lor era din metal și reprezenta un cap de lup cu gura deschisă. Dacii erau viteji, nu se temeau de moarte, cînd plecau la război beau apă din Dunăre, pe care o socoteau sfîntă.

În răstimpul dintre moartea lui Burebista și venirea la conducere a lui Decebal, romanii își întinseseră stăpînirea pînă la Dunăre, cucerind Dobrogea și își făcuseră chiar planul de a supune Dacia.

Simțind că ciocnirea cu romanii este inevitabilă, Decebal a încheiat alianța cu triburile vecine împotriva Romei. El s-a pregătit să înfrunte primejdia și să conducă lupta pentru libertatea poporului său.

Monede dacice imitînd pe cele macedonene (sec. III î.e.n.).

Dac din categoria oamenilor liberi (comati).

În secolul I e.n., societatea dacă era în plin progres. Viața economică se dezvoltă, organizarea social-politică se consolida, se închegase o cultură proprie, originală.

● **D. Civilizația geto-dacă și locul ei în lumea antică.** Civilizația geto-dacă a cunoscut o puternică înflorire timp de sute de ani, atîngînd nivelul cel mai înalt în sec. I î.e.n.—I e.n. Dovezi în acest sens sînt urmele numeroaselor așezări cu bogat inventar de arme, podoabe, monede, descoperite de arheologi, resturile cetăților construite pe înălțimi, dintre care trebuie menționate cele din Munții Orăștiei, care formează un sistem de fortificații în jurul capitalei Sarmizegetusa.

Uneltele descoperite: brăzdare de fier, sape, topoare, clești, ferăstraie etc. dovedesc un înalt grad de dezvoltare a metalurgiei fierului. S-au găsit și podoabe de bronz și argint, vase de lut ars, lucrate cu mîna sau la roată, unele dintre ele împodobite cu picturi reprezentînd flori, animale sau motive geometrice. Aceasta dovedește că alături de agricultură s-au dezvoltat mineritul, prelucrarea metalelor și alte meserii, care reflectă gradul înalt de civilizație al dacilor.

Religia dacilor era asemănătoare cu a celorlalte popoare din antichitate, erau politeiști. Zeul cel mai important era *Zamolxis*, zeul războinicilor viteji. Preoții erau aleși din rîndurile oamenilor de neam. Marele preot era șeful religiei dace și avea multă autoritate în stat. La Sarmizegetusa au fost descoperite urmele unor sanctuare (locuri unde se desfășurau ceremoniile religioase). Unul dintre ele, de formă circulară, cu stîlpi de piatră, reprezintă calendarul dacic. Mormintele arată că geto-dacii practicau *incinerarea*. Morții erau arși, iar cenușa pusă într-un vas (urnă) era îngropată. Pe mormintele nobililor și conducătorilor se ridicau movile de pămînt.

Cultura dacilor era dezvoltată. Cunoștințele științifice de botanică, medicină și astronomie le dețineau preoții. Cunoșteau plantele medicinale, practicau chirurgia, alcătuiseră un calendar pe luni, săptămâni și zile. La curtea regelui se folosea scrierea cu alfabet grec sau latin.

Despre arta dacică ne vorbesc obiectele de podoabă descoperite de arheologi, vasele de argint ornamentate, ceramica pictată. Toate acestea dovedesc măiestria și gustul artistic al meșterilor daci.

Așezată între Peninsula Balcanică și teritoriile din răsăritul, centrul și nordul Europei, Dacia a intrat în contact cu civilizațiile altor popoare: *sciții* (răsărit), *celții* (apus), *grecii* (coloniile din Dobrogea) și *romanii* (sud-est). Contactele și conlucrarea cu civilizațiile greacă și romană au exercitat o influență puternică asupra modului de viață și gândire al dacilor. Daco-geții nu au fost însă simpli imitatori ai civilizațiilor altor popoare; influențele primite le-au folosit conform cu tradițiile și nevoile proprii, imprimându-le o notă de originalitate și îmbogățind prin contribuția lor cultura lumii antice.

Răspundeți:

- Care sînt primii locuitori de pe teritoriul patriei noastre al căror nume îl cunoaștem și cum i-au caracterizat scriitorii antici?
- Caracterizați-l pe Decebal.
- Cum trăiau geto-dacii?

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- tarabostes, pileati, comati

ROMA ANTICĂ

După ce am învățat istoria Orientului și a Greciei antice, ne îndreptăm privirile spre partea apuseană a Mării Mediterane. Aici se află Italia, unde prin sec. al VIII-lea î.e.n. s-a întemeiat cetatea Roma. Ea va forma un mare imperiu, cucerind bazinul Mării Mediterane și o serie de state și popoare din Asia și Europa. Timp de douăsprezece secole statul roman a ocupat un loc important în istoria omenirii, iar apoi, slăbit și de migrațiile barbare, s-a destrămat, lăsînd loc unor noi forme de organizare și gândire.

24.

ITALIA ȘI LOCUITORII SĂI ÎN ANTICHITATE

● A. Cum se înfățișează Italia?

● B. Care au fost locuitorii Italiei înainte de întemeierea Romei?

● A. O peninsulă scăldată de apele Mării Mediterane.

Prin așezarea ei, această peninsulă oferă condiții prielnice pentru dezvoltarea legăturilor cu popoarele din jurul Mării Mediterane.

Italia este mărginită la nord de Munții Alpi și străbătută în lung de Munții Apenini; spre vest se găsesc cîmpii (Etruria, Latium și Campania). În Latium, pe malul fluviului Tibru, s-a ridicat cetatea Roma. Tot de Italia țineau insulele Corsica, Sardinia și Sicilia.

Pămîntul Italiei este mult mai fertil decît al Greciei. De aceea, principala îndeletnicire a locuitorilor a fost agricultura.

● B. **Italicii, etruscii, grecii.** Italia a fost locuită din cele mai vechi timpuri. Peste populația băștinașă s-au așezat de-a lungul secolelor italicii, etruscii, grecii și alții.

Italicii (de la care vine și numele de Italia) erau păstori de neam indo-european; ei au venit din nord începînd cu mileniul al II-lea î.e.n. și s-au așezat în mijlocul Italiei. Erau împărțiți în mai multe triburi, dintre care mai importanți erau: *samniții*, *sabinii* și *latinii*.

Italicii cunoșteau meșteșugul prelucrării metalelor, erau crescători de vite și agricultori.

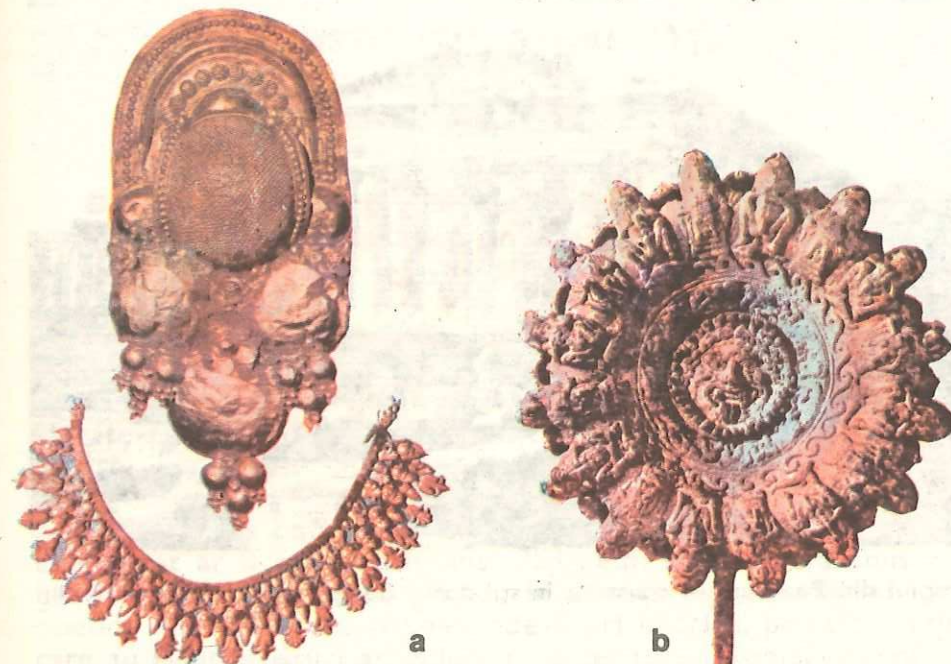
Etruscii s-au așezat în secolul al VIII-lea î.e.n. în cîmpia din nordul rîului Tibru, venind pe mare din vestul Asiei Mici. Erau buni agricultori, marinari îndrăzneți, care străbăteau cu corăbiile lor Marea Mediterană. Adeseori făceau și piraterie. Cumpărau multe dintre produsele atelierelor grecești, în special ceramică, dar erau

și ei meșteșugari pricepuți. Făceau unelte de aramă, bronz și fier, obiecte de podoabă: brățări, cercei, agrafe, vase de bronz, cupe de argint, vase de metal, țesături scumpe; erau și buni constructori. Templele lor semănau cu cele grecești, dar erau împodobite cu minunate statuete de pământ ars. Au ridicat ziduri solide în jurul cetăților, au introdus bolta în arhitectură. Ei au făcut și canale de irigație; transformând terenurile mlăștinoase în câmpii roditoare.

Obiecte etrusce, executate cu o rară finețe: a) bijuterii; b) candelabru cu 16 brațe împodobite cu figuri în relief, iar în mijloc are o mască.

Războinic italic

Italia și vechii ei locuitori

Ca și la egipteni, morții lor erau îngropați în sarcofage împodobite cu picturi și sculpturi, așezate în camere subterane, care aveau pereții decorați cu fresce, reprezentând scene din viața de toate zilele sau teme religioase.

Etruscii s-au organizat la început în mai multe orașe-state, care s-au unit între ele și au supus popoarele din jur. Mai târziu, puterea etruscilor a slăbit.

Grecii au întemeiat în secolele al VIII-lea și al VII-lea î.e.n. numeroase colonii în Italia și în Sicilia. Mai importante erau Paestum, Tarentul (în partea de sud a Italiei) și Siracuza (în Sicilia).

Numărul mare al coloniilor grecești din sudul Italiei a făcut ca această parte a peninsulei să fie numită și Grecia Mare. Orașele grecești erau bogate și puternice. Ele aveau întinse legături comerciale și o cultură înaintată. O dată cu produsele meșteșugărești, grecii au răspândit în restul Italiei cultura grecească. De la greci au împrumutat etruscii alfabetul, pe care apoi l-au folosit și romanii.

Influența pe care etruscii și grecii au exercitat-o asupra celorlalți locuitori din Italia a avut o importanță deosebită pentru dezvoltarea lor economică, politică și culturală.

De la etrusci, romanii au învățat să sece mlăștinile construind canale de scurgere a apei. Numeroase construcții civile care au înfrumusețat Roma, în prima perioadă a istoriei sale, demonstrează

Templul din Paestum — construit în stil doric. Comparați-l cu Partenonul din Atena

influența etruscă și greacă. De asemenea, romanii au imitat la început produsele meșteșugarilor greci și etrusci, în special vase, podoabe, statuete.

Prin dominația lor asupra Romei, etruscii au avut o contribuție importantă în domeniul organizării politice și religioase. În același timp, romanii au preluat și creațiile culturale ale etruscilor și grecilor, le-au adaptat specificului lor, creînd o cultură proprie.

Răspundeți:

- Care au fost primele popoare care au trăit în Italia?
- În ce a constat însemnătatea civilizației etrusce și grecești?

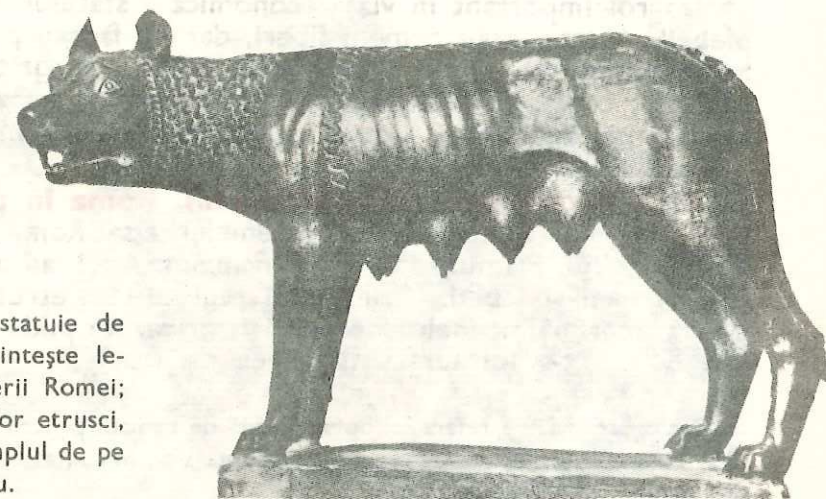
ÎNTEMEIEREA ROMEI. INSTITUȚIA REGALITĂȚII

● **A. Ce știm despre începuturile statului roman și organizarea societății romane?**

● **B. Cum a fost condusă Roma la începuturile sale?**

● **A. Roma, «cetatea celor șapte coline», leagănul statului roman.** În cîmpia Latium, pe malul stîng al fluviului Tibru, trăiau prin secolul al VIII-lea î.e.n. *latinii* și *sabinii*. Satele lor erau așezate pe șapte coline, într-un loc prielnic dezvoltării comerțului și ușor de apărat împotriva atacurilor dușmane. Dezvoltîndu-și treptat așezările, latinii și sabinii s-au unit. Ei au întemeiat cetatea Roma — «cetatea celor șapte coline». Istoricii romani arătau că acest eveniment ar fi avut loc în anul 753 î.e.n. Ei ne-au transmis o legendă asupra întemeierii Romei. În această legendă, într-o formă poetică sînt îmbrăcate și unele adevăruri istorice, pe care învățații care au făcut săpături arheologice pe teritoriul Romei le confirmă. Astfel, se pare că, înainte de întemeierea Romei, cea mai veche așezare a triburilor de păstori latini și sabini a fost pe colina Palatin.

Mai tîrziu, Roma a fost ocupată de etrusci. Aceștia au mărit teritoriul orașului, l-au înconjurat cu ziduri și au organizat armata. Cu timpul, Roma începe să aibă un rol important între cetățile din centrul Italiei.

Lupoaica — statuie de bronz care amintește legenda întemeierii Romei; operă a artiștilor etrusci, se găsea în templul de pe colina Capitoliu.

Monede romane din epoca regalității.

● **A. Ginta — cea mai veche formă de organizare a societății romane.** Societatea romană avea la bază *familia*. Mai multe familii formau o *gintă*, cuprinzând pe toți aceia care aveau un strămoș comun și purtau același nume. Gințile erau grupate în trei triburi, care formau poporul roman.

Din cele mai vechi timpuri, locuitorii Italiei se ocupau cu agricultura, creșterea vitelor, albinăritul. Aceste ocupații s-au menținut în tot timpul existenței statului roman. Ei cultivau cereale (grâu, orz și mei), viță-de-vie, măslini, pomi fructiferi (meri, peri).

Pentru lucratul pământului foloseau o săpăligă din lemn sau fier, cu 2—4 colți arcuiți, un plug primitiv din lemn (care treptat s-a perfecționat), grapa, coasa și secera. Practicau desțeleniri, foloseau îngrășăminte (gunoi, cenușă etc.) și secau mlaștinile.

La început, fiecare gintă stăpînea și lucra în comun o bucată de pământ. Treptat, pământul nu mai este stăpînit în comun, ci devine proprietatea citorva familii din gintă. Organizarea gentilică se destramă și vechea societate romană se împarte în clase sociale.

Patricienii (de la cuvîntul *pater* = tată) erau proprietari de pămînturi și de sclavi. Ei formau aristocrația și aveau toate drepturile. Numai ei participau la conducerea statului.

Sclavii, proveniți din datornici și din prizonieri de război, erau folosiți în această perioadă la muncile casnice și erau considerați ca membri inferiori ai familiei.

Un rol important în viața economică a statului roman îl aveau plebeii. Aceștia erau oameni liberi, dar nu făceau parte din gintă. Se stabiliseră mai târziu în oraș și se ocupau cu agricultura, meșteșugurile, comerțul, plăteau dări și serveau în armată. Plebeii nu aveau însă dreptul să ocupe funcții superioare în stat.

● **B. Regalitatea (753—509 î.e.n.). Roma în timpul regalității.** Legenda spune că, de la întemeierea sa, Roma a fost condusă de șapte regi. Primul rege a fost *Romulus*. Apoi, au domnit pe rînd regi romani și sabini. Ultimii trei regi au fost etrusci. Această legendă exprimă și unele adevăruri istorice, de pildă, faptul că asupra Romei s-a instaurat stăpînirea etruscă.

O altă legendă se referă la lupta purtată de romani pentru supunerea cetății Alba Longa. Potrivit acestei legende, în luptă s-au înfruntat cei trei frați, *Horatii*, cu alți trei frați, *Curii*.

Regele era conducător militar, mare preot și judecător. El era ales din rîndul patricienilor de către adunarea poporului și confirmat de senat. Puterea lui era îngădită de senat și adunarea poporului.

Senatul (sfatul bătrînilor) era format din căpeteniile ginților.

Adunarea poporului, la care luau parte patricienii, vota sau respingea legile, alegea pe rege prin aclamații, decidea asupra războiului și păcii; putea ierta pe condamnații la moarte. Ea se întrunea la poalele colinei *Capitoliu*, iar mai târziu în piață (*forum*).

Patricienii erau nemulțumiți de regii etrusci. Ei au atras de partea lor și pe plebei și, în anul 509 î.e.n., s-au răsculat și l-au alungat pe ultimul rege etrusc. Apoi, patricienii au luat puterea politică și au instaurat republica.

Regalitatea reprezintă forma de organizare politică a statului roman din perioada de formare a cetății — stat.

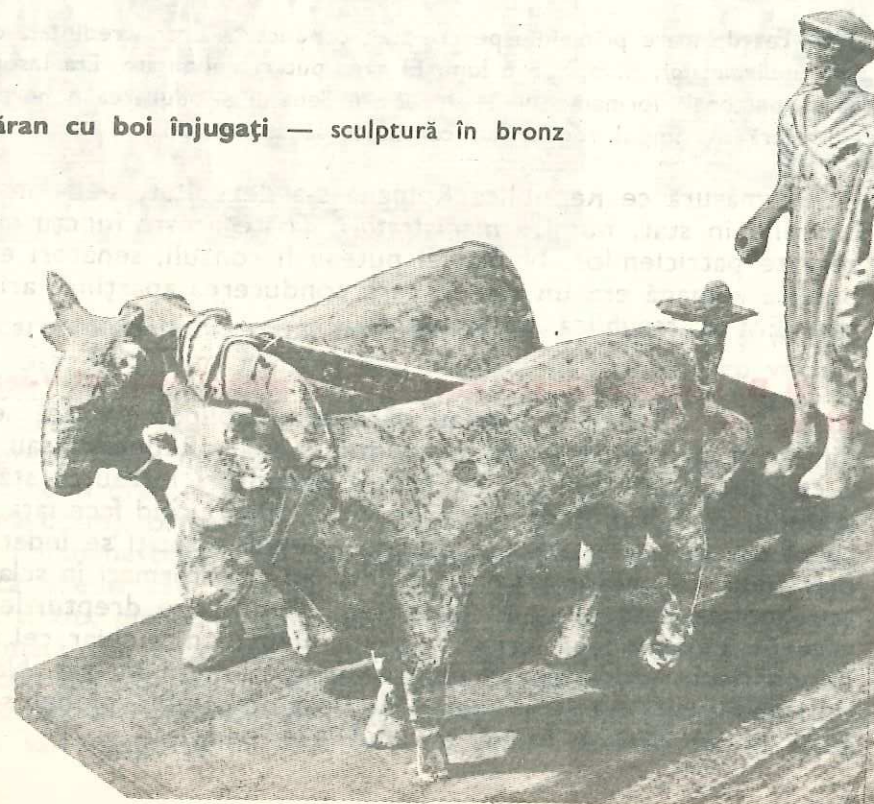
Răspundeți:

- Ce reținem din legendele legate de întemeierea orașului Roma?
- Cum era organizat statul în timpul regalității?

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- patricieni, plebei, senat

Un țăran cu boi înjugați — sculptură în bronz

REPUBLICA ROMANĂ

● A. Ce știm despre modul de organizare a Republicii Romane?

● B. Cum s-a dus lupta pentru egalitate în drepturi în Republica Romană? Care au fost rezultatele ei?

● A. În Republica Romană, conducerea era în mâinile patricienilor. Prin înlăturarea ultimului rege, în anul 509 î.e.n., Roma devine republică. Conducerea statului o aveau doi *consuli*. Ei erau aleși din rîndul senatorilor de către adunarea poporului, pe timp de un an.

Consulii comandau armata, judecau, convocau senatul și adunarea poporului, prezidau ceremoniile religioase. Aveau dreptul la cele mai mari onoruri. După ce își îndeplineau funcția deveneau simpli cetățeni, cînd puteau fi trași la răspundere pentru faptele lor. Purtau o mantie cu marginile roșii și fiecare dintre ei umbla însoțit de 12 *lictori*, care formau garda lor personală.

În caz de mare primejdie pentru stat, conducerea era încredințată de către stat unui *dictator*, numit pe 6 luni. El avea puteri nelimitate. Era însoțit de o gardă personală formată din 24 de *lictori*. Senatul și adunarea poporului care existaseră în timpul regilor au continuat să se mențină.

Pe măsură ce Republica Romană s-a dezvoltat, s-au înmulțit și funcțiile în stat, numite *magistraturi*. Toate aceste funcții erau rezervate patricienilor. Numai ei puteau fi consuli, senatori etc. Republica romană era un stat în care conducerea aparținea aristocrației. Era o republică aristocratică.

● B. Luptele dintre patricieni și plebei (sec. al V-lea — al III-lea î.e.n.). Plebeii plăteau dări, erau obligați să facă serviciul militar și să meargă la război, pentru a apăra Republica sau pentru a cuceri noi pămînturi. Dar aceste pămînturi intrau în stăpînirea statului, care le arenda patricienilor. Nemaiputînd face față obligațiilor tot mai mari impuse de stat, plebeii sărăciți se îndatorau la patricieni. De multe ori erau închiși sau transformați în sclavi pentru neplata datoriilor. Ei nu puteau să-și apere drepturile, deoarece nu existau legi scrise. Nici un plebeu, nici chiar cei care se îmbogățiseră, nu aveau dreptul să ocupe funcții în stat. Nemulțumiți de situația lor și în special de lipsa de pămînt, plebeii s-au răscolat și au părăsit Roma în anul 494 î.e.n.

Magistrat roman. Observați mantia cu care era îmbrăcat. Era de lînă albă și drapată astfel încît să formeze cute frumoase. Se numea togă. Numai cetățenii romani aveau dreptul să o poarte, începînd de la vîrsta majoratului.

Lictori — purtau pe umărul stîng un mănunchi de nuiete (fasciile) cu o secure la mijloc.

Plecarea plebeilor a slăbit însă negoțul, meșteșugurile și în special armata. Republica romană era angajată în războaie cu vecinii. De aceea, patricienii s-au hotărît să recheme pe plebei și să le acorde drepturi. Mai întii, plebeii au căpătat dreptul să-și aleagă doi reprezentanți, numiți *tribuni* ai plebei, care să le apere interesele. Tribunii erau aleși pe un an. Ei puteau opri, rostind cuvîntul veto (mă opun), orice lege sau măsură care i-ar fi nedreptățit pe plebei. Persoana tribunului era considerată sfîntă, nimeni nu putea să-i facă vreun rău în timpul cît era în funcțiune.

Mai tîrziu, plebeii au obținut și *legi scrise*, alcătuite de o comisie formată din zece bărbați, dintre care jumătate erau plebei. Acest cod de legi, numit *Legile celor 12 table*, a fost expus în forum, pentru a fi cunoscut de toată lumea și a-i obliga astfel pe patricieni să-l respecte.

● **B. Consolidarea Republicii Romane.** Lupta pentru egalitate în drepturi a plebeilor cu patricienii s-a încheiat cu victoria deplină a plebeilor (sec. III î.e.n.). Patricienii au fost siliți să recunoască plebeilor dreptul de a ocupa orice funcție politică în stat. Drepturile obținute au folosit însă numai plebeilor bogați. Ocupând magistraturi înalte în statul roman, înrudiți cu familiile patriciene, plebeii bogați aveau acum interese comune cu patricienii. Ei au format împreună cu aceștia noua clasă conducătoare — aristocrația patricio-plebeiană.

Plebeii săraci nu-și puteau exercita drepturile câștigate. Ei nu obținuseră pământ și au continuat să trăiască tot așa de greu ca și pînă atunci.

Importanța clasei conducătoare a crescut prin pătrunderea plebeilor bogați în rîndurile sale. Republica Romană și-a păstrat caracterul aristocratic.

Răspundeți:

- Care erau cele mai importante funcții de conducere în Republica Romană?
- Ce urmări a avut victoria plebeilor?

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- consul, magistratură, tribun al plebei

EXPANSIUNEA ROMEI ÎN PENINSULA ITALICĂ ȘI BAZINUL MĂRII MEDITERANE

- **A. Cum au reușit romanii să cucerească Italia?**
- **B. Ce însemnătate a avut cucerirea Italiei?**
- **C. Cum a fost instaurată stăpînirea romană în bazinul Mării Mediterane?**
- **D. Care au fost urmările cuceririlor romane?**

● **A. Armata romană — principala forță în cucerirea Italiei.** În urma unor îndelungate războaie (sec. al VI-lea — al III-lea î.e.n.), Roma devine stăpîna întregii Italii. Cucerirea Italiei a deschis drum expansiunii romane în bazinul Mării Mediterane. Pentru aceasta, statul roman a organizat o armată disciplinată.

Armata romană era formată din cetățeni romani (între 17 și 46 de ani). Era împărțită în mai multe *legiuni*, formate din pedestrași; acestora li se adăugau trupe de cavalerie și trupe auxiliare. Comanda supremă o aveau consulii sau dictatorul.

Soldații romani purtau pe cap un coif de metal, pe piept o plăcuță, iar în mîna un scut și o lance, sau o spadă cu două tăișuri. Ei purtau în spate armamentul și proviziile și erau obișnuți să facă marșuri foarte lungi. Cînd ajungeau într-un loc, după o zi de mers, își făceau o tabără pentru adăpost, pe care o înconjura cu un șanț și o ridicătură de pămînt.

Soldații romani erau pricepuți în asedierea cetăților. Ei foloseau mașini de război (baliste și catapulte), pentru a arunca pietre și săgeți în interiorul cetăților și pentru a sparge zidurile (berbeci).

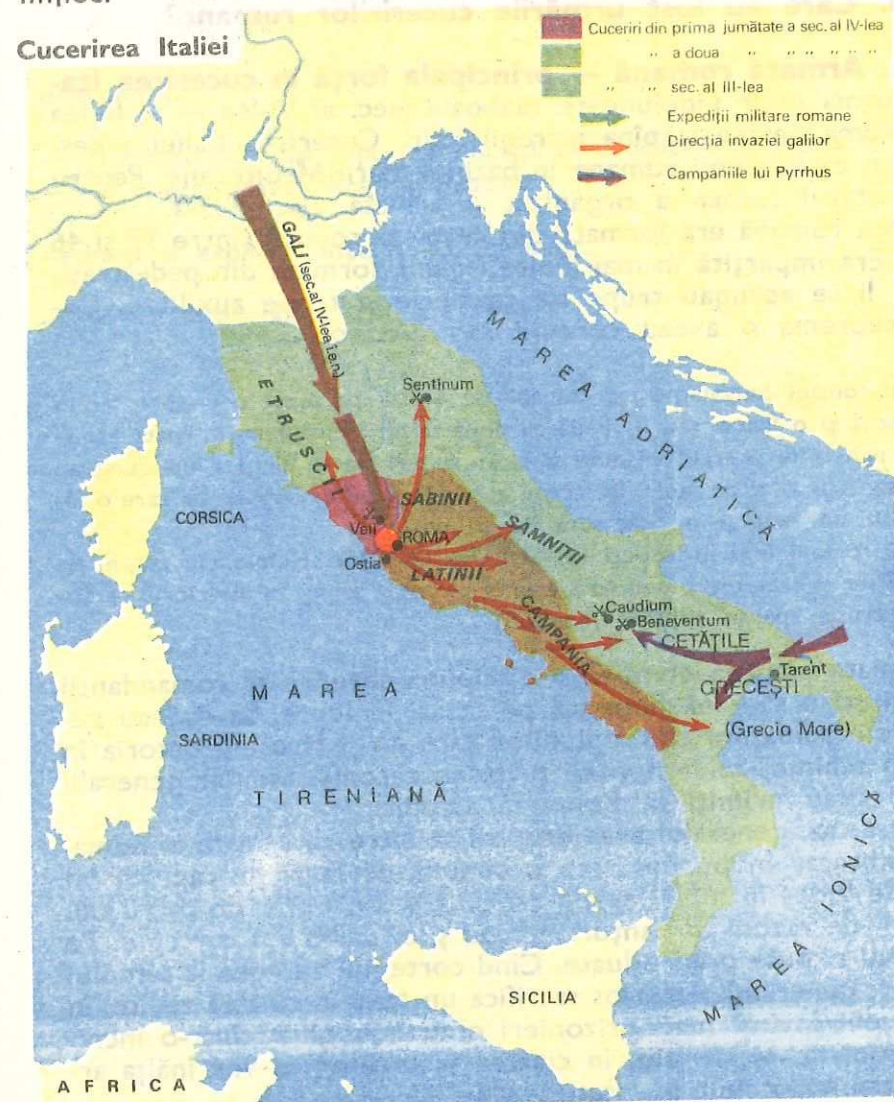
În armata romană domnea o disciplină severă, iar comandanții destoinici știau să-i însuflețească pe ostași în lupte. Se dădeau pedepse grele soldaților sau legiunilor care nu-și făcuseră datoria în război. În schimb, soldații viteji primeau recompense, iar generalii victorioși erau primiți la Roma în triumf.

În acest caz, generalul avea dreptul să intre cu armata în Roma. El era îmbrăcat în purpură, cu o cunună de lauri pe cap, cu un sceptru de fildeș în mîna, așezat pe un car aurit tras de patru cai. Prizonierii de război, în lanțuri, făceau și ei parte din cortegiul. Pe căruțe erau expuse prăzile luate. Cînd cortegiul ajungea la templul lui Jupiter, generalul victorios sacrifică un taur în cinstea zeului, în timp ce șefii învinși luați prizonieri erau înjunghiați într-o închisoare apropiată. Mai târziu, în cinstea victoriilor se vor înălța arcuri de triumf, colonne, statui.

● **A. Roma supune pe rând toate popoarele Italiei.** Romanii au luptat cu îndârjire împotriva etruscilor, care voiau să-și impună din nou dominația asupra Romei. Ei au dat dovadă de mult eroism și spirit de sacrificiu în apărarea cetății lor. După ce au cucerit Etruria, romanii dominau toată valea Tibrului și aveau legătură directă cu marea.

O mare primejdie s-a abătut asupra Romei în sec. al IV-lea î.e.n. datorită invaziei galilor, veniți din nordul Italiei (cîmpia Padului). Aceștia au prădat cumplit orașul și au omorât mulți oameni.

După ce au reușit să scape de gali, romanii au continuat cuceririle, purtînd războaiele cu samniții, un popor de păstori, care trăiau în Munții Apenini. La început romanii au suferit o grea înfrîngere, dar apoi i-au supus, devenind stăpîni pe toată Italia de mijloc.

Soldați romani din timpul Republicii — cu arc, cu lance și scut, cu insignele legiunii.

Ultimele războaie pentru cucerirea Italiei le-au purtat romanii în sud, cu cetatea Tarent. Tarentinii s-au aliat cu Pyrrhus, regele Epirului. El a venit în Italia cu o armată puternică, în care se găseau și câțiva elefanți pe care îi folosea în luptă. La început, soldații romani au fugit îngroziți. Apoi au reușit să-l învingă pe Pyrrhus, silindu-l să părăsească Italia.

● **B. Roma — stăpîna Italiei.** În urma războaielor purtate, Roma devenise stăpîna întregii Italiei (sec. al III-lea î.e.n.). Unele dintre teritoriile nou-cucerite erau subordonate în întregime Romei, altele se bucurau de unele drepturi. Pentru a organiza mai ușor regiunile cucerite, ei au construit drumuri care legau Roma cu restul Italiei. Urmele acestor drumuri s-au păstrat pînă în zilele noastre, cum este vestita *Via Appia* (Calea Appiană), pavată cu piatră, care mergea de la Roma pînă în sudul Italiei.

Pămînturile confiscate de la popoarele cucerite erau proprietatea statului (*ager publicus*). Ele au fost acaparate de aristocrați. Aceștia au început să folosească tot mai mult munca sclavilor proveniți din rîndurile prizonierilor de război. S-a întărit deci marea proprietate și a crescut numărul sclavilor.

După cucerirea Italiei s-au dezvoltat meșteșugurile și comerțul. Orașele s-au împodobit cu clădiri frumoase, cu piețe și cu monumente. Romanii au dominat viața economică a Italiei și au impus moneda lor, care a înlăturat treptat monedele popoarelor supuse. Relațiile economice, colaborarea militară, introducerea legilor și organizarea administrativă romană au avut un rol important în unificarea Italiei.

După cucerirea Italiei, Roma a purtat războaie lungi și grele pentru dominarea Mării Mediterane, ajungând cea mai mare putere maritimă a acelor vremuri.

● **C. Războaiele punice.** Cartagina era cel mai bogat și puternic oraș din apusul Mării Mediterane.

Cartaginezii — pe care romanii îi numeau *puni* — dominau coasta Africii de Nord, o parte din Sicilia, Sardinia, Corsica și sudul Spaniei. Ei aveau o flotă puternică și o armată de uscat formată din mercenari.

Pentru a-și consolida stăpînirea în Marea Mediterană, cartaginezii hotărîseră să supună întreaga Sicilie. Asupra Siciliei aveau însă ochii așintiți și romanii. De aceea, între Roma și Cartagina au avut loc trei războaie îndelungate și sîngeroase, cunoscute sub numele de *războaiele punice* (264—146 î.e.n.).

În primul război punic, romanii au pătruns cu trupele în Sicilia și au reușit să cîștige unele lupte pe uscat. Pe mare, însă, flota cartagineză era de neînvins. Unul dintre consulii romani a construit o flotă, ale cărei corăbii aveau poduri mobile, prevăzute cu ciocuri de fier, care prindeau corabia dușmană. Soldații romani puteau pătrunde în interiorul corăbiilor și luptau ca pe uscat. Astfel, romanii au reușit să obțină o victorie și pe mare.

Apoi, romanii au debarcat în Africa, dar au fost învinși, comandantul armatei romane fiind luat prizonier. El a dat dovadă de mult devotament și spirit de sacrificiu pentru patria sa.

În cele din urmă, cartaginezii au fost înfrinți. Insulele Sicilia, Corsica și Sardinia au devenit provincii romane.

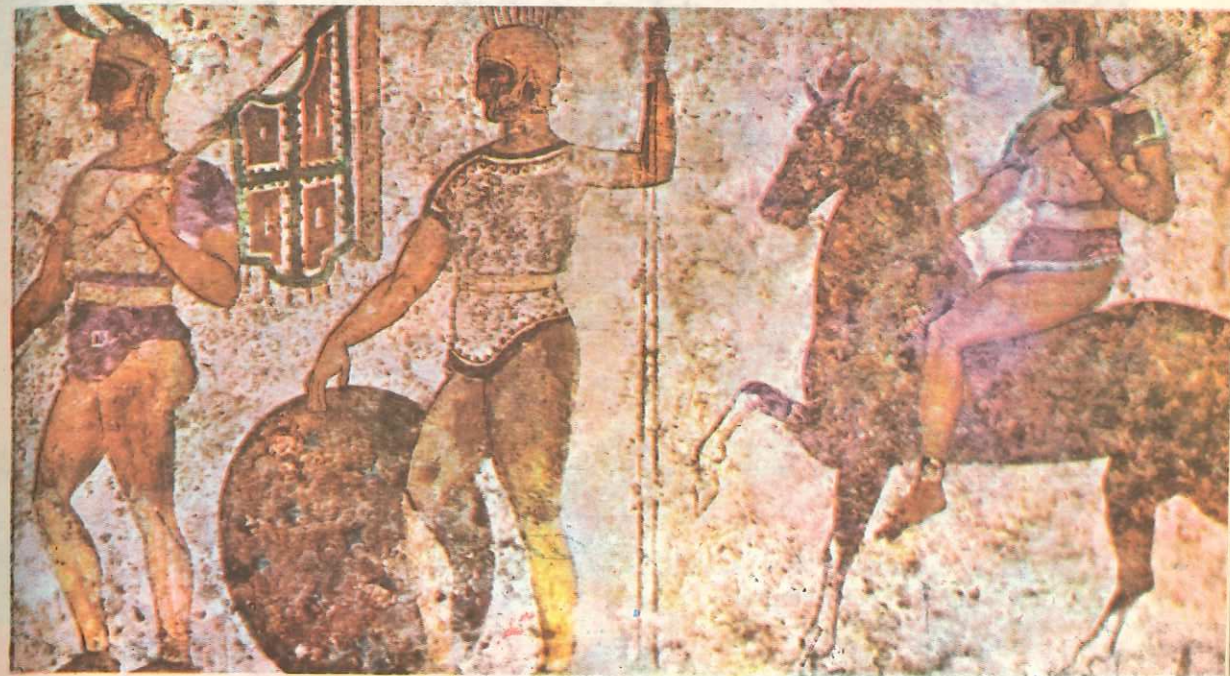
Pentru a-și reface puterea, cartaginezii au început cucerirea Spaniei, bogată în mine de aur și argint. Apoi, generalul cartaginez *Hanibal*, unul dintre cei mai vestiți generali ai antichității, a făcut planul să-i atace pe romani în Italia. Astfel se declanșează cel de-al doilea război punic.

Historicul roman Titus-Livius spune despre Hanibal că datorită îndrăzelii și judecății avea o influență puternică asupra soldaților. Era cel mai curajos în timp de primejdie, rezistent la căldură și frig, la foame și somn, totdeauna gîndindu-se să-și facă datoria. Dormea în tabără alături de soldați, învelit cu o manta. Se caracteriza însă — spune Titus-Livius — și printr-o «cruzime barbară» și viclenie.

În fruntea unei armate de 60 000 de oameni, care dispunea de 40 de elefanți, a trecut din Spania munții Pirinei, a ajuns în sudul Galiei și apoi, peste fluviul Ron, la poalele Munților Alpi.

Întîmpinînd mari greutăți, armata lui Hanibal a trecut apoi peste Alpi.

În luptele din nordul Italiei armatele romane au fost învinse. Hanibal s-a îndreptat spre țărmul răsăritean al peninsulei căutînd o alianță cu popoarele supuse de romani. O armată romană l-a atacat pe cîmpia nisipoasă de la *Cannae* (216 î.e.n.), aproape de țărmul

Războinici samniți — frescă găsită la Paestum.

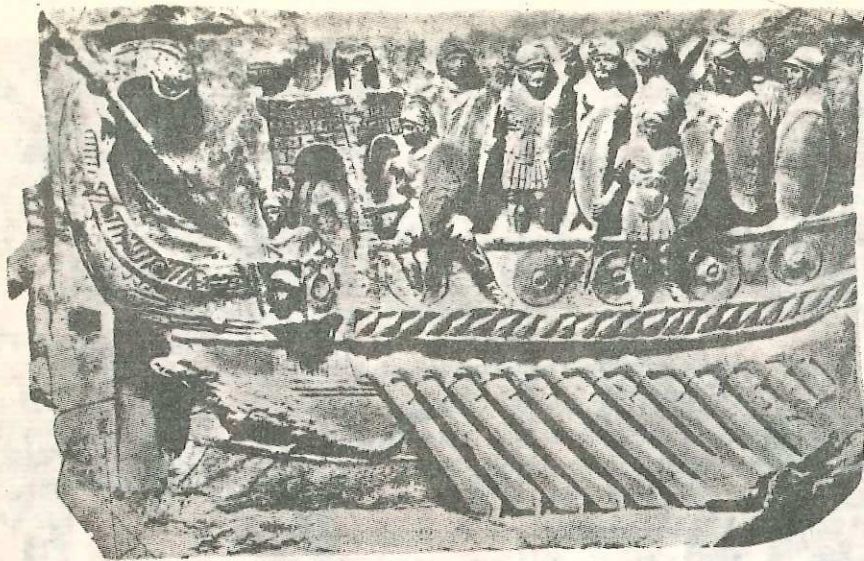
Mării Adriatice. În această luptă, romanii au pierdut 70 000 de oameni. Dar Hanibal n-a pornit spre Roma, ci spre Capua, unde se pregătea să ierneze. Prin întîrzierea lui a dat răgaz romanilor să-și refacă armata.

Hanibal, care pierduse mulți ostași, a cerut ajutor de la Cartagina. Acest ajutor i-a fost trimis prin Spania. După ce a trecut Alpii, armata cartagineză a fost atacată de romani. Comandantul ei a fost omorît și capul aruncat în tabăra lui Hanibal. Acesta a înțeles că se află într-o situație foarte grea.

Sub conducerea lui *Publius Cornelius Scipio*, armatele romane au atacat Spania și Africa. În lupta de la *Zama* (202 î.e.n.), romanii au obținut o victorie decisivă și cel de-al doilea război punic a luat sfîrșit.

Romanii au impus cartaginezilor o pace grea. Ei trebuiau să le cedeze posesiunile din Spania (care au intrat în stăpînirea romanilor), să predea flota de război, să plătească despăgubiri, să nu poarte război fără învoirea Romei. O dată cu înfrîngerea sa, Cartagina își pierdea puterea economică și politică.

Deși, Cartagina fusese înfrîntă, romanii continuau să se teamă de puterea ei. Unul dintre magistrații romani obișnuia să-și încheie discursurile în Senat cu cuvintele: „*Socotesc că trebuie să dărîmăm Cartagina*“. Într-o zi el a aruncat în fața senatului cîteva smochine zicînd: „*aceste fructe sînt culese abia de trei zile din grădinile Cartaginei, atît de aproape este dușmanul de zidurile Romei*“.

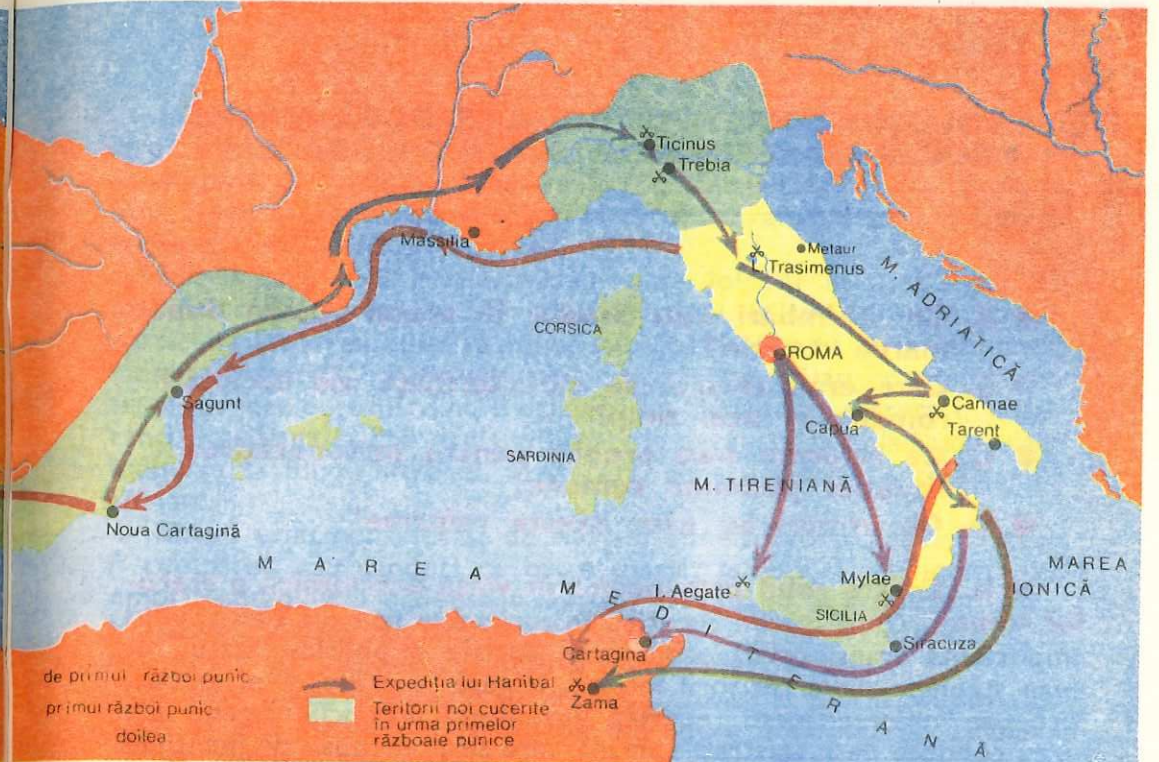
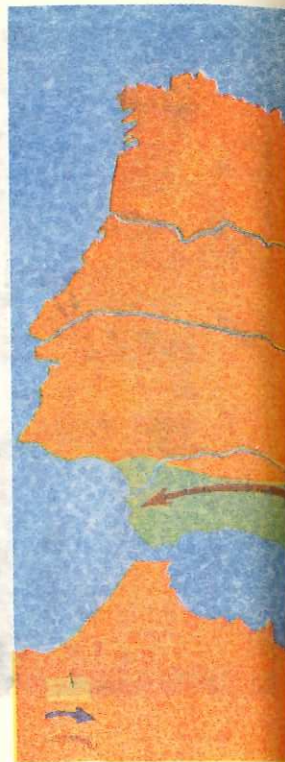

Corabie romană de război. Se văd ostași înarmați care așteaptă începutul luptelor.

Războaiele punice

În cele din urmă romanii au declarat iarăși război Cartaginei. Timp de trei ani, cartaginezii au luptat cu îndârjire pentru apărarea cetății. Cartagina a fost luată cu asalt. Romanii i-au dat foc, iar pe locul unde fusese cetatea au pus să se are cu plugul (146 î.e.n.). Teritoriul cartaginez a devenit provincia romană *Africa*.

Cartagina (reconstituire) era așezată într-un golf care oferea condiții prielnice pentru adăpostirea corăbiilor.

de primul război punic
primul război punic
doilea

Expediția lui Hanibal
Teritorii noi cucerite
în urma primelor
războaie punice

● **D. Roma devine o mare putere maritimă.** După cel de-al doilea război punic, Roma ajunsese cea mai mare putere în bazinul apusean al Mediteranei. Urmărind dominația asupra întregului bazin mediteranean, romanii și-au îndreptat forțele spre răsărit și au cucerit pe rând: *Macedonia* (148 î.e.n.), *Grecia* (146 î.e.n.) și o parte din *Asia Mică*.

Roma era acum stăpîna Italiei și a țărmurilor Mării Mediterane, pe care romanii încep să o numească „marea internă” sau „marea noastră”. Ea devenise o mare putere maritimă, putînd domina, datorită poziției peninsulei italiice, Occidentul și Orientul. Acest stat atît de întins fusese creat prin cucerirea și înrobirea multor popoare. Din jefuirea provinciilor cucerite s-au adunat la Roma mari bogății și un număr mare de sclavi. În societatea romană se produc transformări importante.

Răspundeți:

- Folosind textul lecției și harta povestiți cum a fost cucerită Italia!
- Cum s-a realizat unificarea Italiei?
- Care au fost cauzele războaielor punice?
- Arătați pe harta teritoriile din jurul Mării Mediterane cucerite de romani.

Rețineți și explicați înțelesul termenilor: — legiune, ager publicus, puni

EVOLUȚIA SOCIETĂȚII ROMANE DUPĂ MARILE CUCERIRI. REFORMELE FRAȚILOR GRACCHI

- A. Ce schimbări s-au produs în statul roman după marile cuceriri?
- B. Care erau trăsăturile caracteristice ale societății romane în acel timp?
- C. Ce reforme s-au propus pentru îmbunătățirea situației țărănimii romane?
- D. Ce urmări au avut aceste reforme?

● A. **Crește rolul provinciilor în viața economică a statului roman.** După marile cuceriri, în societatea romană s-au produs importante transformări economice, sociale și politice. Statul roman stăpânea acum teritoriul întins, bogate în grâne, vite, metale, produse meșteșugărești. Acestea deveniseră *provincii* romane. Ele erau conduse de magistrați romani, care se preocupau de menținerea ordinii și încasarea birurilor. Aceste provincii aprovizionau Roma și întreaga Italie cu tot felul de produse. Se aduceau grâne multe, de calitate superioară și mai ieftine, astfel că în Italia cultura cerealelor a devenit mai puțin rentabilă. De aceea, locul cerealelor este luat treptat de vița-de-vie, pomi fructiferi, măslini și legume. Vinul produs în Italia devine tot mai vestit.

Meșteșugurile și comerțul se dezvoltă. În orașele din Italia se produceau unelte pentru agricultură din bronz și fier, vase din ceramică și metal, îmbrăcăminte. În schimb, obiectele de lux (țesături fine, bijuterii, oglinzi etc.) pentru cei bogați se aduceau din Grecia, Asia Mică.

Comerțul pe Marea Mediterană s-a extins, aducând venituri importante.

Roma devine centrul politic și economic al lumii mediteraneene. Orașul își schimbă înfașurarea împodobindu-se cu piețe publice (forum), temple, clădiri frumoase, monumente.

Cuceririle făcute, jefuirea provinciilor au îmbogățit clasa conducătoare; aceasta începe să ducă o viață de lux, după modelul societății grecești și elenistice.

● B. **Sclavajul ajunge în societatea romană la cea mai înaltă dezvoltare.** Numărul sclavilor a crescut. Statul și clasa dominantă s-au îmbogățit din banii proveniți din tributul plătit de popoarele subjugate și din jefuirea provinciilor, în special a orașelor din Orient.

În toate sectoarele vieții economice se folosea pe scară tot mai largă munca sclavilor. Sclavia a ajuns în statul roman la un grad de dezvoltare pe care nu l-am întâlnit la celelalte popoare studiate până acum. Aceasta reprezintă o trăsătură caracteristică a societății romane după marile cuceriri.

Sclavii care aparțineau statului erau folosiți în slujbe publice mai neînsemnate sau la diferite construcții. Sclavii care aparțineau particularilor erau siliți să muncească pe latifundii și în atelierele meșteșugărești. Alții erau văslași pe corăbii și trăiau în condiții extrem de grele. Unii dintre sclavi erau pedagogi, secretari, muzicanți etc. Situația cea mai umilitoare o aveau *sclavii gladiatori*, care trebuiau să lupte între ei, în circuri, pentru distracția cetățenilor romani.

Sclavii erau considerați de romani «unelte vorbitoare»; puteau fi cumpărați sau vinduți ca orice marfă, puteau fi schingiuiți sau omorâți. Stăpînii îi pedepseau adesea, poruncind să fie biciuiți, puși în lanțuri, și cînd se răsculau erau răstigniți; erau hrăniți atît cît să nu moară de foame: cu puțină pîine, oțet și ulei.

Sclavul putea fi eliberat de stăpînul său. În acest caz, el devenea *libert* și era considerat ca om de încredere a stăpînului, căruia îi datora servicii toată viața.

Aristocrația își formase proprietăți imense — *latifundii* — pe care le lucra cu sclavi. Prin averile cîștigate, aristocrația își întărise și puterea politică în stat. Senatul, format din proprietarii de latifundii, continuă să aibă rolul principal în conducerea republicii.

În senat nu puteau intra decît fiii de senatori care aveau averea cerută de lege și care erau aleși într-o magistratură; aristocrația senatorială formează astfel un grup închis, numit și *ordin*. Proprietarii mai puțin avuți, dar totuși înstăriți, care aveau datoria de a întreține cai pentru război, formează *ordinul cavalerilor*. Cu timpul, unii cavaleri bogați încep să se ocupe și cu strîngerea impozitelor, cu camăta și cu negoțul. Împreună, senatul și cavalerii formează *ordinea privilegiată*, constituind clasa dominantă în stat.

Țăranii cu *gospodării mici* erau ruinați de războaie, apăsați de impozite și de concurența pe care le-o făceau marii proprietari în vînzarea produselor. O mare parte din acești țărani își părăseau gospodăriile și se mutau la oraș, unde trăiau pe cheltuiala statului sau vînzîndu-și voturile de cîte ori se făceau alegeri pentru înaltele funcții.

Ruinarea țărănimii a avut urmări grele pentru statul roman. Forța armatei romane, care era formată mai ales din țărani liberi, a slăbit. Țăranii sărăciți au început să se agite, cerînd împărțirea pămînturilor. Tot în acest timp se intensifică răscoalele sclavilor și ale locuitorilor din provinciile cucerite.

Tiberius și Caius Gracchus erau fiii unui înalt demnitar roman de origine plebeiană. Ei au căutat să întărească statul prin reforme

Aratul și semănatul —
mozaic roman

care să împiedice decăderea micii proprietăți și a țărănimii romane.

Mama lor, Cornelia, fiica lui Scipio Africanul, a rămas cunoscută în istorie pentru educația aleasă pe care a dat-o fiilor săi. Frații Gracchi au devenit populari datorită ideilor lor democratice și talentului lor de oratori.

● **C. Legea agrară a lui Tiberius Gracchus și reformele lui Caius Gracchus.** Tiberius Gracchus a fost ales tribun al poporului în anul 133 î.e.n. El a propus în adunarea poporului legea agrară (o lege prin care se reîmpărțeau pământurile acaparate de marii proprietari) și a susținut această propunere printr-o cuvântare în care descria situația grea a țăranilor.

Această lege prevedea că nici un cetățean roman nu putea arenda din ager publicus un lot mai mare de 250 ha. Restul trebuia să fie folosit de stat pentru împroprietărirea țăranilor săraci. Fiecare țăran urma să primească un lot de pământ având dreptul să-l lase moștenire, dar nu și dreptul de a-l vinde.

Prin legea lui Tiberius li se lua nobililor o mare parte din pământul pe care aceștia, în decursul anilor, îl acaparaseră prin arendări pe timp îndelungat. Ei s-au opus votării acestei legi și au atras de partea lor un alt tribun, Octavius, care a respins legea. Susținut de masele populare, Tiberius l-a înlăturat pe Octavius. Apoi, legea a fost votată și s-au început lucrările pentru aplicarea ei. Pentru a termina opera începută, Tiberius a cerut poporului să-l aleagă tribun a doua oară. Atunci dușmanii săi l-au acuzat că vrea să devină rege.

În ziua alegerilor, Tiberius n-a mai fost ales. A doua zi Tiberius Gracchus a fost omorât împreună cu mulți partizani ai săi, iar trupurile lor au fost aruncate în Tibru.

Lupta lui Tiberius Gracchus a fost continuată mai târziu de fratele său, Caius Gracchus, ales tribun al poporului în anul 123 î.e.n.

Pentru a slăbi puterea senatorilor, Caius a căutat să atragă poporul de partea sa, prin legi care să aducă o îmbunătățire a situației maselor. În acest scop, el a făcut să se voteze legea grîului, prin care statul distribuia grîu cu preț redus populației sărace din Roma. Apoi a reînceput aplicarea legii agrare a lui Tiberius. Au fost împroprietăriți aproape 80 000 de țărani. Caius a devenit foarte popular și a fost ales tribun pentru a doua oară. El a propus o serie de legi noi, precum și înființarea de colonii, între care și una pe locul Cartaginei. Adversarii lui au căutat să-l compromită, arătînd că ei vor înfăptui reforme mai favorabile poporului; au anunțat că vor distribui plebei grîu gratuit și vor înființa 12 colonii chiar pe pământul Italiei. Mulți partizani ai lui Caius, l-au părăsit.

Au izbucnit în Roma tulburări provocate de senatori. În ciocnirea care a avut loc au fost uciși mulți partizani ai lui Caius. El s-a retras într-o pădurice de pe malul drept al Tibrului și a pus pe sclavul său, care îl însoțea, să-l omoare.

Senatul nu a îndrăznit să anuleze legea agrară, dar a dat voie țăranilor să-și vîndă loturile, ceea ce i-a ruinat pe mulți dintre ei.

● **D. Reformele fraților Gracchi au îmbunătățit temporar situația țăranilor.** Tiberius și Caius Gracchus, prin reformele lor, au ajutat vremelnic la refacerea micilor gospodării țărănești. Acestea nu se puteau menține din cauza concurenței latifundiilor lucrate cu sclavi.

Răspunzînd intereselor maselor largi de cetățeni romani, reformele fraților Gracchi au avut un caracter democratic. Populația liberă din Italia, care nu avea cetățenie romană, nu beneficia de pe urma acestor reforme. Frații Gracchi nu s-au preocupat și de viața grea a sclavilor. Totuși, prin lupta lor, Tiberius și Caius Gracchus ocupă un loc de seamă în istoria poporului roman.

După moartea fraților Gracchi au izbucnit războaie civile îndelungate care au slăbit Republica Romană, grăbindu-i prăbușirea.

Răspundeți:

- Care au fost urmările marilor cuceriri pe plan economic, social, politic?
- Explicați ce prevedeau legile propuse de frații Gracchi?
- Arătați ce moment din lupta fraților Gracchi v-a impresionat mai mult și de ce?

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- latifundii, cavalier, gladiator, libert, legea agrară.

RĂSCOALELE SCLAVILOR DIN PERIOADA REPUBLICII

- **A. Care au fost cele mai importante răscoale ale sclavilor din Republica Romană?**
- **B. Ce însemnătate a avut răscoala condusă de Spartacus?**

Întărirea exploatării sclavilor a făcut să crească nemulțumirea lor împotriva aristocrației și a dus la numeroase răscoale. Unele dintre acestea s-au desfășurat pe un teritoriu mai restrâns, altele au cuprins regiuni întinse, avînd un răsunset puternic în întreg statul roman.

● **A. Răscoalele sclavilor din Sicilia.** Prima răscoală din Sicilia (137—132 î.e.n.) a izbucnit pe latifundiul unui proprietar renumit prin cruzimea cu care își trata sclavii. Sclavilor li s-au alăturat țărani și orășenii săraci. Răsculații au învins armatele romane și au cucerit orașe, dar nu au reușit să reziste mult timp. Răscoala, deși înăbușită, a izbucnit din nou după mai mulți ani (104 î.e.n.). De data aceasta, răsculații n-au putut ține piept armatelor romane. Răscoalele sclavilor din Sicilia au fost urmate de alte răscoale în diferite provincii ale statului roman.

● **A. Marea răscoală condusă de Spartacus.** La începutul secolului I î.e.n., exploatarea sclavilor devenise tot mai crîncenă. O situație deosebită aveau sclavii gladiatori.

Sclavii gladiatori erau instruiți în școli speciale, unde erau supuși unui regim foarte aspru. Stăpînii lor îi închiriau celor care organizau luptele în arene și astfel îi sileau să-și verse sîngele și să moară pentru cîștigul lor și distracția cetățenilor romani. Nedreptățile îndurate i-au hotărît pe sclavi să se răscoale.

Răscoala a început la *Capua*, unde se afla cea mai vestită școală de gladiatori. Acolo s-a organizat, sub conducerea lui *Spartacus*, un luptător viteaz, trac de origine, înzestrat cu o putere excepțională și o inteligență deosebită, un complot în care au fost atrași cam 200 de sclavi (anul 73 î.e.n.).

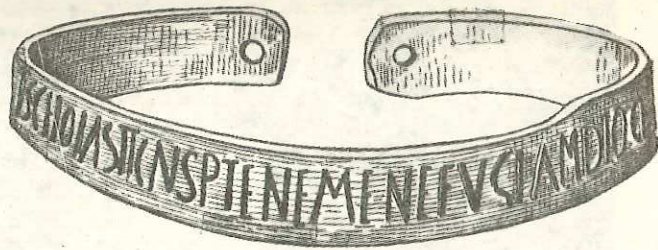
Complotul fiind descoperit, *Spartacus*, împreună cu vreo 70 de tovarăși, s-a refugiat pe Muntele *Vezuviu*. În rîndurile răsculaților au venit cete numeroase de sclavi fugiți de la stăpînii lor, precum

Campaniile lui Spartacus

și țărani săraci. Romanii au asediat tabăra sclavilor de pe *Vezuviu*. *Spartacus* a atacat armatele romane prin surprindere, biruindu-le. După victoria obținută, armatele conduse de *Spartacus*, care numărau acum 40 000 de luptători, organizați și instruiți de el după modelul roman, și-au dezlănțuit atacurile în provincia Campania și au cucerit Italia de sud. El voia să-i scoată pe răsculați din Italia, pentru ca fiecare să se poată înapoia în țara lui. Dar o parte din răsculați, în special sclavii născuți în Italia și țărani săraci, voiau să cucerească Roma și să împartă pămînturile. Ei s-au separat de oastea lui *Spartacus*, dar au fost atacați și nimiciți de romani.

Încercînd să iasă din granițele statului roman, prin nordul Italiei, *Spartacus* a cîștigat alte victorii în cîmpia Padului. Senatul, înspăimîntat, i-a acordat puteri nelimitate lui *Crassus*, bogat proprietar de sclavi.

Cătuse pentru sclavi.

După mai multe lupte de hărțuială, în timp ce Spartacus se îndrepta spre Brundisium (sudul Italiei), a fost atacat de Crassus, care îl urmărea. Între răsculați și armata romană s-a dat bătălia decisivă (71 î.e.n.). Deși au luptat cu vitejie, sclavii, oboșiți de drumurile lungi și de numeroase lupte purtate pînă atunci, n-au putut ține piept armatei romane. Spartacus s-a purtat ca un adevărat erou. Rănit la șold, el a descălecat și a continuat să lupte în genunchi, pînă ce a fost ucis sub loviturile dușmanilor.

Sclavii, prinși, în număr de 6 000, au fost răstigniți de-a lungul drumului care ducea de la Capua la Roma. Cu toate acestea, sclavii care reușiseră să fugă în munți au continuat rezistența încă mult timp.

● **B. Răscoala condusă de Spartacus — cea mai puternică luptă a sclavilor din antichitate.** Răscoala condusă de Spartacus a fost, prin întinderea și organizarea ei, cea mai puternică luptă a sclavilor din antichitate.

Spartacus a fost un mare erou al lumii antice, iscusit conducător de oști, viteaz și cinstit, bun organizator, dotat cu o rezistență fizică excepțională; a dat dovada unei tărie de caracter rar întâlnite în istorie. Figura lui Spartacus și marea răscoală pe care a condus-o au fost înfățișate în numeroase scrieri, în tratate de istorie și în lucrări literare.

Cu toată întinderea și forța ei, răscoala a fost înfrîntă. Această înfrîngere se explică prin faptul că armata romană era mai bine organizată și mai puternică. Sclavii erau dezbrăcați. Ei urmăreau numai eliberarea celor care se răsculară și nu se gîndeau la desființarea sclaviei.

Răspundeți:

- Ce răscoale ale sclavilor ați mai cunoscut în istoria antică?
- Urmăriți pe hartă campaniile lui Spartacus.
- Caracterizați personalitatea lui Spartacus.

**DICTATURA LUI CEZAR.
SFÎRȘITUL REPUBLICII ROMANE**

- **A. Care este situația politică a Republicii Romane în sec. I î.e.n.?**
- **B. Ce transformări s-au produs în statul roman în timpul lui Cezar?**
- **A. Republica Romană era zdruncinată de frământări sociale și politice.** Situația grea în care se aflau țărani liberi, abuzurile aristocrației, înfrîngerile suferite de armatele romane în luptele cu numizii din Africa și cu triburile germanice care atacau din nord au dus la creșterea nemulțumirilor în rîndurile cetățenilor romani.

În acest timp s-au desfășurat crîncene lupte politice — războaie civile — între grupările care voiau să ia puterea în stat. Ele au slăbit republica romană.

Sprijinit de una din grupările politice, generalul *Marius*, care s-a distins într-o serie de lupte, a fost ales consul mai mulți ani la rînd. El a făcut o *reformă militară*.

Cetățenii săraci puteau să se angajeze în armată, primind soldă (leafă) și echipamentul necesar. Cei care își terminaseră serviciul militar (veteranii) erau împroprietăriți, *Marius* a mărit numărul ostașilor din fiecare legiune și a perfecționat tactica de luptă.

Reforma militară a lui *Marius* a avut urmări importante. Soldații, deveniți militari de meserie, vor lupta pentru foloase personale (soldă, prăzi de război etc.). Ei vor fi tot mai strîns legați de generalul care îi comandă. Comandanții ambițioși vor putea folosi armata în scopuri personale.

Între anii 90—88 î.e.n., statul roman a fost zguduit de o puternică răscoală a locuitorilor Italiei, numiți de romani *soci* (aliați). În luptele cu socii s-a distins *Lucius Cornelius Sulla*. Deși socii au fost învinși, senatul a hotărît să le acorde dreptul de cetățenie romană. *Toți oamenii liberi din Peninsula Italia erau acum egali în drepturi cu romanii* (88 î.e.n.).

Între *Marius* și *Sulla* a început un război civil, care a durat cîțiva ani. S-a încheiat cu victoria lui *Sulla*, numit dictator pe viață (82 î.e.n.).

Sulla a instituit proscricțiile. Numele cetățenilor bănuși că ar fi ținut cu *Marius* erau trecute pe niște liste și afișate în for. Oricine putea să-i omoare, primind în schimb o recompensă, iar averea lor era confiscată de stat.

Cezar

Un gal luptînd împotriva unui legionar roman. Observați coliba din spate și deosebirea între înfățișarea celor doi luptători.

Sulla a făcut reforme prin care a întărit puterea aristocrației senatoriale, a dublat numărul senatorilor, a restrîns drepturile triburilor, a micșorat atribuțiile adunării poporului, a întărit armata și a împrăștiat pe veteranii săi din pămînturile confiscate. A ordonat să se bată monede de aur cu chipul său și să i se ridice o statuie. În anul 79 î.e.n., el a abdicat însă pe neașteptate și s-a retras din viața politică.

După retragerea lui Sulla, și-au cîștigat popularitatea trei generali: Pompei, Crassus și Cezar. Ei au încheiat în anul 60 î.e.n. o alianță numită *triumvirat* (*trium* = trei, *vir* = bărbat). Triumvirii și-au împărțit conducerea provinciilor romane. Dar această înțelegere nu avea să dureze mult. Crassus a murit într-o luptă în Asia. Cezar a cucerit Galia pe care a transformat-o în provincie romană. Apoi între el și Pompei s-a declanșat un război civil în urma căruia Cezar, învingător, rămîne singurul conducător al Republicii Romane.

● B. Cezar a instaurat o dictatură sprijinită pe armată.

Cezar a luat în mîinile sale toate funcțiile de conducere a statului: era dictator pe viață, comandant suprem al armatei și mare preot. El alcătuia legile pe care senatul și adunarea poporului le aprobau.

Numirile în funcțiile importante ale statului erau hotărîte tot de Cezar. A reorganizat armata și a împărțit pămînt soldaților. A îmbunătățit administrația provinciilor și a început la Roma o serie de construcții.

Cezar primește titlul de părinte al patriei, iar numele lui a fost dat lunii a șaptea a anului (iulie). Dar un grup de republicani a pus la cale un complot și Cezar a fost asasinat pe cînd se afla în senat (44 î.e.n.).

Cu sprijinul senatului, Marcus Antonius, unul dintre generalii lui Cezar, Lepidus, comandantul cavaleriei lui Cezar, și Octavian, fiul adoptiv al lui Cezar, s-au unit formînd al doilea *triumvirat* și au luat conducerea statului.

Dar în curînd triumviratul s-a destrămat. Între Marc Antoniu și Octavian izbucnește un conflict care va da naștere unui nou război civil.

Antoniu se stabilește în Egipt. Cînd s-a aflat la Roma că Antoniu i-a dăruit Cleopatrei, regina Egiptului, unele părți din teritoriul roman, senatul a trimis împotriva lui o armată sub comanda lui Octavian. Bătălia decisivă s-a dat la Actium (31 î.e.n.) Flota egipteană a fost distrusă.

Egiptul a devenit provincie romană. Octavian rămăsese singur conducător. Republica se prăbușise.

Sfîrșitul republicii s-a datorat imposibilității de a governa imensul imperiu cu insituțiile proprii unei cetăți-stat, precum și marilor diferențieri de avuție și putere între cetățenii romani.

Răspundeți:

- Ce urmări a avut reforma militară?
- Cum s-a rezolvat problema italicilor?
- Folosind textul lecției și ilustrația, caracterizați activitatea și personalitatea lui Cezar.
- Care au fost cauzele prăbușirii Republicii Romane?

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- război civil, triumviri

IMPERIUL ROMAN

(sec. I î.e.n. — sec. II e.n.)

- A. Cum s-a făcut trecerea de la Republică la Imperiu?
- B. Care au fost principalele măsuri luate de Augustus pe plan intern și extern?
- C. Ce însemnătate a avut domnia lui Traian?
- D. Cum a fost cucerită Dacia?

● A. Octavian devine conducător unic al statului roman.

După victoria de la Actium, senatul i-a încredințat lui Octavian conducerea statului, acordându-i titlul de *Imperator* — general victorios, comandant suprem al armatei de uscat și al flotei. Au fost menținute vechile magistraturi și organizarea republicii, așa că în aparență aceasta își continua existența. În realitate însă, toată puterea de stat era concentrată în mîna lui Octavian.

Senatul își păstra rolul conducător în stat, dar Octavian a primit titlul de *princeps* — primul dintre senatori, primul om din stat. Avea dreptul să-și dea cel dintîi părerea în toate problemele care se discutau, influențînd astfel hotărîrea senatului.

Octavian a primit împuterniciri consulare, care-i dădeau drepturi asemenea celor ale *consulilor*, precum și puteri asemănătoare celor ale *tribunilor*. El putea deci să convoace adunarea poporului și senatul, să propună legi sau să oprească (prin veto) legile pe care nu le considera bune. El întocmea listele senatorilor și hotăra numirile în funcțiile cele mai înalte. Mai tîrziu a primit și funcția de mare preot, devenind șeful religiei romane. A mai primit din partea senatului și titlul de *Augustus* (măritul), cu care erau desemnați de obicei zeii, iar mai tîrziu pe cel de *părinte al patriei*. Astfel i-au fost acordate pe viață toate funcțiile importante, pe care în mod normal trebuia să le dețină persoane diferite și numai pe timp de un an. El s-a străduit să-i facă pe romani să creadă că nimic nu se schimbase în modul de conducere a statului

● A. **Principatul, noua formă de conducere a statului roman.** Augustus a instaurat principatul, adică puterea absolută a unui singur conducător. El exercita această putere datorită funcțiilor pe care le îndeplinea în stat și sprijinindu-se pe armată al cărei comandant suprem era. Noua formă de conducere a statului roman era deci o *dictatură personală bazată pe puterea militară*. Aristocrația

Octavian Augustus: — înfățișat ca imperator (șef suprem al armatei).

Soldați din garda pretorienilor.

romană a acceptat și susținut această formă de guvernămînt în care vedea forța capabilă să înăbușe războaiele sclavilor și să pună capăt războaielor civile, dar în același timp ea se temea de monarhie. De aceea Octavian nu a desființat instituțiile republicane. Trecerea de la republică la imperiu s-a făcut treptat. Statul se numea acum *Imperiul Roman*, de la titlul de imperator pe care-l vor purta în continuare și urmașii lui Augustus.

● B. **Organizarea Imperiului.** Augustus a căutat să dea o nouă organizare administrativă statului roman.

A întărit puterea centrală și autoritatea senatului. Și-a format un *sfat* sau *consiliu*, în care intrau oamenii lui de încredere cu care se consulta în legătură cu hotărîrile pe care trebuia să le ia în problemele conducerii statului.

A creat funcții importante în stat, ca: *prefectul pretoriului* (comandantul gărzii pretorienilor, adică al armatei însărcinate cu paza lui Augustus), *prefectul orașului Roma* (care răspundea de ordinea în oraș), *prefectul aprovizionării* etc.

În Imperiul Roman erau două categorii de provincii: cele din interior, cucerite mai de mult și pacificate, erau *provincii senatoriale*, administrarea lor fiind lăsată în grija senatului, iar cele de la granițele Imperiului, de curînd cucerite erau *provincii imperiale*, conduse de împărat prin guvernatori numiți de el și apărate de legiunile romane care staționau acolo. Astfel puterea împăratului se întindea pînă în cele mai îndepărtate regiuni ale Imperiului.

Octavian a reorganizat armata. Locuitorii provinciilor care nu erau cetățeni romani puteau căpăta și ei dreptul de cetățenie și pămînt dacă se angajau în armată. Ei erau împroprietăriți și se stabiliau de multe ori în provinciile unde își îndepliniseră îndatoririle militare, contribuind astfel la romanizarea acestora.

● **B. Continuarea cuceririlor.** Imperiul Roman era mereu atacat de triburile germanice. Legiunile trimise pentru a cucerii teritoriul dintre Rin și Elba (locuit de triburile germanice) au suferit o grea înfrîngere; romanii s-au văzut siliți să mențină granița Imperiului pe Rin.

Armatele romane au cîștigat însă victorii la Dunăre, unde s-au format noi provincii. Între acestea au fost *Pannonia* (Ungaria de azi) și *Moesia* (Serbia și Bulgaria de Nord). S-au purtat lupte și cu dacii, care năvăleau peste Dunăre în provinciile romane.

Statul roman se întindea de la Rin și Dunăre pînă în nordul Africii și din Spania pînă la fluviul Eufrat și deșertul Arabiei.

Augustus a reușit să restabilească ordinea în interior, a creat condiții prielnice dezvoltării agriculturii, meșteșugurilor și comerțului, a extins granițele statului, a înlesnit înflorirea culturii romane în provincii. Dar toate acestea foloseau numai unei păături restrînsă din populația Imperiului, masele continuau să trăiască în sărăcie. Prosperitatea Imperiului se baza pe exploatarea sclavilor, a țărănimii sărăcite și a locuitorilor de rînd din provinciile supuse. Augustus a murit în vîrstă de 75 de ani, în anul 14 e.n.

Maxima întindere a Imperiului Roman.

Traian, militar strălucit, bun organizator, avea o deosebită forță de muncă.

Acvila romană, acest vultur de argint, cu aripile desfăcute, era insigna legiunilor romane.

● **C. Traian asigură buna administrare și maxima expansiune teritorială a Imperiului.** După moartea lui Augustus, noua formă de conducere a statului, instaurată de el, continuă să se dezvolte. Trăsăturile caracteristice ale vieții politice în această perioadă sînt: întărirea puterii imperiale, creșterea aparatului birocratic ca urmare a creării de noi funcții în stat, rolul tot mai important al cavalerilor în administrația Imperiului. Au fost cucerite noi provincii, iar frontierele au fost întărite cu fortificații. În secolul al II-lea, Imperiul Roman a cunoscut o perioadă de mare înflorire, cel mai însemnat împărat din acel timp a fost *Traian* (98—117). El prezintă importanță și pentru istoria țării noastre.

Traian se născuse în Spania. De la vîrsta de 17 ani a intrat în armată. Urcînd toate treptele carierei militare a ajuns general, comandant al armatelor de pe Rin (în Germania), unde s-a distins prin vitejia sa. Era foarte apropiat de soldați, împărșind cu ei toate greutățile, întrecîndu-se cu ei în exercițiile militare, bucurîndu-se de succesele lor.

Fiind ales împărat la vîrsta de 42 de ani, Traian a continuat să trăiască modest, respectînd legile statului. Se spune că, atunci cînd a fost numit împărat, a venit la Roma fără alai. Mergînd pe jos și însoțit de popor, a intrat în palat spunînd: «*Cum intru așa vreau să ies*». Energia și simțul său de dreptate au făcut ca el să fie supranumit *optimus princeps* (cel mai bun dintre principii).

Amintirea lui Traian s-a menținut multă vreme la Roma. Cînd venea la tron un nou împărat, senatul îi ura «*să fie mai fericit decît Augustus și mai bun decît Traian*».

În timpul lui Traian, viața economică a prosperat: agricultura s-a refăcut, impozitele au fost micșorate; s-au creat case de împrumut pentru micii proprietari, fonduri pentru ajutorarea orfanilor. Traian a luat măsuri pentru dezvoltarea comerțului; a fost mărit portul *Ostia* (lîngă Roma), unde erau transportate mărfurile de pe corăbiile maritime pe cele fluviale. Capitala a fost împodobită cu construcții mărețe, printre care forul lui Traian.

Traian a dus o politică de cuceriri, căutînd să extindă și să întărească granițele Imperiului. În vremea sa, statul roman avea cea mai mare întindere. În Europa ajunsese pînă la Rin și Dunăre, în Asia fuseseră cucerite Armenia, Mesopotamia, nord-vestul Arabiei și peninsula Sinai. Mai stăpînea și partea de nord a Africii. Cea mai importantă cucerire a lui Traian a fost însă *Dacia*.

● **D. Războaiele pentru cucerirea Daciei. Rezistența eroică a poporului dac condus de regele Decebal.** În secolul I e.n., stăpînirea romană se întinsese pînă la Dunăre. Romanii erau atrași de bogățiile Daciei, vestită pentru grînele și aurul său. Traian urmărea și consolidarea granițelor Imperiului.

Primele lupte între romani și daci au avut loc înainte de venirea lui Traian la domnie. Statul dac era condus de Decebal, rege viteaz și bun organizator. În două lupte cu romanii, armata lui Decebal a ieșit biruitoare. Luptele au fost reluate de împăratul Traian, care era îngrijorat de întărirea puterii dacice.

În primul război (101—102), armata romană a trecut Dunărea prin Banat, îndreptîndu-se spre capitala dacilor. S-a întîlnit cu oastea lui Decebal la *Tapae*, unde s-a dat o bătălie crîncenă. Cu tot eroismul lor, dacii au fost învinși datorită superiorității armelor, numărului mare și organizării armatei romane.

Decebal și-a dat seama că armata sa trebuie refăcută și pregătită mai bine. De aceea, el a încheiat pace primind condițiile grele impuse de Traian, dar se pregătește de război pentru a menține independența țării sale.

Această pace nu-i mulțumea pe romani, nici pe daci. Curînd a izbucnit al doilea război (105—106). În fruntea trupelor, Traian a trecut Dunărea pe la *Drobeta*, pe podul de piatră construit de marele arhitect *Apolodor din Damasc*. A înaintat spre capitala Daciei. Alte armate romane au pătruns pe pămîntul Daciei prin Banat și pe valea *Oltului*. *Sarmizegetusa* a fost încercuită.

Aici s-au încleștat într-o luptă grea cele două armate: armata romană, bine organizată, călită în bătălii vestite, avînd în fruntea ei pe Traian, renumit prin calitățile și experiența lui militară. Armata dacă, în frunte cu Decebal, apăra pămîntul și libertatea poporului dac. Alături de bărbați luptau și femeile. Ploaia de

săgeți și bolovani cădea de pe întăriturile cetății asupra soldaților romani. Romanii au folosit mașini de război pentru distrugerea zidurilor, s-au cățărat pe scări și au pătruns în interiorul cetății.

După lupte înverșunate, romanii au reușit să înfrîngă rezistența dacilor, pătrunzînd în Sarmizegetusa. Durata îndelungată a războaielor dintre daci și romani constituie o mărturie a forței și trăinicieii statului și poporului dac. Statul dac este desființat. Pe o mare parte a teritoriului său se formează provincia romană Dacia.

Serbările date la Roma în cinstea acestei victorii au ținut 123 de zile, Traian a pus să se ridice un monument care să amintească victoriile sale în războaiele dacice: *Columna lui Traian*, așezată în forum la Roma. Acest monument prezintă o mare importanță pentru istoria poporului nostru. Pe el sînt sculptate chipurile soldaților daci și romani, ale lui Traian și Decebal, precum și scenele mai importante din desfășurarea războiului, *Columna lui Traian* ne redă lupta eroică a poporului dac pentru apărarea libertății.

Transformarea unei părți a Daciei în provincie romană a adus schimbări importante în viața strămoșilor noștri. O dată cu încheierea istoriei statului dac se deschide o nouă pagină de istorie, a *Daciei romane*. Victoria romanilor a deschis o perioadă lungă de conviețuire în Dacia, în care s-a dezvoltat civilizația romană. Datorită acestui fapt, limba română este o limbă de origine latină, ca și italiana, franceza etc.

Răspundeți:

- Arătați prin ce se caracterizează principatul.
- Arătați principalele realizări ale împăratului Traian.
- Care au fost urmările cuceririi Daciei?
- Folosind textul lecției caracterizați-l pe Traian!

Rețineți și explicați înțelesul termenilor:

- imperator, principat.

ROMANIZAREA PROVINCIIILOR. VIAȚA ECONOMICĂ ȘI SOCIALĂ ÎN IMPERIUL ROMAN. FENOMENUL DE ROMANIZARE

- A. Cum au fost romanizate provinciile? Care era situația Daciei?
- B. Care sînt caracteristicile dezvoltării economice și sociale ale Imperiului roman?

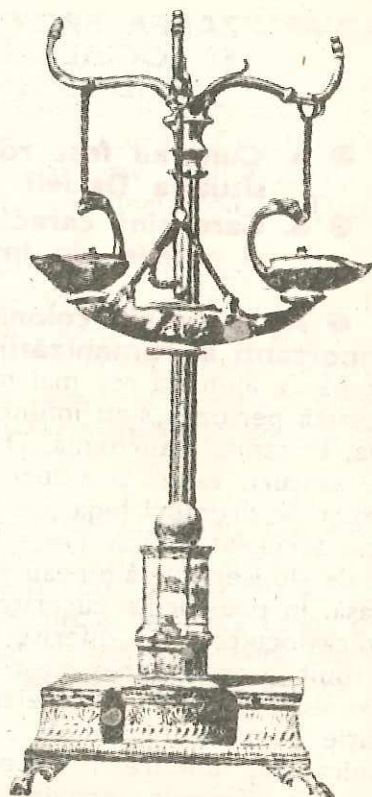
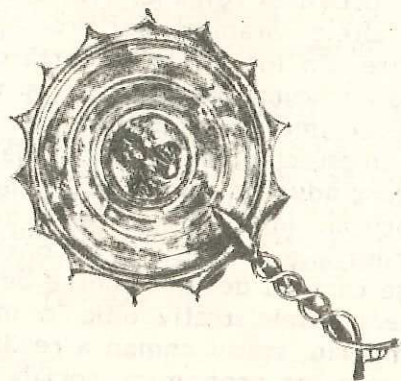
● A. **Veteranii, coloniștii romani și limba latină, factori importanți ai romanizării.** În secolele I și al II-lea e.n., Imperiul Roman a ajuns la cea mai mare întindere. În urma cuceririlor din această perioadă, s-au înființat noi provincii romane: Tracia, Pannonia, Britania, Mauritania, Dacia și altele. Granițele lor erau apărate cu șanțuri, valuri și ziduri, întărite din loc în loc cu fortărețe. O rețea de drumuri lega provinciile cu Roma. Soldații care își terminau serviciul militar (veteranii) erau împroprietăriți în provinciile unde slujiseră și rămîneau acolo, amestecîndu-se cu populația băștinașă. În provinciile cucerite, au fost aduși în număr mare *coloniști*, adică locuitori din diferite teritorii ale Imperiului. Aceștia au contribuit la dezvoltarea meșteșugurilor și a comerțului, la construcția drumurilor. Ei au întemeiat orașe care au devenit centre de civilizație romană. Impunînd un sistem administrativ unic, o monedă unică, legi unitare în întregul imperiu, statul roman a realizat nivelarea diferitelor provincii, unitatea lor economică, socială și cul-

Ruinele podului construit peste Dunăre la Drobeta Turnu-Severin.

Obiecte de argint.

turală. Un rol important a avut limba latină impusă ca limbă oficială în administrație, justiție, școli. La răspîndirea ei au contribuit în mod deosebit coloniștii și veteranii romani. În contact cu aceștia, populația din provincii și-a însușit cultura materială a romanilor, modul de viață și limba. Ea s-a romanizat. Procesul de romanizare s-a desfășurat cu o deosebită intensitate în provinciile din Galia, Hispania, Africa de Nord și Dacia. Cu timpul, din rîndurile populației romanizate din provincii s-au ridicat generali, înalți funcționari ai statului, chiar împărați.

În provincii s-a dezvoltat o civilizație unitară care păstra o parte din vechea cultură a populației autohtone, dar avea un caracter predominant roman.

Între aceste provincii și Roma, care devine o adevărată capitală a lumii antice, se stabilesc legături economice și culturale. Fiecare provincie, la rîndul său, întreține legături comerciale cu celelalte provincii și cu populațiile din afara granițelor Imperiului. Unele dintre aceste populații, care se aflau pe teritoriile necucerite, în apropierea granițelor Imperiului, recunoșteau autoritatea Romei și se aflau sub influența sa.

● **A. Dacia-provincie romană.** Una dintre înfloritoarele provincii romane a fost Dacia. Romanii au adus aici — așa cum făceau în toate provinciile cucerite — coloniști, care se ocupau cu agricultura, meșteșugurile și comerțul. Soldații care își terminaseră stagiul militar erau împroprietăriți și, căsătorindu-se cu femei dace, majoritatea rămîneau în Dacia. În contact cu romanii, dacii au învățat limba latină, au adoptat multe obiceiuri și credințe ale romanilor. *Populația dacă s-a romanizat.* Din amestecul dacilor cu coloniștii romani s-a născut poporul român înzestrat cu cele mai înalte virtuți ale dacilor și romanilor.

Pentru paza Daciei și menținerea populației în supunere față de Imperiul Roman au fost aduse două legiuni, s-au făcut fortificații și drumuri. Aceste drumuri au avut un rol important în dezvoltarea economică a Daciei. S-au întemeiat și numeroase orașe: *Apulum* (Alba-Iulia), *Napoca* (Cluj-Napoca), *Potaissa* (Turda), *Drobeta* (Drobeta Turnu-Severin) etc. Ele erau împodobite cu construcții frumoase: temple, băi, apeducte și diferite monumente. Capitala Daciei romane a fost stabilită la *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*.

Dacia romană a fost martora a numeroase răscoale. Lupta pentru libertate era sprijinită de triburile dacilor liberi (dacii rămași în afara hotarelor provinciei romane).

● **B. Înfloresc meșteșugurile și comerțul, dar agricultura rămîne principala ramură a economiei.** Meșteșugurile și comerțul capătă tot mai multă importanță în viața economică a Imperiului, se extrăgea și prelucra plumb, argint, aur, aramă și fier (Spania, Galia, Dacia etc.). Obiectele rămase din această perioadă (vase, opaițe, statuete, sticlărie, țesături) dovedesc marea măiestrie a meșteșugarilor care le-au lucrat. Ele erau produse în cantități des-

Basoreliev. Un perceptor ajutat de doi funcționari numără banii aduși de niște coloni.

tul de mări. Vestite erau centrele comerciale din Africa de Nord (Alexandria), Asia Mică, Siria. Multe din produse ajungeau cu caravanele și corăbiile pînă în India, China etc. Numărul mare de monede din această epocă dovedește un comerț înfloritor și întins.

Agricultura rămăsese însă principala ramură economică în Imperiul Roman. Importante regiuni agricole erau Galia, Egiptul și Asia. Marile proprietăți agricole (latifundii) lucrate cu sclavi sau arendași s-au dezvoltat din ce în ce mai mult.

Pentru a face față nevoilor agriculturii, meșteșugurilor și comerțului era necesar un număr tot mai mare de sclavi. Însă numărul lor scădea, ca urmare a faptului că romanii purtau acum mai puține războaie. Astfel, munca sclavilor nu mai era rentabilă.

● **B. În viața socială apar transformări, care anunță începutul decăderii Imperiului Roman.** Marii proprietari romani au început să dea în folosință (în arendă) loturi mici din latifundiile lor țărănilor romani care își pierduseră pămîntul, sclavilor eliberați sau «barbarilor» de la granițele Imperiului. Aceștia plăteau proprietarului o sumă de bani și dijme în produse (arendă) și îndeplineau anumite munci în folosul acestora. Aredașii s-au numit *coloni*, iar felul (sistemul) de exploatare a pămîntului prin arendarea loturilor, *colonat*. Colonul avea libertate personală, avea dreptul la o parte din produsul muncii sale și putea să-și întemeieze gospodărie proprie, fiind astfel mai interesat în muncă decît sclavul. Astfel «barbarii» erau trași să se așeze pe teritoriul de la marginea imperiului și să-l apere. În secolele următoare, colonatul va căpăta o răspîndire mai largă în Imperiul roman.

Aristocrația rămîne clasa conducătoare în stat. În rîndurile senatului au pătruns însă mulți cetățeni bogați din provincii, precum și unii dintre cavaleri. Îmbogățindu-se, oricine putea să devină cavaler și apoi să intre în rîndurile aristocrației, dacă averea lui se ridica la o anumită sumă de bani. Pătrunderea în rîndurile aristocrației însemna în același timp și accesul la cele mai înalte funcții de stat. Plebea orășenească o constituia masa cetățenilor săraci din Roma, care erau întreținuți mai ales de stat. Libertzii se ocupau cu comerțul, meșteșugurile etc. și aveau un rol important în viața economică. Sclavii, al căror număr începea să scadă, aveau încă destulă importanță în economie. Colonii formau o pătură socială apropiată de sclavi, deoarece nu dispuneau de dreptul de proprietate asupra pămîntului, dar deosebiți de ei pentru că aveau libertate personală.

Răspundeți:

- În ce a constat romanizarea provinciilor?
- Ce schimbări apar în viața socială a Imperiului în sec. I—II e.n.?
- De ce instaurarea colonatului anunță destrămarea societății antice?

Rețineți și explicați înțelesul termenilor: — coloniști, coloni, colonat.

VIAȚA ÎN PERIOADA DE ÎNFLORIRE A IMPERIULUI ROMAN

- **A. Prin ce se caracteriza modul de viață în societatea romană?**
- **B. Cum se desfășura viața în orașele romane?**
- **C. Prin ce se caracteriza religia romanilor?**

● **A. Luxul în rîndul clasei dominante, mizeria în sinul păturilor sărace.** Pînă în sec. al III-ea î.e.n., romanii au dus viața simplă a unui popor de țărani. Ei se hrăneau cu legume, fiertură de grâu, fructe, brînză și măsline, vin amestecat cu apă. Purtau haine din pînză țesută în casă. La țară, locuința lor se compunea din case acoperite cu crengi sau papură. Locuințele orășenilor aveau o singură cameră, iar mobilierul era foarte sumar.

După marile cuceriri, felul de viață al societății romane s-a schimbat, ca urmare a dezvoltării economiei, a bogățiilor acaparate din teritoriile cucerite, precum și sub influența societății grecești și orientale. Bogații și-au construit case mari, cu multe încăperi, împodobite cu picturi, mozaicuri, statui și mobile încrustate cu bronz.

Printr-un vestibul frumos decorat se pătrundea în camera unde stăpînul casei își primea vizitatorii. De aici se intra într-o frumoasă grădină interioară. Împrejurul acesteia era o galerie cu coloane, în care dădeau camerele de locuit ale membrilor familiei, biblioteca, sala de baie etc. Ei își construiau și case la țară, unde locuiau în timpul verii.

Romanii bogați purtau haine din stofe scumpe, bijuterii și își ungeau părul și corpul cu parfumuri aduse din Orient. Mesele lor erau îmbelșugate, cu multe feluri de mîncare, vinuri și fructe rare.

Marea majoritate a populației din Roma provenea din țărani ruinați. Unii dintre ei deveneau meșteșugari sau lucrau la construcții. Alții trăiau din cîștiguri întîmplătoare și, în primul rînd, din alimente date de stat și de bogații cărora le vindeau voturile.

Sclavii de pe latifundii munceau în lanțuri, locuiau în bordeie sub pămînt și hrana era puțină. Erau pedepsiți pentru cele mai mici greșeli, iar dacă încercau să fugă erau arși cu fierul roșu.

● **B. Viața de toate zilele în orașele romane, obiceiuri și credințe religioase.** Numărul orașelor din Imperiul roman a crescut. Ele erau centre economice importante și focare de răspîndire a civilizației romane.

Roma, capitala Imperiului, era cel mai mare oraș al antichității. Avea peste un milion de locuitori. Împărații, începînd cu Augustus, au împodobit-o cu construcții și monumente mărețe: palate, temple, statui, arcuri de triumf, teatre, circuri pentru cursele de care, amfiteatre pentru jocuri, terme.

Spațiul pentru construirea locuințelor era însă foarte redus. Populația săracă trăia înghesuită în case cu mai multe etaje lipsite de orice confort. Străzile erau înguste, murdare, aglomerate și zgomotoase. Noaptea, hoții îi atacau pe cei care întîrziu în oraș.

Celelalte orașe erau organizate după modelul Romei. În centru se afla piața (forum), iar în jurul acesteia, monumentele și clădirile principale: templele consacrate Romei și lui August, precum și altor zei, basilica (tribunalul), teatrul, amfiteatrul, termele. În orașele mari erau biblioteci.

Activitatea orașenilor începea în zorii zilei. Bărbații se întîlneau la bărbier, unde se discutau noutățile. Femeile se ocupau cu treburile gospodăriei. În timp ce sclavii și liberții își îndeplineau muncile lor ca meșteșugari, negustori, mici funcționari, pedagogi etc., cetățenii bogați și înalții funcționari așteptau la ei acasă vizitele clienților (protejații lor care veneau zilnic să le prezinte omagiul, primind daruri în merinde sau bani).

Piețele și străzile erau pline de oameni care se plimbau. Locul de întîlnire preferat erau însă termele (băi publice). Acolo se dis-

Forul roman era principala piață publică și centrul vieții politice din Roma (astăzi ruine). În stînga se vede un arc de triumf, în dreapta ruinele unor temple de la care mai există coloanele.

Curtea interioară a unei case din Pompei. Observați galeria cu coloane prin care se ieșea din camere în curte, bazinul și modul cum era aranjată grădina.

cutau probleme politice, scriitorii își prezentau operele, se puneau la cale afaceri. Ziua se încheia cu masa de seară, care în casele bogaților se transforma într-un adevărat banchet, la care erau invitați prieteni și clienți.

Cu prilejul diferitelor sărbători se organizau spectacole gratuite, piese de teatru (în special comedii), curse de care, unde se făceau pariuri importante, iar în amfiteatre, lupte între gladiatori, lupte între animale sălbatice etc.

● **C. Religia avea un rol important în societatea romană,** Romanii erau politeiști. Fiecare familie își avea zeii săi protectori. În cinstea lor, în fiecare casă se găsea un altar, pe care ardea un foc nestins și unde tatăl familiei aducea sacrificii.

Zei cetății Roma, care au devenit apoi zeii statului, erau: *Ianus* (zeul soarelui), *Saturn* (zeul semănăturilor), *Vesta* (zeița focului sacru de pe altarul cetății), *Iupiter* (Zeus), zeul cerului, și soția sa *Iunona* (Hera), *Venus* (Afrodita) aveau aceleași atribuții ca zeii greci, corespunzători.

Ceremoniile religioase erau îndeplinite de preoți care aveau un rol important în viața politică a statului.

Romanii adoptau adesea zeitățile popoarelor cucerite; ei aduceau jertfe acestor zeități, le ridicau temple și statui, ca și vechilor zei romani. Astfel se găseau temple închinatelor unor zei egipteni, babilonieni, persani etc.

Începînd din sec. I e.n., o credință nouă se răspîndește în lumea romană. Ea se numește **creștinism** și se deosebește mult de vechile credințe ale romanilor. Întemeietorul noii credințe, *Iisus din Nazareth*, în Iudeea, a fost recunoscut de cei din preajma lui drept fiul lui Dumnezeu și mîntuitor al oamenilor. El a fost condamnat, de

Un altar al zeilor Iari. În fiecare locuință romană se găsea un astfel de altar. Acesta era mărginit de coloane. Pe perete sînt pictați zeii Iari, iar jos este un șarpe despre care romanii credeau că ocrotește casa.

marii preoți din Iudeea și de procuratorul roman Pilat din Pont, la moarte prin crucificare; dar jertfa lui a fost începutul unei mari prefaceri în credințele oamenilor. Ucenicii lui, *apostolii*, au pornit în toate colțurile Imperiului roman vestind învierea lui Iisus și făgăduind tuturor celor care se alăturau noii credințe viață veșnică. Proclamînd egalitatea tuturor credincioșilor în fața lui Dumnezeu, noua credință a cucerit repede mai ales oameni săraci și fără speranță din marile orașe. Treptat însă, tot mai mulți, chiar dintre cei bogați, li s-au alăturat, renunțînd la modul de viață tradițional.

Deoarece creștinii nu recunoșteau autoritatea supremă a statului și nu aduceau jertfe zeilor tradiționali, ei au fost socotiți primejdioși și adesea urmăriți, torturați și uciși. Creștinii morți astfel pentru credința lor s-au numit *martiri*. Persecuțiile au înspăimîntat, desigur, mulți oameni, dar pe alții i-au întărit în ideea că noua credință este superioară, de vreme ce oamenii acceptă să moară pentru ea. Între timp, învățați creștini au început să scrie cărți în care foloseau concluziile filosofilor greci pentru a justifica noua credință. Creștinismul a cucerit tot mai mulți adepți, dobîndind o mare însemnătate în viața spirituală a lumii romane.

Răspundeți:

- Ce transformări s-au produs în felul de viață al romanilor după marile cuceriri?
- Descrieți înfățișarea unui oraș roman!
- Ce rol avea religia în statul roman?

DECĂDEREA IMPERIULUI ROMAN sec. III—V

- A. Care au fost cauzele decăderii Imperiului Roman?
- B. Care era situația Imperiului Roman în sec. al IV-lea?
- C. Care era situația în Imperiul Roman de apus după anul 395?
- D. Ce semnificație istorică are căderea Imperiului Roman de apus (476)?
- E. Ce importanță a avut menținerea Imperiului Roman de răsărit?

● A. **Destrămarea economiei, frământările interne.** În secolele al III-lea — al IV-lea e.n., semnele decăderii Imperiului Roman erau tot mai evidente, manifestîndu-se în viața economică, socială și politică.

Meșteșugurile încep să decadă; atelierelor meșteșugărești, cu tot mai puțini lucrători, produceau numai strictul necesar pentru populația locală. Comerțul se dezorganizează, drumurile sînt nesigure, pe uscat și pe mare, numărul tîlharilor și piraților crește; ca urmare, schimbul între provincii decade. Toate acestea au dus la decăderea orașelor, care treptat își pierd importanța economică devenind simple centre administrative. Decăderea meșteșugurilor, a comerțului și a orașelor a creat o situație financiară destul de gravă. Statul roman nu mai putea face noi cuceriri, iar veniturile scădeau. Erau bani atît de puțini, încît funcționarii statului și soldații erau plătiți în produse.

În această perioadă, statul roman este afectat de numeroase războaie care au avut loc în Italia și în provincii (Egipt, Africa romană, Gallia). La ele au participat sclavii, colonii și țărani liberi. În unele provincii, se formau cete înarmate care atacau și jefuiau pe cei bogați.

În secolul al III-lea s-au desfășurat în Imperiul Roman îndelungate lupte pentru tronul imperial. Legiunile se luptau între ele, fiecare căutînd să-și impună ca împărat pe comandantul său. Aceste lupte au agravat situația internă și au slăbit puterea de apărare a statului în fața atacurilor popoarelor «barbare».

A. Atacurile populațiilor migratoare. În cursul secolului al III-lea, granițele Imperiului au fost mereu atacate de populațiile migratoare (populații războinice care-și părăseau ținuturile pentru a se așeza în teritoriile romane), fie din dorința de a-l jefui, fie de

teama altor populații care năvăleau peste ele, amenințându-le existența. Atacurile populațiilor migratoare au contribuit la dezorganizarea vieții economice, slăbirea armatei și decăderea politică a statului. De multe ori, locuitorii din provinciile romane se uneau cu ei pentru a se elibera.

Împărații au fost siliți să înroleze în rândul legiunilor unele populații barbare, cărora le-au îngăduit să se așeze pe teritoriile de la marginea Imperiului, pentru a lucra ogoarele și pentru a apăra granițele contra altor năvălitori. Pătrunderea elementelor barbare în rândurile armatei romane a contribuit la slăbirea unității ei și a elanului de luptă. De multe ori, soldații barbari ajunși comandanți în armata romană au deschis migratorilor porțile orașelor romane.

În sec. al III-lea e.n. atacurile populațiilor barbare s-au întesit. De aceea, împărații romani au luat măsuri de întărire a granițelor

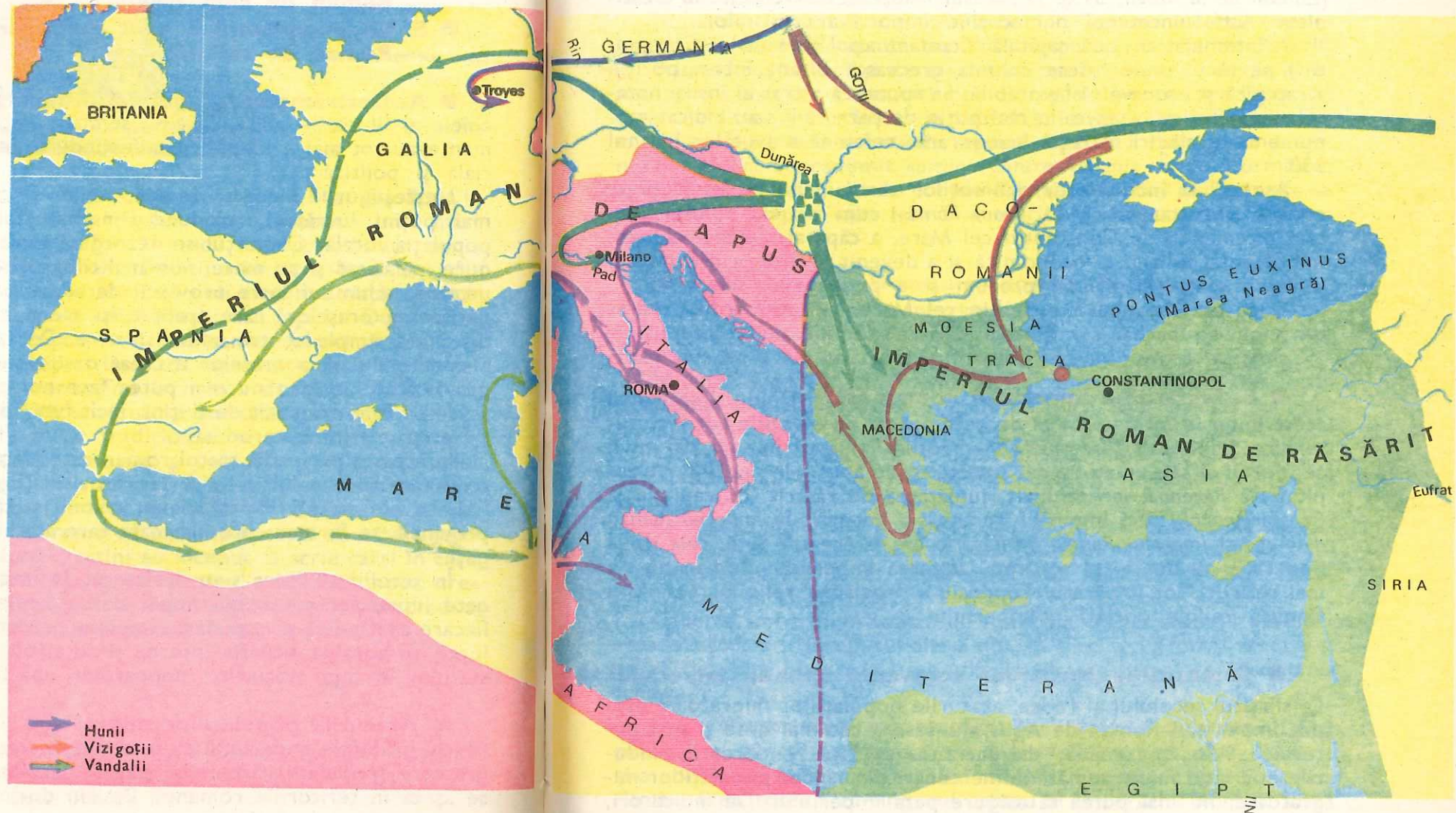
și de părăsire a unor provincii greu de apărat. Primele populații care au atacat Imperiul au fost *popoarele germanice*.

Pentru a consolida granița de la Dunăre, împăratul Aurelian a dat ordin de retragere a legiunilor și administrației romane din Dacia (271—274). După retragerea armatelor romane în fața năvălirii populațiilor migratoare, populația daco-romană din Dacia a rămas să-și apere glia, păstrându-și limba și tradițiile. Dobrogea a rămas în cadrul Imperiului Roman pînă în secolul al VII-lea.

Pagubele provocate de invazii au sporit greutățile interne ale statului și au agravat mizeria în care se zbăteau masele de oameni de la orașe și sate.

B. Încercări de menținere a Imperiului prin reforme. În această perioadă, unii împărați au încercat să îndrepte situația Imperiului prin diferite măsuri de ordin economic, politic sau militar.

Imperiul Roman
în sec. al II-lea—al III-lea

Între aceștia au fost *Dioclețian* și *Constantin cel Mare*. Pentru a conduce mai ușor imperiul și a evita luptele pentru tron Dioclețian a creat un nou mod de guvernare numit *tetrarhie*. Imperiul era împărțit în patru părți, conduse de patru persoane (doi Augusti și doi Cezari), dar Dioclețian își păstrează autoritatea supremă. Această formă de guvernare a dat rezultat numai cât a trăit creatorul ei.

Constantin cel Mare (307—337) a căutat să consolideze statul, reorganizând administrația în vederea întăririi puterii imperiale. A legat pe coloni de pământul pe care-l munceau și pe meșteșugari de profesiunea și locul lor de muncă. Dându-și seama cât de numeroși sînt creștinii și fiind înclinat către această credință, Constantin dă un edict prin care îngăduie creștinilor să-și practice liber cultul și să facă parte din armată, funcționărie și demnitari ai imperiului (*Edictul de la Milan*, 313). Împăratul însuși se convertește la creștinism. Astfel încetează persecuțiile împotriva creștinilor.

A întemeiat o nouă capitală, *Constantinopol* (orașul lui Constantin), pe locul unde fusese colonia grecească Bizanț, într-o poziție strategică și economică favorabilă. Se spune că a tras el însuși hotarele orașului cu o lance. În mai puțin de patru ani s-au ridicat monumente și clădiri mărețe. Inaugurarea solemnă a avut loc în anul 330.

Așezată la întretărirea drumurilor care uneau pe uscat și pe mare Europa cu Asia Mică, «*noua Romă*», cum mai era numită capitala întemeiată de Constantin cel Mare, a căpătat, curînd, o mare importanță politică și economică și a devenit vestită prin frumusețea și bogăția clădirilor, precum și a podoabelor sale.

După moartea lui Constantin cel Mare, Imperiul a fost atacat din nou de barbari și luptele pentru domnie au reînceput.

● **B. Împărțirea Imperiului Roman (395).** Dîndu-și seama că acest Imperiu întins nu mai poate fi apărat de invaziile tot mai puternice, împăratul *Teodosiu* (379—396) l-a împărțit în anul 395 între cei doi fii ai săi: unuia i-a dat jumătatea de apus a Imperiului, cu capitala la *Ravenna*, iar celuilalt, jumătatea de răsărit, cu capitala la *Constantinopol*. Deci Imperiul Roman s-a împărțit în *Imperiul Roman de Apus* și *Imperiul Roman de Răsărit*. De la această dată, cele două imperii și-au dus viața separat. Unitatea Imperiului Roman nu s-a mai refăcut. Tot împăratul *Teodosiu* a proclamat religia creștină ca singură religie oficială a Imperiului.

● **C. Atacurile barbarilor agravează situația Imperiului.** La sfîrșitul secolului al IV-lea, atacurile populațiilor migratoare asupra Imperiului Roman de Apus ajunseseră tot mai dese și mai puternice. Armata romană, «*barbarizată*» prin pătrunderea în rîndurile ei a unui mare număr de mercenari din rîndul populațiilor migratoare, nu mai putea să asigure paza imperiului. De multe ori,

împărații numeau în cele mai înalte funcții militare pe unii șefi barbari. Astfel, un șef de neam german ajunsese comandantul armatei romane.

Numeroasele răscoale la care luau parte sclavii, coloni, sărăcimea orașelor, fuga colonilor de pe latifundii, precum și a cetățenilor romani în teritoriile stăpînite de migratori și revoltele locuitorilor din provinciile supuse au dus la slăbirea puterii de rezistență a statului roman.

Provinciile romane au intrat pe rînd în stăpînirea migratorilor. Dintre populațiile germanice, *goții* de apus sau *vizigoții* au stăpînit o vreme o parte din Dacia. În a doua jumătate a secolului al IV-lea au venit din stepele Asiei, în Europa, *hunii*. Vizigoții s-au retras din calea lor și, părăsind Dacia, s-au așezat, cu voia împăratului roman, în Tracia. În anul 410, vizigoții s-au răscolat și au devastat Grecia, Italia de nord și Roma.

Hunii s-au așezat în cîmpia Pannoniei. Sub conducerea regelui lor, *Attila*, hunii au atacat mai întîi Imperiul Roman de Răsărit.

Primind mulți bani și daruri din partea împăratului, *Attila* a renunțat la cucerirea Constantinopolului și s-a întors spre Galia, pe care a jefuit-o. A fost învins în anul 451, în lupta de la *Cîmpiile Catalaunice*, de către o armată de romani și barbari, comandată de generalul *Aetius*, supranumit «*ultimul dintre romani*». În anul următor, *Attila* a jefuit Italia, dar la porțile Romei s-a oprit, mulțumindu-se cu darurile bogate care i-au fost oferite pentru a cruța «*Cetatea eternă*» (452).

● **D. Prăbușirea Imperiului Roman de Apus.** Amenințați din afară de invazii, iar în interior de răscoalele sclavilor și colonilor, lipsiți de sprijinul armatei, ultimii împărați ai Imperiului Roman de Apus au asistat neputincioși la prăbușirea acestuia.

În anul 476, *Odoacru*, comandantul unor mercenari de neam germanic, a înlăturat de la domnie pe împăratul *Romulus Augustulus*, un copil de 13 ani. *Odoacru* nu a luat titlul de împărat, ci pe cel de rege al Romei, iar însemnele puterii imperiale le-a trimis la Constantinopol. În anul 476, istoria Imperiului Roman de Apus se încheie.

Prăbușirea Imperiului Roman de Apus (476) este considerată ca sfîrșitul istoriei antice. Deoarece Imperiul Roman reprezenta atunci cel mai important stat antic, căderea lui este socotită, de către istorici, ca sfîrșit al civilizației antice.

Căderea Imperiului Roman de Apus marchează sfîrșitul unei perioade istorice și începutul alteia noi, în care se va forma treptat și se va dezvolta noua societate, diferită în organizarea ei, *societatea feudală*.

● **E. Menținerea romanității în răsăritul Europei.** După prăbușirea Imperiului Roman de Apus (476), Imperiul de Răsărit și-a continuat existența încă un mileniu, Constantinopolul, «*Noua Romă*», fiind socotit ca singurul centrul Imperiului Roman. Viața

economică înfloritoare a făcut ca împărații să dispună de banii necesari pentru întreținerea unei armate puternice. Printr-o politică abilă, unii împărați reușiseră să oprească atacurile popoarelor migratoare, fie colonizându-i pe teritoriile de margine ale Imperiului, fie îngăduindu-le să se așeze în regiuni care deja fuseseră ocupate de alți barbari și făcându-i astfel să se lupte între ei.

Orașele din Imperiul de Răsărit — mari centre comerciale și meșteșugărești — erau și focare de răspîndire a civilizației romane. Constantinopol, capitala Imperiului, devenise, încă înainte de căderea Romei, cel mai important centru economic, politic și cultural al Imperiului. El întreținea legături cu popoarele din Europa apuseană, din Asia și Africa. Era un puternic focar de cultură și o stavilă în calea asalturilor migratorilor. Continuator al civilizației greco-romane și păstrător al tradițiilor vechii romanității, Imperiul de Răsărit a exercitat o puternică influență asupra popoarelor din bazinul Mării Mediterane și asupra celor din sud-estul Europei. A înlesnit legăturile între lumea europeană și cea asiatică și a contribuit la cunoașterea acesteia de către europeni.

Prin prestigiul său, Imperiul de Răsărit a constituit un sprijin puternic al romanității în răsăritul Europei. Influența Imperiului Roman de Răsărit s-a exercitat și asupra teritoriilor din nordul Dunării unde s-a menținut romanitatea. Populația daco-romană și-a continuat neîntrerupt viața și după părăsirea Daciei de către oficialitatea romană. Ea a menținut legăturile cu elementele romanizate din sudul Dunării și din Dobrogea. Aceste legături au fost favorite și de faptul că, o dată cu domnia lui Constantin, stăpînirea romană s-a exercitat din nou și la nord de Dunăre, în cîmpia Olteniei.

Continuarea procesului de formare a poporului român și a limbii române pe teritoriul fostei Dacii este cea mai grăitoare dovadă a menținerii romanității în această regiune a Europei.

Răspundeți:

- Cum s-a manifestat decăderea Imperiului Roman pe plan economic, social și politic?
- Cum s-a produs căderea Imperiului Roman de Apus și ce importanță are?
- Cum s-a continuat romanitatea în răsărit?

Explicați și rețineți înțelesul termenilor:

- tetrarhie, populații migratoare, societatea feudală

CULTURA ROMANĂ

- A. Care erau principalele mijloace de răspîndire a culturii romane?
- B. Prin ce se caracteriza literatura romană și care au fost reprezentanții cei mai de seamă?
- C. Ce ramuri ale științei s-au dezvoltat la romani?
- D. Care au fost cele mai caracteristice realizări ale artei romane?
- E. Care este însemnătatea culturii romane în cadrul istoriei universale?

Dezvoltarea economică, socială și politică a Imperiului Roman a favorizat înflorirea culturii romane. Romanii au preluat și dezvoltat creațiile culturale ale popoarelor din bazinul Mării Mediterane (etruscii, grecii etc.). Prin realizările sale și prin larga sa răspîndire cultura romană are o însemnătate universală.

● A. **Scrierea latină, școala și bibliotecile.** Romanii au dezvoltat și perfecționat alfabetul împrumutat de la greci. Ca și grecii, romanii foloseau la început literele mari și nu lăsau spațiu între cuvinte. Alfabetul latin s-a răspîndit în toată Italia și apoi în restul Europei, stînd astăzi la baza scrierii majorității popoarelor moderne.

La început, în secolele al III-lea și al II-lea î.e.n., erau la Roma școli grecești. Unii sclavi greci, pedagogi, care în patria lor își formaseră o cultură aleasă, au deschis școli sau slujeau ca profesori în casele particulare. În secolele I și al II-lea e.n., o dată cu înflorirea culturii s-a dezvoltat și învățămîntul. Școlile s-au înmulțit. În această perioadă s-au înființat la Roma mai multe biblioteci. Mai tîrziu a fost vestită biblioteca fondată de Traian, ale cărei ruine se văd și astăzi.

● B. **Literatura romană atinge un înalt nivel artistic. Vergilius, Horatius, Ovidius.** La început, literatura romană a fost influențată puternic de operele scriitorilor greci. Treptat însă, zugrăvind aspecte specifice din viața lumii romane, scriitorii latini au reușit să creeze opere originale, care redau ideile și năzuințele societății în mijlocul căreia trăiau, trăsăturile caracteristice ale poporului roman.

Poeții latini din vremea lui Augustus s-au bucurat de sprijinul și aprecierea lui, precum și a prietenilor săi *Mecena* și *Agrippa*. Ei au laudat faptele împăratului și vechile virtuți romane pe care acesta voia să le reînvie: viața simplă, cumpătarea, respectul față de părinti, hărnicia.

Vergilius

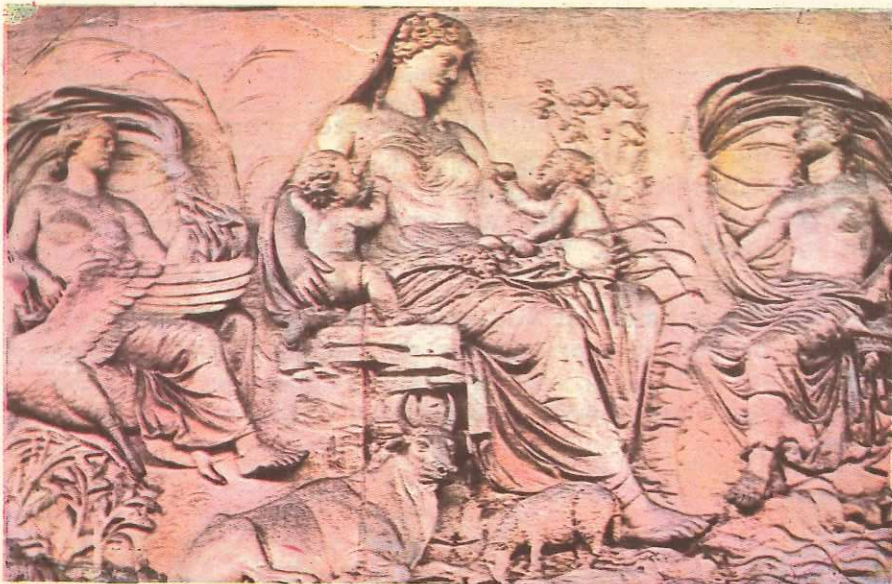
În secolul I e.n., literatura latină a avut reprezentanți de seamă, între care cei mai străluciți au fost Vergilius, Horatius și Ovidius.

Vergilius a cântat în poeziile sale farmecul vieții de la țară, dragostea pentru pământul natal, gloria Romei. Având ca model Iliada lui Homer, el a scris o epopee intitulată *Eneida*. În ea se povestesc întâmplările eroului troian Eneas, care, fugind din Troia, a debarcat în Italia pe țărmurile Latiumului. Vergilius căuta să lege începuturile Romei de unii eroi din legendele lui Homer și îi prezintă pe Cezar și Augustus ca urmași ai acestora.

Horatius a scris numeroase poezii, în care își exprimă dragostea de viață, mulțumirea de a vedea pacea instaurată în Imperiul Roman, recunoștința sa pentru Augustus. Cele mai reușite poezii ale lui Horatius sînt *Satirele*, în care critică viciile societății romane, dînd descrieri vii, pline de ironie, ale unor personaje și obiceiuri.

Ovidius a fost exilat de Augustus la Tomis (Constanța de azi), unde a continuat să scrie, exprimîndu-și dorul de patrie și amărăciunea pentru situația grea în care se găsea. A murit în exil, implorînd zadarnic iertarea împăratului. În poeziile sale *Tristele* și *Ponticele*, Ovidiu ne dă și știri despre viața strămoșilor noștri. Din poeziile lui aflăm că începuse să compună și poeme în limba geto-dacilor.

Basorelief de pe Altarul păcii, ridicat de Augustus, care reprezintă pe zeița pământului (mijloc).

Sub influența teatrului grec, unii scriitori latini au scris tragedii cu subiecte din istorie sau mitologie; alți scriitori romani au scris comedii din viața oamenilor simpli, care erau preferate de publicul roman.

● **C. Istoria, științele naturii, dreptul.** Un loc important între științe îl avea în acea epocă *istoria*. Primele opere de seamă le-au scris Cezar și Titus Livius.

Cezar povestește cu mult talent războaiele pentru cucerirea Galiei.

Titus Livius prezintă, într-un stil viu, cu multă căldură, evenimentele de la întemeierea Romei și pînă în timpul lui Augustus. Istoria lui este străbătută de un puternic sentiment patriotic, pe care caută să-l însufle și cititorilor.

Un reprezentant de seamă al științelor naturii a fost *Plinius cel Bătrîn*, care a rezumat cunoștințele despre natură acumulate pînă în vremea lui. Tot acum a început să se dezvolte geografia, întocmindu-se primele hărți geografice.

Romanii au dezvoltat *știința dreptului*. Dreptul roman cuprindea legile și edictele date în diferite perioade ale dezvoltării statului roman. Ele au fost adunate într-o culegere sau *cod de legi* și trebuiau să fie studiate de toți tinerii care se pregăteau să ocupe funcții de conducere în stat. Astfel s-au născut colecții de legi, care s-au păstrat, devenind baza dreptului roman și a celui european.

O altă știință prețuită de romani era *retorica* (arta de a vorbi frumos), pe care romanii au împrumutat-o de la greci, perfecțio-

Colosseum (reconstituire)

nînd-o. Cel mai mare orator roman a fost *Cicero* în ale cărui discursuri găsim și importante informații în legătură cu evenimentele politice din vremea sa. El a scris și tratate de retorică.

● **D. Marile construcții.** Pentru a mări prestigiul Imperiului Roman, în timpul lui Augustus arhitecții și sculptorii au creat opere care au înfrumusețat Roma. În ultimii ani ai domniei sale, Augustus spunea adesea: «Am găsit un oraș de cărămidă și las unul de marmură». Caracteristicile pentru arhitectura romană erau: templele, termele, apeductele, arcurile de triumf și columnele pe care le ridicau pentru a sărbători o victorie. Inovația lor în arhitectură a fost bolta, preluată de la etrusci și folosită într-un stil original cu o tehnică desăvîrșită. Aristocrații și-au clădit case luxoase, împodobite cu statui și sculpturi, vile la țară, morminte etc.

Augustus a dat ordin să se ridice pe Cîmpul lui Marte (unde era un teren de exerciții militare) mai multe monumente și clădiri: *Altarul păcii*, pe care Augustus (anul 9 î.e.n.) l-a închinat Romei, este împodobit cu frumoase basoreliefuli, reprezentînd o procesiune la care au luat parte și membrii familiei imperiale. În apropiere a fost înălțat *Mausoleul*, unde urma să fie depusă cenușa lui Augustus

Forul lui Traian: în mijloc s-a păstrat *Columna lui Traian*. În spate este o clădire modernă inspirată din stilul arhitecturii romane.

după moarte. De asemenea au fost construite *Teatrul lui Marcellus* și *Panteonul* (templul zeilor protectori ai Imperiului), ridicat de Agrippa. Acesta a mai clădit și terme, vestite prin mărimea și frumusețea lor.

Termele erau băi publice monumentale. Clădirea era împodobită cu opere de artă: mozaicuri, statui etc.

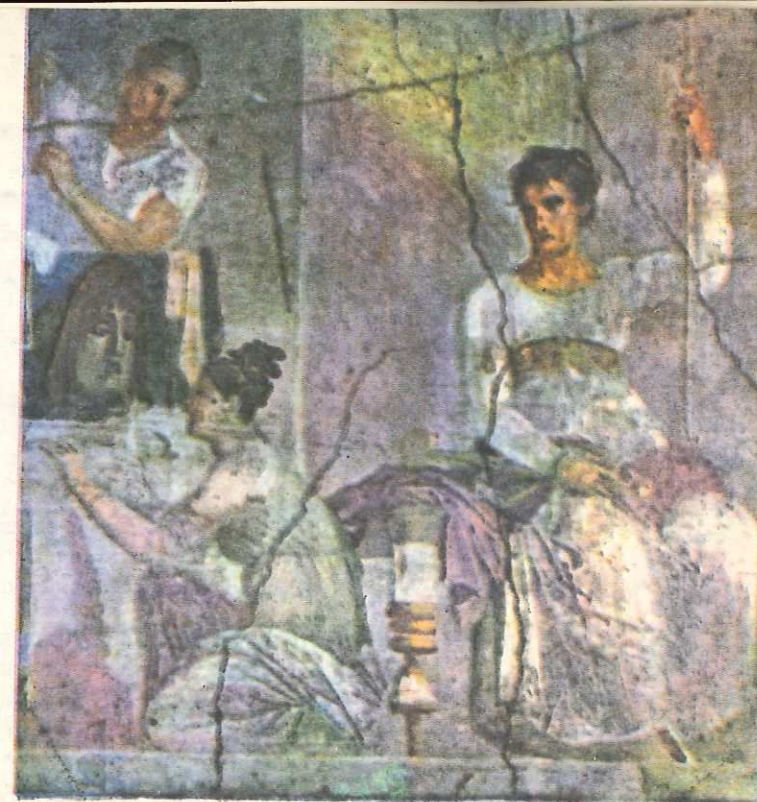
În interior se pătrundea întii în vestiar, apoi într-o sală cu aer cald pentru baia de aburi, în sala bazinelor cu apă caldă pentru spălat și, în sfîrșit, în sala unde se făceau băi reci pentru călirea organismului. După baie se făceau masaje, frecții etc. În aceeași clădire existau săli de sport, de reuniune, unde romanii își petreceau în mod plăcut timpul liber.

Termele aveau un sistem de încălzire centrală, format din cazane mari așezate la subsol, unde fierbea apa, iar aburii se ridicau prin pereți, care aveau goluri, și apoi, prin țevi, în camerele de sus.

Tot la Roma s-a înălțat *Colosseum*, cel mai mare amfiteatru construit de romani, la care se remarcă o tehnică superioară în îmbinarea bolților etajelor.

Construcții mărețe s-au ridicat și în timpul împăratului Traian. Acesta a pus pe arhitectul *Apolodor din Damasc* să construiască un nou forum la Roma și în mijlocul acestuia *columna (Columna lui Traian)*.

Forul lui Traian cuprindea o mare piață dreptunghiulară. Intrarea în forum era formată dintr-o poartă monumentală, cu partea superioară boltită ca un arc. Piața era pavată cu blocuri mari de marmură albă și mărginită de un portic de marmură colorată, împodobită cu statui ale prizonierilor daci și cu sculpturi. În spatele porticului era locul de întîlnire al filozofilor însoțiți de elevii lor, al retorilor (specialiști în arta vorbirii), al scriitorilor dornici să-și citească operele în public. Se mai găsea în acest forum și o vestită bibliotecă. Forul lui Traian a fost, în perioada Imperiului, un centru al vieții intelectuale.

Frescă descoperită la Pompei reprezentînd actori.

Pont du Gard — vestit apeduct construit în Galia în timpul lui Augustus.

Numeroase monumente s-au ridicat și în provinciile Imperiului. În Galia, Spania s-au făcut temple, arene și apeducte. În Dacia (la Drobeta) s-au construit podul de pe Dunăre, opera lui Apolodor din Damasc, monumentul de la Adamclisi, terme, amfiteatrul de la Ulpia Traiana etc.

Sculptorii romani au redat asemănarea cu realitatea. Statuile și busturile împăraților sînt printre cele mai reușite portrete în marmură (Augustus vorbind soldaților, Traian etc.). În arta portretelor, romanii au rămas neîntrecuți, acestea reprezentînd fidel modelul. Basoreliefurile sînt des folosite la decorarea edificiilor publice și a monumentelor.

În pictură, romanii au folosit fresca. Au reprezentat scene din viața de toate zilele, din mitologie etc. Exemplare foarte frumoase din aceste picturi s-au găsit pe pereții caselor din orașele Pompei, Herculaneum, îngropate în urma erupției vulcanului Vezuviu.

Au fost folosite, de asemenea, și mozaicurile, la început în două culori: alb și negru, apoi cu îmbinări de mai multe culori, redînd cu mult simț artistic oameni, animale, flori, desene geometrice. Romanii erau, ca și etruscii, mari maeștri în arta decorativă. Au executat și obiecte de argint cizelat: vase, oglinzi, podoabe etc.

● **E. Cultura romană a îmbogățit prin opere originale cultura universală.** Romanii au preluat cultura greco-elenistică și orientală, au îmbogățit-o cu forme noi și au creat o cultură originală, care s-a răspîndit în Imperiul Roman.

Limba latină stă la baza limbilor vorbite de popoarele latine (români, francezi, italieni, portughezi, spanioli). Scrierea latină a fost adoptată de majoritatea popoarelor epocii moderne. În evul mediu, limba latină și dreptul roman au avut un rol important în învățămînt și în viața de stat.

Arta romană, în special arhitectura, reprezintă un model pentru artiștii din toate epocile.

Răspundeți:

- Arătați ce aspecte v-au interesat din cultura romană.
- Descrieți, pe baza textului lecției și a ilustrațiilor, construcțiile importante din Roma. Arătați aspectele lor caracteristice!
- În ce constă însemnătatea universală a culturii romane?

Explicați înțelesul termenilor: — satire, terme, apeduct.

Ce datorăm Romei antice?

Roma a preluat moștenirea civilizației elenistice, care la rîndul său era rezultatul expansiunii civilizației Greciei antice în Orientul antic.

A exercitat o influență puternică asupra popoarelor din jurul Mării Mediterane și a unei părți din Europa nord-vestică.

Din amestecul popoarelor romanizate cu populațiile migratoare care s-au așezat pe teritoriul fostului Imperiu roman s-au născut *popoare noi*. Ele au întemeiat state care există și astăzi. Acestea au moștenit *civilizația romană* care cuprindea ansamblul cunoștințelor și realizărilor antichității.

Cum s-a păstrat limba latină după căderea Imperiului Roman de Apus?

- A rămas multă vreme limbă oficială în statele întemeiate pe teritoriul fostului Imperiu Roman de Apus.
- Prin transformări succesive, limba latină a dat naștere limbilor moderne de origine latină (romanice): franceza, spaniola, portugheza, italiana, româna.

Scrierea latină

— Care sînt popoarele care folosesc azi alfabetul latin?

Ce realizări ne-au lăsat romanii în domeniul:

<i>Tehnicii</i>	Au construit drumuri, porturi, orașe cu un plan bine trasat, apeducte, terme, monumente, teatre etc.
<i>Organizării statului</i>	Au realizat unitatea politică pe baza legilor scrise unitare, instituții politice: republica, senatul, consulatul, care au servit ca model statelor de mai târziu.
<i>Dreptului</i>	Au lăsat legi scrise, texte clare, precise, care au fost introduse în legiurile altor popoare europene (dreptul roman).
<i>Literaturii</i>	Au creat forme noi, care au servit ca modele ale genului. Au tratat teme de mare valoare, adevărate documente ale epocii lor care i-au inspirat pe scriitorii din secolele următoare.
<i>Artei</i>	Templele, palatele, arcurile de triumf, coloanele, statuile, mozaicurile etc. au inspirat pe artiștii din toate vremurile și constituie importante izvoare istorice.

(Dați exemple pentru fiecare categorie de realizări, din lecțiile învățate!)

1.

INTRODUCERE ÎN ISTORIA EVULUI MEDIU

Ce înțelegem prin evul mediu. Istoria medie, adică istoria societății omenești din sec. al V-lea (de la căderea Imperiului Roman de Apus) pînă la mijlocul sec. al XVII-lea, cuprinde *societatea feudală*. Această perioadă este cunoscută și sub numele de *evul mediu*, adică epoca de mijloc, între epoca antică și epoca modernă.

Ca și în societatea sclavagistă, în cea feudală societatea era împărțită în clase sociale. Feudalii și țărani dependenți formau clasele sociale fundamentale ale acestei societăți.

Feudalii erau stăpînii pămînturilor. Ei dădeau țăranilor dependenți un lot de pămînt în folosință; aceștia erau obligați să muncească pe moșiile feudalilor, să le dea o parte din produsele pe care le recoltau, să le plătească dări în bani, să le facă diferite daruri și servicii.

Relațiile dintre feudali și țărani dependenți se numesc relații feudale. Spre deosebire de stăpînii de sclavi, feudalii nu-și însușeau în întregime produsul muncii țăranilor dependenți, care aveau unelte și gospodărie proprie și dreptul să păstreze pentru ei o parte din recoltă. Din aceste motive, țărani dependenți erau mai interesați în muncă decît sclavii.

La începutul evului mediu, domeniile feudalilor aveau legături foarte slabe cu zonele înconjurătoare, ele satisfacîndu-și prin mijloace proprii necesitățile materiale esențiale. Țărani dependenți se îndeletniceau și cu meșteșugurile: ei erau obligați să producă toate cele necesare vieții feudalului și oamenilor săi: hrană, îmbrăcăminte, unelte, arme etc. În aceste condiții, tehnica a rămas înapoiată, meșteșugurile s-au dezvoltat încet, iar nivelul de viață al oamenilor era scăzut.

* Termenul provine din limba latină — *medium aevum*.

Periodizarea feudalismului. În dezvoltarea societății feudale, se pot deosebi trei perioade: feudalismul timpuriu (sec. al V-lea — al XI-lea); *feudalismul dezvoltat* (sec. al XII-lea — al XV-lea); *feudalismul tîrziu* (sec. al XVI-lea — mijlocul sec. al XVII-lea).

Începuturile societății feudale variază de la un continent la altul, de la o țară la alta. Aceasta s-a datorat faptului că dezvoltarea economică, socială, politică și culturală nu a fost aceeași la toate popoarele. Spre exemplu, în timp ce la o serie de popoare din Europa, Asia, Africa de nord, începea feudalismul, la altele, din America, Africa centrală, Asia de nord, predomina societatea primitivă sau sclavagismul. Astfel, în Imperiul Roman de Răsărit dominau încă relațiile sclavagiste, iar împărații încercau prin cuceriri să refacă vechiul Imperiu Roman.

Urmărind evoluția societății feudale, transformările economice, sociale, politice și culturale, vom observa că ea reprezintă un progres față de cele precedente.

Cunoașterea creațiilor materiale și spirituale din evul mediu ne va ajuta să înțelegem că toate popoarele lumii, mari sau mici, au contribuit la dezvoltarea civilizației omenești.

Fibulă (agrafă)
de bronz aurit

FEUDALISMUL TIMPURIU

2.

MIGRAȚIA POPULAȚIILOR

- A. Care au fost principalele grupe de populații migratoare?
- B. Ce transformări s-au produs în modul de viață al acestor populații?

Dincolo de hotarele Imperiului Roman trăiau numeroase populații organizate în triburi. Ele își schimbau foarte des așezările în căutare de pășuni și terenuri roditoare. Romanii, ca și grecii, dădeau denumirea de barbare populațiilor din afara granițelor Imperiului Roman, care nu cunoșteau civilizația romană, nici limba latină sau greacă. Din cauza deplasării lor din loc în loc, istoricii le-au numit *populații migratoare*.

● **A. Germanii, slavii, populațiile migratoare.** Primele populații migratoare cunoscute de romani au fost *germanii*. Înainte de migrațiunea lor, germanii ocupau teritoriul cuprins între Rin și țărmurile Vistulei, iar de la Marea Nordului și Marea Baltică se întindeau pînă la Dunăre și la nord de Alpi.

Dintre populațiile germanice, cele mai importante au fost: *goții, francii, vandalii, anglo-saxonii, normanzii*.

În răsăritul Europei, de la Marea Baltică și pînă la Nipru și Volga, locuiau *slavii*. De pe acest teritoriu, slavii s-au răspîndit spre apus pînă la Elba, iar spre sud, pînă în Peninsula Balcanică.

Pe lîngă populațiile migratoare din Europa s-au mai năpustit asupra Imperiului Roman populații nomade, pornite din stepele Asiei centrale, *hunii și avarii*. Mai tîrziu au venit: *bulgarii, ungurii, tătarii*.

● **B. Democrația militară, o nouă formă de organizare a populațiilor migratoare.** Principalele îndeletniciri ale populațiilor migratoare erau *creșterea animalelor și vînătoarea*. Agricultură era puțin dezvoltată. Se ocupau și cu *meșteșugurile*; cele mai răspîndite erau: olăria, țesutul și prelucrarea metalelor.

Populațiile migratoare erau organizate în *gînți*. Fiecare gîntă primea anual o bucată de pămînt, pe care membrii săi o foloseau în comun. Gînta avea o conducere proprie, formată din bătrînii cei

O consfătuire la vechii germani.

mai de vază. Mai multe gînți alcătuiau un *trib*. Șefii gînților formau *sfatul bătrînilor*. Rolul principal în trib îl avea *adunarea poporului*, la care participau toți bărbații înarmați. Ei luau hotărîri în problemele cele mai importante. În timp de război, fiecare trib își alegea, dintre războinicii cei mai viteji, un conducător militar.

Cu timpul, în viața populațiilor migratoare s-au produs transformări. Uneltele s-au îmbunătățit, meșteșugurile și prelucrarea metalelor s-au dezvoltat, agricultura a început să se extindă. În cadrul gînților a apărut inegalitatea socială. Unele familii, în primul rînd șefii gînților și conducătorii militari, și-au însușit, treptat, bunuri din proprietatea comună. Ei cultivau ogoare mai întinse, aveau vite mai multe și luau partea cea mai importantă din prăzile de război. Totodată, au început să se deosebească din ce în ce mai mult prin felul lor de viață de ceilalți membri ai tribului. Așa s-a format aristocrația gentilică. Din rîndurile acesteia se alegea *sfatul aristocrației*, care și-a asumat treptat rolul principal în conducerea tribului. Dar în problemele cele mai importante, hotărîrile le lua tot *adunarea poporului*. Dintre membrii aristocrației se alegeau și *regii*. Regele era conducător permanent, ales pe viață. În caz de război, triburile se uneau și formau, tot sub conducerea unui rege, *uniuni de triburi*. De multe ori, după încetarea primejdiei sau la moartea conducătorului, uniunile de triburi se destrămau.

Această formă de organizare, caracteristică perioadei de destrămare a societății primitive, se numește *democrație militară*. În democrația militară, conducerea o aveau regele, *sfatul aristocrației* și *adunarea poporului*. Puterea adunării poporului a fost însă îngrădită treptat de aristocrație și de rege.

ETAPELE MIGRAȚIEI. FORMAREA DE NOI POPOARE

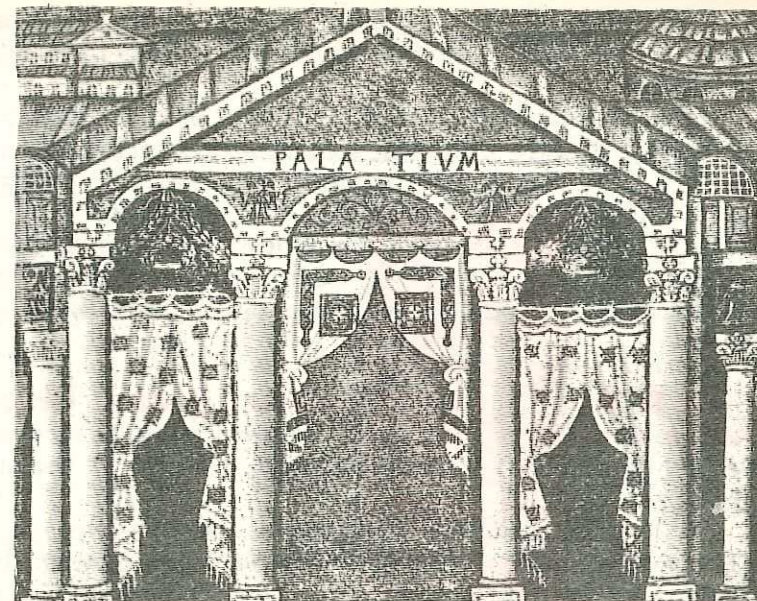
- A. Cum s-au desfășurat migrațiile?
- B. Care au fost urmările marilor migrații?

● **A. Migrațiile s-au desfășurat în mai multe etape.** Prefacerile social-economice din obștile gentilice au determinat începutul migrațiilor. Aristocrația gentilică, dornică să acapareze cât mai multe bunuri, a început să atace imperiile vecine: roman, chinez etc. Migratorii erau atrași de ogoarele roditoare și de bogăția orașelor din provinciile române. Presiunea triburilor germanice asupra granițelor Imperiului Roman, a fost accentuată și de apariția unor populații nomade din Asia. În desfășurarea migrațiilor deosebim două etape: în prima etapă (sec. al III-lea — al V-lea) au atacat Imperiul Roman *goții, hunii, vandalii, francii, anglii și saxonii*. În a doua etapă (sec. al VI-lea—al IX-lea), *slavii, bulgarii, normanzii, maghiarii*.

Goții au fost primul popor germanic care a pătruns în Imperiul Roman, ajungând, pe la mijlocul sec. al III-lea, pînă la Dunăre și Marea Neagră. Ei s-au împărțit în două ramuri: *goții de apus* sau *vizigoții*, care s-au așezat pentru scurt timp în partea de răsărit a cîmpiei muntene, și *goții de răsărit* sau *ostrogoții*, în nordul Mării Negre. Din cauza năvălirii hunilor, vizigoții s-au așezat în Peninsula Balcanică, au trecut în Italia și au jefuit Roma (410), sub conducerea lui *Alaric*, apoi vizigoții s-au așezat în Galia, unde au întemeiat regatul vizigot și s-au extins și în Spania. Ostrogoții au trecut și ei în Peninsula Balcanică, iar mai târziu, în Italia, sub conducerea regelui *Teodoric*.

Hunii s-au stabilit în Pannonia, la apus de Tisa. De aici au pornit, sub conducerea lui *Attila*, numeroase incursiuni asupra Imperiului. Într-o expediție, în Galia, hunii conduși de *Attila* au fost învinși (451). După o ultimă invazie, în Italia, *Attila* moare (453) și statul hunilor se dezmembrează.

Vandalii, popor germanic, s-au așezat înaintea vizigoților în Spania. Împinși de aceștia, *vandalii* au trecut în nordul Africii, întemeind regatul *vandal* (pe teritoriul unde fusese odinioară Cartagina). *Vandalii* au năvălit în Italia și au jefuit cumplit Roma, distrugând numeroase monumente și alte opere de artă. Formarea regatului *vandal* a dat o grea lovitură Imperiului Roman care, pierzînd dominația asupra Mării Mediterane, întâmpină mari greutăți în aprovizionarea cu grîne și alte produse.

Mozaic de la Ravenna;
reprezintă fațada palatului lui Teodoric

În sec. al V-lea, *francii* au ocupat Galia de nord, iar *anglii* și *saxonii* încep cucerirea Britaniei.

Sub presiunea populațiilor migratoare, Imperiul Roman de Apus pierduse, rînd pe rînd, toate teritoriile, rămînînd numai cu Italia. Ultimii împărați romani au părăsit Roma, mutîndu-și capitala la Ravenna.

În anul 476, Roma a fost cucerită de *Odoacru*, șeful unui trib de neam germanic. Astfel încetează existența Imperiului Roman de Apus. Migrațiile au continuat în secolele următoare.

Slavii s-au împărțit în trei grupe mari, după regiunile unde s-au așezat: *slavii apuseni* (între țărmul Mării Baltice, Vistula, Elba și cursul mijlociu al Dunării), *slavii sudici* (în Peninsula Balcanică) și *slavii răsăriteni* (între Nistru, Nipru, Don și cursul superior al fluviului Volga).

După așezarea lor în aceste regiuni, în societatea slavilor s-au produs transformări social-economice care au favorizat crearea unor uniuni de triburi, iar mai târziu a unor state feudale timpurii. La sfîrșitul sec. al VII-lea s-au așezat la sud de Dunăre *bulgarii*, sub conducerea lui *Asparuh*. Ei au fost asimilați de către slavi.

Normanzii (oameni din nord) erau de neam germanic și se împărțeau în trei grupe: *danezii, norvegienii și suedezii*. Ei se ocupau cu vînătoarea, creșterea vitelor și pescuitul. Navigatori neîntrețuți, străbăteau cu mult curaj mările. În expedițiile lor se îndeletniceau cu pirateria, uneori cu negoțul. Erau numiți *vikingi* (regii fiordurilor).

Pe la sfârșitul sec. al VIII-lea, normanzii au ajuns pe coastele Angliei. Au navigat și pe Marea Baltică, înspre răsărit, ajungând pînă în Rusia.

Ungurii (maghiarii), venind dintre Munții Urali și fluviul Volga și împinși de alte populații migratoare, trecînd pe la nord de țara noastră, s-au așezat, sub conducerea lui Arpad, în cîmpia Pannoniei, între Dunăre și Tisa (895). Au făcut numeroase incursiuni în Europa apuseană și Peninsula Balcanică, pînă cînd au suferit o grea înfrîngere în Germania (955). Destrămarea relațiilor gentilice și formarea relațiilor feudale au favorizat crearea unui stat feudal maghiar.

● **B. Formarea de noi popoare și state. Grăbirea procesului de trecere la feudalism.** Migrațiile au contribuit la formarea de noi popoare și au avut importante urmări social-economice și politice.

În Europa apuseană, populațiile migratoare, ca, de exemplu, germanii, au stat la baza formării *poporului german*. În alte regiuni, unde se găsea o populație puternic romanizată, migratorii germani au fost asimilați de aceasta, formînd noi popoare: *italienii, francezii, spaniolii, portughezii*. Acestea sînt popoare romanice. În alte zone geografice, unde romanizarea era mai slabă, localnicii au fost asimilați de noii-veniți (Anglia). În Europa răsăriteană, slavii au stat la baza formării popoarelor rus, ceh, slovac, polonez, sîrb, bulgar. În nordul Dunării, *românii*, mai numeroși și mai avansați din punct de vedere social-economic, au asimilat pe slavii care s-au așezat aici.

Alături de cauzele interne, migrațiile au grăbit destrămarea societății sclavagiste în Imperiul Roman. În același timp, în rîndurile populațiilor migratoare apare proprietatea privată, se accentuează diferențierea socială, se descompune societatea primitivă.

Ca urmare, se dezvoltă proprietatea feudală prin transformarea latifundiilor sclavagiste însușite de aristocrația migratorilor și prin însușirea pămînturilor țăranilor liberi. Împreună cu unii latifundiari locali care rămăseseră pe pămînturile lor, aristocrația barbară a format, treptat, *clasa marilor proprietari de pămînturi (feudalii)*. Ei arendau loturi de pămînt sclavilor eliberați și țăranilor liberi; aceștia erau obligați să muncească gratuit pe pămînturile feudalilor și să dea o parte din produse. Cu timpul, țăranii își pierd libertatea, ei nu mai pot părăsi domeniul pe care muncesc, devenind șerbi.

Așezîndu-se pe teritoriile cucerite, regii barbari și aristocrația militară din jurul lor au creat o serie de state, cunoscute în istorie sub numele de regate romano-barbare: *vizigot, ostrogot, franc*. Unele dintre acestea s-au destrămat în scurt timp, altele, transformîndu-se, au dat naștere unor state puternice.

Astfel, în decurs de secole, s-a dezvoltat lent o nouă societate, cea feudală, în care marii proprietari (*nobilii, boierii*) își subordonau pe țăranii dependenți. Totodată, s-au format noi popoare și au apărut primele state feudale.

Etapile migrațiilor		Regatele barbare			
Sec.	Populații migratoare	Locul stabilirii lor	Durata	Transformări în viața lor social-politică	
al III-lea — al V-lea	vizigoții	Spania	711 Cuceriri de arabi	Destrămarea organizării gentilice. Apariția claselor sociale caracteristice societății feudale : marii proprietari de pămînt sau nobilii feudali și țăranii dependenți. Formarea societății feudale. Regatele romano-barbare.	
	ostrogoții	Italia	552 Cuceriri de bizantini		
	hunii	Pannonia	Se dezmembrează după 453		
	vandalii	Africa de nord	534 Cuceriri de bizantini		
	francii	Galia de nord	Stat durabil		
	anglii și saxonii	Britania	Stat durabil		
al VI-lea — al IX-lea	slavii	apuseni	Țărml M. Baltice, Vistula, Elba, cursul mijlociu al Dunării		State durabile
		sudici	Pen. Balcanică		
		răsăriteni	Între Nistru, Nipru, Don și Volga		
	normanzii	Pen. Scandinavică, Iutlanda	State durabile		
	ungurii	Pannonia	Stat durabil		

Exerciții

- Descrieți, pe baza lecției și a lecturilor, modul de viață și organizarea populațiilor migratoare.
- Cum au contribuit populațiile migratoare la formarea noii societăți?

STATUL FRANC. IMPERIUL CAROLINGIAN. ANGLIA ÎN FEUDALISMUL TIMPURIU (sec. al V-lea — al XI-lea)

- A. Cum s-a format statul franc?
 - B. Cum s-a dezvoltat în continuare statul franc?
 - C. Cum s-a format și dezvoltat Anglia?
 - D. Care a fost situația politică a Angliei în sec. al IX-lea?
 - E. Care au fost urmările cuceririi normande?
- A. Prin unirea triburilor france și întinderea stăpînirii lor asupra Galiei. Triburile francilor s-au așezat în sec. al V-lea în nordul Galiei. Clovis (Chlodovech) (481—511) le-a unit și, pentru a-și consolida puterea, s-a creștinat și a atras de partea sa nobilimea galo-romană. Așezarea francilor în Galia și formarea regatului lor a grăbit destrămarea relațiilor gentilice. Aristocrația se feudalizează, își formează cu sprijinul regelui proprietăți întinse, își însușește pământul țăranilor liberi, silindu-i la dependență.
- După moartea lui Clovis puterea nobilimii a crescut foarte mult. Sub „Regii leneși” ultimii săi urmași, majordomii, înalți dregători, își însușesc treptat întreaga conducere a statului.
- B. Statul franc a devenit în timpul lui Carol cel Mare (768—814) un imperiu întins. Statul franc s-a consolidat în mod deosebit în timpul lui Carol, supranumit cel Mare, pentru activitatea sa politică și militară și pentru protecția acordată culturii.
- El a cucerit nordul Italiei, un ținut la sudul munților Pirinei (Marca Spaniei) și regiunile nord-vestice ale Germaniei locuite de saxoni. Astfel a luat naștere Imperiul Carolingian.

Bătălia de la Hastings între normanzi și anglo-saxoni, reprezentată pe o broderie din sec. al XI-lea, cunoscută sub numele de TAPISERIA DIN BAYEUX (Normandia). Ea redă în 72 de scene cucerirea Angliei de către normanzi.

Călăreți franci înarmați cu lănci și scuturi rotunde

Carol cel Mare, statueta din bronz considerată ca autentică

În anul 800, Papa I-a încoronat pe regele franc pe cînd acesta se afla la Roma, lăsînd să se creadă că astfel a fost restaurat Imperiul Roman de Apus. În realitate, Carol cel Mare a condus un stat feudal timpuriu, a cărui capitală era Aachen (Aix-la-Chapelle). Aici se desfășura anual Adunarea generală, cu prilejul căreia împăratul se consulta cu șefii nobilimii și adopta hotărîri.

Slăbirea autorității statului a condus la încheierea Tratatului de la Verdun (843) prin care cei trei nepoți ai lui Carol cel Mare și-au împărțit Imperiul între ei. Părțile ce au revenit fiecăruia vor constitui baza teritorială a trei state: Franța, Germania și Italia, considerabil slăbite de creșterea puterii nobililor feudali și de repetatele atacuri ale unor noi popoare migratoare.

● C. Statele anglo-saxone s-au unit într-un regat — Anglia. În sec. al V-lea, după retragerea legiunilor romane, în Britania s-au așezat anglii și saxonii. Legăturile cu populația localnică, în parte romanizată, au grăbit destrămarea relațiilor gentilice, formarea claselor sociale și a statului unitar, numit în secolul al X-lea Anglia.

● D. Instaurarea stăpînirii daneze. Cucerirea normandă. Constituirea regatului englez a fost împiedicată de invazia danezilor, care au cucerit regiunile din centrul și nord-estul insulei britanice. Sub Alfred cel Mare (871—899) danezii au fost învinși, dar nu și izgoniți. Sub urmașii acestuia, puterea statului a scăzut în favoarea nobililor. În vremea lui Knut cel Mare (1016—1035) Anglia, Danemarca și Norvegia s-au unit sub sceptrul său. La jumătatea sec.

al XI-lea Anglia a redevenit independentă. În 1066 ducele Normandiei, *Wilhelm*, supranumit *Cuceritorul*, a debarcat în fruntea unei armate puternice. Învingător la *Hastings*, acesta se va încorona rege al Angliei.

● **E. Întărirea procesului de feudalizare.** Cucerirea normandă a favorizat dezvoltarea feudalismului și întărirea puterii regale. *Wilhelm* a confiscat pământurile nobilimii anglo-saxone și, după ce și-a oprit pentru sine o parte importantă, a împărțit restul în feude și le-a dat ostașilor participanți la expediție.

A subordonat pe toți feudații, autorității sale și le-a îngrădit puterea numind în fruntea *comitatelor*, funcționarii săi.

Imperiul Carolingian și regatul englez, după cucerirea normandă, au asigurat consolidarea relațiilor feudale.

Formarea statului franc	<ul style="list-style-type: none"> — Unirea triburilor france în timpul lui Clovis. — Creșterea puterii nobilimii militare care se feudalizează. — Puterea regelui franc decade sub urmașii lui Clovis. Majordomii.
Formarea Imperiului Carolingian	<ul style="list-style-type: none"> — Carol cel Mare cucerește teritorii întinse și creează mărcile. — Încoronarea lui Carol cel Mare ca împărat roman de apus (800). — Organizarea imperiului (comitate, ducate).
Dezmembrarea imperiului	<ul style="list-style-type: none"> — Tratatul din Verdun (848) → Franța, Germania, Italia
Formarea și dezvoltarea regatului anglo-saxon	<ul style="list-style-type: none"> — Anglii și saxonii, triburi germanice, îi supun pe britani. — Se formează mici stătuțe care se unesc în șapte state anglo-saxone. Acestea vor forma un singur stat, Anglia. — Năvălirea danezilor — lupta împotriva lor (sec. IX—XI).
Cucerirea normandă	<ul style="list-style-type: none"> — În 1066 <i>Wilhelm</i>, ducele Normandiei, cucerește Anglia și devine rege. — Se dezvoltă societatea feudală în Anglia. — Consolidarea puterii monarhiei.

Exerciții

- Cum a organizat Carol cel Mare imperiul?
- Care a fost rezultatul luptei anglo-saxonilor împotriva danezilor?
- Cum s-a desfășurat procesul de întărire a relațiilor feudale în Anglia?

5.

IMPERIUL ROMAN DE RĂSĂRIT (sec. IX—XI)

- **A. De ce s-a menținut Imperiul Roman de Răsărit?**
- **B. Prin ce mijloace a încercat Justinian restaurarea vechiului Imperiu Roman?**
- **C. Ce transformări au avut loc în Imperiul Roman de Răsărit?**

După căderea Imperiului Roman de Apus (476), romanitatea s-a menținut în Imperiul Roman de Răsărit și la nordul Dunării pe teritoriul patriei noastre. Imperiul Roman de Răsărit a mai durat aproape o mie de ani, devenind treptat un imperiu greco-bizantin.

● **A. Viața economică înfloritoare a fost principala cauză a menținerii Imperiului Roman de Răsărit.** Imperiul Roman de Răsărit cuprindea *Peninsula Balcanică*, *Asia Mică*, *Siria*, *Egiptul*. Capitala Imperiului, *Constantinopol*, era așezată într-o poziție naturală favorabilă, apărată din trei părți de mare și având posibilitatea unor întinse legături comerciale cu popoarele Asiei, Europei și Africii.

În Imperiul Roman de Răsărit, viața economică era în plină înflorire. Agricultură prospera datorită faptului că marea proprietate lucrată cu sclavi nu luase o extindere prea mare. Continua să predomine munca țărănimii libere și se răspândise colonatul. În orașe se dezvoltau meșteșugurile; un loc important aveau mineritul, prelucrarea aurului și argintului. Țesutul mătăsii era reglementat cu strictețe, împăratul și demnitarii săi aveau dreptul la cele mai frumoase produse de mătase. Negustorii bizantini dețineau supremația în comerțul cu articole de lux.

Din dările pe care le plăteau țărani liberi și populația orașenească, împărații au întreținut armate puternice, au întărit administrația, sporind numărul funcționarilor, au făcut construcții și fortificații pentru apărarea Imperiului.

Poporul, nemulțumit de dările mari, se răscula. Având armate puternice, împărații au înăbușit răscoalele și au respins atacurile populațiilor migratoare. Imperiul Roman de Răsărit era la începutul evului mediu unul dintre cele mai puternice state, în care însă continuau să se mențină vechile relații sclavagiste.

● **B. Prin războaie de cucerire și menținerea relațiilor sclavagiste.** O figură remarcabilă în istoria politică și culturală a Imperiului Roman de Răsărit a fost împăratul *Justinian* (527—565).

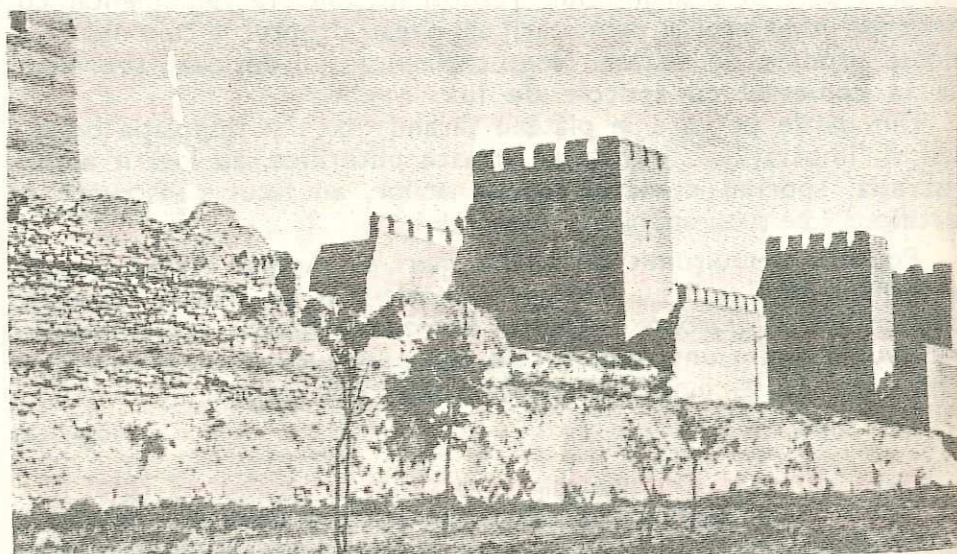
Sub pretextul refacerii unității Imperiului Roman, Justinian a dus o politică de cucerire a noi teritorii. Sub comanda unor generali capabili, armatele lui Justinian au cucerit regatul vandal din nordul Africii; apoi i-au alungat pe vizigoți din sud-estul Spaniei și după lupte lungi și grele au desființat statul ostrogoților din Italia. Marea Mediterană devenise iarăși o „mare internă” a Imperiului Roman, ceea ce îi asigura avântul dezvoltării economice.

Justinian a reintrodus în provinciile recucerite vechile relații sclavagiste. A fost alcătuit *Codul lui Justinian*, care cuprindea legile date de împărații romani și de Justinian. Dar, după prăbușirea Imperiului Roman de Apus, avuseseră loc transformări social-economice, care făceau imposibilă menținerea vechii forme de organizare. Măsurile lui Justinian au provocat nemulțumirea și lupta maselor populare. În capitală, din cauza dărilor mari și a abuzurilor funcționarilor imperiali, s-au produs răscoale puternice, ca răscoala *Nika* (532).

În acest timp, la Dunăre au început atacurile slavilor și avarilor, iar la hotarele din răsărit, în Asia Mică, ale perșilor. Din ordinul lui Justinian s-au construit fortărețe pentru apărarea granițelor. După moartea sa, atacurile popoarelor migratoare s-au întesit. Teritoriile cucerite de Justinian și alte provincii au fost pierdute.

● **C. Formarea societății feudale.** Trecerea la feudalism se face tot mai mult simțită încă din a doua jumătate a sec. al VI-lea. Latifundiarii romani renunță la munca sclavilor, care nu mai este productivă, lucrînd domeniile cu coloni sau dînd pămînt în arendă țăranilor liberi. Împărații permisese slavilor să se așeze în imperiu, în calitate de coloniști, distribuindu-le pămînt pentru agricul-

Constantinopolul era înconjurat de ziduri puternice, construite la începutul sec. al VI-lea, pe o lungime de 70 km, pentru a-l apăra de atacurile năvălitorilor.

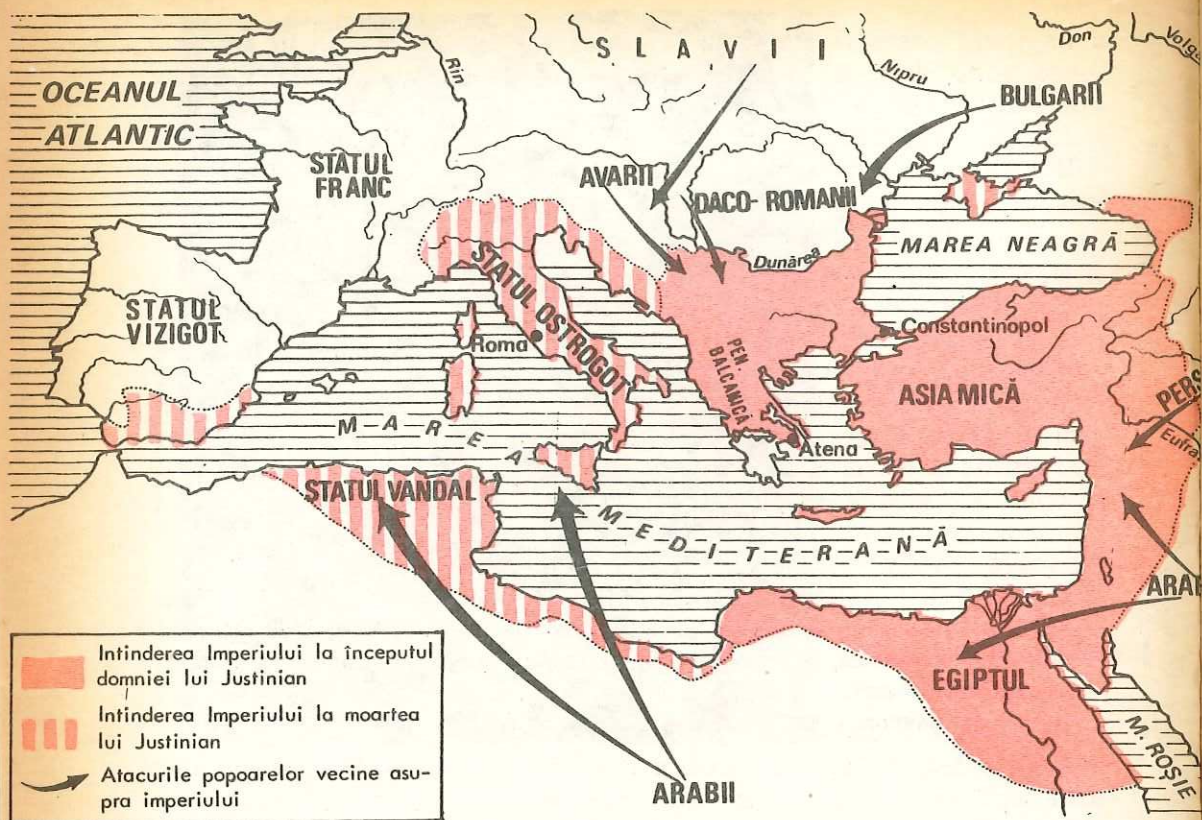
Justinian cu unul dintre curteni (mozaic de la Ravenna)

tură și înrolîndu-i în armată. Astfel, pătura țăranilor liberi s-a întărit și prin colonizarea slavilor.

La începutul sec. al VII-lea (602), slavii au pătruns masiv în Peninsula Balcanică. Prin așezarea lor, Imperiul Roman de Răsărit a fost izolat de romanitatea apuseană. În același timp, Imperiul a pierdut o parte din teritoriile sale în Europa (regiunile dintre Dunăre și Marea Egee, din Italia și Spania), în Asia și în Africa. În aceste condiții, elementul grecesc a căpătat preponderență; limba greacă, vorbită de majoritatea populației, a devenit limba oficială în stat, înlocuind astfel limba latină; capitala a început să se numească *Bizanț* (numele vechii colonii grecești), iar *imperiul* s-a numit *bizantin*.

Datorită deselor războaie, impozitelor grele, abuzurilor de tot felul, mulți țărani liberi sînt transformați în țărani dependenți de către nobilii locali. Pierzîndu-și dreptul de proprietate asupra pămîntului și uneori libertatea personală, țăranii sînt siliți să muncească pentru nobili. În locul relațiilor sclavagiste se instaurează, treptat, și în Imperiul Bizantin, *relațiile feudale*.

În sec. al IX-lea—al XI-lea, Imperiul se reface și recucerește teritoriile din Peninsula Balcanică. Granița se restabilește la Dunăre. În acest timp, turcii selgiucizi (popor venit din Asia centrală) amenințau tot mai mult Imperiul.

Imperiul Bizantin

Imperiul Bizantin a fost centrul politic, economic și cultural prin care s-a menținut romanitatea în răsăritul Europei. Constantinopolul (Noua Romă, cum i se spunea) era port și centru comercial, unde veneau negustori cu mărfuri din țările Asiei, Africii și Europei, iar meșteșugarii bizantini uimeau lumea cu măiestria lor. Imperiul Bizantin avea legături politice și încheia tratate cu multe popoare și state.

Prin Bizanț s-a transmis noilor popoare care s-au format în apusul și răsăritul Europei cultura antichității, care va sta la baza culturii lumii moderne.

Exerciții

- De ce nu mai era posibilă întoarcerea la vechea societate pe teritoriul Imperiului Roman de Apus?
- Cum s-a format societatea feudală în Imperiul Bizantin?

Cauzele menținerii Imperiului Roman de Răsărit

- Situația economică înfloritoare.
- Imperiul era bine administrat.
- Împăratul dispunea de o armată puternică.

Imperiul Roman de Răsărit în timpul lui Justinian (527—565)

- Încercarea lui Justinian de refacere a unității Imperiului prin cuceriri.
- Răscoala Nika (532).
- Atacurile popoarelor migratoare la granițele Imperiului (slavii).

Formarea orînduirii feudale în Imperiul Bizantin

- Menținerea păturii țărănimii libere.
- Țăranii liberi sînt treptat transformați în țărani dependenți.

Rolul Imperiului Bizantin în societatea medievală

- Economic (înflorirea meșteșugurilor, comerțului).
- Politic: legături politice cu multe țări și popoare.
- Cultura bizantină a avut o influență puternică asupra popoarelor din jurul Mării Mediterane.
- Contribuție importantă în menținerea societății romanității în răsăritul Europei.

FORMAREA POPORULUI ROMÂN ȘI A LIMBII ROMÂNE. PRIMELE FORMAȚIUNI STATALE

- A. Cum s-a menținut romanitatea la nordul Dunării?
- B. Ce forme de organizare a avut poporul român la începutul feudalismului?

● A. Poporul român continuator al romanității răsărite-ne. Victoria romanilor asupra dacilor a deschis o perioadă lungă de conviețuire, în care s-a accentuat împletirea civilizației dace și romane.

În timpul stăpînirii romane, geto-dacii s-au romanizat. Ei și-au însușit cultura romană, credințele și obiceiurile romane. Limba latină s-a impus ca mijloc de comunicare cu autoritățile romane, precum și între coloniștii aduși din diferite provincii ale Imperiului și populația autohtonă.

Procesul romanizării nu s-a exercitat numai asupra Daciei romane, ci pe întregul teritoriu locuit de geto-daci, cuprinzînd deci și pe dacii liberi. El a fost favorizat de faptul că influența civilizației romane pătrunsesse la geto-daci cu mult înainte de cucerirea romană. Legăturile economice și culturale între daco-geți și lumea romană sînt atestate prin numărul mare al monedelor romane din perioada anterioară cuceririi Daciei și prin unele inscripții care dovedesc că alfabetul latin era cunoscut și folosit în Dacia preromană. Existau astfel condiții pentru dezvoltarea, după 106, a procesului romanizării pe întregul teritoriu al vechii Dacii, ceea ce a asigurat caracterul unitar al poporului român și al limbii române.

După retragerea administrației romane, populația daco-romană și-a continuat neîntrerupt viața pe pămîntul Daciei. Procesul de formare a poporului român și a limbii române, început în timpul stăpînirii romane, s-a desfășurat și după 271. El a cuprins întregul teritoriu al vechii Dacii și s-a încheiat în sec. al VII-lea.

Continuitatea populației daco-romane este dovedită de descoperirile arheologice de pe teritoriul țării noastre, care au scos la iveală urme de așezări, cetăți, morminte, inscripții latine, monede romane etc. Păstrarea unor denumiri dace de râuri, ca: Olt, Mureș, Someș etc. care au trecut în limba latină, vorbită de daco-romani și apoi în limba română, constituie de asemenea o dovadă că populația daco-romană a rămas pe loc.

Un rol important în menținerea și întărirea romanității în nordul Dunării l-au avut legăturile între daco-romani și populațiile romanizate din sudul Dunării, în primul rînd tracii. Aceste legături erau înlesnite de faptul că, între sec. al IV-lea și al VI-lea, Imperiul

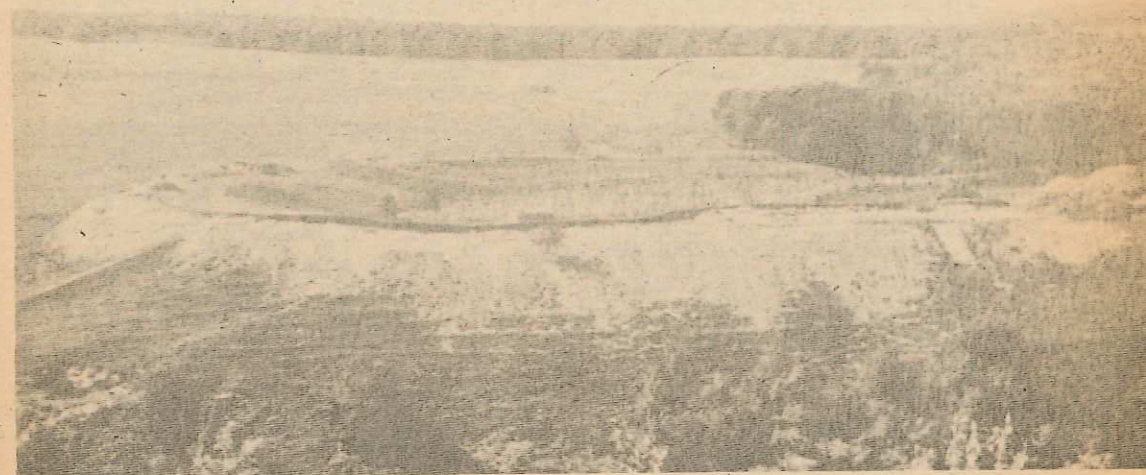
Roman de Răsărit a restabilit și menținut stăpînirea asupra orașelor dunărene Drobeta-Turnu-Severin, Sucidava (Celei, la Gura Oltului) etc. Dobrogea a continuat să facă parte din Imperiul Roman de Răsărit, pînă la începutul sec. al VII-lea, cunoscînd o perioadă de înflorire economică și culturală. În orașele Histria, Tomis, Callatis se găseau terme, bazilici, portice, străzi pavate, canalizări etc. La Constanța (Tomis) au fost descoperite resturile unei clădiri mari pavate cu mozaic, datînd din sec. al IV-lea.

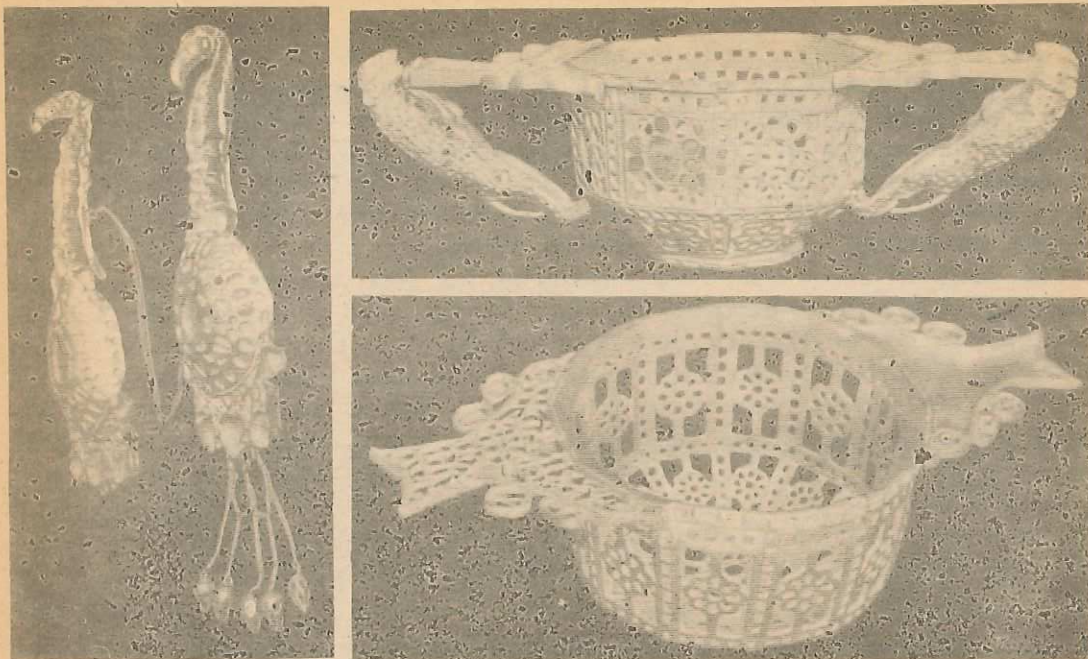
În sec. al IV-lea—al V-lea, așezările au fost locuite de o populație localnică numeroasă. În timpul lui Justinian se întreprind expediții în nordul Dunării, se refac castrarele de la Drobeta, Sucidava etc. Monedele lui Justinian circulă pînă în zona Subcarpaților.

După retragerea romană au pătruns pe rînd în Dacia numeroase populații migratoare: goții, hunii, gepizii, avarii. Migratorii au lăsat puține urme în viața localnicilor, care au rămas totdeauna pe loc, îndeletnicindu-se cu agricultura, creșterea vitelor și meșteșugurile. Erau constrînși să dea acestora dări în natură și uneori să presteze diferite munci în folosul aristocrației militare a migratorilor.

În a doua jumătate a sec. al VI-lea au pătruns, în anumite zone, pe teritoriul țării noastre, slavii; pătrunderea lor în număr mai mare se produce abia în secolul al VII-lea. La venirea lor, structura romanică a poporului român și a limbii române era formată. Slavii se aflau în perioada de destrămare a societății primitive și de trecere la feudalism. O parte din slavi a rămas pe teritoriul țării noastre. Alții au trecut în sudul Dunării, cînd bizantinii au pierdut stăpînirea asupra teritoriului dintre Dunăre și Balcani. Acești slavi, care s-au așezat în număr mare în Balcani, au reușit să asimileze populația de acolo.

Urmele cetății de la Dăbica

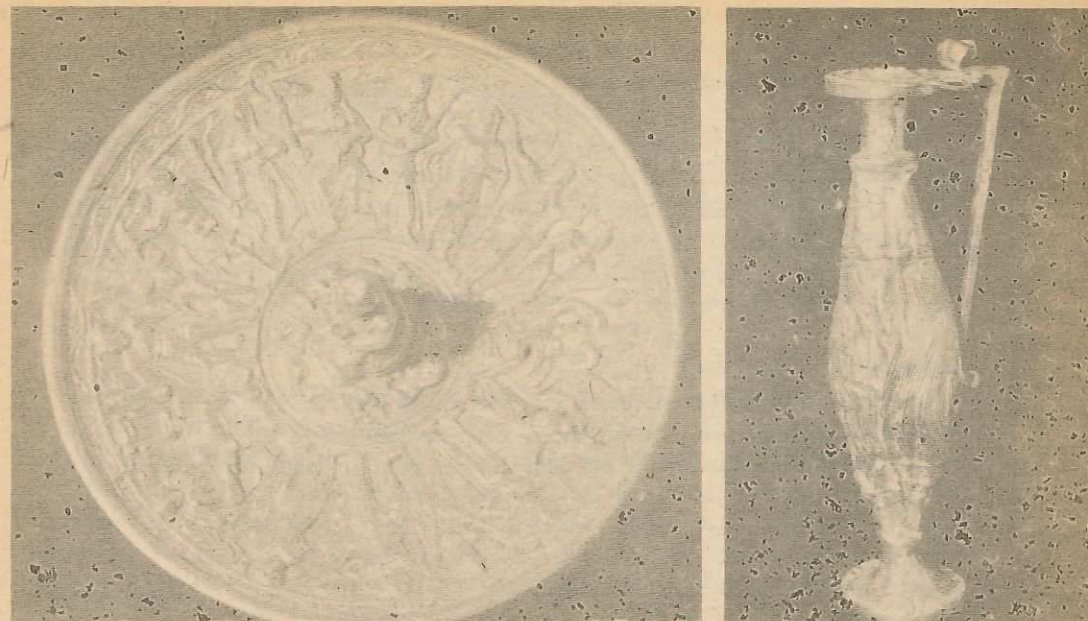

Piese din tezaurul de la Pietroasa (jud. Buzău), cunoscut sub numele de

În timpul conviețuirii lor cu românii, care erau mai numeroși și aveau o civilizație superioară, slavii din nordul Dunării au fost asimilați. Ei au exercitat anumite influențe asupra localnicilor în domeniul culturii materiale și spirituale, al limbii și al organizării social-politice. Dar elementul slav nu a modificat nici caracterul romanic al poporului român, nici structura romanică a limbii. Limba latină, vorbită de localnici, s-a îmbogățit cu cuvinte noi, împrumutate de la slavi. Aceste cuvinte arată nume de persoane, ape, munți, așezări, însușiri, ocupații etc. Dar fondul principal de cuvinte, adică acele cuvinte care exprimă noțiuni de bază și sînt folosite cel mai des în limba noastră, este de origine latină. Limba română este deci o limbă romanică, la fel ca și limba franceză, italiană, spaniolă, portugheză.

Pe baza faptelor istorice se poate afirma că poporul nostru s-a plămădit de-a lungul mileniilor în spațiul carpato-danubiano-pontic. În cele mai grele timpuri înaintașii nu și-au părăsit pămîntul unde s-au născut, ci au rămas neclintii pe aceste meleaguri, apărîndu-și dreptul la existență liberă. Originea daco-romană și continuitatea existenței pe aceste meleaguri constituie caracteristici fundamentale ale poporului român.

● **B. Cnezatele și voievodatele — formațiuni politice românești cu caracter feudal.** În timpul perindării populațiilor migratoare, localnicii trăiau organizați în obști sătești. Membrii unei obști sătești stăpîneau în comun fînețele, pășunile, pădurile și

„Cloșca cu pui de aur“

apele. Terenul arabil era împărțit în loturi care se dădeau în folosință.

Uneori, obștile formau unități mai mari — *romanii populare*. Acestea aveau organizare economică, social-politică și culturală, care continua organizarea administrativ-politică romană după părăsirea Daciei. Treptat, poporul român a trecut la formarea de cnezate și voievodate, formațiuni politice cu caracter feudal timpuriu.

Paralel cu desfășurarea procesului de formare a poporului român și a limbii române, în regiunile carpato-dunărene-pontice au avut loc transformări importante în viața social-economică și politică. S-au format relațiile feudale, s-au cristalizat clasele sociale: *feudalii* (boierii) și *țărani dependenti*.

Izvoarele istorice menționează de la sfîrșitul sec. al IX-lea voievodate și cnezate pe întreg teritoriul țării noastre. În Transilvania, voievodatul condus de *Menuorut* (pe Crișuri), cu centrul la *Biha-rea*, cel al lui *Gelu* (la izvoarele Someșurilor), cu centrul la *Dăbica* (județul Cluj) și în Banat voievodatul lui *Glad*, cu centrul la *Cuvin*. În prima jumătate a sec. al XI-lea, izvoarele atestă existența a două mari voievodate. În Transilvania, unul cu centrul la *Bălgrad* (Alba-Iulia), și în Banat, voievodatul lui *Ahtum*. În sudul Carpaților sînt cunoscute, dintr-un document, la mijlocul sec. al XIII-lea, voievodatele lui *Litovoi* (pe Jiu), *Seneslau* (pe Argeș) și cnezatele lui *Ioan* și *Farcaș* (în Oltenia).

O inscripție din Dobrogea, datînd din anul 943, pomenește pe „Jupan Dimitrie”. Din filele unor cronici străine aflăm că formațiuni politice cu caracter feudal au existat și în Moldova.

Procesul formării poporului român a fost unitar și s-a desfășurat în zona Carpaților, a Dunării și Mării Negre pînă în nordul Daciei străvechi. O dată cu cnezatele și voievodatele au apărut condiții mai prielnice pentru dezvoltarea economică și politică a societății. Ele au avut un rol important în lupta pentru apărarea independenței împotriva tendințelor de expansiune ale statelor feudale vecine.

Exerciții

- Cum s-au format poporul român și limba română?
- Ce știți despre continuitatea daco-romanilor?
- Unde s-au constituit primele formațiuni politice?

- Romanizarea geto-dacilor. Formarea poporului român și a limbii române.
- Continuitatea daco-romanilor pe teritoriul țării noastre, după părăsirea Daciei (271). Menținerea legăturilor cu Imperiul Roman de Răsărit și cu populația romanizată de la sudul Dunării. Dobrogea rămîne provincie romană pînă la sfîrșitul sec. al VII-lea.
- Asimilarea migratorilor.

Primele formațiuni politice pe teritoriul patriei noastre (sfîrșitul sec. al IX-lea—mijlocul sec. al XIII-lea)

conduse de

Menumorut
Gelu
Glad
Voievodatul cu centrul la Bălgrad
Voievodatul lui Ahtum
Litovoi
Seneslau
Ioan
Farcaș
Jupan Dimitrie — Dobrogea

7.

RUSIA KIEVEANĂ

- A. Care au fost începuturile statului rus?
- B. De ce a decăzut Rusia kieveană?

● A. **Formarea Rusiei kievene.** Slavii răsăriteni (rușii) erau răspîndiți de-a lungul fluviilor Nipru și Don, pe țărmul lacului Ilmen și pe cursul superior al fluviului Volga. Ei trăiau în triburi, unde puterea a fost treptat preluată de cnezii, sprijiniți de cetele lor militare (drujina). Se ocupau cu agricultura, creșterea vitelor, vînătoarea și pescuitul. Erau meșteșugari pricepuți, mai ales în prelucrarea metalelor. Datorită drumului comercial care pornea de la Marea Baltică, Scandinavia și cobora pe Nipru pînă la Marea Neagră și Constantinopol, negoțul s-a dezvoltat de timpuriu. Era numit „drumul de la varegi la greci”, fiindcă era folosit de normanzi, numiți și varegi (luptători), în legăturile lor comerciale cu Imperiul Bizantin. De-a lungul acestui drum s-au format numeroase așezări, centre meșteșugărești și comerciale, care au devenit apoi orașe înfloritoare, ca Novgorod, Kiev.

Dezvoltarea economică a contribuit la destrămarea relațiilor gentilice. În sînul triburilor s-au constituit treptat cele două clase sociale ale societății feudale: boierii și țărani dependenti.

În formarea statului, la slavii răsăriteni se deosebesc mai multe etape. În sec. al IX-lea existau stătulețe cu caracter feudal, numite cnezate. Cele mai însemnate cnezate s-au dezvoltat în jurul orașelor Kiev (pe Nipru) și Novgorod (pe malul lacului Ilmen). Prin unirea celor două cnezate ale Kievului și Novgorodului, sub conducerea lui Oleg (878—912), cnezul Novgorodului, s-a format statul rus, cunoscut în istorie sub numele de Rusia kieveană.

În timpul lui Oleg au fost supuse triburile slave din dreapta și din stînga Niprului, care plăteau cnezului tribut în natură. Capitala a fost stabilită la Kiev. Comerțul a cunoscut o vie activitate; s-au încheiat tratate comerciale cu Bizanțul, care favorizau pe negustorii ruși.

Statul kievean a ajuns curînd la o mare înflorire. Creștinarea rușilor, la sfîrșitul sec. al X-lea, a contribuit la întărirea relațiilor feudale. Cu sprijinul puterii de stat și al Bisericii, marii feudali au supus majoritatea țăranilor transformîndu-i în țărani dependenti.

Creșterea treptată a puterii boierilor a avut ca urmare slăbirea statului kievean. El s-a refăcut, cunoscînd o perioadă de mare înflorire, în timpul domniei lui Iaroslav cel Înțelept (1019—1054). Acesta s-a preocupat de organizarea și consolidarea statului. A pus să se alcătuiască un cod de legi numit „Pravila rusă”, care atestă exis-

lența proprietății feudale, a claselor sociale caracteristice feudalismului și îi apăra pe cei din jurul cnezului, care se bucurau de privilegii.

În timpul lui Iaroslav, Kievul a devenit un oraș prosper, cu o însemnată cultură, centrul unui comerț înfloritor. Au fost stabilite legături comerciale și politice cu Țările Scandinave, Polonia, Bizanțul, Germania, Anglia și Franța.

● **B. Creșterea puterii marilor feudali și atacurile cumanilor.** După moartea lui Iaroslav, statul rus a început să slăbească treptat. La moartea fiecărui cnez, urmașii săi împărțeau statul ca pe o moșie — așa cum se întâmplase și în Europa apuseană. S-a ajuns astfel la divizarea politică a statului. În aceste condiții, marii proprietari feudali au devenit independenți pe domeniile lor. Ei și-au organizat cete de oșteni, luptându-se pentru însușirea pământurilor sau pentru domnie. La începutul sec. al XII-lea este restabilită, pentru scurtă vreme, unitatea statului kievean. Curînd se dezmembrează din nou, ridicîndu-se ca state puternice noi cnezate. Cnezatele rusești erau continuu atacate de cumani, popor de origine turcică, ce se așezau în sudul Rusiei.

Slavii de răsărit, numiți și ruși, au format în sec. al IX-lea un stat cu capitala la Kiev. Rusia kieveană a avut un rol important în viața politică și culturală a Europei răsăritene.

În secolul al XII-lea, Rusia kieveană era dezmembrată în mai multe cnezate. Întărirea puterii marilor proprietari feudali, luptele interne și atacurile cumanilor au fost cauzele principale ale dezmembrării-sale.

Exerciții

- Care au fost condițiile formării și dezvoltării statului kievean?
- Ce urmări a avut dezvoltarea feudalismului în Rusia kieveană?

Formarea societății feudale	<ul style="list-style-type: none"> — Dezvoltarea economică — Formarea claselor sociale (boierii și țărăni dependenti) — Primele cnezate cu caracter feudal (Kiev și Novgorod) 		
Formarea Rusiei kievene	<ul style="list-style-type: none"> — Unirea Kievului cu Novgorodul — formarea statului kievean — Întărirea relațiilor feudale — Organizarea și consolidarea statului în timpul lui Iaroslav (1019—1054) — Kievul — centru comercial și politic înfloritor — Dezmembrarea statului datorită <table style="display: inline-table; vertical-align: middle; margin-left: 10px;"> <tr> <td style="font-size: 2em; vertical-align: middle;">{</td> <td style="padding-left: 5px;"> <ul style="list-style-type: none"> — creșterii puterii marilor feudali — luptelor interne — atacurilor cumanilor </td> </tr> </table> 	{	<ul style="list-style-type: none"> — creșterii puterii marilor feudali — luptelor interne — atacurilor cumanilor
{	<ul style="list-style-type: none"> — creșterii puterii marilor feudali — luptelor interne — atacurilor cumanilor 		

ARABII

- **A. Care era vechea organizare a arabilor?**
- **B. Ce rol a avut islamismul în viața poporului arab?**
- **C. Cum s-a dezvoltat califatul arab?**
- **D. Prin ce s-a caracterizat societatea arabă după cuceriri?**

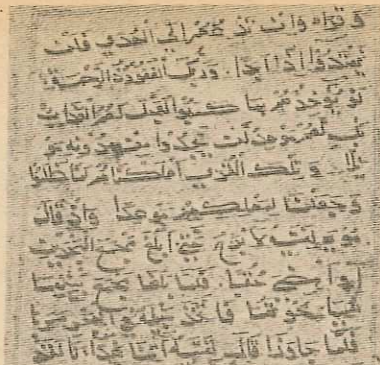
Peninsula Arabiei, așezată în partea de sud-vest a Asiei, este un imens podiș deșert, pe care rătăceau cu turmele lor triburile nomade ale arabilor. Singura regiune mai fertilă este fișia de pământ care se întinde de-a lungul coastei de apus, pe țărmul stîncos al Mării Roșii. Acolo se găseau, pe la începutul sec. al VII-lea, cele două orașe care au jucat un rol important în istoria arabilor: Mecca, bogat centru comercial, și Yathreb (Medina), centru agricol.

● **A. Societatea arabă se găsea în perioada de destrămarea a relațiilor gentilice.** Arabii trăiau împărțiți în triburi, conduse de șeici sau emiri. În triburi predominau relațiile gentilice; membrii unui trib stăpîneau în comun turmele de vite, pășunile, ogoarele.

Cei din nord se ocupau cu păstoritul și erau nomazi. Ei aveau turme de cămile, oi, capre și herghelii de cai. Cei din sud se ocupau cu agricultura și știau să folosească irigațiile, pentru a face ogoarele mai fertile. Ei obțineau venituri importante din comerț. Străbătînd deșertul, caravanele duceau spre Siria și Mesopotamia curmale, mirodenii, pietre prețioase din India, mătăsuri din China, și aduceau pînzeturi, arme, grîne și produsele meșteșugarilor bizantini. Centrul acestui comerț era Mecca, centru religios al arabilor.

În sec. al VI-lea se formează, în sînul triburilor arabe, o pătură de oameni bogați, cu turme numeroase, care obțin cîștiguri mari din comerț. Ei îi subordonează pe membrii săraci ai tribului și încep să folosească și munca sclavilor, cumpărați sau proveniți din prizonierii de război. Treptat, relațiile gentilice se destramă, se produce o diferențiere socială. Pe măsură ce aceasta se accentua, interesele aristocrației tribale cereau unificarea triburilor arabe în cadrul unui stat.

● **B. Islamismul a contribuit la unificarea triburilor arabe.** Mahomed (570—632) (în arabă înseamnă cel laudat) a propovăduit arabilor islamismul, credința într-o singură divinitate, numită Allah, înlăturînd credințele în vechii zei, care mențineau triburile arabe dezbinat. Credincioșii, spunea el, trebuie să fie supuși voinței lui Allah (islam = supunere), care hotărăște dinainte soarta fiecărui

Pagină din Coran

om. Ei sînt datori să lupte cu sabia pentru răspîndirea islamismului. La început, predicile lui Mahomed au fost primite cu ostilitate de aristocrația din Mecca. Însoțit de un număr mic de discipoli, între care erau mulți membri ai familiei sale, Mahomed a fugit de teama dușmanilor săi în orașul Yathreb, unde a continuat să-și predice învățăturile. Se spune că credincioșii săi (musulmanii) le notau, alcătuiind *Coranul* (cartea).

Fuga (*Hegira*) lui Mahomed de la Mecca la Yathreb a avut loc în anul 622. De la această dată, musulmanii încep numărătoarea anilor. Yathreb și-a luat numele de Medina-al-Nabi (orașul profetului).

Mahomed a reușit să atragă mulți credincioși de partea sa. El și-a organizat o armată, cu care a cucerit în anul 630 Mecca. Trep-tat, clasa dominantă și-a însușit noua religie, care propovăduia supunerea, consfințea sclavia și justifica cucerirea de noi teritorii. Mahomed a supus cele mai multe triburi arabe și le-a convertit la islamism. Noua religie a favorizat formarea *statului unificat arab* cu capitala la Mecca.

● **C. Expansiunea arabă în Africa, Asia, Europa.** După moartea lui Mahomed (632), statul arab a fost condus de *califi* (locuitorii ai profetului), care erau în același timp șefi religioși și politici.

În scurt timp arabii au ocupat Siria, Mesopotamia, Egiptul și Persia, formînd *Marele califat arab*. Victoriile fulgerătoare ale arabilor dovedeau forța statului unificat arab. Ele se datorau însă în mare parte și slăbirii celor două imperii din răsărit, Bizanțul și Persia.

După primii califi, aleși dintre prietenii apropiați ai lui Mahomed, a ajuns la tron *dinastia Omeiazilor* (661—750). În timpul Omeiazilor, califatul arab s-a întins în Asia Centrală pînă la hotarele Indiei și ale Chinei, iar în Asia Mică a supus noi provincii bizantine. Arabii au atacat cu o flotă puternică și Constantinopolul, dar după două încercări nereușite au renunțat. Spre vest au cucerit

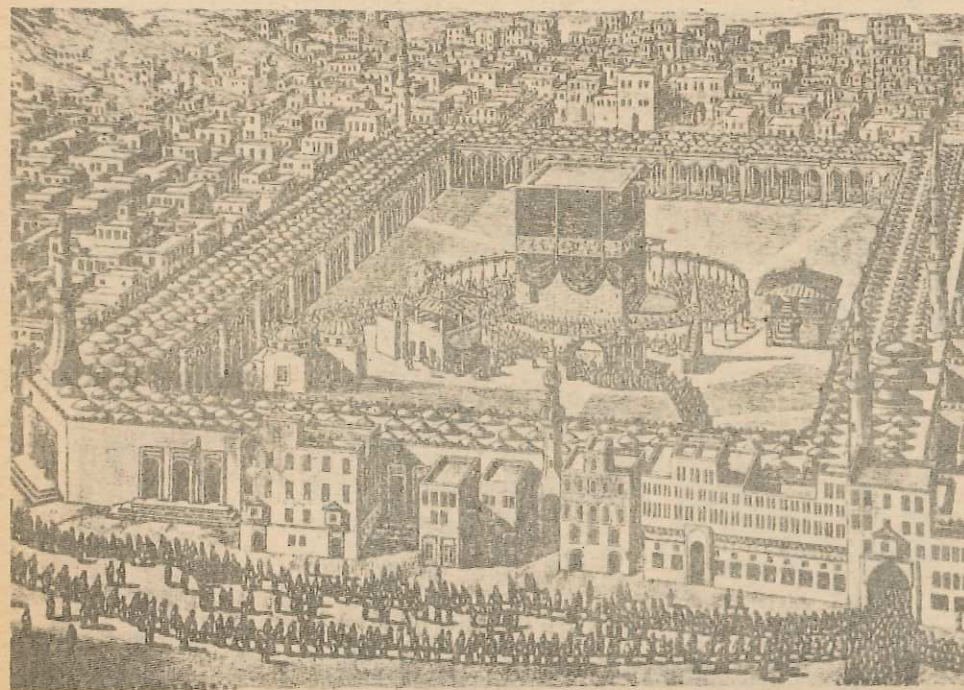
Africa de nord și au trecut în Spania sub conducerea unui șef numit *Tarik*, al cărui nume îl poartă strîmtoarea *Gibraltar* (Gib-al-Tarik = Muntele lui Tarik). În Spania au supus regatul vizigoților și apoi s-au îndreptat peste Pirinei, spre Galia. Aici însă expansiunea lor a fost oprită de franci, conduși de Carol Martel, care i-au învins în lupta de la *Poitiers* (732).

Războaiele de cucerire îi îmbogățiseră pe aristocrați, care își consolidaseră puterea. Masele erau nemulțumite și se răsculau adesea. Profitînd de aceste frămîntări, aristocrații din Persia și Mesopotamia s-au unit și au răsturnat dinastia Omeiazilor. S-a instaurat *dinastia Abbasizilor* (750—1258). Unii dintre Omeiazi cu partizanii lor s-au refugiat în Spania și au format un califat separat, cu capitala la *Cordoba*.

● **D. O viață economică înfloritoare. Consolidarea societății feudale.** Arabii au fost agricultori pricepuți. Ei au învățat de la egipteni și de la locuitorii Mesopotamiei să construiască rețele de canale pentru irigație, reușind să obțină producții bogate de cereale, legume, fructe și flori chiar pe pămînturile uscate.

În construirea canalelor de irigație, inginerii arabi au ținut seama de condițiile specifice fiecărei regiuni și de experiența localnicilor. În Egipt s-au făcut rezervoare și canale pentru păstrarea și repartizarea apei rezultate din revărsările Nilului; în Mesopotamia au construit canale între Eufrat și Tigru; în Spania au lăsat în conținuare locuitorilor dreptul de a supraveghea distribuția apei pe

Templul Kaaba din Mecca

ogoare prin canalele existente din vechime pe care ei le-au îmbunătățit. Arabii au răspândit cultura unor plante în zone foarte îndepărtate de locul lor de origine, adică le-au aclimatizat: orezul, trestia-de-zahăr, bumbacul, lămâiul, portocalul, precum și multe legume și flori.

În orașele califatului arab s-au dezvoltat mult meșteșugurile și comerțul. Erau vestiți pentru armurile, armele, bijuteriile și alte obiecte de metal lucrate artistic, prelucrarea pieilor (marochin vine de la orașul Maroc, cunoscut pentru atelierele de pielărie), a țesăturilor (mosselina, de la orașul Mossul), a stofelor și covoarelor de lână. Ei au perfecționat fabricarea sticlei și a hîrtiei, pe care au împrumutat-o de la chinezi. Arabii au făcut un întins comerț pe mare și pe uscat. Străbătînd Asia și Europa, ajungînd de la Pirinei pînă la centrul Africii, ei au făcut legătura între Orient și Occident și au deschis noi drumuri comerciale. Orașele lor au devenit centrele unei civilizații strălucite, focare de cultură.

În perioada care a urmat cuceririlor, în califatul arab s-a consolidat societatea feudală. Clasa feudalilor s-a format prin contopirea marilor proprietari locali cu cuceritorii arabi (aristocrația tribală, războinicii, slujbașii). Țăranii dependenți cuprindeau în special elemente din rîndul localnicilor (sclavi, coloni, mici proprietari aser-viți).

Masele populare, crunt asuprite, se răsculau. În sec. al IX-lea—al X-lea, răscoalele s-au înmulțit. La acestea luau parte țăranii dependenți, sclavii negri, care erau folosiți la canalele de irigație, și oamenii săraci de la orașe.

Răscoalele maselor populare, tendința marilor feudali de a deveni independenți, întinderea mare a califatului, alcătuit din popu-

Negustorii arabi străbăteau distanțe foarte mari, transportînd mărfurile pe cămile

lații diferite, au contribuit la decăderea și dezmembrarea sa. În sec. al X-lea, lumea arabă era împărțită în trei califate: cel din Bagdad, cel din Cordoba și cel din Egipt, cu capitala la Cairo. Aceste state continuă să se fărîmițeze și își pierd pe rînd independența, fiind cucerite de alte popoare.

La începutul sec. al VII-lea, arabii au format la hotarele răsăritene ale Imperiului Bizantin un stat, care, datorită războaielor de cucerire pe care le-a purtat, a devenit în scurt timp un imperiu imens. Marele califat arab își întindea stăpînirea de la Oceanul Atlantic pînă în India și China. Arabii au imprimat un puternic avînt agriculturii, meșteșugurilor, tehnicii și comerțului.

Exerciții

- Prin ce se caracteriza vechea organizare a arabilor?
- Ce importanță a avut unificarea triburilor arabe?
- Ce realizări au avut arabii în viața economică?

Unificarea triburilor arabe	<ul style="list-style-type: none"> — Apariția islamismului. — Mohamed începe unificarea triburilor arabe.
Marele califat arab — stat format prin cuceriri	<ul style="list-style-type: none"> — Cuprindea Siria, Mesopotamia, Egiptul, Persia, o parte din Asia Mică și Asia Centrală, nordul Africii, Spania. — Dinastia Omeiazilor (661—750) — Dinastia Abbasizilor (750—1258) — Dezvoltarea economică: agricultura, meșteșugurile, comerțul. — Consolidarea societății feudale. — Dezmembrarea califatului arab
	<ul style="list-style-type: none"> — Bagdad — Cordoba — Cairo

CULTURA ÎN SOCIETATEA MEDIEVALĂ TIMPURIE

- A. Prin ce s-a caracterizat cultura în feudalismul timpuriu?
- B. În ce domenii s-a manifestat?

● A. **Cultura avea caracter feudalo-bisericesc.** La începutul feudalismului, cultura era într-o perioadă de regres. În urma migrațiilor, majoritatea orașelor romane din apusul Europei, centre ale vieții culturale, au decăzut și o dată cu ele s-au distrus multe opere ale culturii antice (monumente, scrieri, biblioteci etc.). Simțind nevoia pregătirii clerului, Biserica a preluat unele elemente din cultura antică și le-a adaptat cerințelor sale.

Într-o perioadă de intense frământări, de transformări social-economice și politice se formează *cultura feudală*. Biserica avea supremația asupra manifestărilor culturii, care se concretizau, la începutul feudalismului, în școli pe lângă mănăstiri, în scrieri cu caracter religios. Primele scrieri tratau probleme de teologie, viețile sfinților, iar mai târziu s-au scris anale și cronicile. De asemenea, în mănăstiri se copiau manuscrise antice. Limba folosită în aceste scrieri era latina în apusul și centrul Europei, greaca în Imperiul Bizantin, slavona în estul și sud-estul Europei. În aceste condiții, cultura avea un caracter *feudalo-bisericesc*. Paralel se dezvoltă și *creația populară*, reprezentată prin cîntece, povestiri, satire etc. Ea se manifesta pe cale orală, în limba vorbită de popor.

● B. **Centre de cultură.** Într-o perioadă cînd regii și nobilii se ocupau mai des cu războaiele, puțini oameni știau carte și proveneau din rîndul clericilor. Primele școli au apărut pe lângă mănăstiri. Pe măsură ce societatea se feudaliza, era nevoie de slujbași la cancelariile regilor și în administrație. De aceea, încă din sec. al VIII-lea, se creează centre de cultură pe lângă reședințele regale. Acestea aveau mai ales un caracter practic și laic. La curtea lui Carol cel Mare s-a creat *Academia palatină*, condusă de învățatul Alcuin, unde își desfășurau activitatea și învățați din alte țări. De asemenea, s-a perfecționat scrierea, așa-numita scriere carolingiană, care avea la bază alfabetul latin.

Școli s-au înființat și în alte state (Imperiul Romano-German, Rusia kieveană, Polonia, Cehia etc.).

● B. **Creațiile culturale.** La începutul feudalismului știința avea un nivel inferior față de antichitate. Dacă în apusul Europei științele naturii nu progresau, în schimb arabii au făcut importante

Biserica San Vitale din Ravenna, construită în stil bizantin, este împodobită în interior cu splendide mozaicuri

Miniatură pe un manuscris din sec. al IX-lea care reprezintă duci și conți

descoperiri în medicină, chimie, matematică, astronomie. Totodată, ei au contribuit la răspîndirea unor cunoștințe științifice în Europa, pe care le-au luat de la indieni (cifrele arabe), chinezi (praful de pușcă, hîrtia).

În Bizanț s-au dezvoltat matematica, astronomia, medicina, istoria, dreptul. În contact cu cultura bizantină și arabă s-au înregistrat unele succese și în dezvoltarea științei europene. Astfel, apar în sudul Italiei și al Franței școli de medicină, unde profesau și învățați arabi.

● C. **Arta.** Cele mai de seamă realizări artistice din apusul Europei aparțin artei carolingiene: *miniaturi* viu colorate și deosebit de frumoase care împodobeau cărțile copiate în mănăstiri, palate și biserici decorate cu fresce și mozaicuri, cum era *Capela din Aachen*, precum și obiecte din aur și argint lucrate cu multă măiestrie.

În Bizanț a înflorit un stil arhitectural — *stilul bizantin*, caracterizat prin arcuri sprijinite pe coloane și cupolă rotundă. Cele mai reprezentative monumente sînt biserica *Sf. Sofia* (transformată în moschee de către turci) și *San Vitale* din Ravenna. Împodobite cu mozaicuri care reprezintă motive florale și geometrice și scene religioase sau din ceremonialul curții imperiale (*San Vitale*), uimesc prin coloritul, măiestria și finețea execuției.

Și la arabi s-a creat în arhitectură un stil propriu, caracterizat prin bolta cu cupolă rotundă, arcuri în formă de potcoavă împodobite cu sculpturi dantelate, numite *arabescuri*. În acest stil au fost construite *moscheea din Cordoba* și *palatul Alhambra din Granada*. Palatele aveau curți interioare, parcuri și fîntîni cu jocuri de apă.

În China s-au construit temple, palate, porți monumentale, poduri din marmură, fier sau lemn. Specifică artei chineze este *pictura* în frescă, pe vase de porțelan, pe mătase, precum și *sculptura* (statui, basoreliefuluri, obiecte de lux etc.).

Curtea leilor se află în vestitul palat Alhambra, construit de arabi în Granada (Spania)

La începutul feudalismului în Imperiul Bizantin, în califatele arabe și China era o cultură înfloritoare, iar în Europa occidentală, din cauza declinului orașelor, cultura a cunoscut o perioadă de regres. În secolele următoare, pe măsură ce societatea feudală se dezvoltă, cultura europeană va cunoaște o înflorire deosebită.

Trăsături caracteristice ale culturii în această perioadă

- Decăderea culturii antice.
- Supremația Bisericii asupra culturii.
- Formarea unei culturi cu caracter feudalo-bisericesc.
- Creația populară.

Principalele domenii de manifestare

Învățămîntul:

- Apariția primelor școli pe lângă mănăstiri și reședințe regale.
- Scrierea carolingiană.

Cunoștințele științifice

- În Europa apuseană și centrală: scrieri religioase, istorice.
- Bizanț: matematica, astronomia, medicina, istoria, dreptul.
- Importante descoperiri ale arabilor și rolul lor în răspîndirea cunoștințelor științifice.

Arta

- Arta carolingiană: miniaturi, Capela din Aachen
- Stilul bizantin: Sf. Sofia, San Vitale.
- Stilul arab: Moscheea din Cordoba, Palatul Alhambra.
- Arta chineză, temple, palate, picturi în frescă, pe porțelan și mătase, sculpturi.

FEUDALISMUL DEZVOLTAT

10.

VIAȚA ECONOMICĂ ȘI SOCIALĂ ÎN FEUDALISM

- **A. Care erau principalele caracteristici ale vieții economice în feudalism?**
- **B. Care erau clasele sociale ale societății feudale? Care erau obligațiile și condițiile de viață ale țăranilor dependenți?**

În sec. al IX-lea—al XI-lea, perioada de formare a societății feudale s-a încheiat. Trăsăturile sale caracteristice sînt pe deplin formate. Începînd cu sec. al XII-lea, într-o mare parte a Europei, feudalismul a intrat în perioada de înflorire, care a durat pînă în sec. al XV-lea.

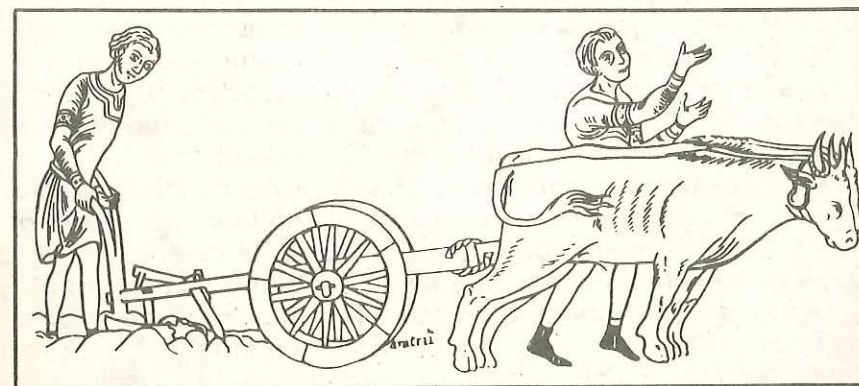
- **A. Predominarea agriculturii; nivelul scăzut al tehnicii.**

În prima perioadă a feudalismului, economia era slab dezvoltată. Agricultură și meșteșugurile casnice erau aproape singurele ocupații ale oamenilor.

În urma declinului orașelor și a nesiguranței, meșteșugurile decăzuseră și se dezorganizaseră, iar negoțul aproape dispăruse.

Muncile agricole erau îndeplinite cu unelte rudimentare de către țăranii. Se cultivau mai ales cereale, vița de vie, in, cînepă și unele legume. Unii dintre țăranii erau în același timp meșteșugari și lucrau diferite obiecte de îmbrăcăminte, unelte, arme etc. Mai tîrziu, cei care reușeau să se specializeze într-un anumit meșteșug au renunțat treptat la agricultură, păstrîndu-și numai o bucată de

Aratul în evul mediu

Țărani secerînd,
supravegheați
de omul seniorului

pămînt, pe care o munceau pentru nevoile gospodărești proprii. Ei deveniseră *meșteșugari*, dar rămăseseră dependenți de feudali, cărora trebuia să le dea o parte din obiectele lucrate și să le plătească dări.

● **A. Domeniul, formă de stăpînire a pămîntului în feudalism.** Fiecare feudal stăpînea, pe lîngă castelul unde locuia, sate și suprafețe întinse de pămînt arabil, pășuni și păduri, care alcătuiau *domeniul feudal*.

Domeniile feudale s-au format din pămînturile date de către regi nobililor și clericilor. La acestea s-au adăugat și pămînturile însușite de feudali de la țărani liberi, pe care îi transformaseră în țărani dependenți.

La început, nobilii primeau de la rege pămînturi cu drept de a le folosi pe timpul cît trăiau, fără a putea să le transmită urmașilor. În schimb, erau obligați să îndeplinească serviciul militar și să-l slujească pe rege cu credință în orice împrejurare. Dacă se făceau vinovați de trădare, dania era anulată. Mai tîrziu, regii au aprobat ca nobilii să poată lăsa moștenire pămînturile primite, cu condiția ca urmașii lor să respecte aceleași îndatoriri.

Cu vremea, nobilii mai puternici au început să dăruiască și ei părți din pămînturile lor altor nobili mai mici, pentru a se asigura de ajutorul acestora.

Pămîntul dăruit de rege sau nobili se numea *feud*. Cel care îl primea de la rege sau de la un nobil avea asupra acestui pămînt un drept de folosință, legat de îndeplinirea anumitor obligații (participa la război sau la luptele dintre seniori, asista la judecări, la diferite ceremonii, uneori îl ajuta și cu bani etc.). Feudul reprezintă o formă de stăpînire a pămîntului, în feudalism.

O parte din domeniu era dată sub formă de *loturi în folosință* țăranilor iobagi, pentru care aceștia îndeplineau anumite obligații.

În cadrul domeniului se produceau toate cele necesare traiului. După ce își achitau obligațiile față de stăpînul feudal, țăranii și meșteșugarii de pe domeniile acestuia făceau schimb de produse între ei. Legăturile de comerț în afara domeniului feudal erau foarte reduse. Nobilii feudali cumpărau mărfuri de lux (stofe, arme, porcelane, mirodenii etc.) aduse de negustorii străini din Orient. Do-

meniile feudale formau deci unități economice izolate unele de altele, aproape de sine stătătoare. De aceea se spune că *economia* avea un caracter natural.

● **A. Progrese în economia feudală.** În perioada de înflorire a feudalismului, munca în agricultură începe să fie ușurată, datorită perfecționării tehnicii: *noul mod de înhămărire a calului și înjugare a boului, utilizarea potcoavei de fier, a plugului cu cuțit din fier* (cu care se făceau arături mai adînci), *a grapei și a îngrășămintelor naturale*. Se dezvoltă transportul pe uscat și pe apă.

Numărul populației crește; se înmulțesc așezările omenești; noi terenuri sînt transformate în ogoare; se răspîndesc *morile de vînt și de apă, apar mori de bere și de ulei, ferăstraiele mecanice, forja*. Se dezvoltă mineritul, prelucrarea pieilor, se perfecționează *războiul de țesut și apare roata de tors*. Locuințele nobililor devin mai confortabile; se folosește *sticla transparentă la ferestre, hîrnelul* care permite încălzirea cu sobe; se introduc *lumînările* din seu sau ceară pentru luminat.

● **B. Nobilimea feudală.** Societatea feudală era împărțită în două clase sociale principale: *nobilii feudali și țăranii dependenți*. Pe lîngă aceștia, mai era o pătură de *țărani liberi și orășenii*.

Nobilimea feudală forma clasa dominantă. În rîndurile ei se găseau marii proprietari de pămînturi și conducătorii bisericii. Ea deținea și funcțiile cele mai importante în stat. Regele făcea și el parte dintre marii feudali.

Atelier pentru producerea sticlei în Boemia

Ceremonia consacării unui cavaler. Înarmarea cu sabie, scut, coif, pînteni a celui care devenea cavaler

Nobilimea era împărțită în *seniori* și *vasali*. Cel care primea feudul se numea vasal, iar cel care i-l dădea devenea senior. Și acest senior, la rîndul său, putea deveni vasalul unui senior mai puternic, care era și el vasalul regelui. Regele era seniorul, adică *suzeranul* tuturor. Acest mod de organizare se numea *ierarhie feudală*.

Organizarea ierarhiei feudale avea drept scop consolidarea puterii clasei dominante. Dar treptat, marii feudali au căutat să devină independenți pe domeniile lor. Ei au început să-și lase moștenire funcțiile fiilor lor; strîngeau impozite, băteau monedă, judecau, adunau armată, ca niște adevărați suverani. Regele stăpînea numai cu numele.

Caracteristică societății feudale era instituția *cavalerismului*, care avea drept scop educarea vasalilor în spirit de supunere față de senior, ca luptători curajoși și pricepuți în mînuirea armelor și lupta călare.

Pregătirea tinerilor nobili pentru expedițiile militare se realiza printr-o îndelungată ucenicie la curtea unui senior. Acolo, tînărul învăța călăria, mînuirea armelor, participa la vînători, întreceri și războaie, iar cînd devenea major era făcut cavaler, în cadrul unei ceremonii solemne. Principala datorie a unui cavaler era credința și respectarea jurămîntului față de seniorul său.

Nobilii feudali trăiau în castele întărite. Ei se îndeletniceau cu vînătoarea și cu războiul. Adeseori, purtau lupte între ei sau organizau jafuri la drumul mare. Răscumpărarea prizonierilor constituia

un izvor de venit pentru nobili. Țăranii aveau mult de suferit de pe urma războaielor dintre feudali. Recoltele și locuințele lor erau distruse, mulți erau omorîți sau ajungeau prizonieri.

Luptele dintre feudali au creat o stare de dezordine și nesiguranță permanentă, care au stîrjenit dezvoltarea economică și politică a societății de atunci.

● **B. Țăranii dependenți și țăranii liberi.** Recoltele slabe, dările prea mari, războaiele dintre feudali au dus la ruinarea țăranilor liberi. De multe ori erau siliți să-și cedeze „de bună voie” pămînturile unui feudal care făgăduia să-i apere împotriva celor care ar fi venit să-i jefuiască. Dacă nu consimțeau să dea pămînturile, feudalii le acaparau cu forța. Astfel, numărul țăranilor liberi scădea, crescînd în schimb numărul celor dependenți.

Țăranii dependenți primeau în folosință un lot de pămînt din domeniul feudal. În schimb, ei erau obligați să dea feudalului o parte din recoltă. Fiecare țăran dependent trebuia să lucreze un număr de zile pe ogoarele feudalului (*claca*), să presteze diferite munci la construirea și întreținerea podurilor, drumurilor, caselor etc. și să dea o dare în produse (*dijma*) și o dare în bani (*censul*). Ei trebuiau să folosească, plătind taxe mari, morile, presele de ulei, ferăstraiele etc., care erau proprietatea seniorului. Țăranul dependent era stăpîn pe gospodărie, vitele și uneltele sale de muncă. Avînd dreptul la o parte din produsul muncii sale, el era interesat să lucreze mai bine. Proprietarul putea să-l vîndă împreună cu pămîntul pe care îl muncea, dar nu avea dreptul să-l omoare.

Țăranii dependenți lipsiți de libertate personală și legați de pămînt se numeau *șerbi* (iobagi).

Pe măsură ce asupra lor se accentua, țăranii au început să se ridice la luptă împotriva feudalilor. În documente și cronici sînt menționate diferite forme de luptă ale țăranimii: refuzau să facă zilele de muncă pe pămîntul feudalilor, părăseau satele, fugeau pe

Țăran plătind censul (darea în bani)

alte moșii, în speranța că vor da peste stăpîni omenoși; uneori se ascundeau în păduri, formînd cete de haiduci care atacau și prădau castelele și mănăstirile. Cînd nu mai puteau suporta asuprirea feudală, țaranii se răsculau.

La începutul perioadei de înflorire a feudalismului, o mare parte a țărănimii libere a devenit dependentă. Crearea marilor domenii, intensificarea asuprii țăranilor, organizarea ierarhiei feudale, constituie principalele trăsături caracteristice ale societății în această perioadă.

Exerciții

- Descrieți, pe baza textului și a ilustrațiilor, cum se desfășura munca pe domeniul feudal.
- Comparați situația țăranilor dependenți cu cea a sclavilor din antichitate!

Viața economică

- Agricultura și meșteșugurile slab dezvoltate. Meșteșugarii dependenți de feudali.
- Domeniul feudal — unitate economică de sine stătătoare.
- Feud — pămîntul dăruit de rege sau nobil unui nobil mai mic care trebuia, în schimb, să-l slujească cu credință.
- Progrese tehnice în perioada de înflorire a feudalismului.

Organizarea socială

- Nobilimea feudală forma clasa dominantă. Ierarhia feudală
 - seniori
 - vasali
- Țaranii dependenți.
- Țaranii liberi.
- Orașenii.

ORAȘELE MEDIEVALE

- A. Cum s-au dezvoltat orașele în evul mediu?
- B. Care era modul de viață în orașele medievale?
- C. Ce rol au avut orașele în societatea feudală?

● A. Orașul — centru meșteșugăresc și comercial. Orașele medievale s-au dezvoltat spre sfîrșitul sec. al X-lea și începutul sec. al XI-lea. O parte dintre ele, ca: Roma, Paris, Constantinopol, s-au menținut încă din antichitate. Altele s-au întemeiat de către meșteșugari și negustori, care se așezau ca să-și vîndă produsele pe lîngă castele, mănăstiri, de-a lungul căilor comerciale de uscat sau maritime. Asemenea orașe au fost: Veneția, Genova, Florența (Italia), Hamburg, Nürnberg (Germania), Bruges (Flandra), Barcelona (Spania), Kiev, Novgorod (Rusia), Liov, Cracovia (Polonia), Baia, Suceava, Argeș, Cluj, Sibiu (Țările Române) etc.

În perioada de formare a orașelor, locuitorii lor continuau să se ocupe și cu agricultura. Ei cultivau ogoarele de la marginea orașului. Treptat, dezvoltîndu-se schimbul între oraș și sat, orașenii au părăsit muncile agricole. Orașele s-au diferențiat de sat, au devenit centre meșteșugărești și comerciale.

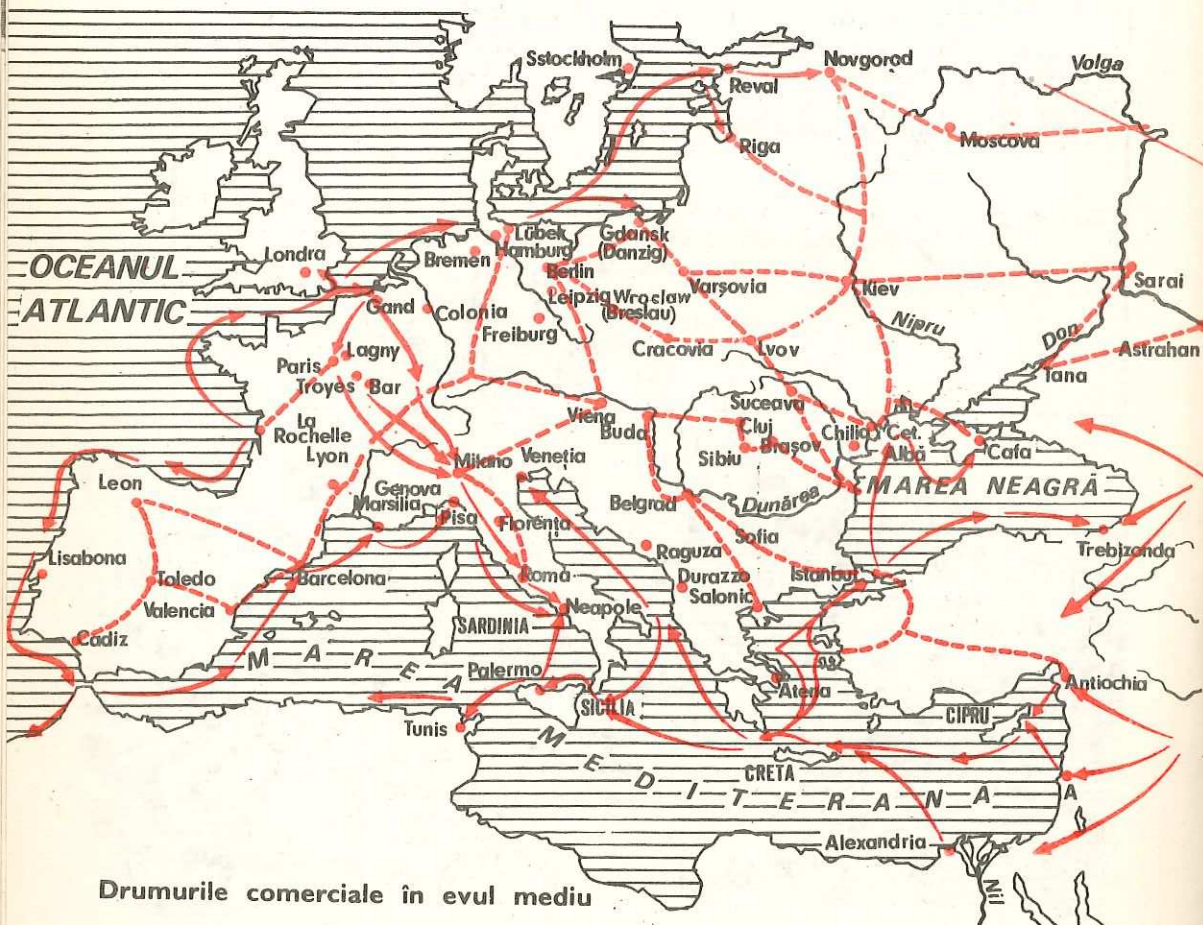
Nürnberg — oraș vestit în evul mediu. Era înconjurat cu ziduri, iar intrarea în oraș se făcea pe un pod mobil

● **A. Orașele și-au cucerit prin luptă libertatea.** Orașele aflate pe domeniile feudalilor erau supuse acestora. Orașenii erau obligați să dea dijme, tot felul de taxe și să facă clacă. Dacă orașul prospera, pretențiile feudalilor creșteau. De multe ori, nobilii luau cu forța produsele meșteșugărești sau atacau convoaiele negustorilor și le jefuiau.

Încă din sec. al XI-lea, orașenii au început să se organizeze, pentru a-și câpăta libertatea. În unele orașe, ei au format asociații numite *comune*, ai căror membri jurau să lupte pentru a obține de la senior recunoașterea autonomiei lor. Unii dintre nobili au recunoscut orașenilor, în schimbul unei sume de bani, drepturile pe care le cereau. Alții însă s-au opus și orașenii au fost siliți să-și cucerească libertatea prin răscoale.

Unele dintre orașele care își cuceriseră autonomia, adică dreptul de a se administra singure, se numeau *comune*. În unele țări, orașele, deși autonome, depindeau de rege (Franța). În altele, au devenit *republici orașenești*, care duceau o politică internă și externă proprie, cum erau orașele din Germania și Italia.

Drumurile comerciale în evul mediu

Fierari (Observați folosirea foalelor de mină și a nicovalei)

Meșteșugurile s-au perfecționat

Prin lupta lor pentru autonomie, orașele au slăbit puterea marilor feudali. Fiind interesați în restabilirea ordinii interne a statului, orașenii, în unele țări, au sprijinit regalitatea în lupta împotriva anarhiei feudale.

● **B. Locuitorii orașelor erau meșteșugari și negustori grupați în asociații profesionale.** Orașele erau înconjurate cu ziduri de apărare, aveau porți cu poduri mobile, bine păzite. Erau numite și *burguri* (așezări întărite). De aici a venit cuvântul *burghez*, care însemna, la început, locuitor al unui burg, iar mai târziu desemna pe orașenii înstăriți. Orașele erau conduse de un *primar*, ajutat de mai mulți *consilieri*, aleși dintre orașenii bogați. Unele orașe aveau armată proprie și băteau monedă.

Principalele ocupații ale orașenilor erau meșteșugurile și comerțul. Meșteșugarii din orașe erau grupați în asociații profesionale, numite *bresle*.

În acestea intrau cei care exercitau același meșteșug și aveau ateliere proprii (meșterii). Asociațiile interziceau practicarea meseriei de către cei care nu făceau parte din *breslă*. În același timp stabileau cum să fie învățată meseria: anii de ucenicie, condițiile pe care trebuia să le îndeplinească cineva pentru a deveni *calfă*, apoi *meșter*.

Treptat, apar ateliere la domiciliu, unde meșterul lucra manual, cu unelte proprii, numai o anumită operație a unui produs (de exemplu, numai torsul sau numai vopsitul lînii). Produsele erau luate direct de negustor de la meșterul care le producea și căruia îi furnizase și materia primă. Aceste ateliere se numesc *manufacturi*, pentru că munca se făcea manual. Asemenea *manufacturi* au apărut în Italia, Franța, Anglia, Țările de Jos și alte țări.

Pe lângă meșteșugari trăiau în orașe și negustori. Ei cumpărau și vindeau obiectele lucrate de meșteșugari și alte mărfuri. Banul a căpătat tot mai multă importanță. Negustorii se deplasau pe distanțe mari dintr-o regiune într-alta și chiar prin alte țări, pentru

vînzarea și cumpărarea mărfurilor. Ei erau grupați în *ghilde*. Acestea erau asociații care se ocupau cu organizarea comerțului, cu apărarea transporturilor de mărfuri dintr-o regiune într-alta etc.

Comerțul se practica pe uscat și pe apă. Drumurile de uscat duceau și ele spre porturi și spre locurile unde se țineau la date fixe (de pildă, la unele sărbători) *bîlciurile*. La acestea se adunau negustori din diferite regiuni și țări. La *tîrgurile* care se țineau săptămînal, aproape în fiecare localitate negustorii făceau comerț mai ales cu țărani din împrejurimile orașului. Comerțul pe uscat era stînjețit de vămile și taxele pe care negustorii erau obligați să le plătească la trecerea lor pe moșia fiecărui feudal, la poduri, rîuri etc.

În sec. al XII-lea—al XIV-lea, principalele drumuri maritime străbăteau Marea Mediterană, Marea Nordului și Marea Baltică.

Pe Marea Mediterană se făcea legătura între porturile italiene Genova și Veneția cu cele din răsăritul mării, precum și cu Bizanțul, unde erau aduse mărfuri din țările îndepărtate ale Asiei.

Pe Marea Nordului și Marea Baltică circulau negustorii din porturile Germaniei, Angliei, Flandrei spre Țările Scandinave, Polonia, Rusia. Existau și drumuri fluviale, ca cele de pe Rhin, Sena, Dunăre, Volga etc.

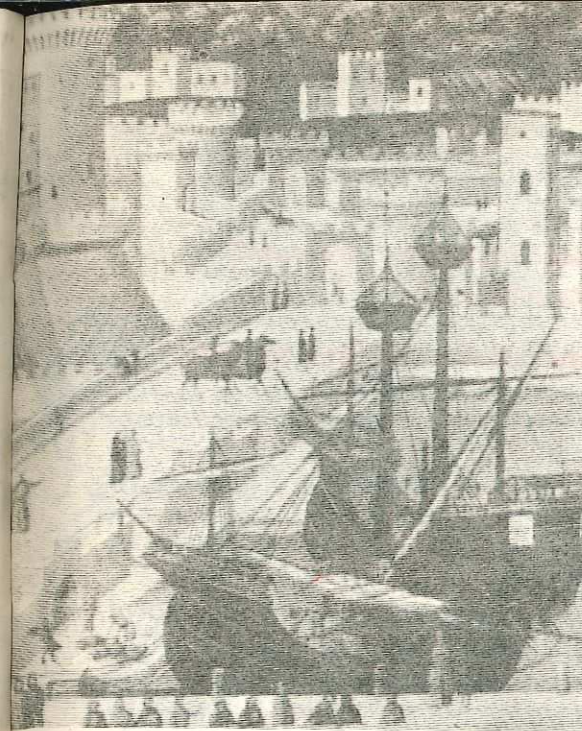
Dezvoltarea meșteșugurilor și comerțului a dus la diferențierea populației orașelor. Negustorii bogați, unii patroni ai atelierelor meșteșugărești, care își cumpăraseră pămînturi și case, formau pătura bogată a orașenilor. Aceasta acaparase conducerea orașului. Împotriva lor luptau meșteșugarii și negustorii mărunți.

În interiorul breslelor, lucrătorii luptau împotriva meșterilor, pentru mărirea salariilor, condiții mai bune de muncă etc. De multe ori, păturile sărace de la orașe au participat alături de țărani la răscoalele împotriva feudalilor.

● **C. Orașul, purtător al progresului.** Meșteșugarii din orașele medievale produceau obiecte destinate vînzării, adică *mărfuri*. În schimbul acestora, ei își procurau produse necesare traiului, materii prime pentru nevoile meșteșugului sau bani. În orașe a început să se dezvolte *comerțul*, datorită căruia s-au produs transformări și în viața satelor. Țăranii și feudații erau atrași spre piețele orașenești, unde căutau să vîndă produse agricole cît mai multe. Pe măsură ce se dezvolta *comerțul*, economia naturală se destrăma.

Nobilii, marii proprietari de pămînturi, nu mai erau singurii oameni bogați. Unii orașeni care acumulasera sume mari de bani dețineau poziții importante în viața economică și socială.

Orașele medievale au avut un rol important în viața economică și politică a evului mediu. Ele au contribuit la dezvoltarea legăturilor între diferite regiuni ale țării, creînd, în unele țări, condițiile unificării politice. În orașe s-au stabilit centre administrative ale statului, s-au înfiin-

Portul Neapole
în sec. al XV-lea

Stradă cu magazine
în evul mediu; mărfurile erau
expuse pe tarabe în stradă

țat școli, universități, biblioteci, s-au ridicat clădiri și monumente de artă. Prin legăturile comerciale cu alte țări au înlesnit și schimburile culturale.

Exerciții

- Folosind textul și ilustrațiile lecției, descrieți aspectul unui oraș medieval.
- Cum s-au dezvoltat meșteșugurile în societatea feudală?

- Orașele medievale — centre meșteșugărești și comerciale — luptau împotriva marilor feudali pentru autonomie (Comunele).
- Meșteșugarii erau organizați în bresle, negustorii în ghilde.
- Apar treptat manufacturile.
- Se dezvoltă comerțul {
 - bîlciurile
 - drumurile {
 - maritime, fluviale
 - de uscat
- Populația orașelor se diferențiază {
 - negustorii bogați, unii patroni ai atelierelor meșteșugărești;
 - breslași, mici negustori;
 - mișcări sociale în interiorul orașelor.
- Orașele au avut un rol progresist în dezvoltarea societății.

BISERICA ȘI CRUCIADELE

- A. Cum a devenit Biserica instituție feudală?
- B. Ce scopuri au avut cruciadele?

● **A. Biserica s-a adaptat condițiilor societății feudale.** Încă din antichitate, creștinismul se răspândise la multe popoare. În sec. I—al V-lea se creaseră în Europa, Asia Mică și Africa de nord eparhii bisericești conduse de episcopi.

La începutul feudalismului, episcopul din Roma, care își luase titlul de *papă*, reușește să-și impună autoritatea asupra Bisericii din apusul Europei. În acest timp, în răsărit, unii episcopi au început să se numească *patriarhi* și depindeau de împărații din Bizanț.

Pentru a-și spori influența, papa a căutat să devină conducătorul întregii Biserici creștine, deci să-și impună dominația și în răsărit. Patriarhul din Constantinopol n-a admis pretențiile papei. Din această cauză s-a ajuns, în 1054, la *marea schismă*, adică la despărțirea Bisericii creștine în două: cea *catolică*, în apus, cu centrul la Roma, și cea *ortodoxă*, în răsărit, cu centrul în Bizanț.

În condițiile formării și dezvoltării feudalismului, biserica a devenit mare proprietară de pământuri și de numeroase sate. Conducătorii Bisericii se bucurau de toate privilegiile seniorilor feudali.

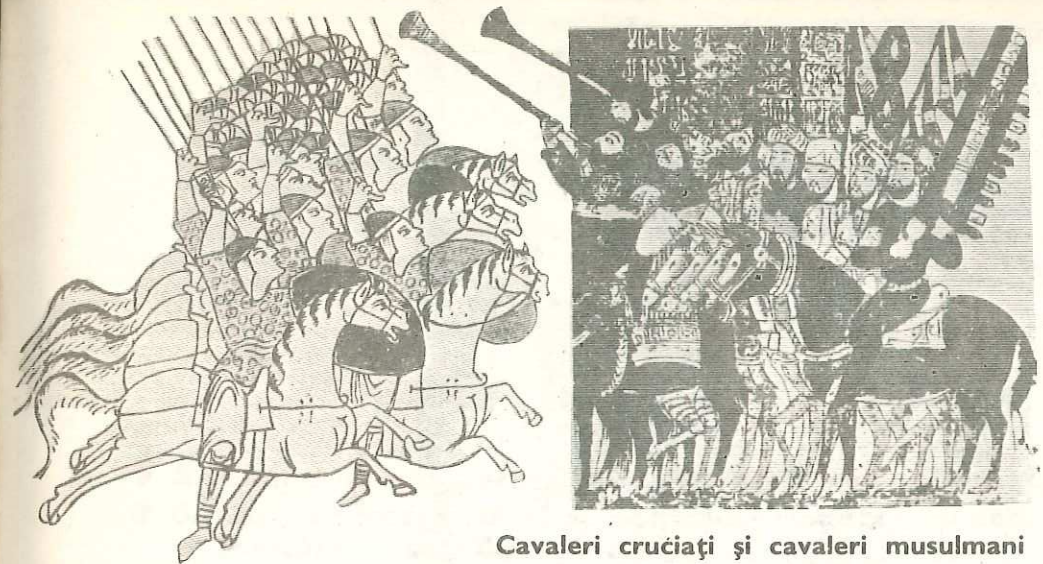
Biserica, treptat, a ajuns să domine întreaga viață în evul mediu, pe toate planurile.

● **B. Cruciadele.** În a doua jumătate a sec. al XI-lea, turcii selgiucizi din Asia Centrală au cucerit Persia, Mesopotamia, Siria și Palestina și au ocupat Ierusalimul, în care se află mormântul lui Iisus Cristos. Imperiul Bizantin, slăbit de luptele interne, a cerut ajutor în apus.

Papa, care urmărea să devină și conducătorul Bisericii Ortodoxe, a îndemnat pe cavalerii feudali și masele populare să se înarmeze și să plece la luptă, pentru a elibera Ierusalimul din mâinile turcilor. Cei ce au răspuns la chemarea papei și-au cusut o cruce de stofă pe haine și s-au numit *cruciați*, iar expedițiile lor au purtat numele de *cruciade*.

La cruciade au participat: nobilii, care visau la cucerirea unor ținuturi bogate; orașenii, în special negustorii, ce doreau să ia în stăpânire porturile și drumurile comerciale din răsăritul Mării Mediterane, înlăturând concurența negustorilor arabi și bizantini; țărănimii spera să scape de exploatarea feudală și să găsească în Orient o viață mai bună.

Toți participanții la cruciade erau atrași de bogățiile Orientului, pe care voiau să-l cucerească. Cruciadele au fost *expediții militare* de cucerire. Au fost organizate opt cruciade (1095—1270); cele mai însemnate sînt: cruciada I și cruciada a IV-a.

Cavalerii cruciați și cavalerii musulmani

Cruciada I (1095—1099). După un asediu de opt luni, cruciații au cucerit *Antiohia*, apoi *Ierusalimul*. Ei au organizat în Siria și Palestina patru state cu caracter feudal. Cel mai important a fost *Regatul Ierusalimului*.

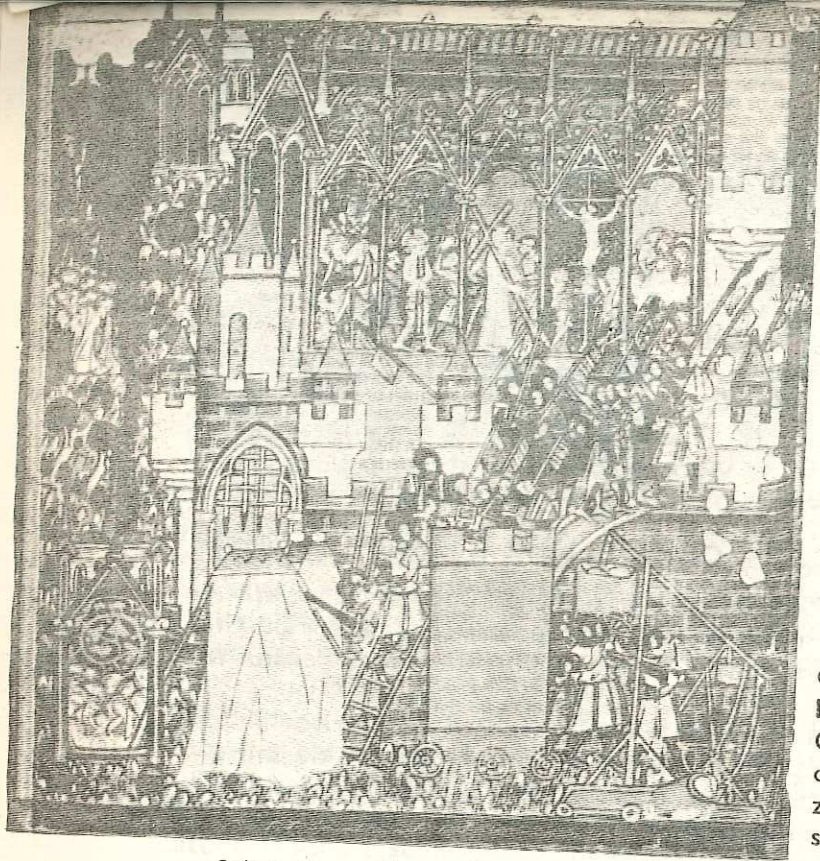
După cîtva timp, Ierusalimul și o mare parte din teritoriile pe care le stăpîneau cruciații în Palestina au fost recucerite de musulmani. Deși s-au organizat și alte cruciade, ele au eșuat. Ierusalimul a rămas în mâinile musulmanilor.

La începutul sec. al XIII-lea, cavalerii apuseni au plecat în cruciada a IV-a. Cruciații au intrat în conflict cu bizantinii și au atacat Constantinopolul, pe care l-au cucerit în anul 1204 și au întemeiat la Constantinopol Imperiul Latin de Răsărit (1204). Dar Imperiul Latin de Răsărit era măcinat de certurile dintre feudali. Conducătorii bizantini refugiați în Asia Mică au reușit să-i alunge pe cuceritori și să restaureze statul bizantin (1261).

Cruciadele nu și-au atins scopul, dar au avut *importante urmări economice, sociale și politice*. Ele au contribuit la dezvoltarea orașelor, a meșteșugurilor și comerțului în Europa occidentală. Genova și Veneția, alte orașe italiene au dobîndit supremația pe Marea Mediterană, care a devenit centrul comerțului maritim al evului mediu. În schimb, Bizanțul și-a pierdut importanța economică și politică.

Puterea nobilimii a slăbit, datorită faptului că mulți nobili au murit în timpul cruciadelor, iar alții au sărăcit. Avînd nevoie de bani, nobilii acceptau ca orașele și chiar țărănimii care agonisau sumele necesare să-și răscumpere libertatea. De slăbirea nobilimii au profitat regii, întărind autoritatea centrală a statului.

Contactul cu Orientul, mai dezvoltat din punct de vedere economic și cultural decît Europa apuseană, a avut și alte urmări pozitive. S-au adus din Asia în Europa plante noi, s-au lărgit cunoștințele geografice, iar cultura a progresat.

Cucerirea Ierusalimului.

Cruciații au folosit care de asalt și au escaladat zidurile cu ajutorul scârilor

Sub influența Orientului s-au produs schimbări și în modul de viață al feudaților apuseni. Ei s-au deprins să folosească mobile frumoase, covoare, oglinzi, arme lucrate artistic, stofe de preț, mătăsuri, muselinuri, catifele. Au căpătat mai mult interes pentru cultură.

Adaptându-se condițiilor societății feudale, Biserica a devenit o mare putere social-politică și spirituală. Urmărind întinderea supremației sale și în răsărit, papalitatea a sprijinit cruciadele.

Exerciții

- Arătați caracteristicile Bisericii ca instituție feudală!
- Ce schimbări s-au produs în societatea feudală după cruciade?

Organizarea Bisericii: eparhii conduse de episcopi. Patriarhi, Papi.

Marea schismă a Bisericii (1054) { — catolică — Roma
— ortodoxă — Bizanț

Biserica se feudalizează. Ea domină viața societății medievale.

Cruciadele (1095—1270) { — Expediții militare organizate cu sprijinul papalității pentru cucerirea teritoriilor din Orient.
— Au avut importante urmări economice, sociale, politice și culturale.

CENTRALIZAREA STATULUI FEUDAL FRANCEZ

- **A. Cum a început centralizarea statului feudal francez?**
- **B. Care au fost rezultatele politicii de unificare și centralizare a statului francez?**

● **A. Unificarea teritorială. întărirea puterii centrale.** Luptele dintre feudali au contribuit la slăbirea autorității regale în Franța. Stingându-se dinastia carolingiană, a fost ales de către nobili, ca rege, *Hugo Capet*. Prin alegerea lui s-a instaurat *dinastia Capetienilor*.

În cursul sec. al XII-lea—al XIII-lea, regii capetieni și-au întărit treptat autoritatea, mărindu-și domeniul regal prin confiscarea posesiunilor unor vasali care adeseori se răzvrăteau. Ei au tras foloase și din faptul că pe domeniul regal se aflau două orașe importante, *Paris* și *Orléans*, așezate de-a lungul marilor drumuri de comerț care uneau sudul cu nordul Franței și duceau spre vestitul bîlci din Champagne, ceea ce le crea venituri importante din taxele vamale. Stabilirea legăturilor economice între diferitele regiuni ale Franței a creat condiții pentru formarea pieței interne. Pe plan politic se impunea lichidarea anarhiei feudale, realizarea unificării teritoriale și a statului, centralizării politice, deci întărirea puterii regale.

Orașenii, interesați în dezvoltarea comerțului, au sprijinit monarhia, care lupta pentru restabilirea ordinii interne împotriva feudaților. Mica nobilime, care căuta să obțină privilegiile și funcții în stat, era și ea de partea regalității. *Statul centralizat reprezenta față de divizarea feudală o formă superioară de organizare politică, avînd drept scop menținerea și consolidarea societății feudale.*

Formarea statului centralizat a îmbrăcat forma cea mai caracteristică în Franța. La creșterea puterii monarhice a contribuit și faptul că regii capetieni au reușit să păstreze coroana regală în familia lor, fiecare impunînd, încă din timpul vieții sale, alegerea fiului cel mai mare ca rege. *Monarhia a devenit ereditară.*

Filip al II-lea August (1180—1223) a dus o politică chibzuită pentru întărirea puterii regale și unificarea teritorială. A anexat multe dintre teritoriile vasalilor din nordul și sudul Franței. Între acestea erau ducatul Normandiei, precum și alte posesiuni pe care regele Angliei le deținea în Franța.

Filip al IV-lea cel frumos

se considera „împărat în regatul său”, nu datora omagiu nimănui și nu permitea intervenția papalității în treburile regatului

Ludovic al XI-lea s-a identificat cu Franța. Dușman al mării nobilimi, a întărit puterea centrală și a desăvârșit unificarea politică a Franței. A fost întotdeauna „propriul său prim-ministru și nu a tolerat în jurul său decât tehnicieni și executanți”

Filip al II-lea a reorganizat administrarea domeniilor regale, a recrutat slujbași din rîndul micii nobilimi. El a stabilit capitala la Paris. În timpul său, Parisul s-a dezvoltat, extinzîndu-se cartierele meșteșugărești și negustorești. S-au construit hale pentru depozitarea mărfurilor și s-au pavat străzile principale. Orașul a fost înconjurat cu un zid solid cu metereze.

Filip al IV-lea cel Frumos (1285—1314) a continuat acțiunea de unificare teritorială alipind la domeniul regal comitatul Champagne. A dus o politică internă autoritară; pentru a obține fondurile necesare întăririi armatei, a impus taxe asupra populației. A încercat să supună Flandra, dar a fost învinș de armata orășenilor flamanzi.

În anul 1302, Filip al IV-lea cel Frumos a convocat pentru prima dată *Stările Generale*, adică o adunare din care făceau parte reprezentanții clerului (starea întâi), nobilimii (starea a doua) și orășenimii bogate (starea a treia). Țărănimea și sărăcimea orașelor nu erau reprezentate în adunare. Stările Generale aveau ca principală sarcină votarea impozitelor și aprobarea măsurilor luate de rege.

Între 1337 și 1453 s-a desfășurat între Anglia și Franța *Războiul de o sută de ani*.

Problema succesiunii la tronul Franței a constituit pretextul războiului. Adevăratele cauze au fost însă următoarele: în nordul Franței se găsea provincia *Flandra*, bogată și vestită pentru postavurile sale. Aceasta avea strînse legături cu Anglia, de unde importa lînă și unde vindea țesături de postav. Regalitatea franceză tindea să ocupe Flandra. Acest lucru a dus la conflictul cu monarhia engleză. În același timp, monarhia engleză urmărea să recapete posesiunile din Franța, pierdute în luptele anterioare; în schimb, regii Franței, continuînd politica de unificare a statului, căutau să alipească și ultimele posesiuni engleze din Franța.

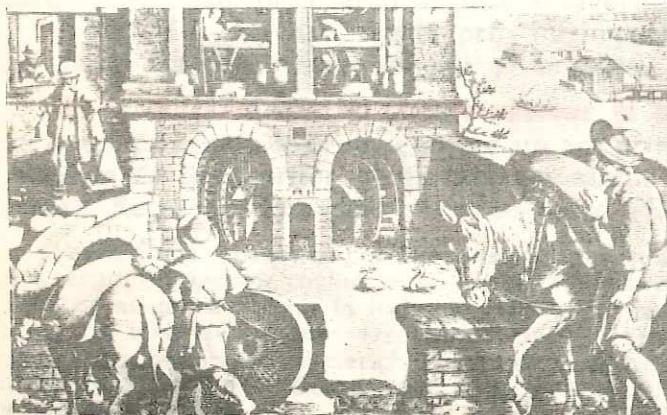
Ocuparea unei părți a Franței de către englezi a declanșat lupta de eliberare a poporului francez. Poporul francez s-a ridicat la luptă împotriva cotropitorilor la îndemnul unei tinere țărănci din Lorena, numită Ioana d'Arc, obținînd mai multe victorii. Fiind prinsă de englezi, Ioana d'Arc a fost condamnată și arsă pe rug ca vrăjitoare; armatele franceze au continuat însă lupta, alungîndu-i pe englezi din țară. Aceștia au pierdut toate posesiunile lor din Franța, afară de portul Calais.

● B. Încheierea procesului de unificare teritorială și centralizare politică.

După Războiul de o sută de ani, Franța s-a refăcut repede, cunoscînd o deosebită înflorire a economiei. Se dezvoltă agricultura, se perfecționează meșteșugurile, tehnica construcțiilor, se intensifică exploatarea carierelor de piatră și a minelor; se folosesc noi procedee în prelucrarea metalelor; se dezvoltă țesutul firelor textile și mai ales producția de mătase. Comerțul intern se reface. Capătă importanță deosebită și târgurile din Lyon. Marile ape care străbat Franța: Sena, Rhonul și altele devin importante căi comerciale. Se construiesc drumuri, poduri și porturi. Se reduc taxele vamale și se încheie tratate comerciale cu alte țări.

Paralel cu dezvoltarea economică se consolidează și mai mult puterea regală și se desăvârșește unificarea teritorială. Un rol important îi revine în această perioadă regelui *Ludovic al XI-lea (1461—1483)*. Șiret și ambițios, el a declarat război nobilimii feudale, ce se opunea planurilor sale politice. În locul războaielor — pe care se temea că le-ar pierde — a preferat intrigile ce le țesea cu multă măiestrie și cu ajutorul cărora a reușit să răpună pe toți marii feudali. De aceea i s-a spus de către adversarii săi „*păianjenul universal*”. El a reușit să alipească Franței ducatul Burgundiei și alte regiuni. El a avut sprijinul orășenilor și micii nobilimi, care i-au dat

Moară de apă Moară de vînt

fonduri bănești, armată etc. Pentru a veni în ajutorul orășenilor a reglementat exploatarea minelor, a încurajat industria mătăsii prin crearea unor manufacturi privilegiate (Lyon, Tours) etc., în schimb a pus impozite asupra maselor populare.

Unificarea politică a Franței a contribuit la consolidarea societății feudale și la dezvoltarea economică a țării.

Stările Generale încep să-și piardă însemnătatea, fiind subordonate puterii regale.

Exerciții

- Caracterizați etapele de formare a statului centralizat francez!
- Ce însemnătate a avut unificarea politică a Franței?

Lupta pentru întărirea puterii regale în Franța

- Regalitatea este sprijinită de orășeni și mica nobilitate.
- Regii capetieni își consolidează puterea economică.
- Monarhia devine ereditară.
- Se convoacă pentru prima dată Stările Generale (care aprobau măsuri luate de rege).

Desăvârșirea centralizării statului francez

- Urmările Războiului de o sută de ani (1337—1453).
- Refacerea și consolidarea economiei.
- Întărirea puterii regale: Ludovic al XI-lea.
- Reformele: armată permanentă, impozite permanente.

ANGLIA

- **A. Prin ce se caracterizează începutul centralizării statului englez?**
- **B. Ce semnificație a avut Magna Carta?**
- **C. În ce condiții s-a desăvârșit centralizarea statului englez?**

● **A. Dezvoltarea feudalismului și întărirea vremelnică a puterii monarhiei.** Cucerirea normandă a favorizat dezvoltarea feudalismului și întărirea puterii monarhiei în Anglia. Regele dispunea de domenii întinse și de venituri importante. Printr-o serie de reforme legislative și judecătorești, el a îngădit privilegiile nobilimii și a grăbit centralizarea statului și întărirea puterii monarhiei.

În calitate de duce al Normandiei, regele Angliei era vasal regelui francez. Obținând prin căsătorie noi posesiuni în Franța, el devine mult mai puternic decât suzeranul său. Această situație a dat naștere unui conflict care a izbucnit între regele Angliei Ioan fără Țară și regele Franței Filip al II-lea. Nerespectându-și obligațiile de vasal, Ioan a fost acuzat de trădare. Filip al II-lea i-a confiscat Normandia și celelalte posesiuni pe care le deținea în Franța. Încercând să le reia, el a fost învins de regele francez (1214). Înfrîngerile suferite în Franța și abuzurile regelui au provocat în Anglia o nemulțumire generală. Lacom de bani, regele îi lăsa pe funcționarii regali să folosească orice mijloace pentru a strînge sume cât mai mari. Cei care nu puteau plăti erau închiși și averile lor confiscate.

Profitînd de situația creată prin înfrîngerea armatelor engleze de către francezi, marii feudali și orășenii s-au răscolat.

● **B. Asigura drepturile feudalelor și orășenilor.** Răsculații au cerut ca regele Ioan să semneze un act prin care să le garanteze respectarea drepturilor. Acest act s-a numit *Magna Carta* (Marea cartă). Regele a fost silit să o semneze (1215).

Magna Carta recunoștea nobililor dreptul de moștenire asupra feudelor, hotărîrea restituirea averilor confiscate, iar obligațiile feudale erau micșorate. Nici un om liber nu putea fi ținut în închisoare fără a fi judecat după lege. Regele nu putea fixa taxe sau impozite excepționale decît cu aprobarea Marelui Consiliu, compus din seniori laici și clerici. Erau confirmate drepturile bisericii, orașelor și libertatea comerțului. Despre șerbi nu se pomenea nimic, situația acestora rămînînd neschimbată.

Camera Lorzilor

Sub urmașii lui Ioan, luptele interne au continuat, regii fiind siliți să accepte convocarea *Parlamentului* (1265), în care erau reprezentați clerul, nobilimea și orășenii. În sec. al XIV-lea, Parlamentul s-a împărțit în *Camera Lorzilor* (reprezentanții nobilimii și ai clerului superior) și *Camera Comunelor* (reprezentanții orășenilor bogați și ai micii nobilimi). Parlamentul făcea legile, iar regele le întărea. El nu putea stabili impozite fără aprobarea Parlamentului.

● **C. Întărirea puterii monarhiei sprijinită de orășenime și noua nobilime.** Războiul de o sută de ani a înrăutățit situația maselor populare din Anglia. Pentru nobili și cetele lor militare el constituie o sursă de trai și înavușire. Dar, războiul o dată terminat și nedepriși să muncească, aceștia erau gata să jefuiască și se angajau ca mercenari în luptele dintre marii feudali (baronii).

Monarhia, învinuită de pierderea războiului, se afla într-o criză de autoritate. Ea nu era capabilă să pună capăt violențelor marilor feudali. Ei trăiau din exploatarea țăranilor și nu erau interesați în dezvoltarea comerțului și manufacturilor. Apăsăți de impozite și de obligațiile feudale, țăranii au dezlănțuit o puternică răscoală, care a fost înfrântă cu mare greutate (1381).

Împotriva marilor feudali erau populația orășenească și *noua nobilime*. Aceasta practica comerțul cu lână și începuse să înființeze manufacturi de postav. Noua nobilime și orășenii bogați doreau o

monarhie puternică, capabilă să înfrîngă anarhia feudală și răscoalele populare, să sprijine dezvoltarea manufacturilor și comerțului.

Rivalitatea politică dintre marii feudali, interesele noii nobilimi aliate cu orășenimea bogată au dus la un război civil între două dinastii, cunoscut sub numele de *Războiul celor două roze* (1455—1485).

În 1485 a ajuns la tron *Henric al VII-lea* (1485—1509), care a întemeiat dinastia Tudorilor. El a pus capăt războiului. A confiscat averile marii nobilimi rivale, sprijinit de noua nobilime și burghezie.

După război s-a înmulțit numărul manufacturilor de postav și metalurgice. Centrul întregii vieți economice devine *Londra*. Schimburile economice între diferitele regiuni se intensifică. Toate aceste condiții favorizează unificarea economică a țării.

Pînă la sfîrșitul sec. al XV-lea în Anglia s-a format ștatul unitar - monarhia centralizată. Puterea regală era limitată de Parlament.

Exerciții

- Cum s-a realizat unificarea statului englez?
- Ce importanță a avut *Magna Carta*?
- Ce însemnătate a avut centralizarea statului englez?

Întărirea puterii centrale

- Îngrădirea privilegiilor nobilimii și întărirea puterii monarhiei grăbesc centralizarea statului.
- Regii Angliei au posesiuni în Franța. Ei intră în conflict cu regii Franței.

Magna Carta (1215)

- Garantează respectarea drepturilor nobilimii, Bisericii și orășenilor.

Parlamentul englez

- Camera Lorzilor.
- Camera Comunelor.

Desăvirșirea centralizării statului englez

- Dezvoltarea economică {
 - comerțul
 - manufacturile
- Noua nobilime și orășenii bogați au sprijinit regalitatea.

DIVIZAREA ECONOMICĂ ȘI POLITICĂ A GERMANIEI ȘI ITALIEI

- A. Care a fost situația Germaniei după tratatul de la Verdun?
- B. Care au fost cauzele divizării Germaniei?
- C. Care era situația politică a Italiei?
- D. Prin ce se caracterizează dezvoltarea orașelor din nordul Italiei?

● **A. Creșterea puterii mării nobilimi. Politica de expansiune.** După *Tratatul de la Verdun* (843) Germania, desprinsă din Imperiul carolingian, era formată din mai multe ducate (Saxonia, Suedia, Franconia, Bavaria).

În sec. al X-lea a ajuns rege al Germaniei *Otto I cel Mare* (936—973) din familia ducilor de Saxonia. În timpul domniei sale teritoriul statului german a fost mărit (Bavaria, Lorena etc.), incursiunile ungarilor spre apus au fost oprite, autoritatea regală s-a întărit.

Devenind unul dintre cei mai puternici suverani europeni, Otto I a anexat nordul Italiei și a fost încoronat împărat. Ulterior statul astfel alcătuit s-a numit *Sfântul imperiu roman de neam german*.

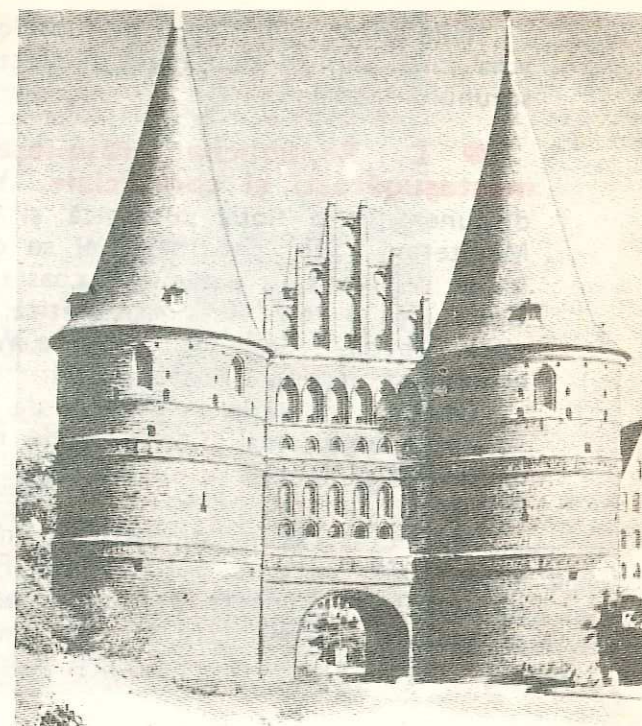
Cu începere din sec. al XIII-lea feudații germani au inițiat cucerirea teritoriilor aflate la răsăritul țării lor. În această acțiune ei au fost puternic sprijiniți de *Ordinul cavalerilor teutoni*, care, după ce își constituiseră un stat pe țărmul Mării Baltice, au încercat să se extindă, amenințându-și toți vecinii. În 1242, în bătălia de pe *Lacul Ciud*, și ulterior, în 1410, la *Grünwald*, expansiunea lor a fost frânată de armatele ruse conduse de Alexandru Nevski, respectiv de cele poloneze, comandate de regele Vladislav Iagello.

● **B. Decăderea autorității imperiale. Dezvoltarea orașelor germane.** La mijlocul secolului al XIII-lea tronul a rămas vacant. Absența autorității centrale a aruncat imperiul într-o perioadă de anarhie, în cursul căreia puterea marilor feudali a sporit.

Pentru a-și apăra privilegiile sau pentru a obține autonomia față de împărat și mării feudali, orașele s-au unit formând *ligi*. Între activitățile lor: stimularea legăturilor comerciale cu alte orașe și

Coroana împăraților germani

Poarta de intrare în orașul Lübeck (sec. al XV-lea) era întărită cu turnuri

apărarea transporturilor de mărfuri de atacurile nobililor. Cea mai importantă ligă, numită *Hansa* sau *Liga hanseatică*, a fost formată de orașele din nordul Germaniei, între care Hamburg, Lübeck, Köln și Bremen. Fiind interesate mai cu seamă în consolidarea comerțului extern, orașele germane n-au contribuit la formarea relațiilor economice între diferite regiuni ale țării și nici la unificarea statului.

Perioada de anarhie s-a încheiat o dată cu alegerea în 1273 a lui *Rudolf de Habsburg* ca rege, preocupat să instituie în Germania o autoritate centrală puternică.

După o perioadă de frământări, în fruntea statului a ajuns *Carol al IV-lea de Luxemburg* (1347—1378). Remarcabil om de stat, el este autorul *Bulei de aur* din 1356, prin care se reglementa alegerea împăratului de către șapte principii electori dintre cei mai mari feudali din Germania. Independența lor era recunoscută în fiecare din statele de unde proveneau, cu condiția ca primul dintre ei să fie regele Boemiei, deci un urmaș al lui Carol al IV-lea.

● **C. Divizarea politică a Italiei.** După *tratatul de la Verdun* (843), regatul Italiei s-a împărțit în mai multe state: în nord, câteva *republici orașenești*, care se luptau între ele pentru întâietate; în centru, *statul papal*; sudul Italiei era stăpinit de bizantini, iar insulele Sicilia, Sardinia și Corsica aparțineau musulmanilor (spre sfârșitul sec. al XI-lea războinici normanzi au constituit *regatul Siciliei*).

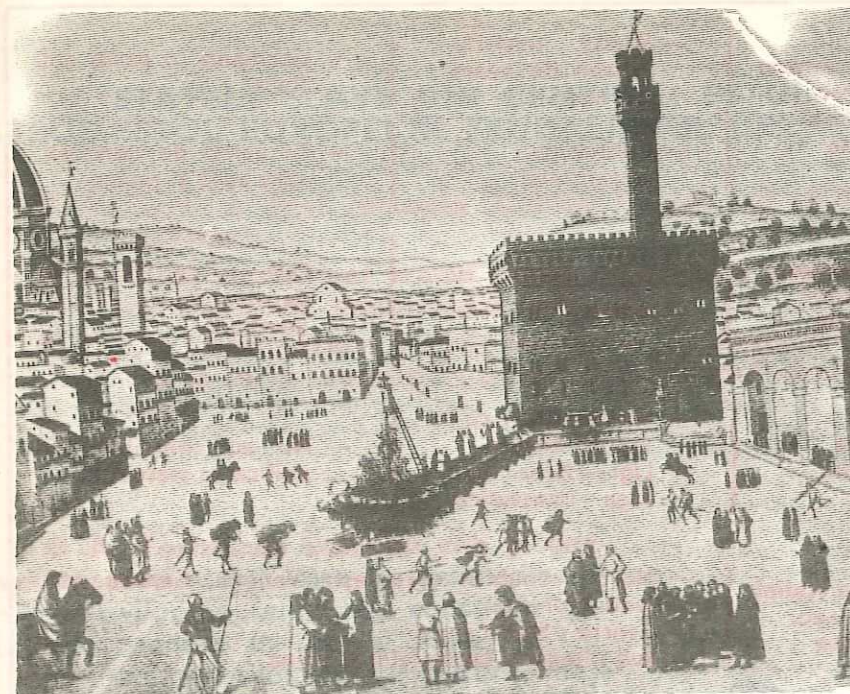
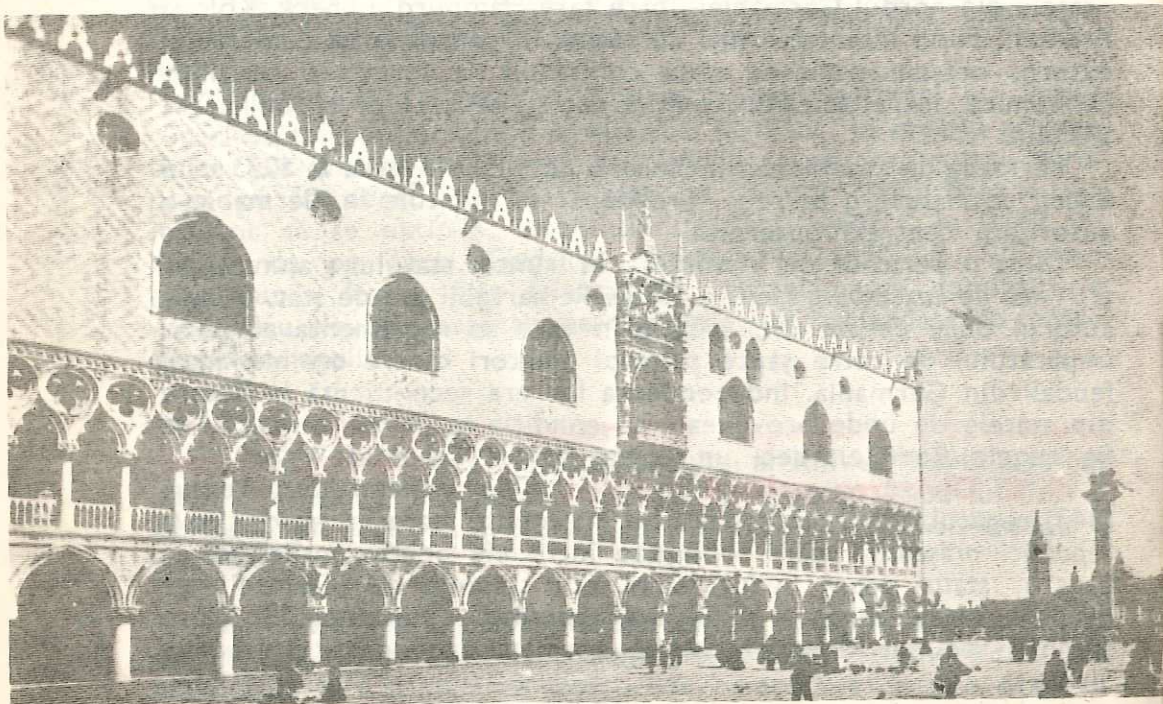
Italia a fost mult slăbită de luptele dintre Imperiul German, care voia să-și impună dominația, și statele italiene coalizate în jurul scaunului papal.

● **D. Republicile orășenești, centre ale activității meșteșugărești și comerciale.** Veneția, „orașul lagunelor”, dispunea de o flotă puternică și domina comerțul pe Marea Mediterană. Sub autoritatea ei se găsesc regiunea răsăriteană a Italiei de Nord, o parte din coasta dalmată și insulele Cipru și Creta. Era o republică aristocratică, condusă de un *doge*, ales pe viață. *Senatul* și *Consiliul celor zece* aveau un rol important în viața economică și politică a orașului.

Genova „cea superbă”, rivala de temut a Veneției, era tot o republică aristocratică condusă de nobilime și negustorii bogați. Genovezii și venețienii au întreținut legături comerciale cu Țările Române.

Milano, așezat în Lombardia la întretărirea unor mari drumuri comerciale spre sudul Italiei, Franța și Germania, centru meșteșugăresc (ateliere de postav, armurării) și comercial, era în permanentă confruntare cu Veneția și Genova.

Veneția. Palatul Dogilor (sec. al XIV-lea). Zidul este acoperit cu marmură roz, iar galeriile sînt susținute de coloane împodobite în partea superioară cu flori stilizate

Florența.
Palatul Signoriei.
În piață se fac
pregătiri pentru
o execuție

Florența, „orașul florilor”, era renumită prin *manufacturile textile* și *băncile sale*, care împrumutau cu dobânzi mari prinții și orașele. Conducerea — *Signoria* — era în mîna celor bogați, *poporul gras*, în vreme ce meșteșugarii și pătura săracă a orașului alcătuiau *poporul mărunt*. *Ciompilii* (dărăcitorii de lînă) s-au răscolit în 1378; mișcarea lor a reprezentat prima acțiune în care muncitorii de la orașe au avut rolul principal. În secolul al XV-lea puterea a fost preluată de familia de bancheri *Medici*, în rîndurile căreia *Lorenzo*, supranumit *Magnificul*, a fost un mare protector al artiștilor Renașterii.

Germania și Italia își vor menține divizarea în tot cursul Evului Mediu. Luptele pentru putere între feudali și puterea centrală (în Germania), între orașe, interesate să-și apere independența și interesele economice, amestecul străin (în Italia) vor împiedica centralizarea acestor state.

Exerciții

- Prin ce se caracterizează dezvoltarea Germaniei în secolele al XIII-lea — al XV-lea?
- Caracterizați situația politică a statului german în comparație cu cel francez.
- Arătați aspectele caracteristice din dezvoltarea orașelor italiene.
- Ce însemnătate are răscoala ciompilor?
- Comparați situația din Italia cu cea din Franța. Explicați de ce nu s-a constituit în Italia un stat unitar.

Lupta pentru întărirea autorității centrale	<ul style="list-style-type: none"> — Sfântul imperiu roman de neam german — Politica de expansiune 	<ul style="list-style-type: none"> — Germania, o parte din Italia — Cucerire de teritorii spre apus și răsărit
Decăderea autorității imperiale	<ul style="list-style-type: none"> — Perioada de anarhie 	<ul style="list-style-type: none"> — Dinastia de Habsburg — Carol al IV-lea de Luxemburg
Orașele germane	<ul style="list-style-type: none"> — Interesate în comerțul extern — Ligi—Hansa sau Liga Hanseatică 	<ul style="list-style-type: none"> — Nu au contribuit la unificarea statului
Situația Italiei până în sec. al XV-lea	<ul style="list-style-type: none"> — Nord : republici orășenești: Veneția, Genova, Milano, Florența. — Centru : Statul papal. — Sud : Regatul Neapolelui și Sicilia. 	
Răscoala ciompileor din Florența (1378)	<ul style="list-style-type: none"> — Poporul mărunt alungă pe conducători și ocupă Signoria. — Prima răscoală în care muncitorii au avut rolul principal. 	

STATELE SLAVE DIN CENTRUL, ESTUL ȘI SUD-ESTUL EUROPEI ÎN FEUDALISMUL DEZVOLTAT

- **A. Care a fost situația Cehiei în sec. al X-lea—al XIV-lea?**
- **B. Cum s-a format statul polon și ce rol a avut acesta în stăvilirea expansiunii germane?**
- **C. Ce însemnătate a avut formarea cnezatului Moscovei și în ce condiții s-a constituit statul centralizat rus?**

CEHIA

● **A. Formarea statului ceh și dezvoltarea sa.** Cehii, care fac parte din ramura slavilor apuseni, și-au constituit statul independent în sec. al X-lea.

Pe măsura dezvoltării agriculturii, meșteșugurilor (postavurile), a mineritului (producția de argint) și comerțului s-au consolidat și relațiile feudale.

Cu începere din sec. al XII-lea—al XIII-lea regii cehi au instalat mai cu seamă în zonele de frontieră coloniștii germani care și-au constituit o situație privilegiată concurend meșteșugarii și negustorii cehi.

În secolul al XIII-lea coroana Cehiei a revenit *dinastiei de Luxemburg*, care a ocupat un timp și tronul imperial. Cel mai important reprezentant al acesteia a fost *Carol al IV-lea*. Preocupat de ridicarea țării sale, a întemeiat Universitatea din Praga (1348).

La începutul secolului al XV-lea, puternica opoziție îndreptată împotriva asupririi feudale și privilegiilor patriciatului german și-a găsit expresia în predicile lui Jan Hus, profesor la Universitatea din Praga. Chemat să dea socoteală *Consiliului de la Constanța* (1415) pentru ideile sale, el s-a prezentat încrezător în garanția ce-i fusese dată de împăratul *Sigismund de Luxemburg*. A fost însă arestat, declarat eretic și ars pe rug. Moartea sa a produs o mare răscoală (1418—1434).

Profesor la Universitatea din Praga, **Jan Hus** se bucura de un prestigiu imens datorită pregătirii, talentului și vieții exemplare pe care o ducea. A tradus Biblia în limba cehă, contribuind astfel la dezvoltarea limbii literare

Tărani cehi

Meșteșugari cehi

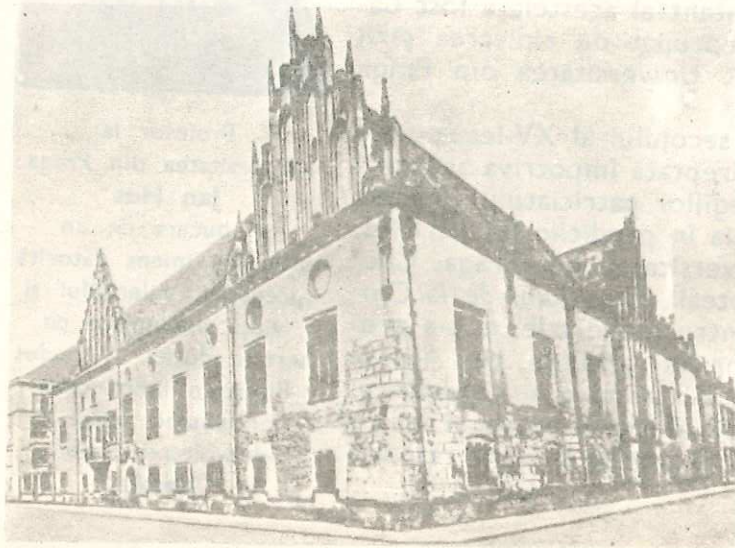
POLONIA

● **B. În sec. al X-lea s-au format mai multe state feudale al căror nucleu l-a reprezentat Polonia Mare (pe riul Warta).**

Asemeni cehilor, polonezii se încadrează în grupul slavilor apuseni. În timpul cneazului *Boleslav cel Viteaz* (992—1025), care a luat titlul de rege, s-a desăvârșit unitatea teritorială a statului și s-a întărit autoritatea centrală, cu sprijinul nobilimii și al Bisericii.

Dezvoltarea marilor domenii a făcut să crească puterea feudaliilor, ceea ce a determinat divizarea politică a regatului (sec. al XII-lea—al XIII-lea).

Reunificarea s-a împlinit la începutul sec. al XIV-lea. *Cazimir cel Mare* (1333—1370) a îngăduit abuzurile nobilimii și a favorizat dezvoltarea orașelor. Capitala Poloniei se afla la *Cracovia*, un important centru al culturii medievale.

Universitatea din Cracovia

Sub *Vladislav Iagiello* Polonia s-a unit cu Lituania. După lupte grele cu cavalerii teutoni (*Grünwald* — 1410, *Malbork* — 1422), la care au participat și ostași moldoveni, expansiunea acestora a fost oprită.

Începînd cu sec. al XV-lea autoritatea șleahței (mica nobilime) a crescut în dauna puterii regale, considerabil limitată și de hotărîrile *Seimului*. În secolele următoare se va înrăutăți și situația țărănimii, căreia i se vor impune sarcini tot mai grele în muncă.

RUSIA

● **C. Rușii — slavi răsăriteni — s-au constituit în mai multe state cu începere din sec. al XII-lea.** O importanță deosebită a avut cneazul Moscovei organizat în jurul orașului cu același nume, întemeiat de Iurii Dolgoruki în 1147.

În sec. al XIII-lea, majoritatea cnezatelor rusești au căzut sub dominația tătară. Semnalul luptei de eliberare a fost dat de cnezii Moscovei. Sub conducerea lor a fost obținută noua victorie de la *Kulikovo*, pe riul Don (1380), care a deschis perspectiva dezrobirii tuturor rușilor.

Unificarea și centralizarea statului s-au realizat în timpul domniei lui *Ivan al III-lea* (1462—1505), care a izbutit să alipească Moscovei: *Novgorodul*, *Tverul* și *Viatka*. În vremea sa a fost consolidată puterea centrală prin adoptarea unei noi legislații, s-a constituit administrația centralizată și armată permanentă. Cneazul a restrîns privilegiile marii boierimi și a limitat dreptul de strămutare al șerbilor.

Ivan al III-lea a refuzat să mai plătească tribut Hoardei de Aur și, după o bătălie prin care a obținut victoria, dominația acesteia asupra statului moscovit a încetat (1480).

Prestigiul cnezatului rus a crescut și datorită legăturilor sale diplomatice cu Imperiul Romano-German, Imperiul Otoman, Ungaria, Veneția și, nu în ultimul rînd, cu Moldova lui Ștefan cel Mare.

Cele trei state slave au avut în evul mediu o evoluție similară: unificarea și centralizarea lor a trebuit să înfrîngă mai cu seamă adversitățile externe (feudalii germani și cavalerii teutoni în Polonia, tătarii în Rusia).

Scenă din viața orașului Moscova

Exerciții

- Cum s-a dezvoltat statul ceh?
- Care era situația economică și socială în statul ceh în sec. al XII-lea—al XV-lea?
- Cum s-a realizat unificarea statului polon?
- Ce însemnătate a avut victoria polonilor în lupta cu teutonii?
- Cum s-a format cnezatul Moscovei?
- Arătați rolul cnezatului Moscovei în procesul unificării statului rus și al eliberării sale de sub dominația mongolă.

Cehia în sec. al X-lea—al XIV-lea

- Formarea statului ceh (sec. al X-lea)
- Dezvoltarea economică (agricultura, meșteșugurile, comerțul, orașele). Relațiile feudale se consolidează.
- Înflorirea statului ceh în timpul lui Carol al IV-lea de Luxemburg.

Lupta împotriva asupririi feudalo-bisericești

- Jan Hus conduce lupta împotriva asupririi feudalo-bisericești.
- Jan Hus condamnat de Sinodul din 1415.
- Răscoala poporului ceh (1419—1434); caracterul ei social și național.

Formarea și dezvoltarea statului polon

- Unificarea micilor state polone (sec. al X-lea).
- Dezvoltarea relațiilor feudale și divizarea politică a statului (sec. al XII-lea—al XIII-lea).
- Reunificarea și consolidarea statului. Cazimir cel Mare (1333—1370).
- Polonia unită cu Lituania sub Vladislav Iagiello poartă lupte împotriva cavalerilor teutoni și oprește expansiunea lor: Grünwald (1410) și Malbork (1422).
- Creșterea puterii nobilimii și scăderea autorității regelui duce la slăbirea statului polon.

Formarea statului centralizat rus

- Cnezatul Moscovei a condus lupta de eliberare împotriva mongolilor și pentru unificare împotriva divizării feudale.
- Ivan al III-lea (1462—1505)
 - A făcut legi unitare pentru toate regiunile țării și a organizat armata permanentă.
 - A restrins privilegiile marilor feudali.
 - A pus capăt dominației Hoardei de Aur asupra Rusiei.
 - A stabilit legături diplomatice cu alte țări europene.

BULGARIA ȘI SERBIA ÎN SECOLELE VII—XIV

- A. Care au fost principalele etape în istoria statului bulgar?
- B. Cum s-a format statul sîrb și în ce condiții a devenit pașalic turcesc?

● A. **Primul și cel de-al doilea țarat bulgar.** Formarea societății medievale s-a desfășurat concomitent cu procesul formării poporului bulgar. Elementul hotărîtor l-au reprezentat slavii, care au asimilat mai întîi populațiile de traci romanizați din Peninsula Balcanică și ulterior o seminație turcică așezată la sud de Dunăre în secolul al VII-lea.

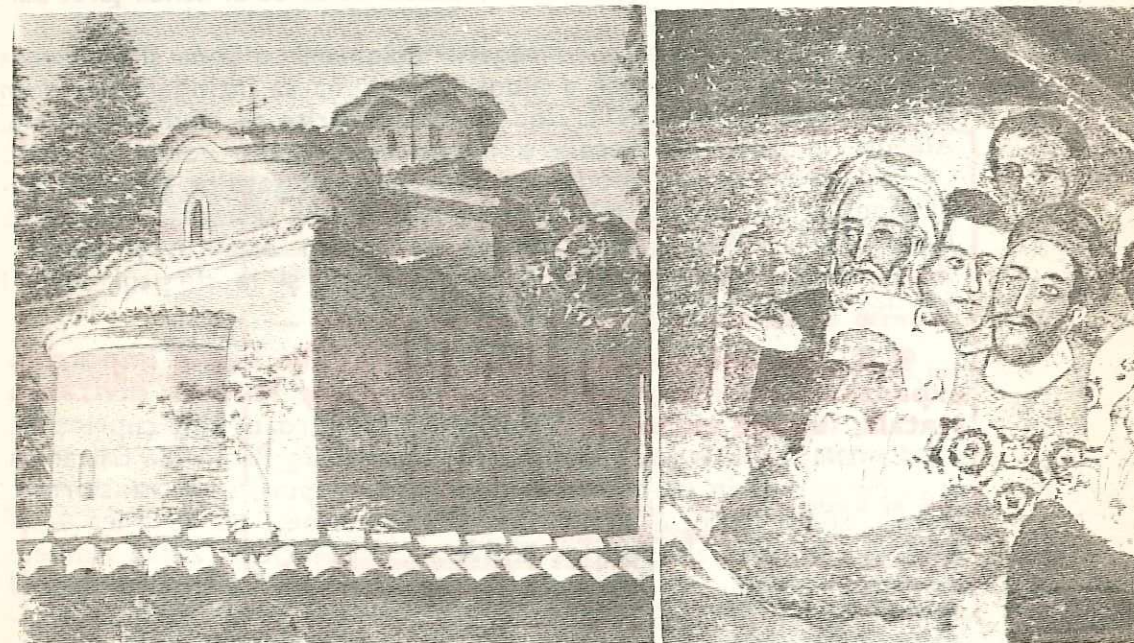
În istoria statului bulgar se deosebesc mai multe etape. Astfel, în vremea **primului țarat**, cea mai mare înflorire economică și întindere teritorială a fost atinsă în vremea lui **Simeon** (893—927).

Dezvoltarea agriculturii, deschiderea exploatărilor miniere (fier și aramă), creșterea producției meșteșugărești (vase, unelte, arme) s-au produs în același timp cu înflorirea orașelor: **Serdica, Tîrnovo, Preslav**.

Frescă reprezentînd personaje în costumele sec. al XIII-lea (artă bulgară).

Biserică din sec. al XIII-lea.

Monument de artă medievală bulgară.

Ștefan Dušan, reprezentat în costum imperial

În conflict cu Imperiul Bizantin armata bulgară ajunge pînă sub zidurile Constantinopolului și obține strălucita victorie de la *Ahelus* (917).

Acum se proclamă Simeon „Împărat al romeilor* și bulgarilor”.

În sec. al X-lea Imperiul Bizantin se reface, în timp ce în țaratul bulgar au loc puternice mișcări sociale, determinate de intensificarea asupra țărănimii libere. La capătul unui război de 40 de ani, *Vasile al II-lea* reușește să învingă pe bulgari, țaratul fiind transformat în provincie bizantină (1018).

Nemulțumiți de dominația străină, bulgarii și românii din nord-estul Peninsulei Balcanice s-au răscolat în 1185 sub conducerea lui *Petru și Asan*, mici boieri, români de origine. Cu ajutorul cumanilor, răscoala

ajunge să ocupe Moesia; ulterior, au fost eliberate și teritoriile de la Dunăre pînă în Tracia, punîndu-se, astfel, bazele celui de-al doilea țarat bulgar.

În relații diplomatice cu regatul maghiar, cu papa și cu lumea occidentală, statul bulgar a ajuns la maxima sa întindere sub *Ioan Asan al II-lea* (1218—1241), cînd au fost cucerite pe rînd Macedonia, Albania, o parte din Serbia și unele teritorii din nordul Greciei.

Creșterea anarhiei feudale și înăsprirea obligațiilor țărănilor dependenți a intensificat mișcările sociale. Marea răscoală condusă de *Ivailo* (1271—1280) a fost învinsă cu sprijin bizantin și tătar.

În aceste condiții statul bulgar a slăbit și la sfîrșitul sec. al XIV-lea a fost cucerit de turci.

● **B. Din uniunile de triburi în condițiile luptei împotriva expansiunii străine și ale formării relațiilor feudale; divizarea statală; luptele cu turcii.** Sîrbii, slovacii și croații sînt cuprinși în marea familie a slavilor sudici. La venirea lor în Peninsula Balcanică erau organizați în uniuni de triburi care, treptat, s-au transformat în mici state. Poporul sîrb a avut multă vreme (sec. al III-lea — al XII-lea) centrele sale politice la *Rașca* și în *Diocleea* (Zeta). Ambele formațiuni statale au fost cucerite de bizantini. La sfîrșitul sec. al XII-lea, *Ștefan Nemanja* a obținut de la aceștia recunoașterea independenței statului său, căruia i-a extins simțitor granițele, pînă la Marea Adriatică.

* Nume dat pe atunci bizantinilor ca fiind continuatori ai romanilor.

Sub domnia Nemanizilor (1168—1371), dezvoltarea economică pune la dispoziția puterii centrale resurse importante ce vor fi folosite pentru a ține în ascultare pe feudali și pentru a elibera teritoriile aflate încă sub dominația bizantină.

Statul sîrb atinge maxima sa întindere sub *Ștefan Dušan* (1331—1355), care și-a luat titlul de împărat. Sub conducerea sa sînt cucerite Tracia, Macedonia, Epirul, Albania și este asediat Constantinopolul. Preocupat de întărirea statului, el a luat inițiativa unui codice de legi (*Zakonicul*), prin care se prevedeau drepturile și îndatoririle marilor feudali și ale clerului față de suveran, precum și obligațiile țărănilor dependenți.

După moartea lui Ștefan Dušan, divizarea statului și anarhia feudală au înlesnit ungerilor și turcilor cucerirea treptată a teritoriilor sale. În jurul anului 1380, unul din feudali sîrbi, *Lazăr*, a reușit să unească o serie de teritorii din sudul Serbiei. În marea bătălie de la *Cîmpia Mierlei* (1389) oștile lui au fost învinse de turci, iar el a căzut în luptă.

În a doua jumătate a sec. al XIV-lea, turcii reiau ofensiva în Balcani și întreaga Serbie cade sub stăpînirea otomană.

Exerciții

- În ce condiții s-a format statul bulgar?
- Care au fost principalele etape ale dezvoltării statului bulgar și de ce a fost cucerit de turci?
- Cum s-a format statul sîrb?
- Care au fost cauzele decăderii sale?

Statul bulgar	<ul style="list-style-type: none"> — Primul țarat bulgar a fost desființat de bizantini. — Răscoala bulgarilor și românilor. — Al II-lea țarat bulgar (<i>Ioan Asan al II-lea</i>). — Răscoala condusă de <i>Ivailo</i> (1277—1280). — Decăderea statului bulgar; cucerirea sa de către turci.
Statul sîrb	<ul style="list-style-type: none"> — Sătulețe conduse de jupani și cucerite de germani, bizantini. — În urma luptei de eliberare se creează statul sîrb independent (sec. al XIII-lea). — <i>Ștefan Dušan</i> (1331—1355) <ul style="list-style-type: none"> — A luat titlul de împărat. — A întărit prin lege puterea boierilor. — A cucerit întinse teritorii în Peninsula Balcanică. — Divizarea feudală a statului sîrb. Serbia cade sub stăpînirea otomană.

UNGARIA

- A. În ce condiții s-a format și dezvoltat statul ungar?
- B. Care era situația statului ungar în secolul al XV-lea?
- C. De ce a căzut Ungaria sub dominația străină?

Matei Corvin, fiul lui lancu de Hunedoara, a fost unul dintre cei mai de seamă regi ai Ungariei

● A. **Trecerea la viață sedentară și formarea relațiilor feudale.** Așezarea ungarilor în cîmpia Pannoniei și trecerea de la viața nomadă la cea sedentară au favorizat formarea relațiilor feudale. Ei se ocupau cu creșterea vitelor și cultivarea pămîntului. Șefii triburilor maghiare au devenit mari proprietari de pămînturi și i-au silit pe membrii de rînd ai triburilor și pe locuitorii subjugați să muncească pentru ei. Începînd din sec. al X-lea, s-au format treptat clasele sociale, caracteristice societății feudale, și s-a constituit un stat feudal puternic. În 1001, ducele maghiar Vaik s-a creștinat sub numele de Ștefan, impunînd întregului popor creștinismul de rit catolic. El și-a luat titlul de rege.

Sub urmașii lui Ștefan, ungurii au cucerit Croația și o parte din coasta Dalmației (pe țărmul Mării Adriatice). Începînd cu sfîrșitul sec. al XI-lea, vreme de mai bine de un secol, ei au purtat lupte pentru cucerirea Transilvaniei, întîmpinînd rezistența puternică a voievodatelor românești. Deși intrată în componența Ungariei, Transilvania și-a păstrat forma de organizare tradițională a voievodatului, expresie a autonomiei sale în cadrul regatului ungar.

În sec. al XII-lea—al XIII-lea, în Ungaria se consolidează feudalismul. Se dezvoltă agricultura. Creșterea puterii marilor feudali nemulțumea celelalte pături ale nobilimii. Nobilimea mijlocie în unire cu mica nobilime i-au impus regelui să le acorde privilegiile: dreptul de moștenire asupra feudelor, scutiri de dări către rege și de unele îndatoriri militare etc. Ele au fost consemnate într-un act numit *Bula de aur* (1222), deoarece era întărit cu o pecete de aur. Dezvoltarea statului maghiar a fost întreruptă un timp de năvălirea tătarilor (1241), care au pustiit ogoarele și orașele, luînd cu ei prăzi bogate și mulți robi.

La începutul sec. al XIV-lea, statul maghiar a trecut printr-o perioadă de anarhie feudală. Stingîndu-se dinastia arpadiană (1301), s-au iscat lupte pentru tron, de care au profitat nobilii pentru a-și consolida puterea. Ei săvîrșeau nenumărate abuzuri împotriva țărănilor și a orașenilor și se războiau neconținut între ei. În anul 1308 a venit la tron *Carol Robert de Anjou*, susținut de papă, de cler, precum și de orașeni și o parte din nobilime. El a încercat să-și întindă stăpînirea asupra Țării Românești și Moldovei, dar a întîlnit rezistența poporului român și a fost nevoit să se retragă.

● B. **Luptele cu turcii. Consolidarea puterii regale în timpul lui Matei Corvin.** În sec. al XV-lea turcii, care cuceriseră o mare parte din Peninsula Balcanică, au început să amenințe și Ungaria. Luptele de apărare împotriva turcilor au fost conduse de lancu de Hunedoara, unul dintre cei mai mari comandanți de oști ai vremii, român de origine. Voievod al Transilvaniei, a ajuns apoi și guvernator al Ungariei. Unul dintre cei mai însemnați regi ai statului ungar a fost *Matei Corvin* (1458—1490), fiul lui lancu de Hunedoara. El a întărit puterea regală, îngădînd abuzurile marii nobilimi cu sprijinul orașenilor și al nobilimii mici și mijlocii. S-a îngrijit de dezvoltarea economiei și a culturii. Fiind amenințat de Imperiul Otoman în plină ofensivă și în conflict cu împăratul german, Matei Corvin a organizat o armată permanentă. A încheiat tratate de alianță cu marele cnezat al Moscovei și cu domnul Moldovei.

● C. **Slăbirea regatului maghiar la începutul sec. al XVI-lea.** După moartea lui Matei Corvin luptele pentru tron, anarhia feudală, desființarea armatei permanente, secătuirea finanțelor și creșterea puterii marii nobilimi au dus la slăbirea statului. Agravarea asupra feudală a contribuit la creșterea nemulțumirii maselor de țărani, care nu mai voiau să lupte împotriva turcilor care amenințau Ungaria.

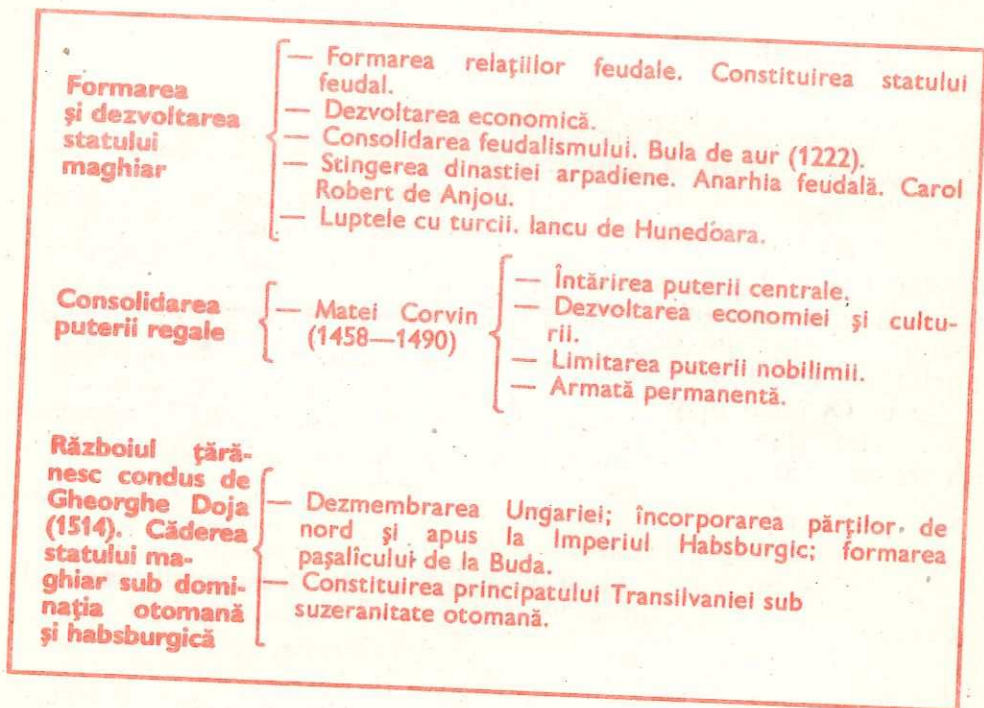
În anul 1514 a izbucnit războiul țărănesc condus de *Gheorghe Doja*, secu de origine. Acest război a cuprins și Transilvania. După ce l-au înăbușit, nobilii au făcut legi aspre contra iobagilor. Aceste măsuri au slăbit puterea de luptă a armatei maghiare. În anul 1526, în bătălia de la *Mohács*, turcii i-au zdrobit pe feudații unguri. Înfrîngerea de la *Mohács* a avut urmări grave pentru statul maghiar, care a fost dezmembrat. Partea centrală a Ungariei, cu capitala la Buda, a devenit pașalic (provincie turcească), iar ăpusul și nordul Ungariei au revenit prin moștenire dinastiei habsburgilor, care au încorporat-o Austriei.

În 1541 voievodatul Transilvaniei a devenit principat sub suzeranitatea otomană.

Statul maghiar a reputerat în sec. al XV-lea victorii importante în lupta de apărare împotriva expansiunii otomane. Dar înăsprirea asupririi feudale și reprimarea sîngeroasă a răscoalelor țărănești au slăbit regatul Ungariei. În sec. al XVI-lea, Ungaria a căzut sub dominația otomană și habsburgică.

Exerciții

- Cum s-a dezvoltat statul maghiar?
- Care au fost cauzele dezmembrării Ungariei?

STATUL OTOMAN ȘI EXPANSIUNEA SA

- A. Cum s-a format statul otoman?
- B. Cum s-a desfășurat expansiunea turcească?

Mahomed al II-lea
supranumit **Cuceritorul**
(pictură de Gentile Bellini)

● A. Prin cucerirea unor teritorii din Asia Mică. Turcii otomani, triburi nomade, au locuit pînă în sec. al XIII-lea în Asia centrală. Îmipiși de mongoli se așază în nord-vestul Asiei Mici, la granița cu Imperiul Bizantin. Profitînd de slăbirea Imperiului Bizantin, cuceresc o parte din Asia Mică, unde treptat se va forma statul otoman. Conducătorul statului a primit numele de *sultan*.

Pe măsură ce statul se dezvoltă, conducătorii săi au luat o serie de măsuri pentru organizarea politico-administrativă și militară. Întreaga putere era concentrată în mâinile sultanului. Statul a fost împărțit în provincii, subordonate direct sultanului. Pentru cuceririle lor, sultanii au creat o armată puternică, în care au atras forțe importante prin acordarea de feude în teritoriile cucerite. Armata era formată din oastea permanentă (*ieniceri, spahii*), oastea provinciilor etc.

Ienicerii (trupe noi) proveneau din cei mai frumoși și sănătoși copii ai popoarelor cucerite (bulgari, greci, armeni, albanezi, bosnieci etc.), dați ca tribut. Erau crescuți în cazărmi, fără familie, în ură față de popoarele de la care proveneau și în spirit de sacrificiu și devotament față de sultan și religia mahomedană.

Întărindu-se în Asia Mică, statul turc a început o politică de expansiune, de cucerire a unor noi teritorii.

● B. Cucerirea Peninsulei Balcanice. Mare putere în sud-estul Europei — care stăpînea și o parte din Asia Mică — Imperiul Bizantin a început, din sec. al XII-lea, să decadă. Atacat de sîrbi și bulgari în Peninsula Balcanică, în Asia Mică de către turcii selgiucizi, pierde o parte din teritoriile sale. Decăderea s-a accentuat și mai mult în timpul cruciadelor.

Ienicier

(Ienicierii erau luptători pedestri și aveau rolul cel mai important în armată, erau sprijinul de nădejde al sultanului)

Spahiu

(spahii proveneau din aristocrația turcă și formau oastea de călăreți)

Sărăcirea maselor populare, desele războaie și luptele pentru tronul imperial au grăbit decăderea imperiului. El va fi o pradă ușoară pentru statul otoman. Adeseori, împărații bizantini în luptă cu feodalii îi chemau în ajutor pe turci. Până la mijlocul sec. al XIV-lea, turcii treceau adeseori Bosforul și jefuiau regiuni din Imperiul Bizantin. Treptat, este cucerită o mare parte a acestuia.

La sfârșitul sec. al XIV-lea sînt cucerite Serbia și Bulgaria. Astfel, Imperiul Bizantin era încercuit de cuceririle turcești. El se reducea acum la un teritoriu în jurul orașului Constantinopol. Turcii au amînat cucerirea lui din cauza războaielor cu mongolii în Asia, unde au fost înfrinți.

● **B. Cucerirea Imperiului Bizantin.** La începutul sec. al XV-lea, statul turc se va întări și va relua ofensiva la Dunăre spre Europa Centrală. În același timp, Imperiul Bizantin nu va mai putea rezista atacurilor repetate date de turci. În anul 1453, în timpul sultanului *Mahomed al II-lea*, Constantinopolul este cucerit după un asediu prelungit. El a devenit capitala statului sub numele de *Istanbul*.

Asediul orașului pe mare și pe uscat a durat 53 de zile. Luat cu asalt de către Ienicieri, orașul este cucerit și populația măcelărită sau dusă în robie.

● **B. Cucerirea a noi state în Africa, Asia și Europa.** Turcii au cucerit Siria, Palestina, Egiptul, Arabia și au ajuns pînă în Caucaz. Înaintînd pînă în Europa centrală au transformat o parte a Ungariei în pașalic. Viena este asediată, dar nu poate fi cucerită (1529). În teritoriile cucerite, turcii au supus populația la numeroase obligații

în bani și în muncă. Împotriva expansiunii otomane s-au ridicat la luptă sîrbii, albanezii, bulgarii. Cînd pericolul turcesc a ajuns la Dunăre, a întîmpinat rezistența eroică a poporului român, care și-a menținut independența.

Astfel s-a format unul dintre cele mai mari state în evul mediu **Imperiul Otoman** — mare putere în Europa, Asia și Africa.

Stat militarist, care trăia din asupra popoarelor cucerite, Imperiul Otoman a stîmjenit dezvoltarea economică, politică și culturală a popoarelor din Peninsula Balcanică. El reprezenta un pericol permanent pentru statele din Europa centrală și estică.

Exerciții

- Cum s-a organizat statul otoman?
- Pe baza textului, caracterizați expansiunea otomană.

Formarea Imperiului Otoman și expansiunea sa

- Turcii otomani veniți din Asia mijlocie au format un stat în Asia Mică (sec. al XIII-lea).
- Expansiunea statului otoman: cucerirea Peninsulei Balcanice; căderea Constantinopolului (1453); cucerirea Siriei, Palestinei, Egiptului, Arabiei, Ungariei.

FORMAREA ȘI DEZVOLTAREA STATELOR MEDIEVALE ROMÂNEȘTI

- A. În ce condiții s-au format statele medievale românești?
- B. Ce rol au avut Țările Române în lupta antiotomană?

● A. Dezvoltarea feudalismului și lupta împotriva dominației străine. Izvoarele istorice atestă că pe teritoriul de formare a statelor medievale Transilvania, Țara Românească, Moldova și Dobrogea se desfășura o intensă activitate economică.

Cultivarea pământului, creșterea vitelor și pescuitul s-au extins. Se practica mineritul (extragerea sării, aurului, argintului, fierului). Se dezvoltau meșteșugurile și orașele. Drumurile comerciale care străbăteau Moldova de la nord la sud sau cele care legau Transilvania de Țara Românească ajungând pînă la Marea Adriatică, precum și existența bîlciurilor și târgurilor dovedesc legături comerciale strînse atît între teritoriile locuite de români, cît și cu țările europene.

Concomitent s-a cristalizat și o organizare socială cu caracter feudal. Documentele vremii semnalează existența *țărănimii* și a *feudalilor* (nobili, cnezi în Transilvania, „mai marii pământului” în Țara Românească).

În condițiile accentuării diferențierii sociale, cnezatele și voievodatele se unesc, formînd Țara Românească, Moldova, Transilvania și Dobrogea. De la început între Țările Române s-au dezvoltat legături strînse. Existența a patru state este consecința situației externe și interne. Procesul de formare a unui singur stat pe întregul teritoriu a fost împiedicat de marea invazie a tătarilor și vecinătatea unor mari state feudale (Ungaria, Polonia) care urmăreau să-și impună dominația asupra acestor ținuturi.

Formarea voievodatului Transilvaniei are la bază voievodatele românești atestate documentar în sec. al IX-lea și pe cele de la sfîrșitul sec. al X-lea și începutul sec. al XI-lea. După o rezistență eroică, voievodatele românești au fost însă cucerite de unguri. Pentru a-și consolida stăpînirea, ei au așezat, în secolul al XII-lea, pe secui în sud-est și pe sași în sud, în regiuni cu străveche populație românească.

Păstrîndu-și forma tradițională de organizare, Transilvania era un voievodat condus de un voievod numit de regele Ungariei. Deși voievodatul a fost împărțit în comitate, în regiunile de margine

Mircea cel Bătrîn, mare voievod și domn, apreciat de papă, ca „cel mai viteaz” și „cel mai ager” dintre principii vremii sale

Ștefan cel Mare, mare lăncu de Hunedoara, remarcabil om politic și mare comandant de oști în lupta antiotomană

Ștefan cel Mare, bun organizator de țară, conducător drept și respectat, diplomat iscusit, strălucit comandant, s-a bucurat de faima europeană. În timpul domniei sale Moldova s-a bucurat de un deosebit prestigiu internațional

continuau să se mențină voievodatele și țările (Țara Făgărașului, Țara Hațegului, Țara Bîrsei, Țara Maramureșului).

Nobilimea maghiară și-a extins domeniile în dauna țăranilor, care, majoritatea, au fost transformați în iobagi. Ei și-au pierdut pământul și au fost impuși la dări în bani, dijme și tot felul de obligații față de nobili și clerul catolic.

La sud de Carpați, procesul de unificare a statului s-a desăvîrșit de către Basarab I în condițiile slăbirii puterii tătarilor și luptelor pentru tron în Ungaria. El a refuzat să recunoască suzeranitatea regelui Ungariei. Acesta a întreprins o expediție de pedepsire în Țara Românească, în toamna anului 1330. Basarab I cu oștenii săi au zdrobit oastea maghiară la Posada, într-un defileu al Carpaților. Țara Românească a devenit astfel „de sine stătătoare”, independentă.

În estul Carpaților pătrundeau adesea tătarii, care devastau și prădau. Cu prilejul unei expediții organizate de regele Ungariei împotriva tătarilor (1343—1345), un voievod din Maramureș, anume Dragoș, împreună cu oamenii săi, a rămas în ținuturile moldovene, formînd un mic voievodat, vasal regelui Ungariei. Acesta avea misiunea de a opri atacurile tătarilor înspre ținuturile asupra cărora se întindea dominația maghiară. Dar populația locală din Moldova, ca și cea din Maramureș, era nemulțumită de suzeranitatea regelui Ungariei.

În anul 1359, un voievod român din Maramureș anume Bogdan, răzvrătindu-se împotriva regelui, a trecut cu oștenii săi în Moldova și unindu-se cu localnicii a luat în stăpînire voievodatul în care domnea unul dintre urmașii lui Dragoș. El n-a mai recunoscut su-

Lupta de la Posada. Miniatură din „Cronica pictată de la Viena“

zeranitatea regelui și a respins atacurile acestuia. Moldova a devenit un stat independent.

Dobrogea s-a constituit ca stat în sec. al XIV-lea cu centrul la Caverna (Caliacra). După o perioadă de înflorire economică și politică Dobrogea amenințată de cucerirea otomană intră în componența Țării Românești în timpul lui Mircea cel Bătrîn.

Formarea statelor medievale românești și dezvoltarea lor au asigurat propășirea vieții social-economice, apărarea existenței și independenței poporului român.

● B. Stăvilirea expansiunii otomane, apărarea independenței.

La începutul domniei lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418) expansiunea otomană se apropia de Dunăre prin atacarea popoarelor de la sud (bulgari și sârbi). De aceea el își organizează o armată și întărește cetățile de la Dunăre. Cea mai strălucită victorie împotriva turcilor a obținut-o la Rovi-

ne (1394), unde l-a învins pe sultanul Baiazid, supranumit „Fulgerul”. Mircea a participat și la bătălia de la Nicopole (1396), condusă de regele Ungariei Sigismund de Luxemburg. Feudalii apuseni care participau la această expediție au folosit o tactică greșită și bătălia s-a terminat cu o înfrângere.

În sec. al XV-lea turcii au atacat din nou Țara Românească, au cucerit cetățile Turnu și Giurgiu. Mircea a fost silit să le plătească tribut. În schimb, ei se obligau să nu se amestece în treburile interne ale țării.

După moartea lui Mircea cel Bătrîn turcii au început să atace Transilvania și Ungaria. Conducerea luptelor împotriva lor a avut-o lancu de Hunedoara, voievodul Transilvaniei. El a strâns legăturile cu Țara Românească și Moldova, reușind să formeze un front comun împotriva cötropitorilor turci. În anul 1443 a repurtat victorii strălucite împotriva turcilor, ajungând pînă în Balcani. Cea mai importantă biruință a lui lancu de Hunedoara a fost cea de la Belgrad (1456). Sprijinit de maghiari, români, sârbi lancu de Hunedoara l-a învins pe Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, despresurînd Belgradul. Astfel, a fost întîrziată, pentru un timp, pătrunderea turcilor, pe Dunăre, spre Europa Centrală. La cîteva zile

după victoria de la Belgrad, el a murit de ciumă, în apropierea acestei cetăți.

Lupta împotriva turcilor a fost continuată de voievodul Țării Românești, Vlad Tepeș (1456—1462). El a ținut piept lui Mahomed al II-lea, dar fiind părăsit de marii boieri a pierdut tronul.

Cel care a reușit să cîștige, împotriva puterii otomane, victorii de răsunset european a fost Ștefan cel Mare (1457—1504). Pentru a-și asigura succesul, el și-a consolidat mai întîi domnia, impunîndu-și autoritatea asupra marii boierimi și a stăvilit amestecul regiilor Ungariei și Poloniei în treburile Moldovei. A inițiat importante acțiuni diplomatice pentru a obține ajutor de la papalitate și Veneția în lupta împotriva turcilor. A căutat să mențină Țara Românească în coaliția antiotomană. Totodată și-a organizat o oștire din țărani liberi, tîrgoveți și mici boieri. Cu această oaste el a cîștigat la Vaslui (1475) o victorie care a trezit admirația și nădejdea popoarelor amenințate de turci. Atacat în anul următor de Mahomed al II-lea, cu o armată numeroasă, Ștefan a fost învins la Valea Albă (Războieni); dar refăcîndu-și oastea l-a alungat pe turci, transformînd înfrîngerea în victorie și menținînd independența țării.

Statele medievale românești au avut între ele legături economice, politice și culturale, care s-au datorat unității de neam, de limbă și de cultură.

Victoriile poporului român în luptele de apărare împotriva turcilor reprezintă o pagină de glorie în istorie. Ele au contribuit la stăvilirea înaintării turcilor spre apusul Europei, românii constituind factorul cel mai important al luptei antiotomane în aceste regiuni.

Exerciții

- Cum s-au format statele medievale românești?
- Arătați caracterul și însemnătatea luptei poporului român în sec. al XIV-lea—al XV-lea împotriva turcilor.

Statele românești medievale

- Transilvania — voievodat cu organizare autonomă sub dominația maghiară.
- Țara Românească — unirea cnezatelor și voievodatelor sub Basarab I — cîștigarea independenței (Posada 1330).
- Moldova — lupta împotriva tătarilor. Voievodatul lui Dragoș, Bogdan cucerește independența (1359).

Lupta antiotomană condusă de:

- Mircea cel Bătrîn, lancu de Hunedoara, Vlad Tepeș, Ștefan cel Mare.
- Țările Române apără civilizația europeană.

CULTURA ÎN FEUDALISMUL DEZVOLTAT

21.

ÎNVĂȚĂMÎNTUL, ȘTIINȚA

● A. Care au fost principalele realizări ale culturii medievale?

● **A. Învățămîntul.** Începînd cu secolul al XII-lea, o dată cu înflorirea orașelor, dezvoltarea meșteșugurilor, extinderea comerțului și întărirea monarhiei feudale era nevoie de mai mulți oameni cu știință de carte, capabili să elaboreze legi și să le aplice, să țină corespondența conducătorilor de stat etc. De aceea sînt înființate școli tot mai numeroase. Pe lîngă aceste școli, în orașe existau profesori care predau în case particulare sau în locuri amenajate în aer liber. La Paris, în jurul anului 1200, profesorii și studenții au format o asociație, după modelul breslelor, sub numele de *Universitatea profesorilor și studenților din Paris*. Treptat, ea devine cea mai înaltă instituție de cultură la care învățau studenții. Numărul universităților crește. În universități se studiau elementele de bază ale culturii și științei, teologia, filosofia, dreptul, medicina. Cele mai vestite erau la *Constantinopol, Oxford, Bologna, Paris, Praga, Cracovia*. Învățămîntul universitar a fost dominat multă vreme de biserică.

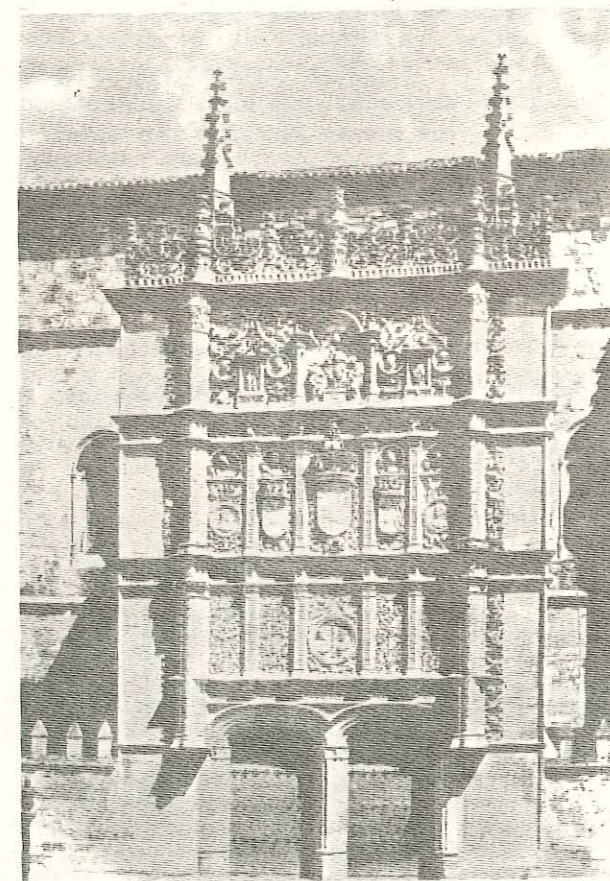
În statul otoman învățămîntul avea un caracter religios. În școlile care funcționau pe lîngă geamii se studia, în primul rînd, *Coranul*. Existau în orașele mari și școli superioare, asemănătoare universităților din apusul și centrul Europei.

A. Știința. Multă vreme, în evul mediu, știința a progresat foarte încet. Europeanii aveau cunoștințe restrînse despre lume, despre pămînt. Ele se rezumau la Marea Mediterană și împrejurimile ei. De aceea, circulau teorii neștiințifice cu privire la forma pămîntului. Prin mijlocirea arabilor, europenii au cunoscut învățătura lui Ptolemeu care susținea că pămîntul este rotund. În sec. XIII—XIV, ca urmare a unor călătorii importante în Asia, orizontul geografic al europenilor se lărgeste, cunoștințele despre alte popoare se îmbogățesc. Călătoriile au dus la importante descoperiri geografice. Geografii italieni au întocmit hărțile Mării Mediterane, Mării Negre.

Profesori și elevi

Fațada Universității din Salamanca

Sub influența arabilor s-au dezvoltat matematica și medicina. Cu toate restricțiile impuse de biserică, medicina devine, treptat, chiar obiect de studiu în universități.

Datorită astrologiei (cititul în stele) și alchimiei (alchimiștii credeau că pot transforma în aur și argint metalele obișnuite), practicate la arabi și însușite de europeni, se vor dezvolta două științe: *astronomia* și *chimia*. Se acordă atenție deosebită diferitelor ramuri din domeniul fizicii, ca, de exemplu, mecanicii și opticii, centrul important de studiu fiind la Oxford.

Astfel, învățatul englez *Roger Bacon*, filosof, matematician, fizician, chimist, astronom, medic, susținea că știința trebuia să se bazeze pe cercetarea naturii, pe experiență și matematică. El a prevăzut posibilitatea aplicării datelor științifice în tehnică și se gândea la construirea unor mașini care să pună în mișcare corăbiile și chiar să zboare prin aer.

Știința a cunoscut un deosebit avânt în Bizanț. Aici se fac studii importante și se scriu tratate de drept, filosofie, matematică, astronomie, medicină.

LITERATURA, ARTA, ARHITECTURA

● A. Prin ce se caracterizează literatura și arta medievală?

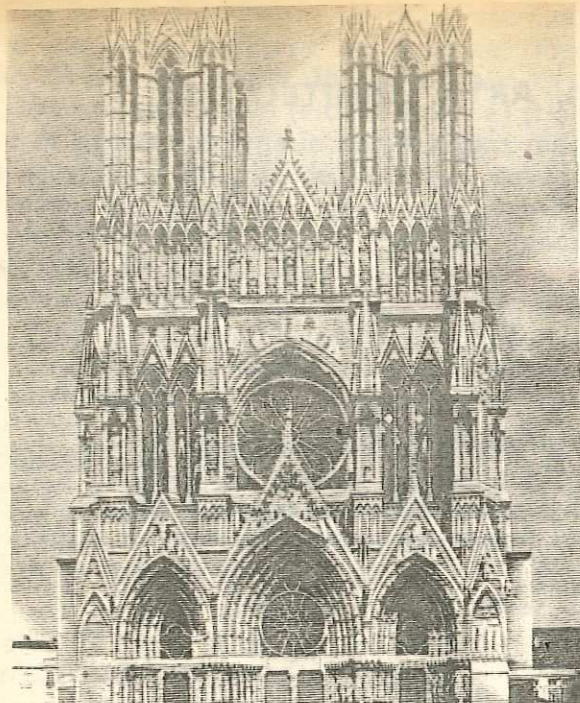
● **A. Literatura.** În evul mediu, în Europa apuseană, majoritatea scrierilor aveau un conținut religios și erau redactate în limba latină. Paralel se răspîndea și *creația populară*: legende, cîntece, poeme, care proslăveau într-o limbă populară vie, accesibilă maselor, vitejia, dragostea. Acestea erau recitate de cîntăreți și poeți în piețele publice, bîlciuri și la serbările din castelele feudale.

Treptat apare și *literatura cavaleriească*, scrisă și vorbită. Cele mai importante opere sînt *poemele cavalerești*, care glorificau actele de vitejie sau oglindeau telul de viață al cavalerilor.

Între poemele cavalerești, cel mai cunoscut, în literatura franceză, este *Cîntecul lui Roland*, în care eroul principal își jertfește viața pentru patria sa. După victoria asupra arabilor, trupele franceze se înapoiau în Franța. Ariergarda condusă de Roland (nepotul

Catedrala și turnul din Pisa construite în stil romanic

Catedrală în stil gotic.

lui Carol cel Mare), trecînd printr-o strîmtoare din munții Pirinei, este surprinsă de arabi. Copleșit de numărul mare al arabilor, Roland cade în luptă.

Un alt poem, care aparține literaturii germane, este *Cîntecul Nibelungilor*. În el sînt redată isprăvile eroului Siegfried și evenimentele din timpul luptelor popoarelor germanice împotriva hunilor. Poemul spaniol *Cidul* evocă lupta împotriva arabilor.

Viața societății feudale se reflectă și în *romanele cavaleriești*, scrise în versuri sau în proză. Acestea cuprind elemente inspirate din legendele păstrate. Cel mai cunoscut este *Tristan*, care înfățișează devotamentul în iubire și a servit ca temă de inspirație în poezia, literatura și creația muzicală modernă.

Poezia lirică s-a dezvoltat în sec. al XII-lea—al XIII-lea. Ea era răspîndită în Franța de *trubaduri* sau *truveri*. Ei cîntau dragostea, frumusețea naturii etc.

La popoarele slave și în Țările Române, creația populară este reprezentată prin numeroase cîntece, balade și poeme, care redau lupta împotriva cotorpitorilor cumani, tătari sau turci. Un exemplu îl constituie poemul rus *Cîntec despre oastea lui Igor*. Poezia eroică este răspîndită și în literatura turcă, în sec. al XV-lea.

Literatura orășenească apare, ca urmare a dezvoltării orașelor, în sec. al XII-lea. Sînt scrise *povestiri* și *fabule* în care orășenii satiri-

zează moravurile clerului și nobilimii. Cea mai însemnată operă este *Romanul vulpii*, unde sub forma unor povestiri cu animale, care trăiesc într-o societate asemănătoare cu aceea a oamenilor, este satirizată întreaga societate feudală.

● **A. Istoriografia** este reprezentată prin numeroase lucrări scrise în limba latină, slavă sau în limbile vorbite. Sînt redată evenimente importante din istoria statelor, suveranilor, desfășurarea cruciadelor, luptele împotriva cotorpitorilor străini etc. În Țările Române, cronicile sînt scrise în limba latină în Transilvania și în limba slavă în Moldova și Țara Românească redînd evenimentele de seamă din sec. XIV—XV.

● **A. În arta medievală domină arhitectura.** Locul cel mai important în evul mediu îl deține arhitectura. Se construiau mai ales *catedrale*, care copleșeau pe oameni prin monumentalitatea, măreția și bogăția decorațiilor. Se construiau, de asemenea, puternice castele feudale, mai ales în Franța, Anglia, Spania, Germania, Italia.

Construcțiile erau făcute din piatră, cu ziduri groase, ferestre înguste și turnuri înalte. La început s-a folosit în arhitectură *stilul romanic*. Bisericile construite în acest stil sînt masive, greoaie, cu planul în formă de cruce, împodobite cu bolți și cupole rotunde. Caracteristic pentru acest stil este *bolta în formă de semicerc*. Cele mai remarcabile catedrale în stil romanic sînt cele din *Pisa*, *Poitiers*, *Worms*. În țara noastră elemente ale stilului romanic se găsesc în construcția bisericii episcopale din *Alba Iulia*.

De pe la mijlocul sec. al XII-lea alături de stilul romanic se folosește în arhitectură *stilul gotic*. A apărut mai întîi în nordul Franței, de unde s-a răspîndit în toată Europa. Caracteristica acestui stil este *bolta în formă de arc frînt*. Bisericile construite în stil gotic sînt foarte înalte, zvelte și cu bolți ogivale. Interioarele sînt largi, luminoase, împodobite cu numeroase basoreliefuli, statui și vitralii multicolore ce reprezintă scene religioase sau scene din natură. Vestitele catedrale ridicate în Franța și Germania stîrnesc și astăzi admirația. Cele mai impunătoare sînt catedralele *Nôtre Dame din Paris*, *din Amiens din Köln* (Germania), *Domul din Milano*, *din Cehia*, Polonia, Ungaria. În țara noastră s-au construit în stil gotic *Biserica neagră din Brașov* și *Catedrala Sf. Mihail din Cluj-Napoca*.

În răsăritul Europei s-a răspîndit stilul bizantin. Prin îmbinarea influenței bizantine cu elemente din arta populară s-a creat un stil propriu: în Rusia (*Catedrala Vasili Blajenii din Moscova*) în statele slave din sud (*Biserica din Bojan*). În Imperiul Otoman s-au construit palate și moschei, între care vestită este *Moscheea veche*. În Țările Române s-a creat *stilul moldovenesc*, reprezentat prin bisericile clă-

dite în timpul lui Ștefan cel Mare (Putna, Voroneț etc.). Un monument remarcabil al artei medievale românești este și Mănăstirea Dealu (Tîrgoviște).

În cultura medievală s-au creat opere de valoare în literatură și artă, s-au pus bazele dezvoltării învățămîntului, iar în știință au apărut concepții noi, care au deschis calea spre cercetarea fenomenelor naturii prin observație și experiență. Scriitorii, învățații și artiștii evului mediu au îmbogățit prin realizările lor cultura universală.

Exerciții

- Prin ce se caracterizează cultura evului mediu?
- Prin ce au contribuit învățații din evul mediu la progresul științei?
- Care sînt cele mai importante realizări ale artei din evul mediu?

Literatura

- Scrieri cu conținut religios.
- Legende, poeme, cîntece în limbile vorbite.
- Poemele cavaleresti : *Cîntecul lui Roland, Cîntecul Nibelungilor, Cidul*.
- Romanele cavaleresti : *Tristan*.
- Poezia lirică răspîdită de trubaduri sau truveri (sec. al XII-lea—al XIII-lea).
- Creațiile epice ale popoarelor din estul și sud-estul Europei: *Cîntec despre oastea lui Igor* (Rusia), *Balade și poeme eroice* (Țările Române, bulgarii, sîrbii, turcii).
- Orășenească (sec. al XII-lea) : *povestiri, fabule, Romanul vulpii*.
- Scrieri istorice : *Cronici*.

Învățămîntul

- Școli bisericești.
- Școli orășenești.
- Universitățile : *Constantinopol, Bologna, Salamanca, Paris, Oxford, Praga, Cracovia*.

Știința

- Cunoștințe restrînse despre natură, teoria lui Ptolemeu.
- Descoperiri geografice, hărți.
- Matematica, astronomia, chimia, fizica (mecanica, optica), medicina.
- Roger Bacon : cercetarea științifică trebuie să se bazeze pe experiență și matematică

Arta

- Predomină arhitectura catedrale
- Stilul romanic : bolta în formă de semicerc (catedralele din *Pisa, Poitiers, Worms, Alba-Iulia*)
- Stilul gotic : bolta în formă de arc frînt (catedralele din *Paris, Amiens, Köln, Domul din Milano, Cehia, Polonia, Ungaria, Biserica Neagră din Brașov, catedrala Sf. Mihail din Cluj-Napoca*)
- Stilul bizantin : cupola rotundă, arcuri sprijinite de coloane (*Sf. Sofia din Constantinopol, San Vitale din Ravenna*)
- Alte stiluri : construcții în care se realizează o îmbinare a influenței stilului bizantin cu elemente din arta altor popoare : *Catedrala Vasili Blajeni, Biserica din Bojan, Mănăstirea Putna, Mănăstirea Voroneț, Mănăstirea Dealu*

FEUDALISMUL TÎRZIU

23.

FORMAREA RELAȚIILOR CAPITALISTE

- A. Ce transformări s-au produs în viața economică a Europei în sec. al XV-lea — al XVI-lea?
- B. Care au fost urmările sociale ale dezvoltării economice?

Johannes Gutenberg

● A. **Dezvoltarea tehnicii, invențiile.** Societatea feudală cunoaște în sec. al XVI-lea și prima jumătate a sec. al XVII-lea importante transformări economice, sociale, politice și culturale care vor duce la destrămarea ei.

Viața economică în Europa apuseană (mai ales în orașele din Italia, Țările de Jos) era deosebit de înfloritoare.

Cerințele societății sporeau necontenit făcând necesară creșterea producției de bunuri. Pentru a produce mai mult și mai bine, era nevoie de unelte perfecționate, ca și de altele noi. În extragerea minereurilor, în prelucrarea metalelor, ca și în alte domenii de activitate se folosește tot mai

mult *roata hidraulică*, perfecționată. Se construiesc *furnale*, unde la temperaturi ridicate se topesc minereurile. Se folosesc *ciocane mecanice*, *mașini de găurit* și *șlefuit*. Lemnul și piatra sînt înlocuite cu fierul. Din fier se fac ace, cuie, foarfece, chei, armuri, arme albe și de foc, piese pentru nave.

Se perfecționează *cîrma*; portughezii au creat un nou vas, *caravella*, care putea fi manevrat pe vînt și pe furtună cu mai multă ușurință. Se construiesc mari șantiere navale.

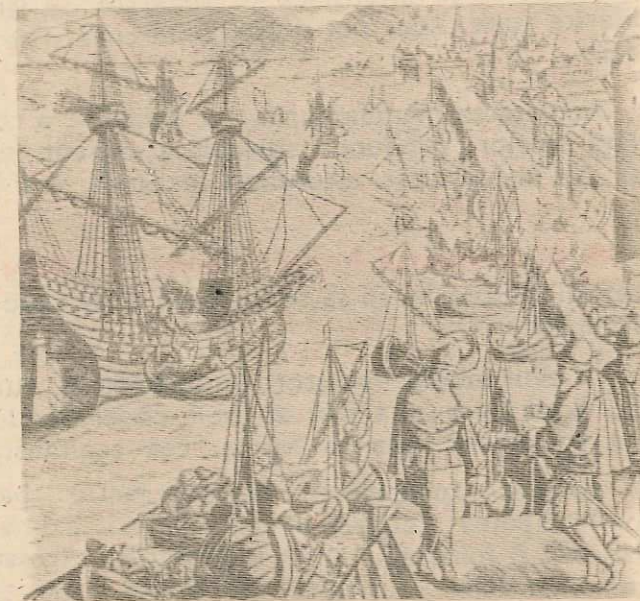
Însemnate progrese s-au realizat în producția de textile prin introducerea *războaielor orizontale de țesut*, a *dărăcitului*, a *vîrtelnițelor* și a unor noi procedee de vopsit a postavurilor și pînzeturilor.

Unele din descoperirile chinezilor, ca *acul magnetic* și *hîrtia*, sînt perfecționate. Acul magnetic este așezat într-o cutiuță și astfel este

Atelier de prelucrare a metalelor

Lisabona, port care s-a dezvoltat după marile descoperiri geografice

creată *busola*. Hîrtia adusă în Europa de către arabi începe să înlocuiască pergamentul pe care se scria pînă atunci. Ea se producea din cîrpe încă din sec. al XIII-lea în Italia și sudul Franței.

Una dintre cele mai mari invenții a fost *tiparul*, creat de *Johannes Gutenberg*. Hîrtia și tiparul au dus la răspîndirea cărților, a cunoștințelor, la dezvoltarea culturii. Primele cărți s-au tipărit la *Mainz* (Germania), iar apoi tiparul s-a răspîndit și în alte țări din Europa (Franța, Italia). În Țările Române prima tipografie datează din 1508. În această vreme s-au întocmit și primele hărți, care vor ușura călătoriile pe mări și oceane.

● **A. Apariția marilor manufacturi, băncile.** Perfecționarea uneltelor, a tehnicii a dus la specializarea muncitorilor. Locul manufacturilor mici (unde munca se făcea mai ales la domiciliu) este luat de manufacturi mari. Vestite erau manufacturile de postav (Italia, Flandra, Anglia), de mătase, dantele, porțelan (Franța, Spania), de construcții navale (Veneția, Londra, Amsterdam), de minărit, tipografiile etc., unde munceau un număr mare de muncitori. Aceștia, deși lucrau manual, erau specializați pe anumite operații. Erău controlați de proprietarul manufacturii, care era în același timp și negustor. Proprietarii de manufacturi puteau să împrumute banii de care aveau nevoie de la bănci. Acestea erau instituții care posedau sume mari de bani (capitaluri), provenite din comerț, depuneri etc. Băncile dădeau bani cu împrumut, pentru care luau dobînzii mari. Bănci existau în marile orașe comerciale din apusul Europei: Florența, Milano, Roma, Anvers, Bruges, Lisabona etc.

Totodată se intensifică și comerțul. Se lărgeste comerțul între diferite state. Apar noi orașe comerciale și se dezvoltă comerțul pe mare.

Activitatea manufacturilor, a băncilor, a comerțului a influențat viața satelor. Producția agricolă a crescut, schimbul între oraș și sat s-a intensificat, economia naturală era în plină destrămare.

● **B. Începutul formării unor noi clase sociale.** În sînul societății feudale încep să se formeze două clase sociale noi: *burghezia* și *muncitorii*.

În evul mediu, locuitorii unui burg se numeau burghezi. Trep-tat, acest termen a fost atribuit clasei dominante social-economic din societatea care se forma, cea capitalistă.

Burghezia (proprietarii de manufacturi, bancherii, marii negustori) stăpînea ateliere, unelte, materii prime, sume mari de bani (capital) și foloseau munca *muncitorilor*. Aceștia proveneau din elemente sărăcite — meșteri din bresle, calfe, țărani fără pămînt sau

alungați de pe loturi — nevoiți să muncească în manufacturi. Muncitorii, spre deosebire de țărani șerbi, erau liberi, însă nu aveau ateliere și unelte proprii. Pentru ca să trăiască, se angajau să muncească în schimbul unor salarii reduse, care de cele mai multe ori nu erau suficiente pentru întreținerea familiilor lor. Ca să obțină cîștiguri cît mai mari, burghezia mărea și numărul orelor de muncă.

Spre sfîrșitul sec. al XV-lea, datorită dezvoltării tehnicii și invențiilor, în societatea feudală s-au produs mari transformări economice și sociale. În sînul societății feudale, care se descompune lent, apare treptat o nouă societate, cea capitalistă.

Exerciții

- Care au fost principalele invenții tehnice și însemnătatea lor?
- Ce urmări a avut dezvoltarea manufacturilor?

Tehnica și invențiile	<ul style="list-style-type: none">— Roata hidraulică, furnale, ciocane metalice, mașini de găurit și șlefuit.— Războaiele orizontale de țesut, daracul, vîrtelnița.— Perfecționarea cîrmei. Busola. Caravella.— Busola. Hîrtia din cîrpe.— Tiparul.— Primele hărți.
Marile manufacturi	<ul style="list-style-type: none">— postav, mătase, dantele, porțelan, construcții navale.
Băncile	<ul style="list-style-type: none">— capitalurile.
Comerțul	<ul style="list-style-type: none">— pe uscat (noi orașe comerciale)— maritim (noi porturi)
Formarea noilor clase sociale	<ul style="list-style-type: none">— burghezia și muncitorii, clasele caracteristice societății capitaliste.

MARILE DESCOPERIRI GEOGRAFICE

- **A. Care au fost principalele descoperiri geografice?**
- **B. Ce urmări au avut descoperirile geografice?**

În secolele al XV-lea — al XVI-lea orașele continuă să se dezvolte; comerțul între țările europene, precum și cel cu țările din afara Europei se lărgeste. Burghezia, dornică de câștiguri, urmărea să extindă manufacturile și să descopere noi teritorii pentru a obține materii prime ieftine, metale prețioase, mirodenii și noi piețe de desfacere.

Multe din aceste mărfuri, provenite din India și China, erau aduse în Europa de către negustorii bizantini și italieni care le cumpărau de la arabi. Drumul lung și nesigur, ca și numeroasele vămi făceau ca aceste mărfuri să fie rare și foarte scumpe. Pe de altă parte, expansiunea otomană amenința existența vechiului drum comercial dintre Europa și Orient.

Încercările de a găsi un nou drum pe mare, spre India, au contribuit la marile descoperiri geografice.

● **A. Noul drum spre India.** Primele țări care organizează explorări geografice sînt Portugalia și Spania, care, prin așezarea lor prielnică, ofereau o bază de plecare în căutarea unui nou drum spre Orient.

Portughezii, navigatori pricepuți și îndrăzneți, călătorind pe lângă țărmurile vestice ale Africii, au făcut primul înconjur al acestui continent descoperind drumul maritim spre India. Portughezul Vasco da Gama trece de Capul Bunei Speranțe, traversează Oceanul Indian și ajunge pe țărmurile Indiei (1498).

● **A. Descoperirea Americii (1492).** Descoperirea Americii se leagă de numele marelui navigator *Cristofor Columb*. Originar din Genova, Columb era fiul unui țesător sărac. Din tinerețe s-a simțit atras de mare și s-a făcut navigator. Dobîndind o mare experiență, el a devenit un bun căpitan, iscusit cîrmaci și astronom. Columb era convins că pămîntul este rotund și socotea că se poate ajunge în Orient traversînd Oceanul Atlantic. Ideea aceasta părea pentru mulți de nerealizat. După multe greutăți și încercări reușește să

Cristofor Columb

Amerigo Vespucci

Fernando Magellan

obțină sprijinul monarhiei spaniole. În zorii zilei de 3 august 1492 Columb a dat ordin să se ridice pînzele și a plecat cu 4 corăbii din Spania (portul Palos). El a navigat pe Oceanul Atlantic spre apus și după 70 de zile de călătorie a ajuns pe o insulă din arhipelagul Bahamas, pe care a numit-o *San-Salvador*; drumul spre America, peste Oceanul Atlantic, era astfel descoperit. Apoi și-a continuat drumul descoperind insulele Cuba și Haiti.

Columb a fost convins că a atins țărmurile Indiei și niciodată nu a bănuit că a descoperit un nou continent. Din această cauză locuitorii acestor ținuturi au fost numiți indieni, iar insulele descoperite în America Centrală, *Indiile apusene*.

Ceva mai târziu, un alt navigator, *Amerigo Vespucci*, a dovedit că teritoriile descoperite sînt ținuturi noi, necunoscute, cărora li s-a dat numele de America, după numele său.

● **A. Prima călătorie în jurul Pămîntului (1519—1522).** Prima călătorie în jurul Pămîntului a fost realizată de către navigatorul portughez *Magellan*, aflat în slujba Spaniei. O flotă condusă de Magellan și alcătuită din 5 corăbii părăsește în 1519 Spania, ocolește America pe la sud, trecînd spre Oceanul Pacific prin strîmtoarea care îi poartă numele (*Magellan*). Străbătînd oceanul, căruia el i-a dat numele de «Pacific», a ajuns, după o călătorie foarte grea, în insulele Filipine. Aici, Magellan și o parte din marinari au murit în luptă cu băștinașii. Expediția și-a continuat drumul sub conducerea unui ajutor de-al său, ajungînd în Europa numai cu o singură corabie. Cea mai mare parte a echipajului pierise. Așa s-a terminat prima călătorie în jurul lumii, care a dovedit că pămîntul este rotund.

● **B. Noi progrese în economie.** În urma descoperirilor geografice, căile și centrele comerciale aflate în bazinul Mării Mediterane și al Mării Băltice sînt întrecute de cele din Oceanul Atlantic;

acesta devine puntea de legătură între continente. De aceea orașele Veneția și Genova își pierd treptat importanța economică. În locul acestor orașe se ridică porturile din Spania, Portugalia, Țările de Jos, Franța și Anglia, așezate pe țărmurile Oceanului Atlantic, iar comerțul european se intensifică. Centrul internațional al schimburilor comerciale devine Anvers, din Țările de Jos, important oraș bancar și comercial.

Din teritoriile recent descoperite erau aduse în Europa mari cantități de metale prețioase și mărfuri coloniale, care îmbogățesc pe negustori și bancheri. Având la dispoziție mulți bani (capital), burghezia construia noi ateliere manufacturiere, ale căror produse erau foarte căutate. S-au realizat progrese însemnate în construcția vaselor maritime și s-a perfecționat navigația.

Din America s-au adus în Europa noi plante: porumbul, cartoful și roșiile, care au căpătat un rol important în alimentație.

● **B. Formarea domeniilor coloniale.** După ce au descoperit drumul spre India, portughezii și-au continuat călătoriile spre răsărit ajungând pînă în China (1517). Ei s-au stabilit pe țărmuri, unde au întemeiat așezări întărite numite *factorii*. Aici, pe lângă comerțul cu băștinașii, urmăreau și înlăturarea concurenței negustorilor locali; vasele portugheze organizau o adevărată vînațoare de vase indiene și arabe, pe care le jefuiau și apoi le scufundau. Portughezii au mai ocupat teritorii și în America de Sud; le-au colonizat punînd bazele statului *Brazilia*, pe care l-au stăpînit multă vreme.

Foarte mulți spanioli aventurieri, nobili fără ocupație și săraci, dornici de o îmbogățire mai ușoară, se îndreptau spre America, ca spre un pămînt «*al fîgăduinței*». Acești cuceritori (*conquistadores*) au pătruns în interiorul continentului american, luînd în stăpînire teritorii întinse din America Centrală și America de Sud. Primele țări cucerite au fost *Mexic* și *Peru*.

Pentru a suplini mîna de lucru, portughezii și spaniolii aduc, din Africa, negri. Călătorind în condiții neomenești, legați în lanțuri, mulți negri mureau pe corăbiile ce-i transportau. În America erau puși să muncească pe plantații și în mine ca sclavi. În acest fel s-au născut comerțul cu negri și sclavia colonială.

Marile expediții întreprinse pentru găsirea unor noi căi comerciale au dus la descoperirea unor noi teritorii și au pus bazele primelor domenii coloniale – cel portughez în Asia și cel spaniol în America. În același timp, s-au produs importante transformări economice, social-politice și culturale.

Exerciții

- Care au fost cauzele marilor descoperiri geografice?
- Arătați, pe baza textului, însemnătatea călătoriilor lui Columb și Magellan.
- Ce schimbări s-au produs în Europa după noile descoperiri geografice?

Cauzele descoperirilor geografice

- Dezvoltarea orașelor, a manufacturilor și comerțului.
- Nevoia de materii prime, metale prețioase, mirodenii.
- Căutarea unui nou drum pe mare, spre India.

Descoperirile geografice

- Noul drum spre India — Vasco da Gama (1498).
- America — Cristofor Columb — (1492).
- Prima călătorie în jurul pămîntului — Magellan (1519—1522).

Urmările descoperirilor geografice

- Crește importanța porturilor de la Oceanul Atlantic.
- Intensificarea comerțului. Dezvoltarea manufacturilor.
- Se aduc mărfuri coloniale, metale prețioase, noi plante.
- Progrese în arta navigației.
- Formarea domeniilor coloniale (portughez, spaniol). Comerțul cu sclavi. Sclavia colonială.

RENAȘTEREA

Renașterea a fost una dintre cele mai strălucite perioade din istoria omenirii. Ea a apărut în urma prefacerilor economice, sociale și politice în Italia și apoi în restul Europei (sec. al XIV-lea—al XVI-lea). Orășenimea bogată, cu un orizont intelectual mai larg, cu spirit de inițiativă și încredere în forțele proprii, dornică să-și înfrumusețeze viața cu palate și vile luxoase, cu remarcabile opere de artă, a sprijinit formarea unei pături intelectuale din rîndurile căreia s-au afirmat reprezentanții Renașterii.

Renașterea s-a manifestat în toate domeniile de activitate: în economie prin dezvoltarea manufacturilor și comerțului mondial, în politică prin apariția unor concepții noi cu privire la stat și modul de conducere, în viața intelectuală prin preamărirea rațiunii, energiei, talentului și forței creatoare a omului, prin observarea și cercetarea naturii înconjurătoare și a societății.

Apariția Renașterii în Italia a fost favorizată și de faptul că aici se găseau multe urme ale culturii romane și grecești. Scriitorii și artiștii le considerau ca modele demne de imitat, de aceea s-au preocupat de studiul literaturii, artei, limbilor latină și greacă.

UMANISMUL ȘI REPREZENTANȚII SĂI

- A. Ce este Umanismul?
- B. În ce domenii s-a manifestat Umanismul?

● A. O concepție laică și rațională. Concepțiile oamenilor de cultură din perioada Renașterii sînt cunoscute sub numele de *umanism* (de la cuvîntul latin *humanus*=omenesc). Umaniștii își propuneau să creeze un om mai bun, bine pregătit — deci o societate mai bună. De aceea în lucrările lor au avut ca temă preferată omul, cu calitățile și defectele lui, viața omenească, natura înconjurătoare, istoria etc. Omul trebuia să-și dezvolte aptitudinile și talentele, să contribuie la progresul societății.

Umaniștii voiau să știe totul, deoarece credeau în puterea înnoitoare a științei; adepți ai progresului, s-au preocupat de reforma societății și educarea omului. Ei se pronunțau pentru libertate și independență, pentru dreptul fiecărui cetățean de a participa la viața publică, îndeplinind cele mai înalte funcții.

Întrețineau strînse legături între ei și dominau viața intelectuală a epocii.

Apărut în Italia, Umanismul s-a răspîndit în aproape toate țările din Europa. Importante centre umaniste au fost *Florența*, *Veneția*, *Padova*, *Paris*, *Lyon*, care erau în același timp vestite centre universitare și tipografice. În această perioadă s-au creat și biblioteci în diferite țări, în care erau adunate cărți valoroase din antichitate, documente, manuscrise.

● B. În literatură. Umanismul s-a manifestat de timpuriu în literatură. Pe lîngă limba latină se scrie tot mai mult în limba popoarelor respective, ceea ce duce la apariția literaturii naționale. Cel mai important reprezentanți ai Umanismului în Italia au fost: *Dante Alighieri* și *Francesco Petrarca*.

Dante (1265—1321), originar din *Florența*, este unul dintre cele mai mari genii ale umanității. Opera sa principală este *Divina Comedia*, poem în versuri, scris în limba italiană, în care deși se mai simte influența religiei, este străbătută de dorința de a cunoaște lumea și societatea.

Petrarca (1304 —1374) a lăsat multe opere în limba latină și italiană. A cîntat frumusețea naturii, dragostea de patrie. În poezia *Italia mea* deplînge fărîmițarea patriei sale și dorește ca unitatea Italiei să fie înfăptuită de poporul italian. Împreună cu Dante poate fi considerat întemeietor al poeziei italiene.

Umanismul s-a dezvoltat și în alte țări din Europa.

În Franța, reprezentantul cel mai de seamă al Umanismului este **Francois Rabelais**. El a scris un roman intitulat *Gargantua și Pantagruel*, operă renumită a literaturii franceze, în care se critică felul cum se făcea educația în evul mediu.

În Anglia, literatura înflorește în mod deosebit în timpul reginei Elisabeta I. Atunci trăiește marele dramaturg **William Shakespeare**, creator al unei opere imense, în care se oglindesc momente dramatice ale istoriei omenirii, momente zbuciumate din istoria Angliei, ca și scene din viața cotidiană (Richard al III-lea Hamlet, Othello etc.)

Ideile Umanismului au pătruns și în răsăritul Europei: *Cehia, Polonia, Ungaria, Țările Române*. Primul umanist de origine română a fost **Nicolae Olahus**. Născut în Transilvania la Sibiu, a ajuns cardinal al Ungariei. În lucrările sale a afirmat pentru prima dată originea latină a poporului român. Aceste idei apar și în opera unor cărturari români, ca **Miron Costin stolnicul Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir**. Sub influența Umanismului încep să se tipărească primele lucrări în limba română.

Unul dintre cei mai de seamă sprijinitori ai Umanismului în Italia a fost **Laurențiu Magnificul**, la curtea căruia se adunau marii umaniști ai epocii. Grup de umaniști reprezentați într-o pictură din epoca Renașterii

● B. Matematica. Științele naturii.

Umanismul a dus la reînnoirea științei. Pornind de la studiul operelor antichității, oamenii de știință au căutat noi metode de cercetare. Credeau în puterea de cunoaștere a omului, în descoperirea adevărului. Ei au luptat împotriva concepției medievale care combătea cercetarea științifică și acuza pe oamenii de știință de magie. S-au preocupat de matematică, fizică, astronomie, mecanică, geologie. Numeroase progrese s-au făcut în chimie, botanică, zoologie. În medicină s-au studiat structura corpului omenesc și circulația sîngelui.

Reprezentantul cel mai de seamă al științei Renașterii a fost **Leonardo da Vinci**, care a subliniat rolul matematicii în cercetarea științifică, a făcut cercetări importante în fizică. Cercetările sale s-au îndreptat și spre domeniul anatomiei, contribuind la cunoașterea corpului omenesc. A construit mașini hidraulice și a făcut proiecte pentru mașini zburătoare.

Concepția umanistă despre știință a deschis o epocă de descoperiri în acest domeniu, creîndu-se noi teorii asupra omului și naturii, opuse concepției medievale. Astfel **Nicolaus Copernic** — polonez de origine, a arătat că Soarele este în centrul sistemului planetar, și nu Pămîntul, cum se suținea pînă atunci pe baza teoriei lui Ptolemeu. Descoperirea lui a fost confirmată în sec. al XVII-lea de **Galileo Galilei**. Acesta a rezolvat o serie de probleme de astronomie, matematică, tehnică și a perfecționat luneta astronomică. Un alt adept al teoriei lui Copernic a fost **Giordano Bruno**, care susținea că materia stă la baza tuturor lucrurilor.

● B. Studiul societății omenesti.

Umaniștii au creat și o nouă concepție despre societate și despre felul cum trebuie condusă. Astfel **Erasm de Rotterdam**, originar din Țările de Jos, cel mai ilustru repre-

Dante Alighieri

Francois Rabelais

William Shakespeare

zentant al Umanismului din Europa de nord, era convins că societatea se face mai bună pe măsură ce oamenii devin mai învățați. În principala sa operă, *Lauda prostiei*, o satiră la adresa societății medievale, ironizează cu ascuțime ignoranța clerului, combate nedreptățile săvârșite de monarhi și se ridică împotriva poporului. El a exercitat o mare influență asupra vieții intelectuale din Europa. Contemporanii îl considerau ca cel mai înțelept om al vremii. De aceea l-au numit „lumina lumii”. În Anglia Thomas Morus, în lucrarea *Utopia*, susținea crearea unei societăți mai bune, bazată, pe egalitatea economică, socială și politică; nu are încredere în stat și este un adept al păcii, „care nu poate fi plătită niciodată prea scump”.

O preocupare de seamă a umaniștilor a fost și istoria. Cel mai important reprezentant a fost Niccolo Machiavelli (1469—1527), istoric și om politic; a scris lucrarea *Principele*, în care a subliniat cauzele divizării politice a țării sale. Salvarea Italiei o vedea numai în unificarea ei politică. Pentru atingerea acestui scop el recomanda folosirea tuturor mijloacelor posibile, chiar viclenia și minciuna.

În perioada Renașterii, Umanismul a avut un rol important în formarea culturii moderne, a literaturii naționale. Prin ideile pe care le-a răspândit și influența sa în majoritatea statelor europene știința a realizat progrese importante în matematică, astronomie, medicină. Teoriile despre transformarea societății au propus soluții dintre care unele vor fi reluate în epoca modernă.

Exerciții

- Ce este Renașterea?
- Ce este Umanismul și care au fost reprezentanții săi în Italia?
- Unde s-a răspândit Umanismul și ce reprezentanți mai cunoașteți?
- În ce constă progresul realizat de umanism în știință?

RENAȘTEREA ARTISTICĂ

- A. Prin ce se caracterizează arta Renașterii?
- B. Care au fost cei mai de seamă reprezentanți ai artei Renașterii?

● A. O artă nouă bazată pe cunoaștere. Concepția nouă despre om, viață și natura înconjurătoare se reflectă și în arta din epoca Renașterii. Artiștii erau foarte cultivați și bine pregătiți. Cunoșteau literatură, filosofie, matematică, arhitectură, arta antichității din care s-au inspirat. Făceau studii asupra naturii și asupra corpului omenesc. Toate acestea au făcut ca arta Renașterii să reprezinte omul, lumea în toată frumusețea și măiestria lor. Artiștii lucrau cu pasiune zi și noapte, ani în șir, pentru a da opere de o deosebită perfecțiune artistică. Cele mai de seamă centre ale artei Renașterii au fost Florența, Roma și Veneția. Renașterea artistică a apărut în orașele din Italia, fiind favorizată de bogăția marilor negustori, bancheri, principii, care căutau să atragă pe artiști, comandându-le opere de artă, dar și pentru că aici se întâlneau urmele marilor realizări ale artei antichității.

● B. Marii artiști ai Renașterii italiene. În epoca Renașterii, pictura, sculptura și arhitectura cunosc o deosebită înflorire. Leonardo da Vinci, Rafael Sanzio, Michelangelo Buonarroti sînt cei mai străluciți reprezentanți ai Renașterii artistice în Italia.

Leonardo da Vinci, pictor, sculptor și om de știință, a lucrat la Florența și Milano. A realizat tablouri celebre în care redă frumusețea și sensibilitatea umană, splendide peisaje pline de poezie. A creat procedee noi în folosirea culorii. Celebre sînt *Gioconda*, prin expresia chipului și a mâinilor. *Sfînta Ana*, *Fecioara cu pruncul* și altele.

Rafael Sanzio a fost pictor și arhitect vestit. Artă sa a influențat mult timp pe artiștii Renașterii. A lăsat un număr mare de portrete, în special madone (*Fecioara Maria cu pruncul Iisus*), în care a redat cu multă măiestrie seninătatea și grația feminină. Vestite sînt *Madona Sixtină* și altele. Dar operele sale cele mai importante sînt picturile în frescă de pe pereții unor săli din Vatican, remarcabile prin perfecțiunea desenului, prin colorit și compoziție. Ele reprezintă teologia, poezia și știința, subiectul unora fiind inspirat din epoca antică, ca, de exemplu, *Școala din Atena*.

Leonardo Da Vinci
(autoportret)

Rafael Sanzio
(autoportret)

Michelangelo Buonarroti, originar din Florența, era un talent multilateral: a fost pictor, sculptor, arhitect și poet. Dar în tot timpul vieții sculptura l-a atras cel mai mult. Mare artist, dar și bun cetățean, și-a apărat cu arma în mână orașul în care se născuse. Michelangelo a creat în sculptură opere desăvârșite. Vestite sînt statuile ce reprezintă *Pietà*, *Moise*, *David*, *Robii*, precum și cele din Capela Medici. A fost și pictor: a pictat timp de 4 ani bolta Capelei Sixtine (din Vatican). Ca arhitect, a elaborat planurile grandioasei cupole a catedralei Sf. Petru, care domină și astăzi Roma.

● **B. Artiștii Renașterii în alte țări din Europa.** Renașterea artistică s-a răspîndit și în restul Europei. Aceasta s-a făcut atît prin artiștii italieni atrași la curțile regilor și nobilimii din alte țări, cît și prin cei care veneau să studieze cultura Italiei.

Renașterea s-a dezvoltat cu repeziune în *Țările de Jos*. Aci a trăit în sec. al XV-lea *Jan van Eyck*, renumit pictor portretist. Între cele mai remarcabile realizări ale sale se numără și *Portretul unui necunoscut*, care se găsește la Mu-

Moise, de Michelangelo.
Artistul redă cu multă măiestrie vitalitatea, încrederea și voința acestui personaj

zeul de artă al României. Renumit a fost *Pieter Brueghel cel Bătrîn*, care a redat în operele sale scene din viața și munca țăranilor (*Anotimpurile*, *Dans țărănesc*), precum și momente din istoria țării sale.

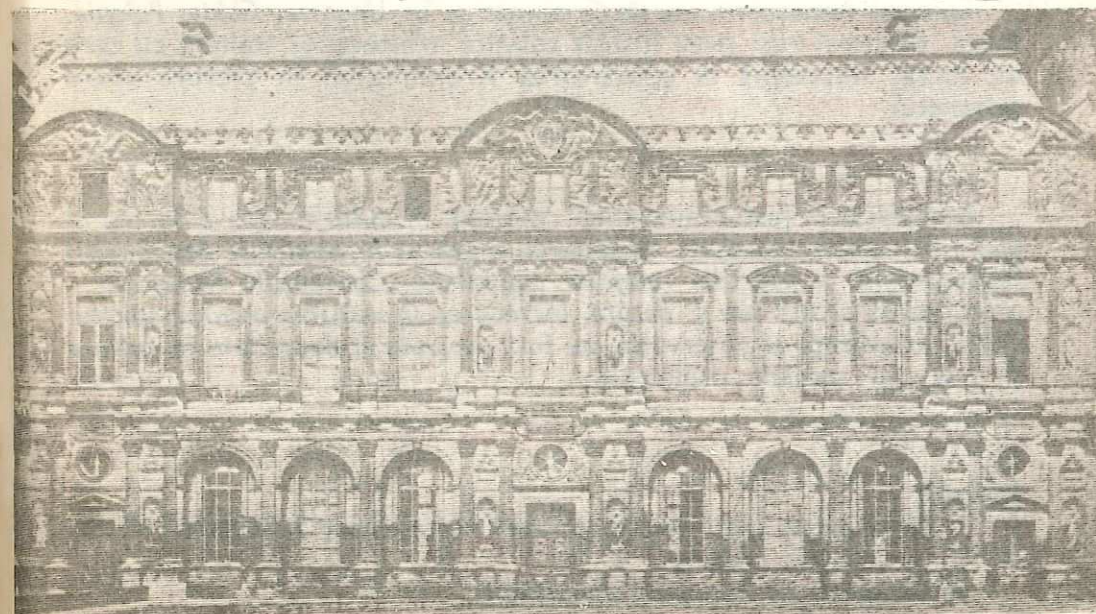
În Franța, rolul cel mai important în arta Renașterii îl deține arhitectura. Se construiesc numeroase castele și palate, cele mai multe pe valea Loarei (*Castelul din Chambord*). La Paris, construcția palatului Louvre a fost încredințată arhitectului *Pierre Lescot*. La împodobirea acestuia a participat sculptorul *Jean Goujon*. El a realizat și basoreliefurile pentru *Fîntîna inocenților*, care reprezintă grațioase nimfe ce duc cîte un ulcior.

La sfîrșitul sec. al XV-lea arta Renașterii se dezvoltă și în Germania. Aici trăiește *Albrecht Dürer* — pictor și gravor. Este renumit prin portretele și desenele după natură, dar și prin gravurile în lemn și aramă.

Madona Sixtină,
de Rafael

Palatul Louvre din Paris (aspect actual). A fost reședință regală, astăzi muzeu

Dans țărănesc, pictură de Pieter Bruegel cel Bătrîn

Renașterea artistică a influențat arhitectura și pictura din centrul și răsăritul Europei. În Țările Române meșteri anonimi au știut să îmbine, armonios, elemente noi cu bogata tradiție populară, lăsând moștenire valoroase opere de artă. Între cele mai remarcabile monumente ale artei românești se numără biserica mănăstirii de la Curtea de Argeș.

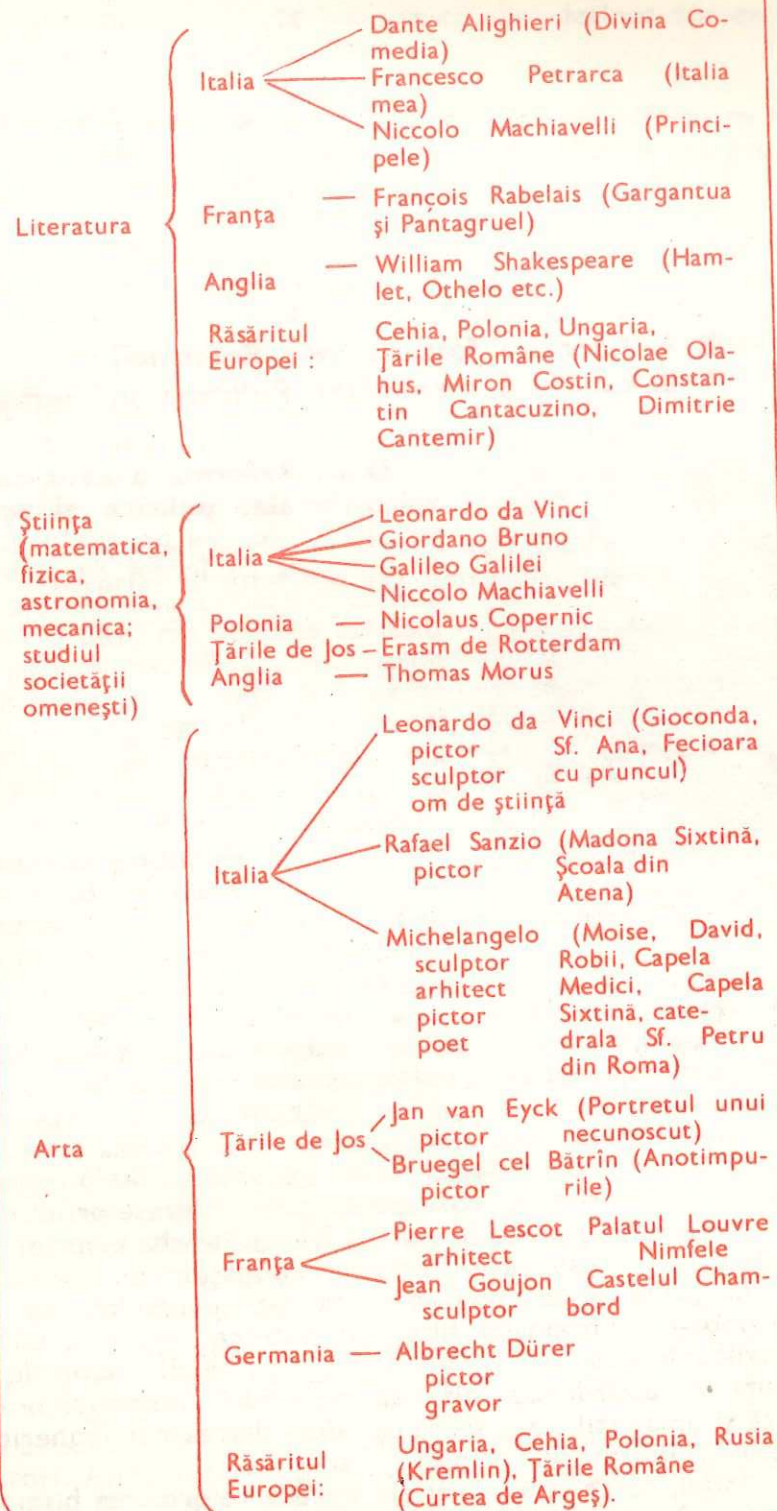
Spiritul Renașterii s-a făcut simțit și în Ungaria, Cehia, Polonia, Rusia. Meșterii ruși și-au însușit tehnica arhitecților italieni cu care au lucrat împreună la construirea Kremlinului. În pictură apare portretul.

Renașterea a fost o adevărată revoluție în cultura care a dat lumii opere de valoare mondială. Renașterea a apărut în condițiile destrămării feudalismului și apariției relațiilor capitaliste. Concepțiile Renașterii – preocuparea pentru om și natură, încrederea în valoarea omului, spiritul critic, experiența și observația, au fost preluate și dezvoltate în cultura și arta din secolele următoare.

Exerciții

- De ce putem spune despre principalii reprezentanți ai Renașterii că erau multilateral pregătiți?
- Ce opere ale Renașterii cunoașteți?

RENAȘTERE Umanism

REFORMA

- A. Care au fost cauzele Reformei?
- B. Cum s-a manifestat Reforma în Germania?

Martin Luther

● A. Reforma a avut cauze economico-sociale, politice și spirituale. În sec. al XVI-lea s-a produs o puternică mișcare socială cu formă de manifestare religioasă, cunoscută sub numele de Reforma. Biserica catolică devenise o forță care domina întreaga Europă apuseană. Papii își creaseră la Roma un amplu aparat administrativ, judecătoresc și fiscal. Cu ajutorul acestuia strângeau venituri tot mai mari din diferite țări. Din cauza războaielor, a amestecului în viața politică, a vieții luxoase pe care o duceau, reprezentanții bisericii aveau nevoie de noi izvoare de venituri. Ei căutau să le obțină prin vânzarea funcțiilor bisericești, prin numeroase dări asupra bisericilor, prin taxe percepute de

la orășeni, prin vânzarea indulgențelor. Abuzurile lor se împleteau cu cele ale marilor feudali provocând o stare de nemulțumire generală. Copleșită de dări, corvezi și alte obligații feudale față de cler și de nobili, lipsită de pământ, țărănimea era într-o permanentă frământare. Ei i se alătură orășenimea, care suferea din cauza impozitelor și restricțiilor de tot felul; burghezia voia o organizare bisericească mai simplă, corespunzătoare intereselor ei.

Averile imense ale bisericii stârneau invidia principilor și nobilimii, care doreau să-și însușească bogățiile ei.

În țările unde monarhia era mai puternică, ea nu voia să recunoască supremația bisericii; puterea regală restrânge treptat privilegiile clerului; își însușește o parte din bunurile acestuia și caută să subordoneze biserica monarhiei. Împotriva bisericii se ridică și umanistii, care susțineau dezvoltarea nestingherită a gândirii omului, literaturii, științei și artei.

Astfel, toate clasele sociale doreau reformarea bisericii, dar fiecare o înțelegea după interesele sale.

Mișcarea de reformă s-a dezvoltat cu repeziciune în Germania, lipsită de unitate politică, și unde biserica catolică deținea domenii întinse și exercita o mare autoritate.

● B. Reforma lutherană. Inițiatorul mișcării de reformare a bisericii catolice a fost Martin Luther (1483—1546). Acesta era profesor la Universitatea din Wittenberg. În 1517 a scris cele 95 de teze ale sale, pe care le-a lipit pe ușa catedralei din Wittenberg. În aceste teze el s-a îndepărtat de dogmele bisericii catolice, critica intoleranța acesteia și a papei de la Roma, combătea comerțul cu indulgențe, se ridica împotriva autorității papale și a ierarhiei clerului și cerea o organizare mai simplă a bisericii. Tipărite, tezele sale au fost răspândite în toată Germania. Ele au avut un mare răsunet în păturile largi ale poporului. Luther a fost excomunicat de papă și declarat în afara legii — oricine voia putea să-l închidă sau să-l omoare. Ascuns de unul dintre principii germani la castelul Wartburg, Luther traduce Biblia în limba germană.

Atitudinea lui Luther împotriva papei a atras, la început, în jurul său toate păturile progresiste ale populației germane.

Deși a atacat biserica catolică, Luther nu a cerut desființarea cultului religios, el l-a adaptat cerințelor societății, care dorea o biserică simplă și puțin costisitoare. Reforma a fost îmbrățișată și de principii germani care râvneau la averile bisericii. Mai mult chiar, Luther trece de partea feudalilor germani, care adoptând reforma lutherană caută să o impună supușilor lor.

● B. Reforma populară. Masele populare, țărani și săracimea orașelor nu se mulțumeau numai cu reorganizarea bisericii. Voiau o reformă radicală care să le aducă eliberarea de orice constrângere.

Reprezentantul acestei idei a fost Thomas Münzer. El susținea că țărănimea și săracimea de la orașe trebuie să creeze o societate fără clase, fără asuprire, bazată pe dreptate. Întreaga putere să fie trecută în mâna poporului. Ideile sale exprimau dorințele maselor populare, care urmăreau să scape de asuprirea feudală. Având strânse legături cu masele largi ale poporului el va prelua conducerea acestora în războiul țărănesc, luptând pentru realizarea ideilor sale până în ultima clipă a vieții.

Urmările reformei. Reforma lutherană s-a extins mai ales în partea de nord a Germaniei. Treptat ea pune bazele unei noi biserici, care nu-l mai recunoaște pe papa drept șef al bisericii: preoții erau subordonați principilor feudali; cultul religios s-a simplificat, înlăturându-se fastul și icoanele din biserici; s-a introdus limba germană în locul limbii latine în oficierea cultului.

Reforma bisericii catolice s-a extins și în alte țări; au apărut și alți reformatori. Astfel reforma a cuprins Franța, Anglia, Elveția. Ea a pătruns și în Ungaria, Polonia, Cehia, Transilvania.

Cu toate acestea, biserica catolică era încă destul de puternică; de aceea ea va începe o largă acțiune pentru stăvilirea ideilor reformei. Această acțiune, numită *Contrareformă*, a fost sprijinită în mod deosebit de ordinul călugărilor *iezuiți* și de tribunalul *inchiziției*, reorganizat de papalitate.

Răspîndirea Reformei a dat o lovitură puternică influenței bisericii catolice în viața social-economică, politică și în cultură, a dus la o considerabilă scădere a însemnătății sale prin ieșirea multor țări de sub autoritatea papei.

Exerciții

- Care au fost cauzele Reformei?
- Ce concluzii desprindeți comparînd reforma lui Luther cu cea propusă de T. Münzer?

Cauzele Reformei	— Economice, sociale, politice și spirituale.
Reforma lui Luther	— Combate autoritatea papală, ierarhia clerului, cere organizarea mai simplă a Bisericii. — Traduce Biblia în limba germană. — Trece de partea principilor germani, care impun Reforma supușilor lor.
Reforma populară a lui Thomas Münzer	— Urmărea eliberarea maselor populare de asuprirea feudală.
Urmările Reformei	— Slăbirea influenței bisericii catolice în viața politică. — Extinderea Reformei în mai multe țări.

ANGLIA

- A. Prin ce se caracterizează situația economică și socială a Angliei?
- B. Ce forțe sociale au sprijinit instaurarea absolutismului monarhic în Anglia?

● A. **Dezvoltarea manufacturilor și comerțului; noua nobilime.** În sec. al XVI-lea economia Angliei se dezvolta tot mai mult pe drumul capitalismului. Se deschid noi manufacturi în domeniul metalurgiei și mineritului în centrul și vestul Angliei. Se creează șantiere navale și porturi (Londra, Bristol, Liverpool) care sînt vestite încă din această vreme. Se înmulțesc manufacturile textile, Anglia devenind o mare exportatoare de stofe. La dezvoltarea manufacturilor au contribuit unele măsuri luate de stat, ca, de exemplu, interzicerea exportului de lînă.

Concomitent se pun bazele flotei maritime comerciale. Negustorii englezi își transportau mărfurile pe Marea Mediterană pînă în Asia Mică și Siria, iar pe Marea Baltică, în Rusia și Țările Scandinave. După marile descoperiri geografice, Anglia ocupă o poziție favorabilă pe căile comerciale care duceau spre teritoriile nou-descoperite.

În aceste condiții numărul burgheziei crește și alături de ea se formează *noua nobilime*, provenită din nobilimea interesată în comercializarea produselor domeniilor și în înființarea de manufacturi. Avînd aspirații comune, burghezia engleză și noua nobilime vor sprijini întărirea puterii centrale.

● A. **Deposdarea țăranilor de pămînt.** Înmulțirea și răspîndirea manufacturilor au dus la scumpirea prețului lînii. Nobilii au considerat că este mult mai avantajos să mărească suprafețele pășunilor pentru a crește un număr cît mai mare de oi. Ei au început să împrajmuiească și să transforme în pășuni pămînturile arabile care aparțineau țăranilor și cele pe care aceștia le aveau în arendă de la nobili. *Împrajmuirile sau îngrădirile* au ruinat țăranimea care era silită să cutreiere țara în căutare de lucru. Împotriva vagabondajului au fost făcute legi aspre, prin care țăranii erau siliți să muncească în manufacturi sau pe moșii.

Înăsprirea situației țăranimii a provocat mari nemulțumiri și izbucnirea a numeroase răscoale. Cea mai importantă a fost răscoala condusă de Robert Ket (1549). Răsculații au cerut să se interzică proprietarilor de domenii creșterea unui număr prea mare de oi și să se înapoieze țăranilor pămînturile răpite, desființîndu-se împrajmuirile. Răscoala a fost înfrîntă și Robert Ket spînzurat.

Henric al VIII-lea, care a început consolidarea puterii monarhice în Anglia

Elisabeta I, în timpul căreia Anglia începe să devină stăpîna mărilor

● **B. Noua nobilime și burghezia.** În sec. al XV-lea în Anglia, în condițiile dezvoltării relațiilor capitaliste, statul centralizat s-a consolidat, devenind *monarhie absolutistă* (formă de conducere a statului în care regele avea puteri nelimitate). Noua nobilime și burghezia aveau nevoie de o conducere care să asigure condițiile necesare dezvoltării economice și extinderea relațiilor comerciale externe. De aceea au devenit un factor important al consolidării puterii monarhice. Aceasta s-a realizat în timpul lui *Henric al VIII-lea Tudor*. El s-a proclamat șef suprem al bisericii în Anglia, scoțînd-o de sub autoritatea papei. Biserica engleză s-a numit de atunci *biserica anglicană*. Au fost suprimate taxele pe care clerul le plătea papalității, au fost confiscate moșiile mănăstirilor catolice și vîndute burghezilor bogați sau membrilor nobilimii noi.

Monarhia absolutistă engleză a ajuns în culmea puterii în timpul reginei *Elisabeta I* (1558—1603). Ea și-a creat un consiliu cu care hotăra în problemele de finanțe și justiție. Adeseori, parlamentul se opunea măsurilor luate de regină.

Această perioadă se caracterizează printr-un nou avînt al economiei. S-au introdus noi procedee tehnice în manufacturi, în exploatarea minelor și în metalurgie.

Pentru dezvoltarea comerțului extern s-au creat *companii* (asociații) comerciale, care stabileau legături cu țările îndepărtate, luptînd pentru înlăturarea celorlalți concurenți. *Compania răsăriteană* se ocupa cu comerțul pe Marea Baltică, *Compania levantină* făcea comerț în porturile Mediteranei răsăritene, iar *Compania Indiilor Orientale* a înlăturat concurența spaniolilor și a portughezilor. Londra a devenit unul dintre marile porturi ale comerțului internațional.

În timpul Elisabetei s-a început formarea domeniului colonial englez. Engiezii au întemeiat colonia *Virginia*, în răsăritul Statelor Unite ale Americii (1584).

În expansiunea ei comercială și teritorială, Anglia s-a ciocnit de Spania, care stăpînea mari teritorii în America și domina căile comerciale spre aceste ținuturi bogate în aur și argint. Puternica flotă spaniolă trimisă de regele Spaniei, *Filip al II-lea*, și supranumită „*Invincibila Armada*”, hărțuită de vasele engleze, ușoare și superioare ca tehnică, a fost distrusă de furtună. Acest dezastru a marcat începutul decăderii dominației maritime a Spaniei. Mările vor fi stăpînite de Anglia și Olanda.

Pentru a slăbi puterea Spaniei, Elisabeta a sprijinit și revoluția din Țările de Jos. În același timp ea a încurajat și actele de piraterie împotriva corăbiilor de comerț spaniole.

Supremația maritimă a Angliei a întărit și mai mult puterea economică a burgheziei engleze. Urmărind să dobîndească și puterea politică, ea a intrat în conflict, pe la mijlocul sec. al XVII-lea, cu monarhia absolutistă.

Exerciții

- Care erau trăsăturile principale ale dezvoltării economice a Angliei în sec. al XVI-lea?
- Care au fost cauzele instaurării absolutismului în Anglia?

Dezvoltarea manufacturilor și a comerțului

- Metalurgia; mineritul; construcția corăbiilor; dezvoltarea marinelor comerciale engleze; țesutul stofelor de lînă.

Situația socială

- Noua nobilime și burghezia.
- Sărăcirea țăranimii; împrumuirile.
- Răscoala condusă de Robert Ket (1549).

Absolutismul monarhic

- Regele avea puteri nelimitate. Se sprijinea pe noua nobilime și burghezie.
- Elisabeta I (1558—1603). Progresele economiei.
- Companiile. Formarea domeniului colonial englez.

FRANȚA

- **A. Prin ce se caracteriza situația Franței în sec. al XVI-lea și prima jumătate a sec. al XVII-lea?**
- **B. Cum s-a consolidat absolutismul monarhic în Franța?**

● **A. Dezvoltarea economică și socială.** În prima jumătate a sec. al XVI-lea, Franța avea o viață economică înfloritoare. În agricultură, care constituia îndeletnicirea de bază a populației, se realizaseră progrese. Prin secarea mlaștinilor și prin desțeleniri, s-au mărit suprafețele cultivate. Au fost introduse și plante noi, aduse din America: fasolea, porumbul, cartoful și tutunul. Locuitorii de pe țărmurile din nordul și sudul Franței se ocupau cu pescuitul. Meșteșugurile s-au perfecționat. A crescut numărul manufacturilor, care produceau obiecte de lux: mătase, postavuri și pînzeturi fine, tapiserii, sticlărie, care se vindeau scump pe piața externă. Tipografiile renumite erau la Paris și Lyon. Metalurgia a luat un mare avînt.

Ca urmare a descoperirilor geografice au înflorit porturile de la Oceanul Atlantic (Bordeaux, Le Havre). Se făcea comerț cu Spania, Anglia, Țările de Jos, precum și cu orașele de pe țărmurile Mării Baltice. S-au făcut încercări de colonizare în America de Nord, creîndu-se prima colonie franceză în Canada.

Dezvoltarea meșteșugurilor, a manufacturilor și comerțului a contribuit la creșterea puterii economice a burgheziei. Regii căutau să atragă burghezia, prin vînzarea unor funcții, pentru care aceasta plătea regelui sume mari de bani.

Nobilimea sprijinea întărirea puterii regale. Pentru a trage cît mai multe foloase, nobilii căutau să trăiască la curtea regală, unde puteau primi diferite funcții în conducerea statului. S-a format astfel *nobilimea de curte*. Fiind strîns legați de rege, prin favorurile pe care le obțineau de la el, nobilii au ajutat *instaurarea absolutismului monarhic*.

Țăranii căpătaseră dreptul de a se muta de pe o moșie pe alta în schimbul unei sume de răscumpărare. Obligațiile lor față de proprietarul pămîntului continuau să fie foarte apăsătoare. Nobilii cereau țăranilor achitarea obligațiilor în bani. Țăranii plăteau impozite și regelui.

● **A. Lupta pentru putere între partidele politice.** Reforma religioasă s-a răspîndit repede și în Franța. Ea a fost adoptată de o mare parte dintre orășeni, nemulțumiți de taxele impuse de papalitate și de nobilimea din sud-estul Franței, care voia să

Henric al IV-lea
a restabilit pacea în Franța,
s-a preocupat
de întărirea puterii
monarhice și de dezvoltarea
economică

scape de autoritatea regală și să-și însușească moșiile bisericii catolice. În Franța, adepții reformei s-au numit *hughenoți* (de la cuvîntul *Eidgenossen*, uniți prin jurămînt).

Trecerea unei părți din nobilime la Reformă a avut urmări grave pentru Franța. Nobilimea s-a împărțit în două partide care, sub haina religiei, luptau pentru putere: *partidul hughenot* și *partidul catolic*. Între ele s-au purtat mai multe războaie civile, care au durat, cu scurte întreruperi, peste treizeci de ani (1562—1594).

Ambele tabere au săvîrșit, în numele religiei, acte de cruzime față de populația pașnică, au devastat și distrus orașe, biserici, opere de artă. Uneori și unii și ceilalți chemau în ajutor statele vecine, primejduind unitatea și independența Franței. S-a creat o stare de anarhie generală.

Datorită războaielor civile, agricultura, manufacturile și comerțul au decăzut, multe orașe erau ruinate, foametea și epidemiile secerau mii de vieți. În această perioadă au izbucnit numeroase răscoale țărănești.

În anul 1589 a moștenit tronul Franței *Henric al IV-lea de Bourbon* (1589—1610), înrudit cu familia regală. Cu acest rege începe să domnească în Franța ramura de Bourbon a *dinastiei capețiene*. Henric era șeful partidului hughenot, dar pentru a fi recunoscut ca rege a trecut la catolicism. El a pus capăt războaielor civile.

● **B. Prin măsurile luate de rege sprijinit de burghezie și o parte a nobilimii,** Henric al IV-lea a restabilit ordinea internă și autoritatea regală. A încurajat dezvoltarea agriculturii și manufacturilor, în special ale celor de mătase fină, care se vindeau scump pe piața externă; a dat *Edictul din Nantes* (1598), prin care se acorda hughenoților libertate religioasă și unele drepturi politice și militare: de a se întruni în adunări generale pentru a discuta problemele mai importante, de a avea reprezentanți oficiali pe lîngă rege și de a stăpîni mai multe cetăți și orașe întărite.

În timpul său, în Franța s-a consolidat absolutismul monarhic. Nobilimea catolică, sleită de războaiele civile și speriată de războaiele țărănilor, a acceptat întărirea autorității regale. Nobilimea hughenotă, mulțumită de drepturile ce-i fuseseră acordate prin Edictul din Nantes, se alăturase și ea regelui. Burghezia sprijinea monarhia, care asigura dezvoltarea comerțului și manufacturilor. Henric al IV-lea a căpătat astfel puteri nelimitate. El nu a mai convocat Statele Generale.

În timpul urmașului său, Ludovic al XIII-lea (1610—1643), puterea regală a continuat să crească. Ministrul Richelieu, care a condus țara în timpul acestui rege, și-a propus să facă din Franța cea mai puternică monarhie din Europa. De aceea, pe plan intern a restrâns drepturile politice și militare acordate hughenotilor prin Edictul din Nantes, menținându-le numai libertatea religioasă; a instituit pedepse aspre pentru toți cei care încercau să se opună hotărârilor regale. Impozitele au fost mărite. Războaiele erau înăbușite necruțător. În politica externă, Richelieu a urmărit slăbirea puterii Habsburgilor, asigurarea supremației politice a Franței în Europa.

La mijlocul sec. al XVII-lea, în Franța monarhia absolutistă se întărise. În politica externă, Franța obține o serie de succese, datorită căror devine o mare putere europeană.

Exerciții

- Caracterizați dezvoltarea social-economică din perioada premergătoare războaielor civile!
- Caracterizați absolutismul monarhic și comparați-l cu cel din Anglia!

Situația economică și socială

- Progrese în agricultură. Dezvoltarea meșteșugurilor și comerțului.
- Creșterea puterii economice a burgheziei.
- Formarea nobilimii de curte.

Războaiele civile

- Partidul hughenot.
- Partidul catolic.

Absolutismul monarhic

- Henric al IV-lea de Bourbon (1589—1610): sfârșitul războaielor civile; Edictul din Nantes (1598); consolidarea absolutismului monarhic cu sprijinul burgheziei și nobilimii.
- Ludovic al XIII-lea — creșterea puterii regale.
- Richelieu — supremația politică a Franței în Europa.

SPANIA.

REVOLUȚIA BURGHEZĂ DIN ȚĂRILE DE JOS

- A. Prin ce se caracterizează absolutismul monarhic în Spania?
- B. Care a fost caracterul și însemnătatea revoluției din Țările de Jos?

Filip al II-lea, aspru, orgolios, meticolos, catolic fanatic, a înăbușit cu cruzime orice încercare de rezistență împotriva absolutismului și catolicismului

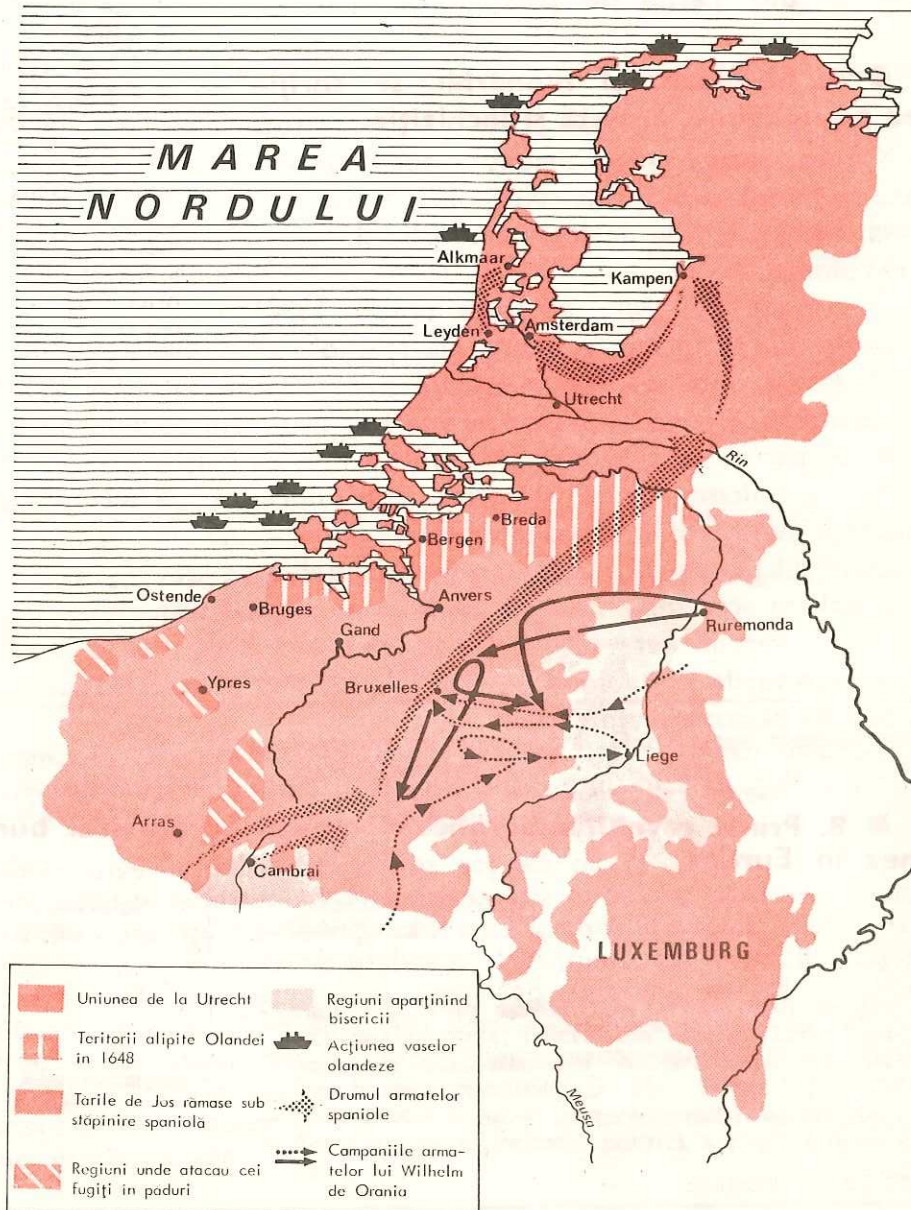
● A. Absolutismul monarhic se sprijinea pe nobilime, armată și Inchiziție. În sec. al XVI-lea, Spania era un imens imperiu absolutist, construit din Spania, Neapole, Sicilia, Sardinia, Milano, Țările de Jos, Portugalia și domeniul colonial.

În timpul lui Filip al II-lea (1556—1598) absolutismul se întărește. Monarhia spaniolă se sprijinea pe nobilime, pe o armată puternică. pe Inchiziție, și avea la dispoziție mari venituri din colonii; nu și-a atras de partea sa burghezia. În politica internă Filip a urmărit întărirea catolicismului și stîrpirea «erezilor», a persecutat pe mauri și evrei, ruinînd economia țării. Agricultură, meșteșugurile și comerțul decad; locul negustorilor spanioli este luat de cei francezi, italieni etc. Impozitele de tot felul au ruinat țărănimia și burghezia, numărul cerșetorilor și vagabonzilor era foarte mare. Toate veniturile din colonii au fost folosite însă pentru războaie și înăbușirea războaielor interne.

Pe plan extern, deși monarhia spaniolă obține victorii împotriva turcilor, este înfrîntă în războiul cu Anglia și în Țările de Jos.

● B. Prima revoluție burgheză creează primul stat burghez în Europa. Țările de Jos se constituiseră în evul mediu dintr-o serie de provincii situate pe teritoriile unde se găsesc astăzi statele: Belgia, Olanda și Luxemburg. Avînd o așezare prielnică pe țărmul Mării Nordului, fiind brăzdate de mari râuri navigabile, Țările de Jos au cunoscut, de timpuriu, o puternică înflorire economică. În secolul al XVI-lea erau regiunile cele mai avansate din Europa. Aveau numeroase orașe, adevărate centre manufacturiere, bancare și comerciale. Cea mai renumită dintre provincii, pentru orașele sale înfloritoare și manufacturile de postav, era Flandra. Această înflorire economică a dus la formarea unei burghezii puternice și bogate.

Desfășurarea revoluției burgheze din Țările de Jos

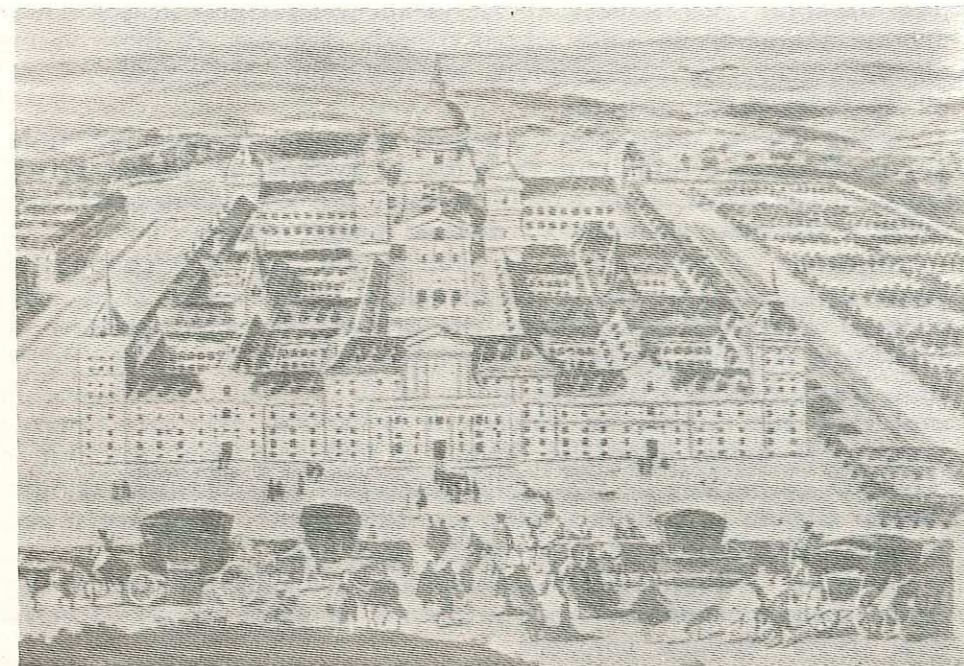
Filip al II-lea voia să extindă absolutismul și în Țările de Jos, să le conducă prin guvernatori numiți de el, deși acestea se bucurau de unele drepturi politice în cadrul statului spaniol. Nobilimea locală cerea însă să i se respecte dreptul de conducere în aceste provincii.

Cu timpul monarhia spaniolă a fixat impozite apăsătoare asupra populației, care au dus la decăderea comerțului și la ruina multor manufacturi și bănci. Masele largi sufereau de foame, o parte a populației nu avea de lucru, ceea ce a creat mari nemulțumiri.

Foarte mulți dintre locuitori îmbrățișaseră ideile religioase ale Reformei. Ca să nimicească pe «eretici», regele și inchiziția catolică au trecut la persecutarea în masă, la execuții și arderi pe rug a celor care adoptaseră Reforma. Toate aceste măsuri au adâncit și mai mult starea de nemulțumire generală împotriva stăpînirii spaniole.

În aceste condiții, în anul 1566 izbucnește o puternică mișcare revoluționară de eliberare socială și națională îndreptată împotriva feudalilor spanioli și a bisericii catolice. La luptă au participat toate clasele sociale: *burghezia*, *țăranimea* și o parte a *nobilimii*, legată de *burghezie prin interese economice*.

Escorialul, construit în formă de grătar și lipsit de podoabe era înconjurat de parcuri și grădini

Wilhelm de Orania, cunoscut sub numele de „Taciturnul” a fost un mare patriot, luptând pentru eliberarea țării sale de sub dominația spaniola

Această mișcare s-a transformat într-o revoluție burgheză, deoarece tindea să înlocuiască societatea feudală cu una nouă, cea capitalistă. Conducerea ei a aparținut burgheziei și unei părți a nobilimii, care urmăreau înlăturarea rînduielilor feudale și cucerirea puterii politice.

Mișcarea s-a întins cu repeziciune cuprinzînd satele și orașele. Filip al II-lea trimite în Țările de Jos o puternică armată sub conducerea *ducelui de Alba*, renumit pentru cruzimile sale. Sarcina acestuia era să transforme aceste țări într-o provincie spaniolă și să extermine „erezia”. Teroarea instaurată de ducele de Alba a îndîrjit și mai mult pe răsculați. Mii de țărani și sărăcimea orașelor luau drumul pădurilor de unde atacau trupele spaniole. Pe mare vasele olandeze atacau pe cele spaniole, scufundîndu-le și împiedicînd astfel aprovizionarea armatei.

Lupta împotriva stăpînirii spaniole devenise războiul întregului popor. O parte a nobilimii, în frunte cu *Wilhelm de Orania*, s-a refugiat în Germania, unde a strîns armată și a pornit împotriva spaniolilor. Trupele spaniole au distrus orașul *Anvers*.

Mișcarea s-a întins și în provinciile din sud. Aici conducerea luptei au luat-o sărăcimea și meșteșugarii; țărani atacau și pe nobilii locali. Burghezia și nobilimea din provinciile sudice, speriate de amploarea mișcării, au părăsit revoluția recunoscînd ca rege pe Filip al II-lea. Atunci provinciile din nord au încheiat o înțelegere, în anul 1579, sub numele de *Uniunea de la Utrecht*, prin care hotărâu continuarea luptei împotriva Spaniei și formarea unui nou stat, o republică cu numele de *Provinciile Unite*, care mai tîrziu se va numi *Olanda*. Olanda va continua mulți ani lupta pentru eliberare și abia în anul 1609 Spania va recunoaște noul stat.

În sec. al XVI-lea, monarhia absolutistă se întărește în Spania, care devine exponenta *Contrareformei în Europa*. În Țările de Jos s-a desfășurat prima revoluție burgheză.

Revoluția a învins numai în provinciile din nord ale Țărilor de Jos. Ea a constituit un eveniment de mare importanță, deoarece pentru prima dată în istorie burghezia a înlăturat feudalismul și a preluat puterea politică, creînd primul stat burghez.

Spania	<ul style="list-style-type: none">— Întărirea absolutismului monarhic în timpul lui Filip al II-lea (1556—1598).— Decăderea economică datorită	} persecuțiilor religioase războaielor
Revoluția din Țările de Jos (1566—1579)	<ul style="list-style-type: none">— Cauze<ul style="list-style-type: none">— Relațiile feudale și biserica catolică stînjeneau dezvoltarea Țărilor de Jos.— Încercarea lui Filip al II-lea de a extinde absolutismul în Țările de Jos.— Burghezia conduce revoluția.— Uniunea de la Utrecht (1579).— Republica Provinciilor Unite — Olanda.	

Exerciții

- Comparați monarhia absolutistă spaniolă cu cea din Franța și Anglia.
- Care sînt trăsăturile caracteristice ale revoluției din Țările de Jos?

CONTINUITATEA LUPTEI PENTRU INDEPENDENȚĂ A ȚĂRILOR ROMÂNE. UNIREA DIN ANUL 1600

- **A. Care era situația Țărilor Române în sec. al XVI-lea?**
- **B. Cum s-a desfășurat lupta antiotomană în sec. al XVI-lea?**
- **C. De ce era necesară unirea Țărilor Române?**

● **A. Agravarea suzeranității otomane.** La începutul sec. al XVI-lea, Imperiul Otoman era în plină expansiune. După ce Belgradul fusese cucerit și Ungaria transformată în pașalic, *Transilvania* a devenit principat autonom, vasal Porții, ca și Țara Românească și Moldova. Principatul cuprindea și o mare parte din Crișana și Maramureș. El s-a bucurat de o autonomie mai largă și va juca un rol important în Europa.

Astfel, în sec. al XVI-lea, Țările Române erau înconjurate de Imperiul Otoman, care stăpînea de la Buda pînă dincolo de gurile Dunării. Ca urmare, suzeranitatea otomană s-a întărit. Tributul și alte dări în natură și bani creșteau, treptat produsele erau cumpărate prioritar de turci la prețuri fixate de ei. Asuprirea feudală a fost agravată de suzeranitatea Imperiului Otoman, care prin războaie, pradă și biruri a secătuit veacuri de-a rîndul avuția Țărilor Române. Totuși, acestea, prin lupta poporului, au reușit să-și mențină autonomia.

● **B. Poporul român continuă lupta sub conducerea lui Mihai Viteazul.** După moartea lui Ștefan cel Mare, lupta antiotomană a continuat marcînd strălucite biruințe în timpul lui *Mihai Viteazul* (1593—1601), domnul Țării Românești. Acesta a căutat să închege un front comun al Țărilor Române, așa cum făcuse mai înainte lăncu de Hunedoara și cum încercase să facă și Ștefan cel Mare. El s-a înțeles cu principele Transilvaniei, Sigismund Bathory și cu Aron Vodă, domnul Moldovei. A căpătat făgăduieli de ajutor și din partea împăratului german Rudolf al II-lea, care organizase la îndemnul papei „Liga sfîntă” împotriva turcilor.

Mihai a început luptele atacînd cetățile turcești de la Dunăre. Sultanul a trimis împotriva lui o armată mare, sub comanda vizirului Sinan Pașa. Mihai a învins armata otomană la *Călugăreni* (1595), pe apa Neajlovului, iar peste cîtva timp a zdrobit-o definitiv la *Giurgiu*, cînd turcii se pregăteau să treacă Dunărea. Victoriile lui Mihai l-au determinat pe sultan să încheie pace.

Mihai Viteazul
a realizat independența
și unitatea politică
a teritoriilor locuite
de români

● **C. Prin unire se putea consolida independența și continua lupta.** Mihai Viteazul își dădea seama că pentru a menține și consolida independența, pentru a continua lupta antiotomană era nevoie ca Țările Române să fie unite.

Dar în Transilvania, Sigismund Bathory renunțase la tron și în locul său venise Andrei Bathory, care voia să lege prietenie cu turcii. În același timp, în Moldova, polonii, aliați ai turcilor, puseseră ca domn pe Ieremia Movilă.

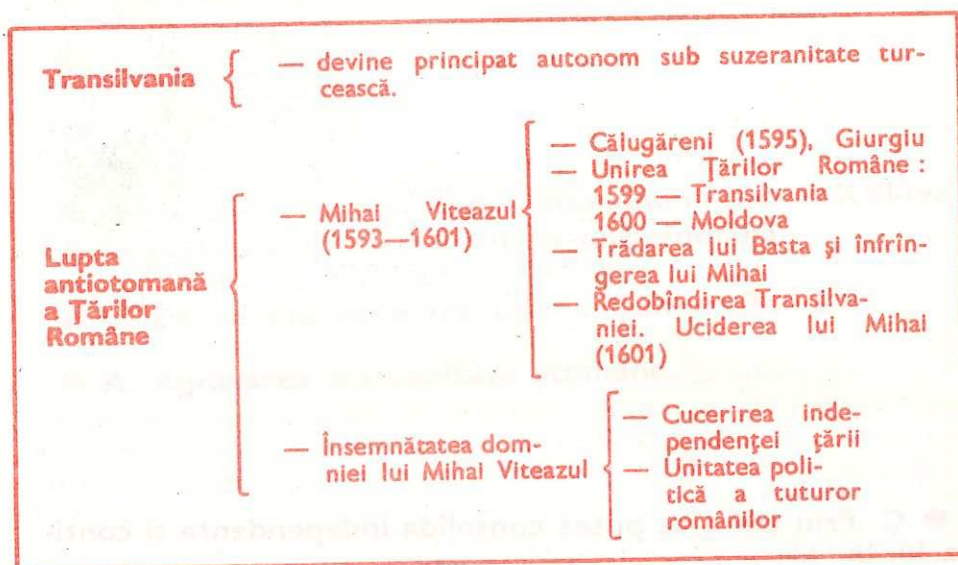
În toamna anului 1599, Mihai pătrunse cu armata sa în Transilvania, învingîndu-l pe Andrei Bathory la *Șelimbăr*, lîngă Sibiu. Apoi a intrat victorios în Alba Iulia, unde poporul l-a primit cu mare entuziasm. În anul următor, el a eliberat Moldova.

Mihai se intitula *domn al Țării Românești, al Transilvaniei și al Moldovei*. Pentru prima oară, Țările Române erau unite (1600) sub aceeași cîrmuire.

Dar nobilimea maghiară a început să uneltească împotriva lui Mihai. Împăratul Rudolf al II-lea a căutat să profite de aceste intrigi pentru a deveni stăpînul Transilvaniei. Generalul Basta, trimisul împăratului, s-a unit cu dușmanii lui Mihai, care a fost învins și a pierdut Transilvania. Polonezii în înțelegere cu turcii au ocupat Moldova și au adus domn pe Ieremia Movilă. Părăsit de boierii munteni, Mihai a pierdut și domnia Țării Românești.

El a plecat la curtea împăratului, pentru a-i obține sprijinul în scopul redobîndirii Transilvaniei. Aflînd că nobilii unguri se răsculară împotriva sa, împăratul l-a anunțat pe Basta să-i dea ajutor lui Mihai. Armatele nobilimii maghiare au fost zdrobite și Mihai ajunsese din nou stăpînul Transilvaniei. A fost ucis însă din ordinul lui Basta, cînd se afla în tabără, pe cîmpia de lîngă *Turda* (1601).

Nepieritoare rămîne în istoria poporului român lupta antiotomană a lui Mihai Viteazul. Unirea făurită sub domnia sa era expresie a voinței românilor de a avea un stat unitar propriu.

Exerciții

- Care au fost momentele cele mai importante ale luptei antiotomane?
- Care a fost însemnătatea unirii Țărilor Române în timpul lui Mihai Viteazul?

RĂZBOIUL DE TREIZECI DE ANI

- A. Care erau principalele probleme ale politicii europene în prima jumătate a sec. al XVII-lea?
- B. Ce caracter a avut Războiul de treizeci de ani?
- C. Cum s-a desfășurat războiul?
- D. Cum s-a stabilit noua hartă a Europei?

● A. Stăvilirea expansiunii otomane și a creșterii puterii habsburgilor. În preajma Războiului de treizeci de ani, Franța, Anglia, Spania, Rusia se constituiseră în monarhii feudale absolutiste. Italia și Germania continuau să se mențină ca state divizate politic. Totodată, la sfîrșitul sec. al XVI-lea se crease prima republică burgheză din lume: *Provinciile Unite*.

În acest cadru politic predominau două probleme: a) lupta antiotomană, care avea drept scop stăvilirea expansiunii turcești; b) lupta împotriva creșterii puterii Habsburgilor în Europa, care a dus la Războiul de treizeci de ani.

● B. Un război pentru supremație în Europa. Războiul a fost provocat de Germania, a cărei situație se caracteriza în sec. al XVII-lea prin *decădere economică și divizare politică*. După descoperirile geografice, vestitele orașe germane își pierd independența economică și se ruinează; Hansa își pierde însemnătatea. Situația țăranilor se înrăutățește, obligațiile feudale se înmulțesc.

Principii protestanți, însușindu-și pămînturile bisericii catolice, și-au consolidat puterea și tindeau să devină independenți față de împărat. Puterea acestuia în Germania se limita la posesiunile aparținînd dinastiei de Habsburg, între care cea mai importantă era *Austria*.

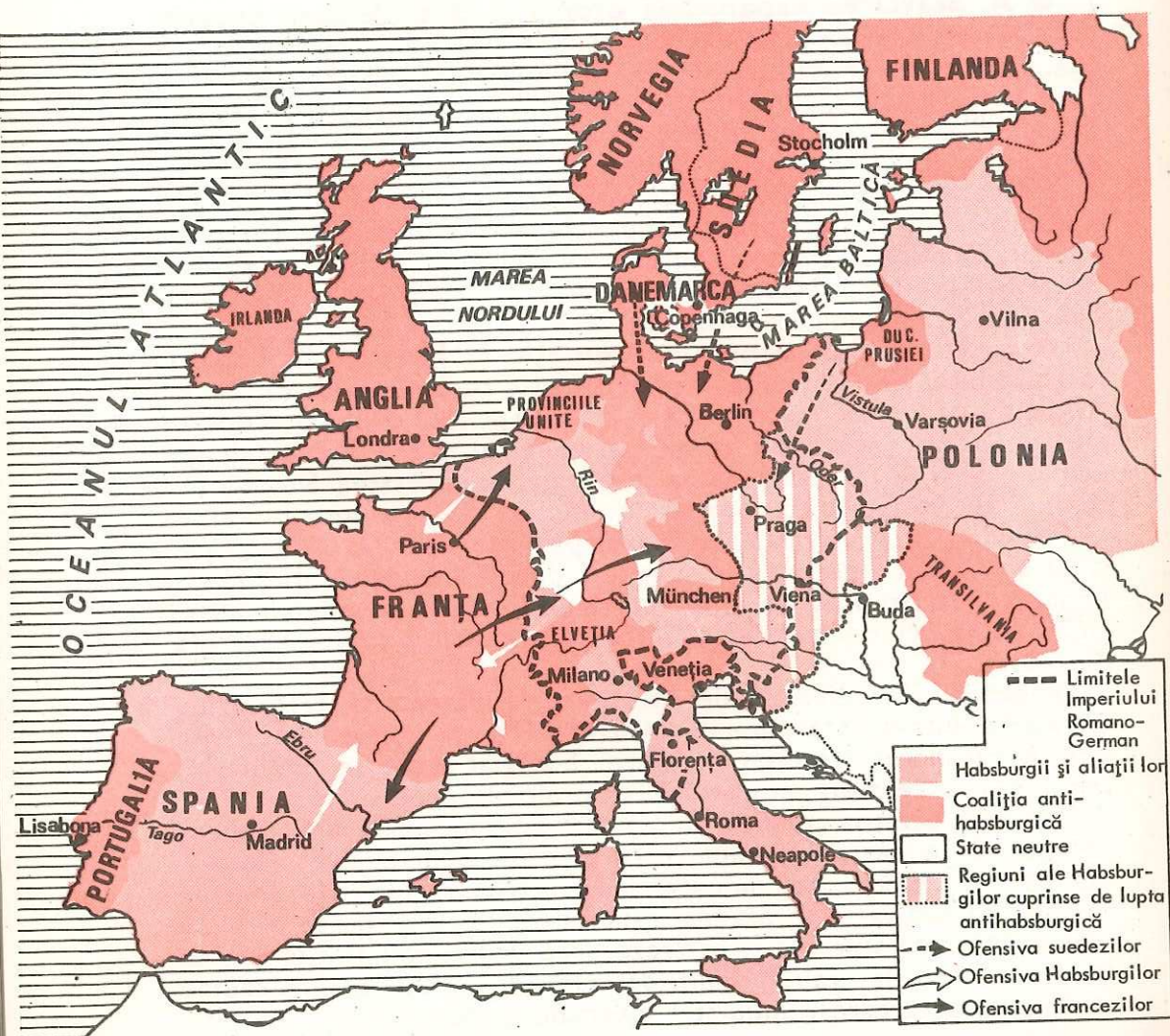
Împărații din dinastia de Habsburg urmăreau să transforme Germania într-un stat unitar, centralizat și să convertească, din nou, la catolicism întreaga populație. S-a iscat astfel un conflict între puterea centrală monarhică și principii protestanți.

Datorită acestor condiții, în Germania se formează două tabere politice: de o parte *împăratul*, care urmărea centralizarea Germaniei și instaurarea unei monarhii absolutiste, sprijinit de *principii catolici*, de Spania și de *biserica catolică*, de cealaltă parte *principii protestanți*, care voiau să-și păstreze drepturile dobîndite în timpul Reformei. Aceștia erau *sprijiniți de Franța și de Suedia*, care căutau să împiedice crearea unui stat german, puternic.

Din cauza rivalității dintre cele două tabere izbucnește în 1618 în Germania un război civil. Intervenind și alte state, războiul se va transforma într-un război european, care va dura treizeci de ani (1618—1648).

● **C. Răscoala din Cehia (Boemia).** Urmărind să restabilească catolicismul, împărații habsburgi au intrat în conflict cu nobilimea cehă husită. Răscoala acesteia a constituit începutul Războiului de treizeci de ani. Armata nobilimii cehe a obținut la început o serie de victorii. Dar ea n-a putut rezista fiind în cele din urmă înfrântă, în apropiere de Praga, la *Muntele Alb* (1620). Cehia a fost transformată în provincie habsburgică, nobilii cehi protestanți

Statele participante la Războiul de treizeci de ani

și personalitățile intelectuale protestante au fost prigonite, iar domeniile lor confiscate și date catolicilor; țărani și orășenii au fost supuși la tot felul de obligații, limba cehă, ca limbă oficială, a fost înlocuită cu limba germană, iar în administrație au fost puși funcționari germani. Intelectualitatea cehă care s-a răsculat împotriva Habsburgilor a trebuit să părăsească Cehia, între aceștia aflându-se și *Jan Amos Komensky (Comenius)*, care s-a refugiat în Transilvania, unde și-a continuat activitatea.

● **C. Intervenția statelor europene în război.** Înfrângerea Cehiei a neliniștit pe principii protestanți din statele germane, dar și o serie de state din Europa, ca: Franța, Olanda, Danemarca, Suedia, care nu doreau întărirea puterii habsburgice în Germania.

Primul ministru al Franței — cardinalul *Richelieu* — a încheiat o alianță cu Anglia, Olanda și Danemarca împotriva Habsburgilor. În război se angajează și principele Transilvaniei — *Gabriel Bethlen* — care se aliază cu cehii și pricinuieste înfrângeri armatelor imperiale în Slovacia.

Atât Danemarca cât și Suedia urmăreau extinderea teritorială și asigurarea supremației în nordul Europei și în Marea Baltică. Regele Suediei — *Gustav Adolf* — având o armată disciplinată, formată din țărani liberi și folosind o tactică de luptă perfecționată, obține mai multe victorii împotriva Habsburgilor.

În 1632 are loc lângă *Lützen* o mare bătălie pe care o câștigă suedezii, dar *Gustav Adolf* moare în luptă. În cele din urmă armata suedeză este învinsă, iar principii protestanți încheie pace cu împăratul Germaniei.

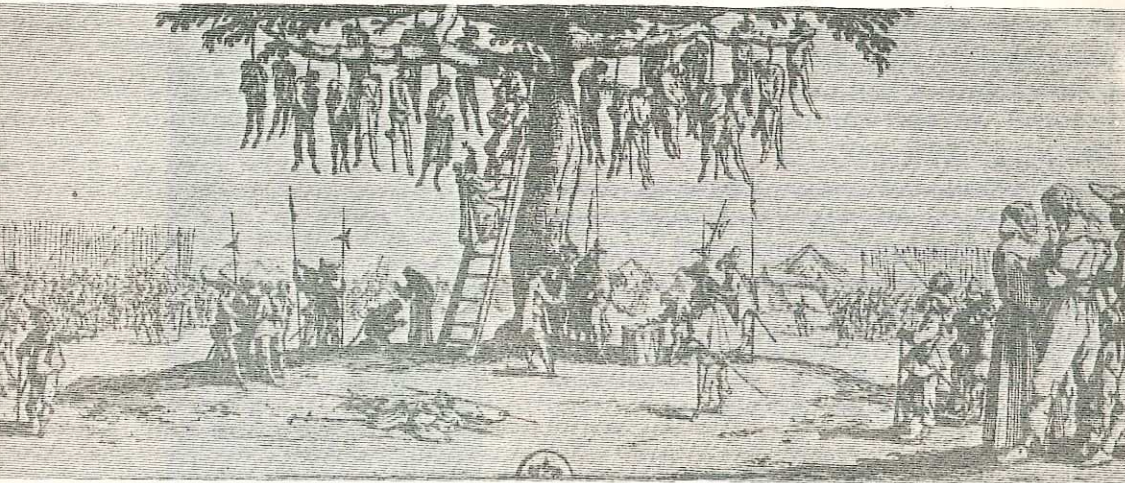
Acest fapt determină intervenția directă a Franței în război. Statele germane ruinate din cauza războiului îndelungat și a jafului armatelor ocupante

Cardinalul **RICHELIEU** a reușit să instaureze supremația politică a Franței în Europa apuseană

Gustav Adolf

Din ororile războiului

n-au putut rezista. Armata germană a fost înfrântă, împăratul a cerut pace.

Războiul de treizeci de ani a fost primul război care a cuprins întreaga Europă.

● **D. Pacea din Westfalia.** Tratatul de pace s-a desfășurat în două orașe din Westfalia. Tratatul de pace semnat în 1648 a dat o grea lovitură Habsburgilor, contribuind la menținerea divizării politice a Germaniei. Autoritatea imperială a slăbit. Principii și-au consolidat autoritatea. Ei au devenit independenți având dreptul să întrețină armate și să ducă o politică externă proprie. Vestul și sudul Germaniei au rămas catolice, iar restul — protestant. Austria a rămas catolică.

Franța obține o parte din Alsacia și întâietatea politică în Europa apuseană.

Spania decade ca mare putere în Europa, dar păstrează un mare imperiu colonial. Italia rămânea divizată: Statul papal (în centru), regatul Neapolelui și Siciliei (sud), ducatele Savoia, Toscana, Milano și republicile Veneția și Genova (nord).

Suedia obține regiuni din nordul Germaniei — transformând Marea Baltică într-un lac suedez; Olanda este recunoscută ca stat independent.

Războiul de treizeci de ani a dus la decăderea vieții economice a Germaniei, zeci de orașe au fost distruse, iar mare parte a populației a pierit de foame și boli.

Europa în preajma războiului

- Absolutismul monarhic : Franța, Anglia, Spania, Rusia.
- Menținerea divizării politice : Germania, Italia.
- Constituirea primei republici burgheze : Provinciile Unite.
- Lupta de eliberare antiotomană : rolul Țărilor Române, Statele balcanice.

Războiul de treizeci de ani (1618—1648)

- Începe în Germania ca un război civil între nobilimea catolică în frunte cu împăratul și principii protestanți și devine apoi un război european.
- Răscoala din Cehia. Intervenția Olandei, Danemarcei, Suediei, Franței; Transilvaniei de partea protestanților; Germania este înfrântă. Pacea din Westfalia (1648).

Exerciții

- Care sînt cauzele Războiului de treizeci de ani?
- De ce au intervenit în război statele europene?
- Ce importanță a avut pacea din Westfalia?

CUPRINS

1. Introducere în studiul istoriei..... 3
2. Cronologia. Epocile istorice. Importanța studierii istoriei antice..... 5

PREISTORIA UMANITĂȚII

3. Viața oamenilor în epoca pietrei și metalelor. Destrămarea societății primitive..... 8

LUMEA ANTICĂ

4. Popoarele Orientului antic 16
5. Viața economică și socială în Orientul antic 19
6. Viața politică în Orientul antic 22
7. Egiptul antic 26
8. Imperiul Persan 31
9. China antică 35
10. Cultura Orientului antic..... 38

EUROPA ÎN ANTICHITATE

11. Celții și germanii 47
12. Tracii 50

GRECIA ANTICĂ

13. Teritoriul și locuitorii..... 52
14. Civilizația cretană și miceniană 55
15. Epoca homerică 59
16. Formarea cetăților. Marea colonizare greacă (sec. al VIII-lea î.e.n. — al VI-lea î.e.n.) 62
17. Sparta (sec. al VIII-lea î.e.n. — al VI-lea î.e.n.) 65
18. Atena (sec. al VIII-lea î.e.n. — al VI-lea î.e.n.) 68
19. Războaiele greco-persane 71
20. Atena în secolul lui Pericle 76
21. Afirmarea Macedoniei. Imperiul Macedonean 83
22. Cultura greacă și elenistică 89
23. Dacia și geto-dacii 101

ROMA ANTICĂ

24. Italia și locuitorii săi în antichitate 107
25. Întemeierea Romei. Instituția regalității 111
26. Republica romană 114
27. Expansiunea Romei în Peninsula Italică și bazinul Mării Mediterane..... 117
28. Evoluția societății romane după marile cuceriri. Reformele fraților Gracchi 124
29. Răscoalele sclavilor din perioada republicii 128
30. Dictatura lui Caesar. Sfirșitul Republicii romane 131
31. Imperiul Roman (sec. I î.e.n. — sec. II e.n.) 134
32. Romanizarea provinciilor. Viața economică și socială în Imperiul Roman. Fenomenul de romanizare..... 141
33. Viața în perioada de înflorire a Imperiului Roman..... 145
34. Decăderea Imperiului Roman (sec. III—V) 149
35. Cultura romană 155

LUMEA MEDIEVALĂ

1. Introducerea în istoria evului mediu 162

FEUDALISMUL TIMPURIU

2. Migrația populațiilor 164
3. Etapele migrației. Formarea de noi popoare 166
4. Statul franc. Imperiul carolingian. Anglia în feudalismul timpuriu (sec. V—XI)..... 170
5. Imperiul Roman de Răsărit în secolele IX—XI 173
6. Formarea poporului român și a limbii române. Primele formațiuni statale 178
7. Rusia kieveană 183
8. Arabii..... 185
9. Cultura în societatea medievală timpurie 190

FEUDALISMUL DEZVOLTAT

10. Viața economică și socială în feudalism 193
11. Orașele medievale 199
12. Biserica și cruciadele..... 204
13. Centralizarea statului feudal francez 207
14. Anglia 211
15. Divizarea economică și politică a Germaniei și Italiei 214
16. Statele slave din centrul, estul și sud-estul Europei în feudalismul dezvoltat 219
17. Bulgaria și Serbia în secolele VII—XIV 223
18. Ungaria 226
19. Statul otoman și expansiunea sa 229
20. Formarea și dezvoltarea statelor medievale românești. **Cultura în feudalismul dezvoltat** 232
21. Învățământul, știința 236
22. Literatura, arta, arhitectura 239

FEUDALISMUL TÎRZIU

23. Formarea relațiilor capitaliste 244
24. Marile descoperiri geografice 248

RENAȘTEREA

25. Umanismul și reprezentanții săi 253
26. Renașterea artistică 257
27. Reforma 262
28. Anglia 265
29. Franța 268
30. Spania. Revoluția burgheză din Țările de Jos 271
31. Continuitatea luptei pentru independență a Țărilor Române. Unirea din anul 1600 276
32. Războiul de treizeci de ani 279

Plan editură 37020/1991
Coli tipar: 18 coli
Bun de tipar: 8.VIII.1991

REGIA AUTONOMĂ A IMPRIMERIILOR
Imprimeria „CORESI”
București — ROMÂNIA